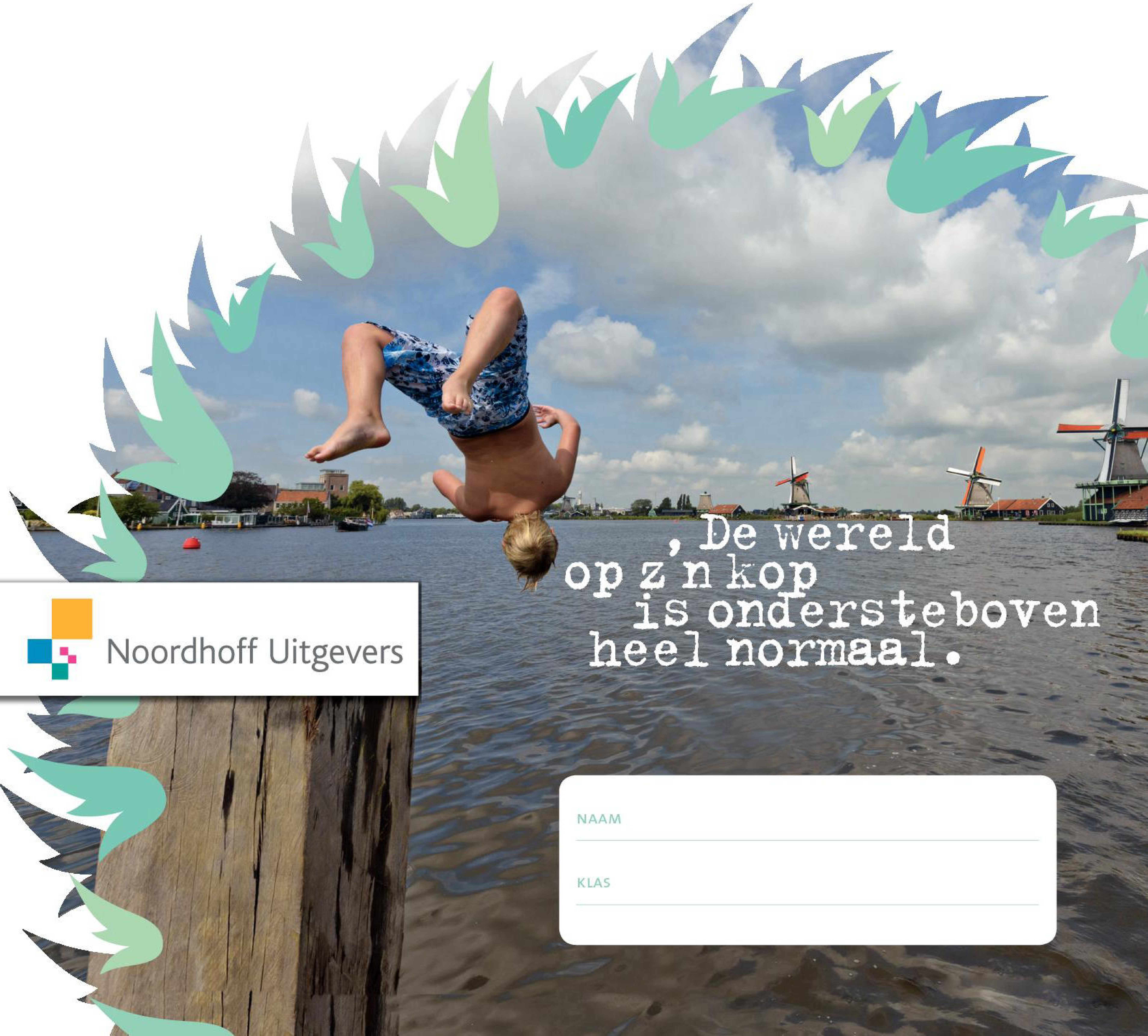
NEDERLANDS | 6e EDITIE | 2 VWO +

Nieuw Nederlands

, De wereld op z'n kop is ondersteboven heel normaal.

Noordhoff Uitgevers

NAAM

KLAS

Nieuw Nederlands

Vormgeving binnenwerk: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Conceptontwerp omslag: nu:amsterdam/nu:rotterdam
Vertaling vormgeving omslag: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Omslagfoto: Hollandse Hoogte
Illustraties: Flos Vingerhoets, Haarlem

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan: Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Voortgezet onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

1 / 19

ISBN 978-90-01-88983-8

Nieuw Nederlands

2 vwo +

Eindredactie:
Willem Steenbergen
Marlies Schouwstra

Auteurs:
Erica Bathoorn
Jan Erik Grezel
Jet Meerkerk
Hannah Schouten
Willem Steenbergen
Marit Vos

Noordhoff Uitgevers Groningen

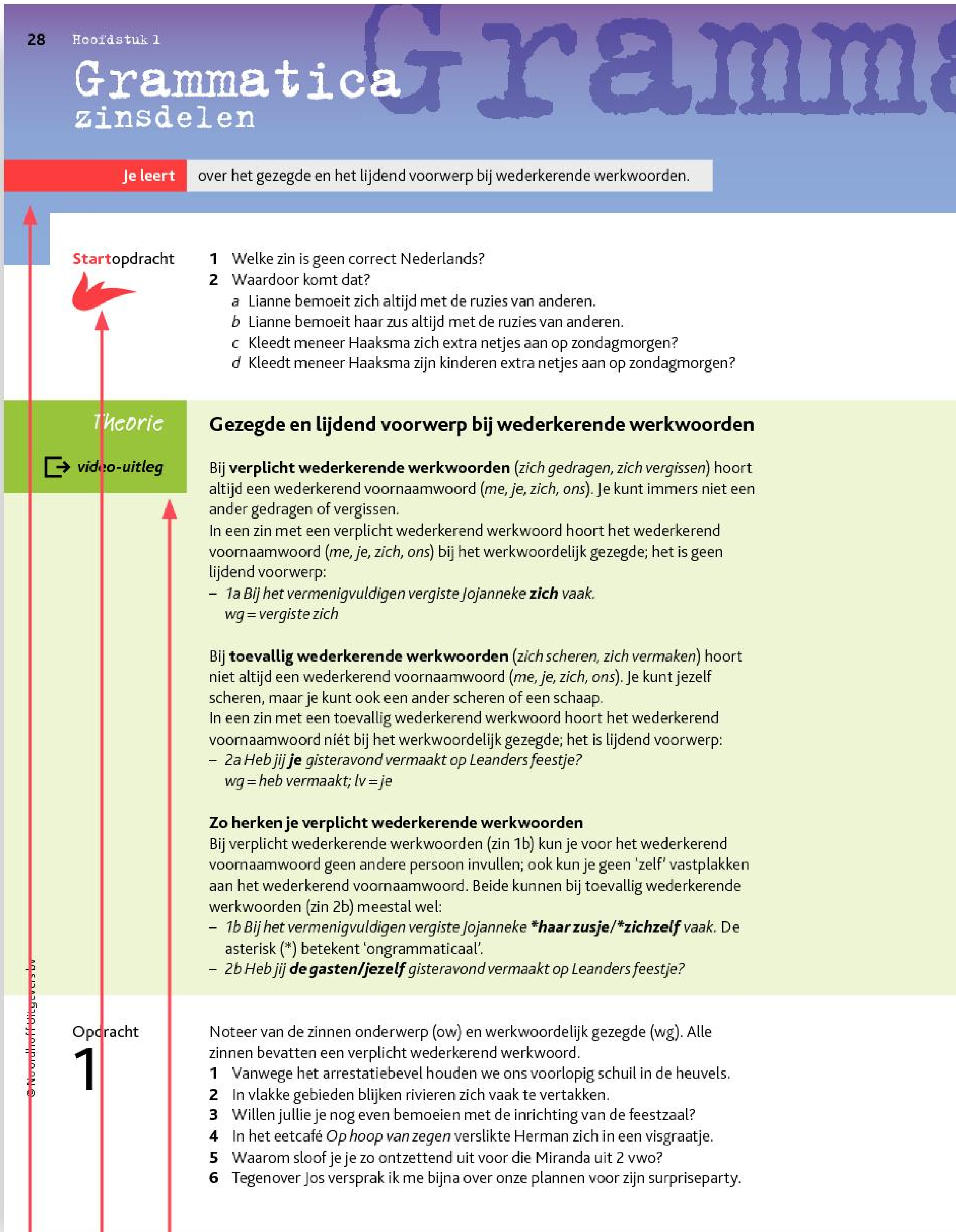
Hoe werk je met Nieuw Nederlands?

De quiz en De brug
Je kunt Nieuw Nederlands beginnen met *De quiz*. Als je *De quiz* maakt, zie je hoe goed je het vak Nederlands al kunt. Als het nodig is, kun je na de quiz oefenen met de opdrachten uit *De brug*. Die vind je vanaf bladzijde 246 van dit boek. *De brug* helpt je alvast op weg met de gewone hoofdstukken in dit boek.

Hoofdstukken
Dit boek bestaat uit zes hoofdstukken. Ieder hoofdstuk heeft dezelfde indeling:
- Lezen
- Schrijven
- Kijken en luisteren
- Spreken en gesprekken
- Woordenschat
- Grammatica
- Formuleren
- Spelling
- Praktijkopdracht

Poëzie en fictie
Achter in dit boek vind je het onderdeel *Poëzie en fictie*. Je gaat stukjes lezen uit spannende boeken en grappige gedichten. Je kunt ook laten zien dat je zelf een schrijver bent!

Nieuw Nederlands Online
Op Nieuw Nederlands Online kun je alle opdrachten uit het boek maken. Je vindt er alles wat bij de opdrachten hoort, zoals filmpjes en feedbackformulieren. Als je de opdrachten online maakt, kun je een eigen route volgen met herhaalopdrachten of steropdrachten. Je kunt online ook oefenen voor de toets en video-uitleg van de theorie bekijken.

28 Hoofdstuk 1

Grammatica
zinsdelen

Je leert over het gezegde en het lijdend voorwerp bij wederkerende werkwoorden.

Startopdracht
1 Welke zin is geen correct Nederlands?
2 Waardoor komt dat?
a Lianne bemoeit zich altijd met de ruzies van anderen.
b Lianne bemoeit haar zus altijd met de ruzies van anderen.
c Kleedt meneer Haaksma zich extra netjes aan op zondagmorgen?
d Kleedt meneer Haaksma zijn kinderen extra netjes aan op zondagmorgen?

Theorie
video-uitleg

Gezegde en lijdend voorwerp bij wederkerende werkwoorden

Bij **verplicht wederkerende werkwoorden** (*zich gedragen, zich vergissen*) hoort altijd een wederkerend voornaamwoord (*me, je, zich, ons*). Je kunt immers niet een ander gedragen of vergissen.
In een zin met een verplicht wederkerend werkwoord hoort het wederkerend voornaamwoord (*me, je, zich, ons*) bij het werkwoordelijk gezegde; het is geen lijdend voorwerp:
– *1a Bij het vermenigvuldigen vergiste Jojanneke* ***zich*** *vaak.*
wg = vergiste zich

Bij **toevallig wederkerende werkwoorden** (*zich scheren, zich vermaken*) hoort niet altijd een wederkerend voornaamwoord (*me, je, zich, ons*). Je kunt jezelf scheren, maar je kunt ook een ander scheren of een schaap.
In een zin met een toevallig wederkerend werkwoord hoort het wederkerend voornaamwoord niét bij het werkwoordelijk gezegde; het is lijdend voorwerp:
– *2a Heb jij* ***je*** *gisteravond vermaakt op Leanders feestje?*
wg = heb vermaakt; lv = je

Zo herken je verplicht wederkerende werkwoorden
Bij verplicht wederkerende werkwoorden (zin 1b) kun je voor het wederkerend voornaamwoord geen andere persoon invullen; ook kun je geen 'zelf' vastplakken aan het wederkerend voornaamwoord. Beide kunnen bij toevallig wederkerende werkwoorden (zin 2b) meestal wel:
– *1b Bij het vermenigvuldigen vergiste Jojanneke* ****haar zusje/*zichzelf*** *vaak.* De asterisk (*) betekent 'ongrammaticaal'.
– *2b Heb jij* ***de gasten/jezelf*** *gisteravond vermaakt op Leanders feestje?*

Opdracht **1**
Noteer van de zinnen onderwerp (ow) en werkwoordelijk gezegde (wg). Alle zinnen bevatten een verplicht wederkerend werkwoord.
1 Vanwege het arrestatiebevel houden we ons voorlopig schuil in de heuvels.
2 In vlakke gebieden blijken rivieren zich vaak te vertakken.
3 Willen jullie je nog even bemoeien met de inrichting van de feestzaal?
4 In het eetcafé *Op hoop van zegen* verslikte Herman zich in een visgraatje.
5 Waarom sloof je je zo ontzettend uit voor die Miranda uit 2 vwo?
6 Tegenover Jos versprak ik me bijna over onze plannen voor zijn surpriseparty.

In de theorie wordt de nieuwe lesstof uitgelegd. Je gaat ermee aan de slag in de opdrachten. Je kunt online videouitleg van de theorie bekijken.

Je begint altijd met de startopdracht waarin je kennismaakt met de nieuwe lesstof.

Bij 'Je leert' staat wat je gaat leren. Dat is het doel van de les.

Opdracht
2

Noteer van de zinnen onderwerp, werkwoordelijk gezegde en lijdend voorwerp (lv). Let op: niet elke zin bevat alle zinsdelen. Noteer achter het wg: verplicht wederkerend, toevallig wederkerend of niet-wederkerend.

1 Voor en na de wedstrijd hebben supporters zich in Rome ernstig misdragen.
2 Dankzij mijn mobieltje kan ik me tegenwoordig ook in mijn eentje uitstekend vermaken.
3 Zou u ons uw elektrische heggenschaar morgen een uurtje kunnen lenen?
4 De secretaresse herinnert haar chef aan zijn afspraak met de directeur.
5 Heb je je met dat schilmesje in je duim gesneden?
6 De goede toetsresultaten van mijn eersteklassers verheugen mij zeer.

Opdracht
3

Noteer van de zinnen onderwerp, werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde (ng), lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp (mv) en bijwoordelijke bepalingen (bwb).

1 Door de jeugdboeken over het motorbootje is de kameleon een bekende hagedissensoort geworden.
2 Na de zomervakantie bleken Jobs spijkerbroeken hem te klein geworden.
3 Bij het snoeien van de doornstruiken heb ik me behoorlijk verwond.
4 Wij verheugen ons samen met alle fans over de successen van het Nederlands korfbalteam.
5 Door die rode vlekken in haar hals komt Eliane mij erg gespannen voor.
6 Kan jouw opa zich de Tweede Wereldoorlog nog herinneren?

Opdracht
4

Noteer van de zinnen onderwerp, werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp en bijwoordelijke bepalingen. Het werkwoordelijk gezegde kan ook een werkwoordelijke uitdrukking (ww.uitdr.) zijn. Let op: niet elke zin bevat alle zinsdelen.

1 Waarom moeten die toetsen wiskunde altijd zo moeilijk zijn?
2 Na veertig jaar optreden heeft de zanger zijn gitaar aan de wilgen gehangen.
3 Heeft de voorzitter van het NOC de sporters hun medailles overhandigd?
4 Ons eerste afspraakje had ik me eigenlijk heel anders voorgesteld.
5 Sommige spelers moest coach John altijd achter de vodden zitten.
6 De uit Chili afkomstige degoe is volgens Wikipedia familie van de cavia.

Opdracht
5 ✪

Maak met de werkwoorden steeds twee zinnen van minimaal zeven woorden: in zin a is het werkwoord niet-wederkerend gebruikt, in zin b is het wel wederkerend toegepast. Gebruik alle wederkerende voornaamwoorden (*me*, *je*, *zich*, *ons*) ten minste één keer.

1 aanstellen
2 aantrekken
3 ophouden
4 uitbreiden
5 voordoen

Opdrachten op een hoger niveau herken je aan de ster. Je docent vertelt of je deze opdracht maakt of niet.

'Ik kan/weet' geeft aan wat je hebt geleerd. Ook staat er bij welk niveau daarbij hoort.

Ik kan/weet • het gezegde en het lijdend voorwerp vinden in zinnen met wederkerende werkwoorden.

Maak de extra opdrachten online.

Opdrachten waarbij je online een filmpje of een geluidsfragment kunt vinden en opdrachten waarbij je online moet werken, herken je aan het symbool voor online.

Je kunt online extra opdrachten maken. Je kunt ook je eigen route volgen door alle opdrachten uit het boek online te maken.

Inhoud

Poëzie en fictie

De brug

De

Ik bedoel, welke leerling
de hoofdprijs
niet de essentie
Nee hé? Ging het
zelf te
in staat

quiz

De brug van klas 1 naar klas 2

Dit is het tweede schooljaar dat je het vak Nederlands krijgt. Misschien is Nederlands makkelijk of juist moeilijk voor je. Als je Nederlands in klas 1 lastig vond, is het een goed idee om alvast te oefenen met de opdrachten uit *De brug*.

Doe de quiz!

Door de quiz te maken, weet je of het een goed idee is om te oefenen met *De brug*. Tijdens de quiz krijg je vragen over Lezen, Grammatica, Formuleren en Spelling. Je kunt de quiz in je eentje online maken of met de hele klas tegelijk. Als je de quiz samen met je klas maakt, is je docent de quizleider.

Je kunt de quiz zelf online maken.

Zo gebruik je *De brug*

Voordat je aan leerjaar 2 begint, kun je met *De brug* alvast een begin maken. *De brug* herhaalt alle leerstof uit klas 1 over Lezen, Grammatica, Formuleren en Spelling. In *De brug* vind je korte, heldere uitleg van de theorie plus een aantal opdrachten. Je vindt *De brug* vanaf bladzijde 246.

Je kunt alle opdrachten uit* De brug *ook online maken.

Hoofdstuk 1

Contact

Dubbelzinnig

Tante Lien is aan de lijn. Adèle gaat alleen op vakantie in de zomermaanden. De Canadese boer vertelt over zijn Nederlandse wortels. Deze zinnen zijn **dubbelzinnig**: je kunt ze op twee manieren lezen. Welke twee betekenissen hebben de zinnen?
Dubbelzinnigheid ontstaat doordat een woord verschillende betekenissen heeft of doordat een zinsdeel bij verschillende zinsdelen kan horen. Hoe ontstaat de dubbelzinnigheid in de zinnen hierboven? Maak zelf een zin met een dubbele betekenis en laat een klasgenoot de zin uitleggen.

Krantenkoppen

Krantenkoppen zijn soms grappig doordat ze, meestal onbedoeld, dubbelzinnig zijn. Wat willen de volgende koppen zeggen? Welke andere betekenis hebben ze?
Kussen tijdens yogalessen taboe. Friese ziekenhuizen snijden in personeel. Heineken boert goed in de VS.

Doe de quiz 'Dubbelzinnige krantenkoppen'.

Woordspeling

Als je door dubbelzinnigheid bewust een grapje maakt, spreken we van een **woordspeling**. De docent Nederlands zegt bijvoorbeeld: 'Als iemand eens een komma verkeerd zet, dan maak ik daar geen punt van.'
Cabaretiers spelen vaak met taal. Toch noemen we niet al hun grappen woordspelingen. Ze zetten een betekenis soms in een bijzonder verband. Zo zegt de Twentse cabaretier Herman Finkers: 'Neem nou iets alledaags als de file. Wat men daar nu aan vindt? Maar ze staan ervoor in de rij!'
Wie is jouw favoriete cabaretier? Geef een voorbeeld van een woordspeling of andere taalgrap uit een van zijn of haar voorstellingen.

Lezen

Je leert over hoofd- en bijzaken en kernzinnen.

Startopdracht

Lees tekst 1.

Je krijgt de opdracht om aan iemand anders het belangrijkste uit de tekst te vertellen. Daarvoor moet je één zin uit de tekst kiezen. Welke kies je? Waarom?

Tekst 1

Klas 48 uur zonder telefoon

Leerlingen van de onderbouw van het Lorentz Lyceum uit Arnhem hebben onlangs succesvol meegedaan aan een experiment waarbij ze gedurende twee dagen geen mobiel, games of sociale media mochten gebruiken. 'De *No Phone Challenge* was flink afkicken', zegt de mentor. De leerlingen vonden zelf dat ze veel socialer waren, zowel in de klas als thuis. De pauzes leken langer en werden leuker bevonden. 'We gingen spellen doen en ik sprak mijn klasgenoten meer', somt een leerling op. 'We hadden ook meer tijd voor huiswerk.'

Naar: bndestem.nl, op 8 oktober 2016

Theorie

video-uitleg

Hoofd- en bijzaken en kernzinnen

De belangrijkste informatie in een tekst noemen we de **hoofdzaken**. Wat niet zo belangrijk is, zijn de **bijzaken**. De hoofdzaken van een tekst vind je vaak op **voorkeursplaatsen**, zoals de inleiding en het slot van een tekst.
De hoofdzaak van een alinea staat vaak in de **kernzin**. Dat is meestal de eerste zin van de alinea en soms de laatste. In de zinnen voor of na de kernzin staat dan een nadere uitleg of een voorbeeld. De kernzin kan ook de tweede zin zijn. Vaak geeft dan de eerste zin het verband met vorige alinea('s) aan, zoals: *Er is nog een andere oorzaak. Sommige leerlingen zijn gewoon hun motivatie kwijt.*
Soms heeft een alinea geen kernzin. Dan moet je zelf de hoofdzaak bepalen.

Als je een tekst moet onthouden, kun je de hoofdzaken in een **schema** zetten of in een **samenvatting**.

Zo maak je een schema van een tekst
Lees de tekst goed door.

1 Onderstreep de hoofdzaken. Let op de voorkeursplaatsen: de inleiding, het slot en de kernzinnen. Let ook op opvallend gedrukte woorden.

2 Noteer de belangrijkste informatie uit de tekst. Geef opsommende verbanden aan met nummers (1, 2, 3), dots (•) of streepjes (–); geef tegenstellende verbanden aan met pijltjes (↔).

Zo maak je een samenvatting van een tekst
Lees de tekst goed door.
1 Onderstreep de hoofdzaken. Let op de voorkeursplaatsen: de inleiding, het slot en de kernzinnen. Let ook op opvallend gedrukte woorden.
2 Neem de kernzinnen en andere hoofdzaken over. Maak er een samenhangende tekst van. Geef verbanden in de tekst aan met signaalwoorden.

Opdracht 1

Lees onderstaande alinea's (tekst 2, 3 en 4). Zoek van elke alinea de kernzin en onderstreep hem.

Tekst 2

Alle jongeren moeten op school leren programmeren, omdat dit goed is voor hun algemene ontwikkeling en noodzakelijk voor hun latere kansen op de arbeidsmarkt. Dat is het advies van Platform Onderwijs 2032 over het onderwijs van de toekomst. Digitale vaardigheden zouden nodig zijn om jongeren voor te bereiden op deelname aan de maatschappij. Mariëlle Stoelinga, universitair hoofddocent informatica in Twente, pleit voor verplichte programmeerlessen op school, zoals in Engeland en Finland al gebeurt.

Naar: BN/De Stem, 8 oktober 2015

Tekst 3

Waar iedere fanatiek gamende tiener van droomt, wordt voor de 19-jarige Joey Steusel uit Naarden werkelijkheid. Binnenkort vertrekt hij naar de Verenigde Staten om daar betaald het schietspel Counter-Strike te spelen. Hij gaat er zelfs in een heus gamehouse wonen, in Los Angeles, Californië. Via internet werd Steusel, beter bekend als 'Cruc1al', een paar weken geleden aangesproken. Of hij naar Amerika wilde verhuizen om zich bij het team Splyce Pro aan te sluiten. Hij wilde niets liever. Voor welk bedrag Steusel werd gekocht, willen hij en zijn manager niet zeggen; ook het salaris blijft geheim.

Naar: www.telegraaf.nl, op 16 augustus 2016

Tekst 4

Het is vast wel herkenbaar dat twee talen elkaar in je hoofd soms 'in de weg' kunnen zitten. Op woordniveau geldt dat vooral voor zogenoemde 'valse vrienden'. Dit zijn woorden die in beide talen bestaan, maar die daar een andere betekenis hebben. Zo bestaan de woorden *room* en *rug* niet alleen in het Nederlands, maar ook in het Engels. Als je ze tegenkomt in een Engelse tekst, betekenen ze *kamer* en *kleedje*. Uit onderzoek blijkt dat bij het lezen van dit soort woorden zowel de Engelse als de Nederlandse betekenis wordt geactiveerd. Om te beslissen welke betekenis je nodig hebt, moeten je hersenen extra moeite doen. Woorden die je hetzelfde schrijft in verschillende talen, worden dus langzamer verwerkt dan woorden die je maar in één taal kent.

Naar: http://www.taalcanon.nl, op 16 augustus 2016

Opdracht 2 ✱

Lees tekst 5, een alinea zonder kernzin. Formuleer zelf een zin die de hoofdzaak van de alinea weergeeft.

Tekst 5

Wij kunnen communiceren over iets wat zich niet in onze directe omgeving bevindt. We dachten dat dit verschijnsel alleen in de menselijke taal bestond, maar ons systeem blijkt niet uniek. In het midden van de vorige eeuw ontdekte een Oostenrijkse bioloog namelijk dat er soorten bijen zijn die elkaar met een speciale dans in de lucht kunnen laten weten waar ze nectar hebben gevonden. Met variaties in hun dans kunnen ze onder andere de positie en de afstand van de bron duidelijk maken. Wel is het communicatiesysteem van bijen beperkt tot het onderwerp 'nectar', terwijl de mens het over van alles kan hebben.

Naar: http://www.taalcanon.nl, op 15 oktober 2016

Opdracht 3

Lees tekst 6 oriënterend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Wat voor soort tekst is het?

Lees tekst 6 globaal.
De tekst kan na de inleiding in vier opeenvolgende deelonderwerpen verdeeld worden, waar telkens een tussenkopje boven past.

3 Boven welke alinea past het kopje *Verborgen verhalen*?
4 Boven welke alinea past het kopje *Politiek correct*?

Lees de tekst nu helemaal. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

5 Noteer de betekenis van de volgende woorden en uitdrukkingen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
curieus (al. 1) – gastronomische (al. 1) – elite (al. 2) – contraproductief (al. 2) – komt aan het licht (al. 3) – despoten (al. 4) – ingewijde (al. 4) – minutieuze (al. 4) – onverbiddelijk (al. 5) – diplomatie (al. 6) – incorrect (al. 6)
6 Alinea 1 bevat geen kernzin. Dat heeft met het doel van de inleiding te maken. Wat is dat doel?
7 Welk begrip wordt toegelicht met het voorbeeld van Chirac in alinea 2?
8 Wat is de kernzin van alinea 3?
9 Wat is de kernzin van alinea 4?
10 De koks van de CCC lopen op eieren. (al. 6) Die uitdrukking wordt met een voorbeeld uitgelegd. Wat wordt in deze tekst met de uitdrukking bedoeld?
11 Welke twee tekstdoelen heeft de auteur van deze tekst?
amuseren / informeren / overtuigen / activeren
12 Geef van de volgende drie zinnen aan of de zin een hoofdzaak of een bijzaak is.
a De CCC is bijzonder, want de club kookt voor de machtigsten op aarde.
b Eeuwen geleden was het een gebruik dat koningen en despoten hun maaltijd lieten voorproeven uit angst voor vergiftiging.
c De Fransen weigerden hun alcohol van het menu te schrappen.
13 Maak een samenvatting van de tekst in goedlopende zinnen. Zorg ervoor dat er geen voorbeelden in staan. Gebruik 60 tot 80 woorden.

Tekst 6

Topgeheimen in de CCC

[1] Het is een curieus gezelschap dat meestal achter de schermen blijft. Als enigen zijn zij tot in detail op de hoogte van allerlei geheimen. Soms lekken die echter uit en dat kan nare gevolgen hebben. Om welke club het gaat? Op hun website omschrijven de 25 mannen en vrouwen zichzelf als volgt: 'Het is 's werelds meest exclusieve gastronomische organisatie, met extreem strenge lidmaatschapseisen.'

[2] Ze noemen zichzelf 'Club des Chefs des Chefs', afgekort de CCC. De leden vormen een bijzonder gezelschap, want ze koken voor de machtigsten op aarde. Om geaccepteerd te worden in deze eliteclub, moet je namelijk de persoonlijke kok zijn van een staatshoofd. De clubleden houden meestal de kaken op elkaar over de smaak van hun bazen, want informatie prijsgeven over staatshoofden kan contraproductief werken. Oud-president Jacques Chirac verklapte ooit hoeveel hij van kalfskop hield en sindsdien kreeg hij bij elk staatsbezoek, jaar in jaar uit, kalfskop opgediend.

[3] Doordat sommige koks hun mond niet kunnen houden, komt er soms informatie aan het licht die eigenlijk verborgen had moeten blijven. Zo eet de bondskanselier van Duitsland, Angela Merkel, vaak soep: goed voor de lijn. De huidige president van Frankrijk haat asperges. Oud-president van Amerika, Barack Obama, smult van broccoli. Het zuinige oud-Britse staatshoofd Margaret Thatcher stapte na een officiële maaltijd eens op haar kok af en beet hem toe: 'Het was heerlijk hoor, maar het waren wel héél dure gerechten.' Kok Hilton Little had in 1996 een sollicitatiegesprek bij de Zuid-Afrikaanse president Nelson Mandela. 'Ik deed de deur open en daar was hij. Of liever gezegd: daar lág hij, in bed! Is het niet vreemd om zo ontvangen te worden? Ik kon niets anders bedenken dan maar gauw een stoel te pakken en naast zijn bed te gaan zitten. Ik deed maar of ik het normaal vond', aldus Little.

[4] Eeuwen geleden was het een gebruik dat koningen en despoten hun maaltijd lieten voorproeven uit angst voor vergiftiging. 'En zulke voorproevers bestaan nog steeds, maar alleen op het Kremlin', aldus een ingewijde. Er gaat namelijk geen hap door de keel van de Russische president Vladimir Poetin zonder minutieuze inspectie vooraf van dat hapje. In Moskou neemt een Russische hofarts elk gerecht persoonlijk door met de kok van Poetin. En dat niet alleen. 'Alle ingrediënten gaan eerst naar een laboratorium. Daar worden ze getest en pas daarna worden ze gebruikt om te koken', geeft Jérôme Rigaud, de voormalig chef-kok van het Kremlin, toe.

[5] De Franse keuken is lang niet overal geliefd. Tijdens een D-Day-herdenking in Normandië gaf de bezoekende Britse koningin Elizabeth al vooraf instructies: geen kikkerbillen of slakken op haar bord! Bill Clinton werd in 1993 president van de Verenigde Staten. Zijn vrouw, Hillary Clinton, liet meteen de toenmalige Franse chef-kok van het Witte Huis ontslaan: ze vond het Franse eten te vet. Een lunch tussen toenmalig president Sarkozy en de Iraakse premier Nouri

Al-Maliki liep helemaal mis. De Irakezen wilden geen wijn op tafel zien. De Fransen waren onverbiddelijk: ze weigerden hun nationale alcoholische trots van het menu te schrappen. Al-Maliki zegde daarop de afspraak af.

[6] De koks van de CCC zijn ervan overtuigd aan 'diplomatie' te doen. Vredesonderhandelingen, besprekingen over handelscontracten: ze staan of vallen met wat er aan eten en drinken op tafel verschijnt tijdens die gesprekken. Koken op topniveau is op eieren lopen, weet ook Shalom Kadosh, de kok van de Israëlische president. Hij vertelde dat hij sommige diners bereidt met een keukenstaf van half-Israëlisch en half-Palestijns personeel. Tijdens een staatsbezoek van de koning van Jordanië koos hij vis: maar dan wel vis die zwom in de wateren tussen Israël en Jordanië. Want stel je voor dat conflicten in het Midden-Oosten oplaaien door één politiek incorrect hapje.

Naar: www.ad.nl, op 19 november 2016

Opdracht
4

Lees tekst 7 oriënterend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Bekijk de bron. Wat voor soort tekst is het?

Lees de tekst nu helemaal. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

3 Noteer de betekenis van de volgende woorden. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
telegraaf (al. 1) – diligence (al. 2) – industrialisatie (al. 4) – transportrevolutie (al. 7) – welgeteld (al. 8) – continent (al. 9)
4 Om welke redenen was het slaan van de gouden spijker bijzonder? (al. 1)
5 Wat is de kernzin van alinea 2?
6 Leg uit hoe de uitvinding van Stephenson leidde tot een grote doorbraak in het goederen- en passagierstransport. Gebruik voor je antwoord alinea 3 en 4.
7 Waardoor was de aanleg van spoorwegen in Nederland lastig? (al. 5)
8 ‘In 1900 waren alle delen van Nederland door het spoor met elkaar verbonden.’ (al. 6) Welke positieve gevolgen had dat?
9 Auto’s bleven een speeltje voor een kleine elite. (al. 8) Hoe zou dat komen?
10 Leg uit dat de uitvinding van de telegrafie het begin van de communicatierevolutie was. Gebruik voor je antwoord alinea 9 en 10.
11 Dit is een tekst uit een schoolboek. De hoofdgedachte staat er niet letterlijk in; die moet je zelf uit de tekst afleiden. Bekijk de volgende twee zinnen.
a In de 19e eeuw gingen mensen zich meer en sneller verplaatsen door de verbetering van transportmiddelen.
b Mensen konden in de 19e eeuw sneller informatie uitwisselen door de verbetering van communicatiemiddelen.
Wat is juist? Kies uit:
A ☐ Alleen zin *a* is de hoofdgedachte van de tekst.
B ☐ Alleen zin *b* is de hoofdgedachte van de tekst.
C ☐ Beide zinnen samen vormen de hoofdgedachte van de tekst.
D ☐ Geen van beide zinnen is de hoofdgedachte van de tekst.
12 Maak een schema van de tekst dat goed bruikbaar is als je deze tekst voor een toets zou moeten leren. Gebruik niet meer dan 100 woorden.

Opdracht
5 ✱

1 Tekst 7 heeft de titel *Transport en communicatie*. Waarom staan deze twee onderwerpen bij elkaar in één tekst?
2 Is deze tekst chronologisch opgebouwd? Licht je antwoord toe.

Tekst 7

Transport en communicatie

[1] In 1869 stonden in de prairie van Utah twee stoomlocomotieven tegenover elkaar en honderden mensen keken toe. Doordat ze elkaar verdrongen, zagen ze niet hoe tussen de locomotieven een gouden spijker in de rails werd geslagen. Maar de hamerslagen waarmee dat gebeurde, waren op datzelfde moment wel overal in Amerika te horen. Een verslaggever schreef: ‘Deze geheimzinnige stem uit een oord dat weinige jaren tevoren nog tot de volkomen onbekende streken behoorde, deed het menselijk hart van aandoening trillen.’ Met de gouden spijker werd de eerste spoorlijn tussen de oost- en westkust van de Verenigde Staten voltooid. De reis van kust tot kust was teruggebracht van meer dan een half jaar tot een week. Het slaan van de gouden spijker was ook bijzonder, omdat het de eerste gebeurtenis was die duizenden kilometers verderop live te volgen was. Dat kwam door de telegraaf, die de hamerslag als telegraaftikken weergaf.

Spoorwegen

[2] Tot de komst van de trein was ook buiten Amerika het reizen over land een moeizame zaak. De →

reistijden waren enorm. De reis Utrecht-Leiden bijvoorbeeld kostte met de diligence in 1810 vijf uur. Goederentransport ging nog moeizamer: zware ladingen waren over land bijna niet te vervoeren.

[3] In 1814 bouwde de Engelse smid George Stephenson een stoommachine op wielen. Dat was eerder gedaan, maar zulke voertuigen waren te zwaar voor de houten rails waarop ze moesten rijden. Stephenson slaagde er als eerste in ijzeren rails te maken, waardoor goederen- en personenvervoer per spoor mogelijk werd. In 1830 werd de spoorlijn Liverpool-Manchester geopend, de eerste passagierslijn ter wereld. Stephensons locomotief de *Rocket* reed daarover met een snelheid van 20 kilometer per uur.

[4] De spoorlijn was een succes. Door de industrialisatie was de behoefte ontstaan goederen en mensen snel, in grote hoeveelheden en over grote afstanden te vervoeren. De industrialisatie maakte ook de bouw van een spoorwegnet mogelijk. In 1950 hadden Groot-Brittannië en België al een dicht net dat alle belangrijke steden met elkaar verbond. Andere landen volgden.

[5] In Nederland werd de eerste spoorlijn, Amsterdam-Haarlem, geopend in 1839. De bouw van een nationaal spoorwegnet kwam in Nederland pas later op gang. De aanleg van spoorwegen was in Nederland lastig, want in grote delen van het land moest de slappe veenbodem worden vervangen door zand en klei en over de grote rivieren moesten spoorbruggen komen. Dat lukte pas vanaf 1860.

[6] In 1900 waren alle delen van het land door het spoor met elkaar verbonden. De reistijden waren enorm bekort. Dankzij het spoor nam het contact tussen alle delen van het land toe en gingen de Nederlanders zich sterker met elkaar verbonden voelen.

Fietsen en auto's

[7] De transportrevolutie was niet alleen op het spoor in volle gang, maar ook op de weg. Rond 1800 begonnen West-Europese landen met het verharden van wegen. Zonder de stoomwals (uitvinding rond 1860) was dat tot dan toe problematisch. Over de wegen kon vanaf de jaren 1880 worden gereden met de fiets en de auto.

[8] De fiets werd populair nadat in 1888 de rubberen luchtband was uitgevonden. In die tijd werden ook de eerste auto's gebouwd. De belangrijkste uitvinder was Karl Benz, die zijn automobielen ontwierp naar het voorbeeld van de fiets. Toch bleven ze nog lang een speeltje voor een kleine elite. In 1908 reden dagelijks welgeteld slechts twaalf auto's op de weg tussen Amsterdam en Haarlem.

Telegraaf en telefoon

[9] In de jaren 1830 werd ontdekt dat met elektrische stroom door koperdraad berichten over grote afstanden konden worden verstuurd. Deze manier van communiceren werd 'telegrafie' genoemd. Groot-Brittannië begon in 1840 als eerste met de aanleg van een telegraafnetwerk en andere landen volgden snel. In 1852 werd Groot-Brittannië via een kabel op de bodem van het Kanaal met het continent verbonden; vanaf 1866 lag er ook zo'n kabel tussen Europa en Amerika. Mensen konden voortaan berichten naar postkantoren in heel de ontwikkelde wereld sturen en kranten kregen het nieuws overal vandaan op de dag dat het gebeurde.

[10] Rond die tijd ontdekte de Schot Alexander Graham Bell hoe ook de menselijke stem over grote afstanden kon worden overgebracht. De eerste telefoons voor commercieel gebruik werden in 1876 gemaakt in Duitsland. Amsterdam kreeg in 1881 als eerste Nederlandse stad een telefoonnetwerk.

Naar: Geschiedenis Werkplaats 2 vwo, Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Houten 2009

Ik kan/weet

- onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 2F
- kernzinnen herkennen.
- een korte tekst samenvatten. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een zakelijke e-mail schrijven.

Startopdracht

Lees tekst 1.
1 Aan welke drie dingen kun je zien dat dit geen persoonlijke e-mail is?
2 Wat wil Lisa met deze mail bereiken?
3 Welke informatie is overbodig?
4 Lisa stelt geen duidelijke vraag. Welke vraag moet zij stellen?
5 Noteer een onderwerp dat beter bij de inhoud van de mail past.

Tekst 1

Aan: Mevr. B. Perk, Afdeling Groenbeheer, Gemeente Utrecht
Onderwerp: Zuiderplantsoen

Geachte mevrouw Perk,

Mijn naam is Lisa Bergsma. Ik heb een hond, Rosa, een prachtige bruine labrador. Ik laat haar vaak uit op het losloopveldje in het Zuiderplantsoen. Daar komen veel mensen met honden. Het is de enige uitlaatplek voor honden in onze buurt. Iedereen vindt het veldje véél te klein. Wij beginnen daarom met elkaar een actie: *Ruimte voor Rosa*. Daarover willen wij een gesprek met de gemeente. Ik hoor graag van u.

Met vriendelijke groet,
Lisa Bergsma

Theorie

video-uitleg

Een zakelijke e-mail schrijven

Een persoonlijke e-mail schrijf je aan vrienden en familie. Een **zakelijke e-mail** is formeler. Zo'n mail is bestemd voor iemand van een bedrijf, een instelling of de overheid. Je stuurt de mail omdat je bijvoorbeeld informatie nodig hebt of een vraag wilt stellen. Voor een zakelijke e-mail gelden regels.

Zo schrijf je de inhoud van een zakelijke e-mail
- Maak duidelijk wie je bent.
- Schrijf kort waarover de e-mail gaat.
- Stel je vraag.
- Formuleer wat je van de ander verwacht.

Zo schrijf je een zakelijke e-mail in de goede vorm
- Begin met de aanhef: *Geachte heer/mevrouw*, of *Beste mevrouw Perk,*.
- Sla een regel over, begin met een hoofdletter op een nieuwe regel.
- Begin de e-mail niet met 'Ik' en spreek de ander aan met 'u'.
- Sla na de laatste zin een regel over.
- Schrijf een groet en je naam, bijvoorbeeld: *Hoogachtend, Tim Knol*.
- Voeg zo nodig je adres en telefoonnummer toe.
- Controleer je mail altijd op fouten en voeg eventuele bijlagen bij.

Opdracht
1

Bekijk nogmaals tekst 1. Noem zes dingen die Lisa Bergsma volgens de theorie goed gedaan heeft in haar e-mail.

Opdracht
2

Bekijk tekst 2. Het is de tekst van een e-mail van Niels aan het bestuur van zijn voetbalclub.

1 Noteer minstens vijf dingen die niet thuishoren in een zakelijke e-mail.
2 Verbeter de tekst aan de hand van de theorie.

Tekst 2

Aan: Het bestuur van v.v. Voorwaarts
Onderwerp: Onterecht

Beste mannen,

Zaterdag 3 september ben ik in de uitwedstrijd van Voorwaarts C2 tegen C3 van Groen-Geel uit het veld gestuurd. Belachelijk. Echt onterecht, die rode kaart! Die scheids heeft stront in z'n ogen. Ik heb wat dingen geroepen, sorry, ik weet niet meer wat. Maar nu krijg ik een hoge boete en daarbij ben ik ook nog voor zes wedstrijden geschorst. Kan ik in beroep gaan? Kunnen jullie mij vertellen hoe dat gaat? Nou, ik hoor het wel.

Voetbalgroetjes van
Niels Punter

Opdracht
3

Mevrouw Perk van de gemeente Utrecht wil de e-mail van Lisa Bergsma (tekst 1) beantwoorden. In het antwoord moet staan dat zij niet met Lisa wil spreken.

1 Bedenk een geldige reden voor de weigering van mevrouw Perk.
2 Schrijf namens mevrouw Perk de e-mail.
3 Wissel de tekst uit met die van een klasgenoot en geef elkaar commentaar. Gebruik het feedbackformulier.

Opdracht
4

Werk in tweetallen.
Jouw school organiseert een markt om geld in te zamelen voor een goed doel. Ouders kunnen spullen brengen die thuis 'over' zijn. Het moeten wel goede spullen zijn. Ouders krijgen later een uitnodiging om de markt te bezoeken.

1 Bedenk met elkaar een goed doel waarvoor je geld wilt inzamelen.
2 Schrijf een zakelijke e-mail aan de ouders. Geef zo kort mogelijk informatie over deze actie: het doel, de plaats van inzameling, de datum/data etc.
3 Wissel de tekst uit met die van een ander tweetal en geef elkaar commentaar. Gebruik het feedbackformulier.

Ik kan/weet	• een correcte zakelijke e-mail schrijven. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert een interview beoordelen.

Startopdracht

Bij een bezoek aan de dierentuin tref je onderstaande situatie aan. Stel dat een van de apen blijkt te kunnen praten. Welke vier vragen zou jij hem dan stellen om erachter te komen wat er is gebeurd?
Bij het pinguïnverblijf is het doodstil. Waar normaal gesproken de pinguïns vrolijk over het terrein waggelen, is de grond flink omgewoeld en liggen grote heuvels zand. Op iedere heuvel zit nu een aap. Ze hebben heel dikke buiken. De pinguïns zwemmen heen en weer in de gracht rond het terrein. Bij het apenverblijf staan de hekken van de kooien open. Hier staat de radio aan; uit de boxen klinkt muziek van Elvis Presley. Op de grond ligt een verzorger, buiten westen. Naast hem ligt allerlei fruit: bananen, sinaasappels en een kokosnoot.

Theorie

video-uitleg

Een interview beoordelen

Een **interview** is een middel om informatie te verkrijgen. Zo'n interview komt vaak rechtstreeks op radio of televisie, maar een journalist kan het gesprek ook uitwerken tot een artikel voor een krant of tijdschrift. Een interviewer moet zich altijd goed voorbereiden, zodat hij de juiste vragen kan stellen. Op die manier laat hij ook zien dat zowel het onderwerp als zijn gesprekspartner hem interesseert.

Let bij het kijken en luisteren naar een interview op het volgende:
- Leidt de interviewer het interview duidelijk in?
- Stelt hij de juiste vragen?
- Geeft hij de geïnterviewde tijd om rustig over zijn antwoorden na te denken?
- Luistert hij aandachtig?
- Vraagt hij door als iets niet duidelijk is?
- Heeft hij het gesprek goed voorbereid?
- Is zijn houding tegenover de geïnterviewde correct?

Opdracht 1

Bekijk het fragment, een interview met Sanne Wevers na het winnen van olympisch goud.

1. Met welke woorden leidt de journalist zijn interview in?
2. Vind je dit voldoende? Wat had hij nog meer kunnen zeggen?
3. Noteer de eerste twee vragen die de journalist stelt. Zet erachter of ze open of gesloten zijn en of ze naar een feit of naar een mening vragen.
4. De journalist vraagt op een bepaald moment door. Wanneer doet hij dit?
5. Wat levert dit op?
6. Wat is volgens jou het doel van dit interview?
7. Op welke vragen komt een voorspelbaar antwoord? Zijn die vragen geschikt voor het doel? Waarom (niet)?
8. Stel dat jij Sanne Wevers twee vragen mag stellen. Wat zou je dan vragen? Wat zouden deze vragen opleveren wat niet in dit interview naar voren komt?
9. Waaraan merk je dat de journalist goed op de hoogte is?

Opdracht 2

Luister naar het radiofragment, waarin wordt gesproken over de reden waarom meisjes gillen als ze hun idool zien.

1 In dit fragment leidt ene Anne Mara de radiogast in. Dit is niet de presentator van het radioprogramma zelf. Hoe komt dit op jou over?
2 Wat betekent het begrip 'bakvis', waarmee Anne Mara de gast beschrijft?
3 Wat bedoelt Anne Mara met 'tussen haakjes'? Wat is de juiste benaming?
4 Is de openingsvraag van presentator Jeroen Kijk in de Vegte geschikt om het gesprek mee te openen? Waarom (niet)?
5 Het fragment dat Kijk in de Vegte laat horen om te illustreren wat hij bedoelt met meidengegil, noemt hij 'schokkend'. Wat bedoelt hij daarmee?
6 Wat zijn volgens psycholoog Roos Vonk de twee redenen waarom jonge meisjes gillen bij een concert van hun idool?
7 Na het noemen van de eerste reden vat Kijk in de Vegte het antwoord van Roos Vonk samen met de opmerking: 'Het is de verwezenlijking van jouw droom, van jouw verliefdheid.' Vind je dit een goede typering? Waarom (niet)?
8 Waarom zouden mannen volgens Vonk het gillen van fans leuk vinden?
9 Wat is volgens de presentator het verschil tussen het gedrag van vrouwelijke fans en dat van mannelijke fans?
10 Is Vonk het met hem eens? Leg je antwoord uit.
11 Denk jij dat er een verschil is? Leg je antwoord uit.
12 Vind jij de houding van Kijk in de Vegte tegenover Vonk correct? Leg uit.

Opdracht 3

Bekijk het fragment, een interview van Twan Huys met kunstenaar Daan Roosegaarde voor het programma *College Tour*.

1 Noteer in eigen woorden hoe Huys zijn gast typeert.
2 Noteer twee voorbeelden die Huys gebruikt om zijn gast te typeren.
3 Huys lijkt spanning op te bouwen in zijn introductie. Hoe doet hij dat?
4 Waarom noemt Roosegaarde zijn werkplaats een 'dromenfabriek'?
5 Noteer de eerste vraag die Huys stelt. Waarom zou hij die stellen?
6 Waaraan merk je dat Huys zich goed heeft voorbereid op het gesprek?
7 Roosegaarde zegt op een gegeven moment: 'Je hebt een soort smaak in je mond, maar je weet de ingrediënten nog niet.' Wat bedoelt hij daarmee?
8 Er zijn gedurende het fragment twee verschillende momenten dat Roosegaarde niet de geïnterviewde lijkt, maar de interviewer. Noteer deze momenten.
9 Roosegaarde maakt op een gegeven moment een grapje. Hoe reageert Huys? Wat vind je van zijn reactie?

Kijk nu naar een tweede fragment uit hetzelfde interview.

10 Tracy Metz is kunstkenner maakt zich zorgen. Wat is haar zorg precies?
11 Is Roosegaarde het met haar (of haar zorg) eens? Waarom (niet)?
12 Roosegaardes antwoord is een beetje tegenstrijdig. Leg dat uit. Hoe reageert Huys hierop?

Ik kan/weet
- vragen over de inhoud van interviews beantwoorden. 1F
- een interview beoordelen. 1F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een informatief gesprek voeren.

Startopdracht

Stel dat iemand naar een mediazaak gaat om een laptop te kopen. Na een kwartiertje komt hij blij met een nieuwe tablet naar buiten.

1 Noteer drie vragen die de verkoper de klant gesteld kan hebben.
2 Vergelijk je antwoorden met die van een klasgenoot.

Theorie

video-uitleg

Een informatief gesprek houden

In een **informatief gesprek** wordt informatie uitgewisseld tussen gesprekspartners. Denk aan een gesprek tussen een verkoper en een klant. Het doel van de ene persoon is informatie geven, de andere wil informatie krijgen. Wie informatie vraagt, moet echter ook informatie geven, want anders kan de gesprekspartner niet goed reageren.

Zo krijg je informatie
- Noteer van tevoren een aantal vragen. Zorg voor afwisseling in open en gesloten vragen en vraag zowel naar feiten als naar meningen.
- Vraag door als je geen duidelijk antwoord krijgt. Je stelt dan **vervolgvragen**:
  - *Hoe ging dat precies?*
  - *Kunt u dat uitleggen?*
  - *Kun je daar een voorbeeld van geven?*
- Stel **controlevragen** om te bepalen of je de ander begrijpt:
  - *Als ik u goed begrijp, vindt u dus …?*
  - *Kan ik kort samengevat stellen dat …?*
- Maak aantekeningen als dat nodig is, bijvoorbeeld als het om veel informatie gaat of als je iets heel precies moet onthouden.

Zo geef je informatie
- Luister goed naar de vraag van je gesprekspartner. Wat wil hij precies weten?
- Stem je informatie af op je gesprekspartner. Wat is zijn leeftijd? Hoeveel weet hij al over het onderwerp?
- Houd in de gaten of je gesprekspartner je begrijpt. Stel controlevragen, maak oogcontact en let op lichaamstaal.

Opdracht 1

Je wilt weten wat een klasgenoot in de vakantie heeft gedaan.

1 Noteer minimaal drie open vragen die je de ander zou willen stellen.
2 Zoek een klasgenoot die je na de zomervakantie nog niet zo vaak gesproken hebt. Spreek af wie als eerste gaat interviewen.
3 De interviewer krijgt drie minuten om de ander te bevragen en maakt tijdens het gesprek aantekeningen. Zorg ervoor dat je iets te weten komt wat de moeite waard is om straks aan de hele klas te vertellen.
4 Wissel van beurt.
5 De docent wijst een aantal leerlingen aan om te vertellen wat ze gehoord hebben over de zomervakantie van hun klasgenoot. Kunnen ze inderdaad iets interessants vertellen over wat de ander gedaan heeft?

Opdracht 2

1 Welke vervolgvraag kun je in onderstaande situaties stellen?
  a V: Kunt u ons iets vertellen over de dag dat u hoorde dat u vader zou worden van een vierling?
  A: Ik herinner me dat moment als de dag van gisteren. Het was een heel indrukwekkend moment.
  b V: Heeft u nou nooit eens zin om bij een groot succes op de tafel te dansen?
  A: Grappig dat u dat vraagt!
  c V: Kunt u uw grootste angst of nachtmerrie met ons delen?
  A: Sorry, maar die vraag wil ik liever niet beantwoorden.

2 Welke controlevraag kun je in onderstaande situaties stellen?
  a V: Hoe heb je als hoofdrolspeler bij het schooltoneel de première beleefd?
  A: Ik heb niet geslapen! Spannend was het! Gelukkig vloog de tijd voorbij.
  b V: Kunt u de dader aan ons beschrijven?
  A: Hij was reusachtig! En hij kwam uit Scandinavië, denk ik.
  c V: Wat is jouw lievelingsfilm?
  A: Alle films van Sergio Leone vind ik geweldig!

Opdracht 3

Je gaat in tweetallen oefenen met het beantwoorden van interviewvragen.

1 Je docent geeft jullie een stapeltje kaartjes met daarop enkele interviewvragen.
2 De interviewer draait op het teken van de docent een kaartje om en stelt de vraag. Na een kaartje met een open vraag kan, als het antwoord nog niet voldoende lijkt, een vervolgvraag gesteld worden. Bijvoorbeeld: 'Waarom? Wil je dat uitleggen?'
3 De geïnterviewde beantwoordt alle vragen zo uitgebreid mogelijk. De docent geeft de tijd aan die het antwoord moet duren, bijvoorbeeld 45 seconden. Antwoord nooit met enkel 'Ja', 'Nee' of 'Dat weet ik niet'. Als je geen antwoord weet, bedenk je een antwoord om de tijd te vullen.
4 Wissel van rol.
5 Hoe was het om zulke lange antwoorden te moeten geven? Wat was moeilijk? Wat viel mee?

Opdracht 4

Werk in drietallen. Jullie gaan samen iemand interviewen.

1 Bedenk welke persoon uit jullie directe omgeving jullie willen interviewen, bijvoorbeeld iemand die bij de vrijwillige brandweer zit, jullie oude juf of meester of jullie favoriete banketbakker. Bedenk ook waarover het interview moet gaan.
2 Noteer ten minste tien vragen die jullie aan de gekozen persoon willen stellen...
3 Maak een afspraak met degene die jullie willen bevragen.
4 Verdeel de taken: welk tweetal stelt de vragen en wie observeert het interview?
5 Houd het interview. De observant noteert wat goed en wat minder goed ging.
6 Bespreek het interview na. Gebruik de aantekeningen van de observant. Wat ging goed? Wat kon beter?

Ik kan/weet
- in een gesprek informatie vragen en geven. 2F
- informatie verzamelen door het voeren van een vraaggesprek. 2F
- doorvragen en controlevragen stellen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over vergelijkingen, metaforen en personificaties.

Startopdracht

Werk in viertallen. Jullie kennen waarschijnlijk de uitdrukkingen *zo gezond als een vis*, *zo kaal als een biljartbal* en *zo gek als een deur*.

1 Ieder van jullie schrijft een niet-stoffelijk bijvoeglijk naamwoord op een blaadje.
2 Schuif je blaadje door naar degene die links van je zit.
3 Noteer op het blaadje dat je voor je krijgt, een originele vergelijking bij het bijvoeglijk naamwoord: *zo (bn) als …* Schuif het blaadje dan weer door.
4 Als jullie vier keer hebben doorgeschoven, heeft iedereen zijn eigen blaadje weer voor zich met drie verschillende vergelijkingen bij zijn eigen bijvoeglijk naamwoord. Lees om de beurt de drie vergelijkingen voor.
5 Kies samen bij elk bijvoeglijk naamwoord de origineelste vergelijking.

Theorie

video-uitleg

Beeldspraak: vergelijking, metafoor, personificatie

In een **vergelijking** staan twee dingen naast elkaar die op elkaar lijken: het **object** (o) en het **beeld** (b): *De verkoop van deze mobieltjes* (o) *loopt als een trein* (o).
Tussen object en beeld is een overeenkomst: 'gaat heel snel'. Er staat een verbindingswoord tussen object en beeld: *als*. Andere verbindingswoorden zijn: *zo … als, lijkt wel, is net, een … van een …*.
Nog een paar voorbeelden van vergelijkingen:
– *Stine* (o) *was door langdurige ziekte zo stijf als een plank* (b).
– *Je kamer* (o) *lijkt wel een slagveld* (b).
– *Wat een schat* (b) *van een kind* (o) *hebben jullie toch!*

Bij een **metafoor** wordt het object weggelaten: het wordt vervangen door het beeld. Je moet zelf de betekenis achter het beeld (= het object) vaststellen:
– *Niemand wil vriendin zijn met zo'n heks* (b). = heel onaardig meisje (o).
– *We staan op de drempel* (b) *van een nieuwe tijd.* = aan het begin (o).
Soms wordt bij een metafoor het 'object' wel genoemd, maar ook dan moet je zelf de betekenis (het echte object) bepalen:
– *Je* (o) *bent een rund* (b) *als je met vuurwerk stunt*. = een stommeling (o).

Werkwoorden kunnen een metafoor zijn:
– *Veronique vliegt* (b) *door die spannende boeken.* = leest heel snel (o).
Spreekwoorden en uitdrukkingen zijn vaak metaforen:
– *Kleine potjes hebben grote oren* (b). = Kinderen horen alles (o).
– *appels met peren vergelijken* (b) = een overeenkomst zoeken tussen twee zaken die niet met elkaar te vergelijken zijn (o).

Met een **personificatie** stel je een levenloos ding voor als levend persoon:
– *Het schip danste op de golven*. Het schip (danste) = personificatie.

Vergelijkingen, metaforen en personificaties zijn vormen van **beeldspraak**.
Beeldspraak is altijd **figuurlijk** bedoeld.

Opdracht 1

1 Neem de vergelijkingen *a* t/m *h* over en vul op de puntjes de juiste dierennaam in.

a zo arm als een …
b zo doof als een …
c zo dronken als een …
d zo fris als een …
e zo glad als een …
f zo koppig als een …
g zo moe als een …
h zo trots als een …

2 Noteer nog acht van zulke vergelijkingen. Gebruik *kreeft*, *lammetje*, *mol*, *paard*, *pier*, *varken*, *vogel* en *wezel*.

Opdracht 2

Neem uit de zinnen de woorden over die een vorm van beeldspraak zijn. Noteer of het om een vergelijking (V), een metafoor (MF) of een personificatie (P) gaat. Geef bij een metafoor ook de betekenis van het beeld.

1 De lange verdediger kwam bij elke hoekschop de luchtmacht voorin versterken.
2 Die peperdure jurk van de prinses lijkt net een aardappelzak.
3 Na de uitzending van het omstreden programma regende het klachten van kijkers.
4 Mijn fiets protesteerde heftig toen ik over de hobbelige landweg reed.
5 Het nieuwe computerprogramma vertoont nog wat kinderziektes.
6 Melvin bloedde als een rund, nadat hij zich in z'n vinger had gesneden.
7 Hoge bomen vangen veel wind.
8 Door de droogte snakt onze moestuin langzamerhand naar een frisse bui.
9 Mijn grootvader rookte als een schoorsteen, maar hij is onlangs gestopt.
10 Je maakt van een mug een olifant.

Opdracht 3

Lees tekst 1.

1 Schrijf de onderstreepte woorden 1 t/m 17 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.

2 De woorden *a* t/m *i* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a suggereerden – *automatisch; niet bewust*
b cruciale – *beslissende; doorslaggevende*
c constructies – *bouwsels; samenvoegingen*
d profiel – *eigen karakter; eigenheid*
e onwillekeurig – *geweigerd; verboden*
f identiteit – *karakteristiek; persoonsbeschrijving*
g potentiële – *mogelijke; in aanleg*
h coherente – *samenhangende*
i ontzegd – *stelden voor (alsof); gaven de indruk of het idee*

Tekst 1

Sms lost moordzaak op

[1] Zo'n acht jaar geleden speelde in het Engelse Yorkshire een merkwaardige rechtszaak rond de moord op de 19-jarige Jenny N. Eerste verdachte in de zaak was de 48-jarige David H. (1) Ofschoon het lichaam van Jenny nooit is gevonden, werd David toch veroordeeld (2) aan de hand van bijzonder bewijsmateriaal. Dat wees hem (3) onmiskenbaar als moordenaar aan. De veroordeling van David kreeg veel publiciteit. In vergelijking met de normale gang van zaken bij moorden was de bewijsvoering blijkbaar een (4) unicum in rechercheonderzoek in Groot-Brittannië.

[2] Vlak na Jenny's verdwijning ontvingen vrienden van haar curieuze sms-berichtjes, die (a) suggereerden dat ze nog in leven was. Ze waren (5) kennelijk bedoeld om de rechercheurs om de tuin te leiden. Een →

(6) forensisch taalkundige die de berichten onder de loep nam, concludeerde dat de schrijfstijl niet (7) correspondeerde met die van Jenny, maar wel overeenkwam met die van haar ex-vriend David. De sms'jes gaven (8) uitsluitsel: de schrijver was de moordenaar. David zat als een rat in de val.

[3] Forensisch onderzoek – dat is sporenonderzoek (9) ten behoeve van een strafzaak – heeft de laatste twintig jaar een hoge vlucht genomen. Het woord 'forensisch' betekent 'strafrechtelijk' en gaat terug op het Latijnse woord 'forum' (markt). Daar werd in de oudheid rechtgesproken. Bij het grote publiek is forensisch onderzoek bekend geworden door populaire tv-series als *CSI*. Zulk onderzoek levert vaak een bewijs dat het (b) cruciale puzzelstukje is in een ingewikkelde strafzaak en zo opheldering brengt.

[4] Taalkundig onderzoek is een nieuwe loot aan de stam van de forensische recherche.
Sinds 2008 doet het Centrum voor Forensische Taalkunde aan de Aston Universiteit in Birmingham onderzoek dat gericht is op taalverschijnselen. Binnen de forensische taalkunde bekijken specialisten via (10) tekstanalyse of een talig bewijsstuk, zoals een handgeschreven briefje, een opname van een telefoongesprek of een whatsappje, wel of niet afkomstig is van een verdachte. Een briefje spreekt soms duidelijke taal. Het is net een vingerafdruk. Wanneer bepaalde spellingsvarianten of grammaticale (c) constructies regelmatig terugkomen in een tekst, kan de rechercheur een (d) auteursprofiel opstellen.

[5] Forensisch taalkundigen vergelijken gesproken of geschreven teksten van verschillende verdachten met elkaar om te bepalen van wie een taalkundig bewijsstuk afkomstig is. Zelfs in een klein stukje tekst kunnen zij een aantal stijlkenmerken (11) detecteren. Zo kwamen in Jenny's sms'jes de woorden *my* en *myself* regelmatig voor, terwijl David altijd de Yorkshire dialectvarianten *me* en *meself* gebruikte, ook in de nep-sms'jes. Wat een uilskuiken, denk je (e) onwillekeurig.

[6] Deze zaak (12) illustreert fraai op wat voor manier taalkundigen een bijdrage kunnen leveren aan onderzoek bij strafzaken, aldus uitvinder en ontwerper Tim Grant. Hij is (13) geestelijk vader van een methode om taalkundig bewijsmateriaal bruikbaar te

maken voor de rechtbank. Daarvoor bouwde hij een database met meer dan 8.000 sms-berichten. De taal in die berichten kan zo geanalyseerd worden dat de (f) identiteit van de schrijver duidelijker wordt.

[7] Forensisch taalkundigen kunnen ook een 'sociolinguïstisch' profiel van een auteur maken. Dat geeft bijvoorbeeld informatie over het geslacht of de leeftijd van de schrijver van het bericht. De man-vrouwverschillen zijn (14) stereotiep: voor vrouwen is bijvoorbeeld kenmerkend dat zij persoonlijker en minder zakelijk schrijven dan mannen. Uiteindelijk sluit het net zich om één verdachte, als de methode goed werkt.

[8] De methodes die worden ontwikkeld door Grant en zijn collega's, worden ook voor heel andere (15) doeleinden gebruikt dan misdaadonderzoek. Zo wordt het softwareprogramma CopyCatch tegenwoordig toegepast om sollicitatiebrieven van (g) potentiële studenten te scannen op een (h) coherente schrijfstijl. Stukken tekst die – zonder bronvermelding – van internet zijn geplukt, worden op deze manier heel snel door de computer herkend. Studenten die aldus (16) plagiaat plegen, wordt de toegang tot de universiteit (i) ontzegd. Ook middelbare scholieren die een werkstuk inleveren dat voor een deel van internet is overgenomen, vallen dankzij zulke programma's snel door de mand, tenzij ze slim zijn natuurlijk en hun stijl volledig aanpassen aan het origineel. Wie zo (17) gewiekst met taal goochelt, moet eigenlijk een pluimpje krijgen.

Naar: www.kennislink.nl, op 6 september 2016

Opdracht 4

1 Noteer de beeldspraak uit tekst 1:
- twee vergelijkingen uit alinea 2 t/m 4;
- zeven metaforen, waaronder twee in werkwoorden: één uit alinea 3, twee uit alinea 4, één uit alinea 5, één uit alinea 7 en twee uit alinea 8;
- drie personificaties uit de alinea's 1, 4 en 6.

2 Overleg met een klasgenoot: Bevat de titel beeldspraak? Geef argumenten voor en tegen.

Opdracht 5

In tekst 1 staan vijf uitdrukkingen: twee in alinea 2, één in alinea 3 en twee in alinea 8. Noteer die en geef de betekenis.

Opdracht 6

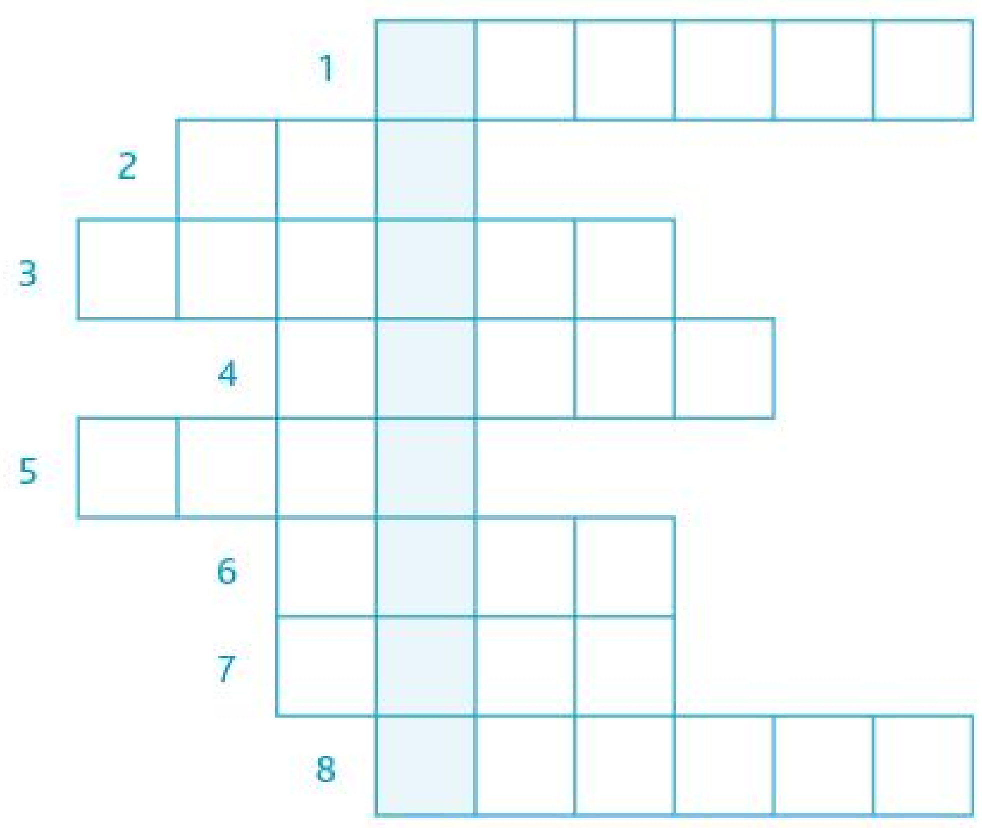
Vul een passend woord in. Soms moet je dat iets aanpassen. Kies uit: *aan de hand van – analyse – detecteren – doeleinde – gewiekst – illustreren – ofschoon – onmiskenbaar – ontzeggen – plagiaat – stereotiep – ten behoeve van – uitsluitsel – unicum.* Je houdt vier woorden over.

1 Naast de weg komt een fietspad … scholieren die hier langs moeten.
2 Het schoolplein bood een … beeld: de jongens waren aan het ravotten, de meisjes stonden te kletsen.
3 De politie is … in de fout gegaan door deze onschuldige vrouw te arresteren.
4 Zakkenrollers zijn zo …, dat je diefstal van je portemonnee te laat merkt.
5 Het bord … brom- en snorfietsers de toegang tot het natuurgebied.
6 Dankzij de … van het gedicht in de klas begreep Nicole de diepere betekenis.
7 … DNA-gegevens is de identiteit van het slachtoffer vastgesteld.
8 Het ticketbureau kan nog geen … geven over de datum van het concert.
9 Zelfs gevierde auteurs worden weleens beschuldigd van ….
10 Het vrijwilligerswerk dat Leande doet, … haar sociale betrokkenheid.

Opdracht 7

In de volgende zinnen staan vergelijkingen. De zinnen zijn niet compleet. Vul op de puntjes een passend woord in. Schrijf de gevonden woorden in de puzzel. In de grijze kolom verschijnt een woord van acht letters.

1 zo lek als een …
2 een waarheid als een …
3 afgaan als een …
4 stelen als de …
5 zwijgen als het …
6 zo wit als een …
7 lachen als een … die kiespijn heeft
8 beven als een …

Ik kan/weet • vergelijkingen, metaforen en personificaties herkennen en begrijpen. 2F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over het gezegde en het lijdend voorwerp bij wederkerende werkwoorden.

Startopdracht

1 Welke zin is geen correct Nederlands?
2 Waardoor komt dat?
a Lianne bemoeit zich altijd met de ruzies van anderen.
b Lianne bemoeit haar zus altijd met de ruzies van anderen.
c Kleedt meneer Haaksma zich extra netjes aan op zondagmorgen?
d Kleedt meneer Haaksma zijn kinderen extra netjes aan op zondagmorgen?

Theorie

video-uitleg

Gezegde en lijdend voorwerp bij wederkerende werkwoorden

Bij **verplicht wederkerende werkwoorden** (*zich gedragen, zich vergissen*) hoort altijd een wederkerend voornaamwoord (*me, je, zich, ons*). Je kunt immers niet een ander gedragen of vergissen.
In een zin met een verplicht wederkerend werkwoord hoort het wederkerend voornaamwoord (*me, je, zich, ons*) bij het werkwoordelijk gezegde; het is geen lijdend voorwerp:

– *1a Bij het vermenigvuldigen vergiste Jojanneke* ***zich*** *vaak.*
  wg = vergiste zich

Bij **toevallig wederkerende werkwoorden** (*zich scheren, zich vermaken*) hoort niet altijd een wederkerend voornaamwoord (*me, je, zich, ons*). Je kunt jezelf scheren, maar je kunt ook een ander scheren of een schaap.
In een zin met een toevallig wederkerend werkwoord hoort het wederkerend voornaamwoord níét bij het werkwoordelijk gezegde; het is lijdend voorwerp:

– *2a Heb jij* ***je*** *gisteravond vermaakt op Leanders feestje?*
  wg = heb vermaakt; lv = je

Zo herken je verplicht wederkerende werkwoorden
Bij verplicht wederkerende werkwoorden (zin 1b) kun je voor het wederkerend voornaamwoord geen andere persoon invullen; ook kun je geen 'zelf' vastplakken aan het wederkerend voornaamwoord. Beide kunnen bij toevallig wederkerende werkwoorden (zin 2b) meestal wel:

– *1b Bij het vermenigvuldigen vergiste Jojanneke* ****haar zusje/*zichzelf*** *vaak.* De asterisk (*) betekent 'ongrammaticaal'.
– *2b Heb jij* ***de gasten/jezelf*** *gisteravond vermaakt op Leanders feestje?*

Opdracht
1

Noteer van de zinnen onderwerp (ow) en werkwoordelijk gezegde (wg). Alle zinnen bevatten een verplicht wederkerend werkwoord.

1 Vanwege het arrestatiebevel houden we ons voorlopig schuil in de heuvels.
2 In vlakke gebieden blijken rivieren zich vaak te vertakken.
3 Willen jullie je nog even bemoeien met de inrichting van de feestzaal?
4 In het eetcafé *Op hoop van zegen* verslikte Herman zich in een visgraatje.
5 Waarom sloof je je zo ontzettend uit voor die Miranda uit 2 vwo?
6 Tegenover Jos versprak ik me bijna over onze plannen voor zijn surpriseparty.

Opdracht 2

Noteer van de zinnen onderwerp, werkwoordelijk gezegde en lijdend voorwerp (lv). Let op: niet elke zin bevat alle zinsdelen. Noteer achter het wg: verplicht wederkerend, toevallig wederkerend of niet-wederkerend.

1 Voor en na de wedstrijd hebben supporters zich in Rome ernstig misdragen.
2 Dankzij mijn mobieltje kan ik me tegenwoordig ook in mijn eentje uitstekend vermaken.
3 Zou u ons uw elektrische heggenschaar morgen een uurtje kunnen lenen?
4 De secretaresse herinnert haar chef aan zijn afspraak met de directeur.
5 Heb je je met dat schilmesje in je duim gesneden?
6 De goede toetsresultaten van mijn eersteklassers verheugen mij zeer.

Opdracht 3

Noteer van de zinnen onderwerp, werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde (ng), lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp (mv) en bijwoordelijke bepalingen (bwb).

1 Door de jeugdboeken over het motorbootje is de kameleon een bekende hagedissensoort geworden.
2 Na de zomervakantie bleken Jobs spijkerbroeken hem te klein geworden.
3 Bij het snoeien van de doornstruiken heb ik me behoorlijk verwond.
4 Wij verheugen ons samen met alle fans over de successen van het Nederlands korfbalteam.
5 Door die rode vlekken in haar hals komt Eliane mij erg gespannen voor.
6 Kan jouw opa zich de Tweede Wereldoorlog nog herinneren?

Opdracht 4

Noteer van de zinnen onderwerp, werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp en bijwoordelijke bepalingen. Het werkwoordelijk gezegde kan ook een werkwoordelijke uitdrukking (ww.uitdr.) zijn. Let op: niet elke zin bevat alle zinsdelen.

1 Waarom moeten die toetsen wiskunde altijd zo moeilijk zijn?
2 Na veertig jaar optreden heeft de zanger zijn gitaar aan de wilgen gehangen.
3 Heeft de voorzitter van het NOC de sporters hun medailles overhandigd?
4 Ons eerste afspraakje had ik me eigenlijk heel anders voorgesteld.
5 Sommige spelers moest coach John altijd achter de vodden zitten.
6 De uit Chili afkomstige degoe is volgens Wikipedia familie van de cavia.

Opdracht 5 ✱

Maak met de werkwoorden steeds twee zinnen van minimaal zeven woorden: in zin a is het werkwoord niet-wederkerend gebruikt, in zin b is het wel wederkerend toegepast. Gebruik alle wederkerende voornaamwoorden (*me*, *je*, *zich*, *ons*) ten minste één keer.

1 aanstellen
2 aantrekken
3 ophouden
4 uitbreiden
5 voordoen

Ik kan/weet
- het gezegde en het lijdend voorwerp vinden in zinnen met wederkerende werkwoorden.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over wederkerende en wederkerige voornaamwoorden.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Lees de zinnen A en B. Stel dat jij wilt dat de verkoopster het boek geschreven heeft, welke zin zou jij dan gebruiken: A of B?

A ☐ De verkoopster verkocht Anna Woltz een boek van zichzelf.
B ☐ De verkoopster verkocht Anna Woltz een boek van haarzelf.

Theorie

video-uitleg

Wederkerend en wederkerig voornaamwoord

Er is in het Nederlands maar één **wederkerig voornaamwoord** (wedig.vnw): *elkaar*. Soms wordt het geschreven als *mekaar* of *elkander*:

Er zijn meerdere wederkerende voornaamwoorden. Bij wederkerende werkwoorden (*zich verslikken, zich vergissen*) zie je het onderwerp 'wederkeren' (terugkomen) in een **wederkerend voornaamwoord** (wed.vnw). Het hangt dus van het onderwerp (vet) af welk wederkerend voornaamwoord je gebruikt:

– ***Ik*** *verslik me.*
– ***Jij*** *verslikt je.* / ***U*** *verslikt zich.*
– ***Hij/Zij/Ze*** *verslikt zich.*
– ***Wij/We*** *verslikken ons.*
– ***Jullie*** *verslikken je.*
– ***Zij/Ze*** *verslikken zich.*

De wederkerende voornaamwoorden *mezelf, jezelf, zichzelf* en *onszelf* komen alleen voor bij toevallig wederkerende werkwoorden (*zich wassen, zich scheren*) en niet bij verplicht wederkerende werkwoorden (*zich verslikken, zich vergissen*):

– *Janny wast zichzelf altijd met badschuim.*
– *Ik vergiste *mezelf bij het uitrekenen van de som.* (* betekent ongrammaticaal)

Het woord *zich* is altijd wederkerend voornaamwoord, maar *me*, *je* en *ons* kunnen ook persoonlijk voornaamwoord zijn. De woorden *je* en *ons* kunnen daarnaast ook nog bezittelijk voornaamwoord zijn. Zo stel je de woordsoort vast:
Vervang het woord *me*, *je* of *ons* door *hij*, *hem*, *zijn* of *zich*. Als je het woord kunt vervangen

- door *hij* of *hem*, dan is het een persoonlijk voornaamwoord;
- door *zijn*, dan is het een bezittelijk voornaamwoord;
- door *zich*, dan is het een wederkerend voornaamwoord.

Voorbeeld:
– *Schaam je (1) je (2) altijd als je (3) broertje een domme opmerking maakt?*
Schaamt hij (1) zich (2) altijd als zijn (3) broertje een domme opmerking maakt?

'Je (1)' verandert in 'hij' en is dus persoonlijk voornaamwoord.
'Je (2)' verandert in 'zich' en is dus wederkerend voornaamwoord.
'Je (3)' verandert in 'zijn' en is dus bezittelijk voornaamwoord.

Opdracht 1

Neem de onderstreepte woorden over en zet de woordsoort erachter: pers.vnw, bez.vnw, wed.vnw of wedig.vnw.

1 Denk jij dat Jos zich zo'n iPhone kan veroorloven of is die te duur voor hem?
2 Ik heb me vergist bij de berekening van mijn reiskosten.
3 We hebben ons in het zweet gewerkt om jouw kamer in één dag te schilderen.
4 Je moest je schamen omdat je je tegen ons zo onaardig gedragen hebt.
5 Met zijn boze mail heeft hij zichzelf behoorlijk in de vingers gesneden.
6 Verwijten jullie jezelf dat jullie je tegen het plan van jullie zoon hebben verzet?

Opdracht 2

Vul een persoonlijk, bezittelijk, wederkerend of wederkerig voornaamwoord in en zet de woordsoort erachter.

1 We hebben … flink ingespannen om … werkstuk op tijd af te krijgen.
2 Els, heb … Koen wel verteld waarom … niet met … wilt samenwerken?
3 Hebben jullie … ooit afgevraagd wat … je vrienden aandoen met … gedrag?
4 Zijn de koningin en … man al lang met … getrouwd?
5 'Meneer Haver, … moet … realiseren dat de leerlingen … vak minder leuk gaan vinden als … zo streng voor … bent', schreef mevrouw Koek in … advies.
6 Zodra … de toets had ingeleverd, verdiepte Chiel … weer in … leesboek.

Opdracht 3 ✱

De woorden *me*, *je*, *haar*, *ons* en *jullie* zijn soms persoonlijk voornaamwoord. Daarnaast kunnen *je*, *haar*, *ons* en *jullie* bezittelijk voornaamwoord zijn en *me*, *je* en *ons* wederkerend voornaamwoord.

1 Bedenk maximaal zes zinnen waarin je *haar* en *jullie* gebruikt als persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord, *me* als persoonlijk en wederkerend voornaamwoord en *je* en *ons* als persoonlijk, bezittelijk en wederkerend voornaamwoord. Onderstreep de twaalf woorden.
2 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Benoem in elkaars zinnen de onderstreepte woorden: pers.vnw, bez.vnw of wed.vnw.

Opdracht 4

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – czn – azn – zn-e – bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed.vwn – wedig.vwn – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – vz – bw.*

Tekst 1

Contact door de muur

1 Pyramus en zijn buurmeisje Thisbe zijn verliefd op elkaar. **2** Ze zouden graag trouwen, maar hun vaders verbieden dit. **3** Gelukkig is er tijdens de bouw een spleet ontstaan in de muur tussen hun huizen. **4** Daardoor kunnen de geliefden toch communiceren. **5** Op zekere dag besluiten ze af te spreken bij de moerbeiboom. **6** Bij aankomst ziet Thisbe een leeuwin met een bebloede muil. **7** Ze vlucht een grot in, maar verliest haar sluier. **8** De leeuwin verscheurt die. **9** Wanneer Pyramus arriveert, ziet hij in het zand sporen van de leeuwin en Thisbes bebloede sluier. **10** Hij denkt dat ze is opgegeten en beroofd zich met zijn zwaard van het leven. **11** Teruggekomen bij de moerbei ziet Thisbe haar dode geliefde en ook zij kiest voor de dood. **12** Na de crematie bewaren de wederzijdse ouders de as van beide jongeren in één urn. **13** Zo kunnen ze alsnog samen zijn.

Ik kan/weet
- wederkerende en wederkerige voornaamwoorden herkennen.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over variatie in woordgebruik.

Startopdracht

Lees tekst 1, geschreven door Stijn uit klas 1 vwo.

1. Door welke woorden zou je 'vrienden' kunnen vervangen?
2. Welke andere woorden en formuleringen gebruikt Stijn nog meer te vaak? Noem er minstens twee.

Tekst 1

Echte vrienden?

Je hebt twee soorten contacten: internetcontacten en echte contacten. Ik vind zelf dat de echte contacten belangrijker zijn, want als je echte vrienden gaat maken, maak je die vrienden door met elkaar te gaan praten en veel met elkaar om te gaan. Ik vind zelf dat internetcontacten geen echte vrienden zijn, want ik vind zelf dat je geen vrienden moet gaan maken op het internet. Daar kan iemand zich anders gaan voordoen dan hij is. Het is beter dat je vrienden gaat maken door echt jezelf te zijn. Ik vind zelf dat je aan je vrienden moet laten zien wie je echt bent.

Theorie

video-uitleg

Aantrekkelijk formuleren 1: variatie in woordgebruik

Een tekst wordt snel saai als je steeds dezelfde woorden en formuleringen gebruikt. Het is beter om wat variatie aan te brengen.

Zo voorkom je dat je woorden herhaalt

- Gebruik synoniemen (*corrigeren, herstellen, in orde maken, verbeteren*). Die vind je in een woordenboek, op internet of met de tekstverwerker op je computer. Zet in Word de cursor op het woord, klik op de rechter muisknop en ga naar 'Synoniemen'. Gebruik de grondvorm: niet *huizen*, maar *huis*.
- Gebruik verwijswoorden. Schrijf niet:
  – *In de vakantie ga ik altijd naar dezelfde camping. Vorig jaar heb ik op die camping Paul ontmoet. Paul en ik konden het goed samen vinden en dus hebben Paul en ik nog steeds contact.*
  Maar bijvoorbeeld:
  – *In de vakantie ga ik altijd naar dezelfde camping. Vorig jaar heb ik daar Paul ontmoet. We konden het goed samen vinden en hebben nog steeds contact.*
- Laat het woord zo mogelijk weg.

Opdracht 1

In elk tekstje worden één of twee woorden te vaak gebruikt. Maak de tekst aantrekkelijker door synoniemen en verwijswoorden te gebruiken.

1. In groep 8 werd ik niet begrepen en ik had ook geen aansluiting bij de meisjes uit mijn klas. Nu heb ik een heleboel vriendinnen. Ze zijn aardig en doen ook normaal tegen me. Ook zitten we op dezelfde golflengte. We fietsen samen naar school en ook doen we na schooltijd allerlei dingen samen.

2 Als ik in de stad iets leuks zie, wil ik het meteen kopen, ook al zegt een stemmetje in mijn hoofd: 'Koop dat nou niet.' Maar meestal is het iets wat ik al langer wil kopen en als ik dan eindelijk genoeg geld heb, koop ik het direct.
3 Op sociale media worden geregeld kinderen gepest. De ouders van die kinderen weten dat meestal niet, omdat de kinderen het niet aan hun ouders vertellen. Daarom moeten ouders zelf hun kinderen beter in de gaten houden.

Opdracht 2

Tekst 2 is geschreven door Amanda uit 3 vwo. In de tekst komen de woorden *depressie*, *depressief* en *depressiviteit* acht keer voor en het woord *mensen* vier keer. Bedenk of zoek passende synoniemen voor deze woorden.

Tekst 2

Heb je nergens zin in en kun je nergens meer van genieten? Dan heb je misschien een depressie. Depressiviteit kan verschillende oorzaken hebben. Soms is er sprake van erfelijke aanleg. Kinderen van mensen die worstelden met depressiviteit, hebben drie keer zo veel kans zelf ook met depressieve gevoelens te maken te krijgen. Andere mensen worden depressief na ontslag of het verlies van een dierbare. In de winter zijn mensen vaker depressief dan 's zomers. Een winterdepressie is te bestrijden met lichttherapie. Er zijn mensen die beweren dat ook het eten van chocola depressieve gevoelens vermindert.

Opdracht 3

Je gaat een tekst schrijven over vriendschap van 250 à 300 woorden. Je kunt ingaan op vragen als: Vind je het belangrijk om (veel) vrienden te hebben? Waarom (niet)? Wat doe je zoal samen met je vriend(inn)en? Welke eigenschappen vind je belangrijk voor een vriend(in)? Wat moeten vrienden voor elkaar overhebben? Wat zou het einde van de vriendschap betekenen?

1 Schrijf de tekst. Gebruik synoniemen en minimaal drie verwijswoorden.
2 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot. Controleer elkaars tekst en geef zo nodig suggesties ter verbetering:
   – Onderstreep woorden en formuleringen die (te) vaak herhaald worden.
   – Verbeter fouten in spelling en formulering.

Opdracht 4 ✱

Tekst 3 is geschreven door Bart uit 3 havo.

1 Bedenk of zoek synoniemen voor de woorden die Bart te vaak gebruikt.
2 Herschrijf de tekst: vervang te vaak gebruikte woorden door synoniemen of verwijswoorden. Verbeter ook de fouten in spelling en formulering.

Tekst 3

Er is al veel onderzoek gedaan naar de effekten die de straling van zendmasten voor mobile telefonie heeft op omwonenden. De uitkomsten van die onderzoeken lopen sterk uiteen sommige onderzoekers vonden als uitkomst dat de straling van zendmasten hoofdpijn, vermoeidheid, en hartritmestoornisen kan veroorzaken. Andere onderzoeken hebben als uitkomst dat er juist geen relatie is, tussen deze klachten en de nabijheid van een zendmast. Vooralsnog kun je maar beter voorzichtig zijn en niet bij een zendmast gaan wonen. We zijn voorlopig namelijk nog niet van die zendmasten af. Omdat mensen nu eenmaal graag telefonies contact willen houden.

Ik kan/weet
- mijn tekst aantrekkelijker maken door te variëren in woordgebruik. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over leestekens.

Startopdracht

1 In welke zin zijn de leestekens en de hoofdletters correct geplaatst, in zin A of zin B? Leg je keuze uit.
2 Hoe zou jij de foute zin verbeteren?
A ☐ Zaterdag gaat Milena naar Haarlem, ze gaat daar logeren bij een vriendin.
B ☐ Zaterdag gaat Milena naar Haarlem, waar ze gaat winkelen met haar moeder.

Theorie

video-uitleg

Leestekens: punt, komma, puntkomma of dubbele punt

Je gebruikt **leestekens** om een tekst beter leesbaar te maken.

- Na een zelfstandige, mededelende zin komt een **punt**:
  – *We hebben een fijne vakantie gehad. Die duurde bovendien lekker lang.*

- Wanneer je twee zinnen samenvoegt tot een nieuwe zin, gebruik je een **komma**. De komma komt in zo'n langere zin:
  – tussen twee persoonsvormen:
  Als we elke dag naar het strand <u>kunnen</u>, <u>hebben</u> we een fijne vakantie.
  – voor *maar, doordat, nadat, omdat, terwijl, want, voordat, zodat, zodra*:
  We hebben een fijne vakantie gehad, omdat we elke dag naar het strand konden.
  Let op: meestal komt er geen komma voor *en* en *of*.
  – als je de delen van een zin niet los kunt uitspreken:
  We hebben een fijne vakantie gehad, die bovendien lekker lang duurde.

- Als twee zelfstandige zinnen sterk met elkaar samenhangen, kun je een **puntkomma** gebruiken, maar een punt mag ook:
  – *We hebben een fijne vakantie gehad; vooral de eerste weken hebben we ons goed vermaakt.*

- Als twee zelfstandige zinnen samenhangen, vormt de tweede zin soms een toelichting bij de eerste zin. In dat geval verbind je de zinnen met een **dubbele punt**:
  – *We hebben een fijne vakantie gehad: we konden elke dag naar het strand.*
  Je kunt zo'n dubbele punt vervangen door een komma + *want*:
  – *We hebben een fijne vakantie gehad, want we konden elke dag naar het strand.*

Opdracht
1

Leg met behulp van de theorie uit waarom het leesteken tussen de haakjes correct gebruikt is.

1 Panda's zien eruit als beren (,) maar hun gedrag lijkt op dat van katachtigen.
2 De politie luistert veel criminelen af (.) Rechters zijn niet blij met die praktijk.
3 Bij de reorganisatie vallen zeker ontslagen (;) daarbij wordt niemand ontzien.
4 Er zijn problemen met het spoor (.) Veel treinen hebben dan ook vertraging.
5 Ik plaats zonnepanelen op het dak (:) ik wil besparen op mijn energierekening.
6 Wie op de maan struikelt (,) valt niet hard (,) omdat de zwaartekracht gering is.

Opdracht
2

Kies het leesteken dat op de plaats van de haakjes () past: komma of punt. Als je een punt plaatst, noteer dan ook het woord dat met een hoofdletter geschreven moet worden.

1 Ik ga graag naar de bioscoop () terwijl mijn ouders liever naar het theater gaan.
2 Als het morgen regent () gaat de excursie naar de dierentuin niet door.
3 Jos draagt graag een pak () verder heeft hij chique schoenen en dure horloges.
4 Daar vliegt een ooievaar () zou die bij het nest op het dak van de kerk horen?
5 Jesse koopt vaak nieuwe cd's () die hij meestal op internet bestelt.
6 Als piloot verdien je goed () toch zou ik liever een andere baan hebben.

Opdracht
3

Kies het leesteken dat op de plaats van de haakjes () past: punt, puntkomma of dubbele punt. Als je een punt plaatst, noteer dan ook het woord dat met een hoofdletter geschreven moet worden.

1 Erica kan werkelijk prachtig zingen () het is jammer dat ze geen gitaar speelt.
2 Anders dan vaak beweerd wordt () groeien haren niet sneller na het scheren.
3 Je moet deze kuur helemaal afmaken () want anders werkt het medicijn niet.
4 Alle wedstrijden van morgen zijn afgelast () de velden zijn te nat door de regen.
5 De laatste winter was ijskoud () met name in januari heeft het hard gevroren.
6 Engelse scholieren dragen een uniform () zou dat ook iets zijn voor ons land?

Opdracht
4

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant → briljante*; *filosoof → filosofen*; *creëren → gecreëerd*.
Kies uit: communicatie – concurrentie – constateren – frequent – fysiek – gecompliceerd – hiërarchie – interesse – loyaal – observeren – recent – reëel/reële – spectaculair – sympathiek – synoniem.

1 AH … gisteren tevreden dat de supermarkt de strijd met de … heeft gewonnen.
2 Een … krantenartikel meldt dat AZ een … kans heeft op het kampioenschap.
3 Tot mensen die je … vindt, voel je je ook vaak … aangetrokken.
4 De trainer … zijn pupil nauwkeurig, omdat die een … goede oefening turnde.
5 Vindt de vakbond dat de … tussen de directeur en zijn werknemers slecht is?
6 Deze serie wordt zo … uitgezonden, dat veel kijkers hun … hebben verloren.
7 Als je in het programma Word zoekt naar een … voor een moeilijk woord als '…', krijg je als suggestie 'ingewikkeld'.
8 De ontslagen sergeant wilde de collega's die boven hem stonden in de …, niet beschuldigen van medeplichtigheid, omdat hij … was aan de militaire organisatie.

Opdracht
5 ✱

1 Schrijf een tekstje van ongeveer 200 woorden over 'vakantievrienden', 'vrienden op internet' of 'een (huis)dier als vriend'. Gebruik geen hoofdletters en leestekens.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot en plaats in elkaars tekst hoofdletters en leestekens.

Ik kan/weet
• punten, komma's, puntkomma's en dubbele punten correct gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling werkwoorden

Spel

Je leert over de gebiedende wijs.

Startopdracht

De zinnen *a* t/m *d* horen bij dezelfde situatie. In welke omstandigheden zou jij welke zin gebruiken?
a Willen jullie hier even weggaan, druktemakers?
b Zeg, druktemakers, jullie moeten hier weg.
c Ga hier eens weg, druktemakers!
d Wegwezen, druktemakers!

Theorie

video-uitleg

Gebiedende wijs

Bij zinnen met een bevel erin kun je de **gebiedende wijs** (gw) gebruiken. Bij de gebiedende wijs staat geen onderwerp:
– *Stuur je oude oma nu en dan een kaartje.*
– *'Geef elkaar een hand!' gebood de scheidsrechter.*

Zo schrijf je de gebiedende wijs
De gebiedende wijs schrijf je als de **ik-vorm tegenwoordige tijd**:
– *Wijs op de kaart aan waar India ligt.*
– *Raak je vrienden niet kwijt in die drukte.*

De ik-vorm komt ook als persoonsvorm voor. We schrijven dus de ik-vorm:
• bij de pvtt als *ik* bij de pv staat: *Ik schaats graag. Droom ik soms?*
• bij de pvtt als *jij/je* achter de pv staat: *Word jij later lerares? Dat geloof je toch niet.*
• bij de gebiedende wijs: *Let eens wat beter op!*

Opdracht
1

Noteer de vorm van het werkwoord tussen haakjes: gebiedende wijs (gw) of persoonsvorm tegenwoordige tijd (pvtt). Noteer daarachter de juiste spelling.
1 De coach zei tegen het team: '… (houden) de bal eens wat langer in de ploeg.'
2 'Morgen … (worden) ik al zestien jaar', merkte Damian op.
3 Wat ik nu weer gekocht heb op de rommelmarkt, dat … (raden) je nooit!
4 '… (vinden) hier maar eens een betaalbaar vakantiehuisje', verzuchtte moeder.
5 '… (oppassen), Merel, … (branden) je vingers niet aan die hete kachel.'
6 Waarom … (vermoeden) jij dat Loes de verkering wil uitmaken?

Opdracht
2

Maak een zin van minimaal zeven woorden in de gebiedende wijs. Gebruik de woorden, pas de volgorde aan en voeg zelf woorden toe.
1 boeken – pakken
2 vlees – kruiden
3 volwassen – worden
4 driehoek – tekenen
5 ziek – afmelden
6 hulp – rekenen

Opdracht
3

De persoonsvorm tegenwoordige tijd spel je als *ik-vorm* of *ik-vorm* + *t*. Noteer de persoonsvormen in de juiste spelling.

1 Nu de stad zich zo snel … (uitbreiden), … (vinden) je makkelijk een huis.
2 Als Mark goed … (luisteren), … (horen) hij in de verte de kerkklokken.
3 Een leeuw … (verslinden) dagelijks tien kilo vlees, zo … (melden) de krant.
4 Het … (verbazen) ons dat de politie hier het verkeer niet … (regelen).
5 Ik … (vinden) het vervelend dat hij altijd de waarheid … (verdraaien).
6 … (verzenden) u het pakket vandaag nog of … (versturen) u het morgen pas?

Opdracht
4

Bij zwakke werkwoorden gebruik je voor de spelling van de persoonsvorm verleden tijd (pvvt) en het voltooid deelwoord (vd) *'t (e) x - f (o) k s ch (aa) p* (zie het schema op blz. 266); het voltooid deelwoord van sterke werkwoorden eindigt meestal op *-en*.

1 Noteer van onderstaande werkwoorden de persoonsvorm in de verleden tijd (pvvt) enkelvoud en het voltooid deelwoord (vd).
2 Welke werkwoorden zijn sterk?
bevelen – bonzen – draven – groeien – klussen – kuchen – richten – sterven – strijken – vermoeden

Voorbeeld:
– dromen – droomde (pvvt) – gedroomd (vd)

Opdracht
5

Het onvoltooid deelwoord (od) spel je als *infinitief (= hele werkwoord) + d(e)*. Voltooide en onvoltooide deelwoorden kun je als bijvoeglijk naamwoord (bn) gebruiken. Dan spel je ze zo kort mogelijk.
Noteer de vorm van het werkwoord: pvtt, pvvt, od, vd of bn. Noteer daarachter de juiste spelling.

1 In het laboratorium hing een … (vergroten) foto van een … (wandelen) tak.
2 Aan de mast … (vastbinden) … (luisteren) de held naar de … (zingen) sirenen.
3 Toen Rob het … (beslissen) doelpunt maakte, sprong de coach … (juichen) op.
4 … (huilend) … (omhelzen) de amazone haar zojuist … (verkopen) paard.
5 Een … (barsten) vaas … (vasthouden), keek de oude boer naar zijn … (afbranden) huis.
6 Dat je zo luid … (schelden) wegloopt, beschouw ik als … (afwijken) gedrag.

Opdracht
6 ✱

Noteer de vorm van het werkwoord: inf, pvtt, pvvt, gw, vd, od of bn. Noteer daarachter de juiste spelling.

1 Over de zorgvuldig … (bestuderen) leerstof heb ik zojuist een toets … (maken).
2 Iemand met … (vallen) ziekte … (worden) … (afraden) om auto te … (rijden).
3 De … (verwoesten) storm had het … (stranden) schip zwaar … (beschadigen).
4 … (rijden) over … (verbreden) fietspaden … (fotograferen) ik laatst de natuur.
5 … (onthouden) goed dat het Nibud heeft … (becijferen) dat de jeugd steeds meer geld aan kleding … (besteden).
6 Als het schip met soldaten … (uitvaren), staan wij … (zwaaien) op de kade.

Ik kan/weet
- werkwoorden in de gebiedende wijs correct spellen.
- werkwoorden in alle vormen en tijden correct spellen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Hallo wereld!

Vraag jij je weleens af waar, met wie of hoe je later zult leven en wat je later zult doen om je geld te verdienen? Bestaat er eigenlijk een recept voor een leuk, interessant of afwisselend bestaan?

In deze opdracht ga je in tweetallen iemand interviewen met een interessant leven. Met wie zouden jullie weleens willen praten? En lukt het jullie om wat goede tips te krijgen voor een afwisselend bestaan? Door het interview vallen er misschien wel wat goede *do's-and-don'ts* voor de toekomst te ontdekken!

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- een zakelijke e-mail schrijven;
- een vraaggesprek houden;
- interpunctie correct toepassen.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 2F • Ik kan kernzinnen herkennen. • Ik kan een korte tekst samenvatten. 2F
Schrijven	• Ik kan een correcte zakelijke e-mail schrijven. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan vragen over de inhoud van interviews beantwoorden. 1F • Ik kan een interview beoordelen. 1F
Spreken en gesprekken	• Ik kan in een gesprek informatie vragen en geven. 2F • Ik kan informatie verzamelen door het voeren van een vraaggesprek. 2F • Ik kan doorvragen en controlevragen stellen. 2F
Woordenschat	• Ik kan vergelijkingen, metaforen en personificaties herkennen en begrijpen. 2F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan het gezegde en het lijdend voorwerp vinden in zinnen met wederkerende werkwoorden.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan wederkerende en wederkerige voornaamwoorden herkennen.
Formuleren	• Ik kan mijn tekst aantrekkelijker maken door te variëren in woordgebruik. 2F
Spelling	• Ik kan punten, komma's, puntkomma's en dubbele punten correct gebruiken. 3F
Spelling werkwoorden	• Ik kan werkwoorden in de gebiedende wijs correct spellen. • Ik kan werkwoorden in alle vormen en tijden correct spellen. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Aantekeningen

Hoofdstuk 2

Buiten

Taalpijn

Taal kan je raken als het om gevoelige dingen gaat, zoals een verdrietig boek of een liefdesverklaring. Maar taal kan ook pijn doen, omdat de spreker er iets vervelends mee doet. Wist je dat hersenonderzoek die 'taalpijn' kan aantonen? Speciale hersenscans laten zien dat de pijngebieden in je hersenen actief worden als je uitgescholden wordt.
In welke gevallen kan taal in jouw hersenen pijngebieden doen oplichten? Denk je dat jij anderen weleens 'bezeerd' hebt door jouw taalgebruik?

Vloeken

De Bond tegen vloeken wil mensen bewust maken van de gevolgen van grof taalgebruik, zoals vloeken, schelden en verwensingen. Vroeger was vloeken, waarbij de naam van God wordt gebruikt ('godslastering' of 'blasfemie'), bij de wet verboden. Vind jij het terecht dat vloeken nu niet meer verboden is?
Via de Bond tegen vloeken worden regelmatig **slogans** tegen vloeken en grof taalgebruik bekend. Bedenk zelf een goede slogan voor de Bond.

Taalfouten

Er zijn mensen die in elkaar krimpen als ze horen: 'Esther is ouder *als mij*' of '*Hun* hebben vrij'. Dat moet volgens de regels zijn: 'ouder *dan ik*' en '*Zij* hebben'. Ook bij het zien van spelfouten als 'het *gebeurd vaak*' lopen sommige mensen de rillingen over de rug. Hoe komt het dat mensen zich zo storen aan **taalfouten**? Word jij weleens verbeterd of verbeter je het taalgebruik van anderen weleens? In welke gevallen?

Lezen

Je leert over tekstverbanden en signaalwoorden.

Startopdracht

1 Vul in tekst 1 bij de nummers 1 t/m 6 het juiste woord in. Kies uit: *bijvoorbeeld – daarna – daarom – dus – en – maar.* Je mag elk woord maar één keer gebruiken.
2 Zet achter de woorden bij 1, 2, 4 en 5 welk verband ze aangeven.

Tekst 1

Hoe de stenen in Death Valley kunnen wandelen

Iedereen weet: stenen horen niet te wandelen. **1** … de rotsen in Death Valley (VS) wandelen wél: in het zand bij de rotsen staat altijd een streep van soms honderden meters lang. Al sinds 1948 doen wetenschappers pogingen om dit te verklaren. Er is **2** … een theorie dat zandhozen (ongevaarlijke wervelwinden) de oorzaak zijn. Wetenschappelijk bewijs hiervoor was er echter niet. **3** … bedachten twee wetenschappers een plan: ze installeerden camera's in Death Valley. Op sommige stenen plaatsten ze een gps-apparaatje, dat data verzamelde over twee zaken: de 'loopsnelheid' **4** … de plek van de stenen. Kort daarop was het raak: midden in de nacht zagen de onderzoekers de honderden kilo's zware rotsen uit zichzelf bewegen! Deze wandeling is eenvoudig te verklaren. De temperatuur zakt 's nachts tot onder nul. Als het heeft geregend, vormt zich in de nachtelijke uren een klein laagje ijs om de stenen. En dan gebeurt het: eerst breekt het ijs in stukken,

5 … worden met de harde woestijnwind kleinere stukjes ijs over een onderliggend laagje water geblazen en die nemen de stenen mee. Ze 'zeilen' **6** … met steen en al over de vlakte.

Naar: www.nrc.nl, op 29 augustus 2016

Theorie

video-uitleg

Tekstverbanden en signaalwoorden (1)

In een goede tekst hangen woorden, zinnen en alinea's met elkaar samen. Die samenhang heet het **tekstverband**. Je kent al het chronologisch, opsommend, tegenstellend en toelichtend verband. Hier volgen nog vier verbanden.

Tekstverband	Signaalwoorden
Bij een **concluderend verband** trekt de auteur een *conclusie* uit informatie eerder in de tekst.	*dus, daarom, dat houdt in, kortom, concluderend, al met al, het blijkt dat, dan ook*
Een **redengevend verband** geeft aan *waarom* iemand iets doet of vindt.	*omdat, daarom, dus, want, de reden hiervoor is, vanwege*

Een **oorzakelijk verband** laat zien *waardoor* iets gebeurt (waarop je geen invloed hebt).	*doordat, daardoor, als gevolg van, dat komt door, het gevolg is, dus, dankzij, door te*
Met een **vergelijkend verband** maakt de auteur iets duidelijk door een *verschil* of een *overeenkomst* te noemen.	*in vergelijking met, (net) als, evenals, zoals, meer/groter/beter dan, vergeleken met*

Opdracht 1

Lees tekst 2 oriënterend.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Leg uit dat de tekst geen nieuwsbericht is.

Lees de tekst nu helemaal. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie: globaal, precies of zoekend.

3 De woorden *a* t/m *l* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a is uit de gratie (al. 1)	– *belangrijkere*
b veredeling (al. 2)	– *een ontwikkeling stoppen*
c in ere herstellen (al. 2)	– *enige tijd niet bebouwd zijn*
d degradeerden (al. 4)	– *extreem overgewicht*
e het tij keren (al. 5)	– *het aanzien verbeteren*
f het over een andere boeg gooien (al. 5)	– *het op een andere manier aanpakken*
	– *is niet meer populair*
g schaars (al. 5)	– *krachtig streven naar*
h ijveren voor (al. 6)	– *lichaamseigen afweersysteem dat beschermt tegen bacteriën en ziekten*
i prominentere (al. 6)	
j immuunsysteem (al. 6)	– *verbetering van de soort*
k braak liggen (al. 7)	– *verlaagden in rang*
l obesitas (al. 8)	– *wat minder goed verkrijgbaar is; zeldzaam*

4 Boven welke alinea van het middenstuk past het kopje *Dikmaker*?
5 Boven welke alinea past het kopje *Eerherstel*?
6 Welke leesstrategie heb je gebruikt om vraag 4 en 5 te beantwoorden?
7 Waarom wordt in de inleiding het voorbeeld van een aardappeldieet gegeven?
8 Welk tekstverband is er tussen alinea 2 en 3?
9 Aan welk signaalwoord herken je dat verband?
10 In alinea 3 zit een vergelijkend verband. Welke signaalwoorden geven dit aan?
11 Noteer de twee signaalwoorden uit de tweede zin van alinea 4 en zet erachter welk verband ze aangeven.
12 Welke vier bezwaren had de gewone Europeaan tegen de aardappel?
13 Welk signaal geeft in alinea 4 een concluderend verband aan?
14 Van welk tekstgedeelte vormt 'In veel … tot veevoer' (al. 4) de conclusie? Noteer de eerste twee woorden en de laatste twee.
15 Welk verband geven de signaalwoorden *waardoor* en *dankzij* aan? (al. 6)
16 De betekenis van *tussenteelt* wordt in alinea 7 niet letterlijk gegeven, maar je kunt uit de context wel opmaken wat het inhoudt. Noteer de betekenis in eigen woorden. Gebruik niet meer dan twintig woorden.
17 Welk ander verband vind je naast de opsomming nog in alinea 8?

Tekst 2

'Deze knol verdient een plek op ons bord'

[1] De aardappel is uit de gratie: hij wordt gezien als 'een dikmaker'. Onterecht, zegt hoogleraar en aardappelprofessor Evert Jacobsen. Wie halverwege de negentiende eeuw wilde afvallen – ook toen hadden mensen overgewicht – kon het indertijd populaire aardappeldieet volgen. 'Je mag dan niets anders dan aardappels eten met magere yoghurt en na drie dagen ben je vijf kilo gewicht kwijt, heb je minder last van ontstekingen en verteringsproblemen en is je darmbacterieflora verbeterd.'

[2] Evert Jacobsen, hoogleraar aan de Wageningen Universiteit, wordt niet voor niets 'de aardappelprofessor' genoemd. Hij deed jarenlang onderzoek naar de veredeling van de groentesoort en is nu, jaren na zijn pensionering, nog dagelijks tussen de piepers en in het lab te vinden. Volgens hem moeten we de aardappel in ere herstellen.

[3] 'De aardappel heeft echter een slecht imago. We zouden er dik van worden, maar daarvoor is geen enkel wetenschappelijk bewijs. Honderd gram rijst bevat veel meer calorieën (150) dan honderd gram aardappelen (86).' Aten we in Nederland honderd jaar geleden drie keer daags piepers, nu is dat gemiddeld niet eens één keer per dag. Dat lijkt weinig, maar de gemiddelde Nederlander eet per jaar 86 kilo van de vast- en droogkokers, waarvan 53 kilo vers en 33 kilo als bewerkt product (bijvoorbeeld friet en chips).

[4] De Spaanse veroveraars brachten het gewas voor het eerst mee naar Europa. Veel wetenschappers waren direct enthousiast, want de knollen groeiden in vrijwel elk klimaat, bleken makkelijk te verbouwen en waren heel voedzaam. Ze vormden daarmee de ideale oplossing voor de voortdurende hongersnoden onder de alsmaar groeiende Europese bevolking. In de loop van de 17e eeuw probeerden veel Europese heersers dan ook de aardappelteelt in hun gebieden te bevorderen, maar vaak zonder veel resultaat. De meeste gewone Europeanen moesten namelijk niets hebben van dit vreemde voedsel uit Zuid-Amerika. Aardappels waren smakeloos, roken nergens naar en zagen er lelijk en raar uit met al die uitsteeksels. Bovendien bleken sommige gedeelten van de plant giftig te zijn. In veel landen degradeerden de knollen dan ook vrij snel tot veevoer.

[5] In 1774 probeerde de Pruisische heerser Frederik de Grote het tij te keren door de teelt en consumptie van aardappels simpelweg verplicht te stellen, maar zelfs dat werkte niet. Na verloop van tijd wilde hij het daarom over een andere boeg gooien en besloot hij de plant juist te verbieden. Voortaan was deze een koninklijk gewas dat uitsluitend in de persoonlijke tuin van Frederik de Grote verbouwd mocht worden. De list had vrijwel meteen effect en binnen de kortste keren verscheen de plant op de akkers. De aardappel werd het basisvoedsel voor de Nederlander en in 1917 brak er zelfs een opstand uit in Amsterdam, omdat de piepers een schaars goed waren geworden.

[6] Vechten om een aardappel doen we niet meer. Wel strijden sommigen, zoals Jacobsen, voor eerherstel. Het Voedingscentrum wil ijveren voor de verbetering van de positie van de aardappel en in de nieuwe *Schijf van Vijf* heeft dit voedingsproduct ook een prominentere plek. Terecht, zegt de hoogleraar. Over de effecten op de gezondheid is overigens weinig bekend. We weten wel dat het een bron van vitamine B6 is, waardoor ons immuunsysteem goed kan werken. En dankzij de aardappel krijgen we mineralen binnen, zoals ijzer, magnesium, chroom en zink.

[7] De Chinezen zijn de nieuwe aardappeleters, aldus Jacobsen. Zo had China in 1966 nog twee miljoen hectare van dit gewas, nu staat 5,5 miljoen hectare vol met piepers, die een hoge opbrengst per hectare geven. Dat maakt het land tot de grootste aardappelproducent. 'Daarnaast wordt het voedingsgewas steeds vaker als tussenteelt voor de

rijstteelt gebruikt. Chinese boeren verbouwen op akkers die braak liggen tussen twee rijstteelten, tegelijkertijd aardappels. Dit betekent dat uiteindelijk veel meer mensen gevoed kunnen worden van eenzelfde oppervlakte landbouwgrond.'

[8] Vijfhonderd aardappelrassen worden in Nederland verbouwd, waarvan negentig rassen hier ook gegeten worden: rassen die geschikt zijn voor puree en friet, en ook rassen die goed zijn tegen ondervoeding bij ouderen of die obesitas tegengaan. Bovendien bestaan er soorten die in extreme hitte, op grote hoogte of in dorre landschappen kunnen groeien. Kortom: als het aan de aardappelprofessor ligt, past op ieder bord een aardappel.

Naar: www.bd.nl, op 20 november 2016; http://www.isgeschiedenis.nl, op 4 november 2016

Opdracht 2

Lees tekst 3 precies.

1 Welk verband vind je vooral? Kies uit:
   A ☐ oorzakelijk verband
   B ☐ opsommend verband
   C ☐ toelichtend verband
   D ☐ vergelijkend verband
2 Schrijf alle signaalwoorden op die dit verband aangeven.

Opdracht 3 ✱

1 Leg uit dat de titel van tekst 3 eigenlijk niet klopt.
2 Tekst 3 is een kadertekst bij een andere tekst. Wat zou het onderwerp van die tekst kunnen zijn?

Tekst 3

Spel maakt vrienden

Zowel apen als halfapen spelen regelmatig met elkaar, vooral als ze vreemde apen tegenkomen. Dat ontdekten onderzoekers van de Università di Pisa (Italië). Ze onderzochten wanneer volwassen leden van groepen in het wild levende sifaka's met elkaar speelden. Dat bleek vooral te zijn tijdens het paarseizoen van deze halfapen. Mannetjes dringen dan nog wel eens een andere groep binnen, op zoek naar dames. De biologen zagen dat de mannetjes uit de bestaande groep in zulke gevallen meer met de vreemde indringers speelden dan met al bekende mannetjes uit hun eigen groep. Vrouwtjes speelden minder in vergelijking met mannetjes. De onderzoekers denken dat de halfapen, net als apen, spelen om conflicten en agressie te voorkomen. Na het spelcontact was er een kleinere kans op agressie tussen de indringer en de groepsleden dan voor het spelen. Omdat conflicten zich vooral tussen mannetjes afspelen, zullen zij vaker aan het spelen slaan dan vrouwtjes.

Naar: Quest, september 2016

Opdracht 4

Lees tekst 4 globaal.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Lees alinea 1 en 7. Wat zou het tekstdoel kunnen zijn: amuseren, informeren, overtuigen of activeren? Leg je antwoord uit.

Lees de tekst nu helemaal. Kies bij elke vraag de juiste leesstrategie.

3 Noteer de betekenis van de volgende woorden. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
gehuisvest (al. 2) – beslechten (al. 3) – flank (al. 3) – interpreteren (al. 4) – primaten (al. 5) – cruciale (al. 5) – beaamt (al. 7)

4 Welk signaalwoord past tussen de eerste en de tweede zin van alinea 2?

5 Welk verband geeft dat signaalwoord aan?

6 Vul de zin aan: Doordat bepaalde ratten in hun jeugd niet konden spelen, … (al. 3)

7 Van welk verband is hierbij sprake?

8 Waarom zou ‘afgesproken’ in alinea 4 tussen aanhalingstekens staan?

9 Welk signaal voor een vergelijkend verband vind je in alinea 4?

10 Waarom is het lastig te overleven als je nooit hebt leren spelen? (al. 4)

11 Welke vier effecten heeft spelen op mensen? Baseer je antwoord op alinea 5 en 6.

12 Geef nogmaals antwoord op vraag 2. Is je antwoord veranderd nu je de tekst helemaal hebt gelezen?

13 Tussen de halfapen uit tekst 3 en de ratten uit tekst 4 bestaat zowel een overeenkomst als een verschil. Benoem ze beide. Gebruik in je antwoord signaalwoorden voor een vergelijkend verband en een tegenstellend verband.

Tekst 4

Waarom spelen zo belangrijk is

[1] Kinderen spelen uren per dag. Veel dieren vermaken zich met een tak of met een potje stoeien en zelfs volwassen mensen blijven vrolijk door ravotten. Maar ravotten kost veel tijd en energie die je ook aan nuttige dingen kunt besteden, zoals een schuilplaats of voedsel zoeken. Of, in het geval van mensen, aan naar school gaan of werken en geld verdienen. Waar is spelen dan toch goed voor?

[2] Het algemene beeld is dat je door te dollen in je jeugdjaren vaardigheden kunt oefenen voor later. Dat vergroot je kans op overleven. Zo zou stoeien een oefening zijn om later goed te kunnen vechten of jagen. Als dat klopt, zou je verwachten dat dieren die op jonge leeftijd niet met elkaar mochten spelen, totaal niet kunnen jagen of vechten. ‘Maar dat is niet zo’, weet Louk Vanderschuren, hoogleraar neurobiologie. Hij doet onderzoek naar speelgedrag, onder andere bij ratten. ‘Ratten die in de periode waarin ze het meest spelen, alleen werden gehuisvest en niet met soortgenoten konden spelen, bleken later prima te kunnen vechten.’

[3] Heeft een gebrek aan spel dan geen gevolgen? Toch wel. Vanderschuren: ‘Ratten die niet hebben gespeeld, gedragen zich als ze wat ouder zijn bij een agressieve interactie nogal onaangepast.’ Agressie is heel normaal voor ratten. Doel is om de tegenstander te verjagen, niet om hem te verwonden of te doden. Vechten wordt bij voorkeur vermeden: ratten dreigen

liever. Ze maken zich groot en duwen elkaar omver. Pas als het niet lukt om het conflict zo te beslechten, bijten ze de ander in de flank of in de rug. In vergelijking met de ratten die wel hebben kunnen spelen, pakken de beestjes die het in hun jonge jaren zonder spel moesten doen, het heel anders aan. Ze zijn net als de ratten met een speelachtergrond behoorlijk agressief. Het verschil is echter dat ze daarbij niet dreigen, ze vallen meteen aan, ze bijten op gevoeligere plekken, zoals de buik en de kop en ze bijten harder door.

[4] Sociale interactie verloopt bij ratten dikwijls volgens ‘afgesproken’ regels, net als bij mensen. ‘Je pikt signalen van anderen op, je bent in staat deze te

interpreteren en je past je eigen gedrag erop aan', aldus Vanderschuren. 'Het idee is dat je dat soort regels leert door te spelen.' Wie niet speelt, weet niet hoe hij zich tegenover anderen moet gedragen. Daarom kan het voor een sociaal dier, zoals de mens, lastig worden om te overleven.

[5] Het effect van spelen zie je terug in het brein. Primaten, zoals wij, komen ter wereld met een brein waarin al bijna alle neuronen zitten die we als volwassene ook hebben. Tijdens de groei en ontwikkeling die daarna plaatsvindt, vormen de hersencellen vooral nieuwe verbindingen en netwerken. Spelen zorgt voor het maken van allerlei van die cruciale verbindingen die ervoor zorgen dat je kunt organiseren en je aandacht kunt vasthouden. Als die verbindingen niet goed werken, kun je niet goed kiezen uit twee activiteiten of niet goed wisselen van taak of strategie. Het gevolg is dat je je niet altijd op de juiste manier gedraagt.

[6] Kinderen doen tijdens het spelen vaak opzettelijk gekke dingen om te kijken wat er gebeurt. Het proberen van allerlei rare combinaties levert vaak vanzelf iets op wat werkt. 'Die speelsheid kan net zo goed een functie bij volwassenen hebben', vermoedt Vanderschuren. 'Durven nadenken over nieuwe en ongebruikelijke dingen kan je helpen je creativiteit in stand te houden.' Spelen op volwassen leeftijd heeft nog andere voordelen. Zo werkt het stressverlagend. Bovendien ontwikkelen mensen met veel vrijetijdsactiviteiten, zoals spelletjes spelen, minder vaak dementie dan mensen die deze speelsheid niet laten zien.

[7] Een beetje spelen lijkt, zelfs als we volwassen zijn, ons brein nog te beïnvloeden. 'Onze hersenen zijn nooit uitontwikkeld', beaamt Vanderschuren. 'Daarom is het voor alle mensen en dieren, jong en oud, zinvol om te blijven spelen.'

Naar: Quest, september 2016

Opdracht 5

1 Vul in tekst 5 bij de nummers 1 t/m 5 de ontbrekende signaalwoorden in.
2 Welke positieve effecten zou het beoefenen van het spel *kabaddi* kunnen hebben op de volwassen spelers? Baseer je bij je antwoord op de informatie uit tekst 4.

Tekst 5

Tikkertje voor volwassenen

Heb je zin in tikkertje, … **1** wil je niet voor joker staan? Dan is *kabaddi* misschien iets voor jou. Deze sport, ontstaan in India, heeft … **2** ons aloude tikkertje een tikker. Het speelveld is verdeeld in twee helften. Het idee is dat een tikker van het ene team op de helft van de tegenstander zo veel mogelijk tegenstanders tikt. De moeilijkheid daarbij is dat hij op de vijandige helft niet mag inademen. Hij moet … **3** terug op eigen helft zijn voor hij in ademnood komt. Tegenstanders proberen zijn terugkeer te voorkomen door hem vast te houden … **4** vervolgens tegen de grond te werken. De vierduizend jaar oude sport wordt in verschillende landen gespeeld, … **5** Nepal en Sri Lanka.

Naar: Quest, september 2016

Ik kan/weet
- tekstverbanden herkennen aan de hand van signaalwoorden. 2F
- concluderende, redengevende, oorzakelijke en vergelijkende verbanden in een tekst herkennen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een bouwplan maken.

Startopdracht

De Nederlandse kust is een toeristische trekpleister. Er zijn plannen om op diverse plaatsen voor de kust windmolenparken te bouwen voor schone energie. Dat heeft voordelen en nadelen.
Noteer in twee kolommen zo veel mogelijk voordelen en nadelen. Bewaar je aantekeningen. Die heb je later weer nodig.

Theorie

video-uitleg

Een bouwplan maken

Voordat je een tekst gaat schrijven, denk je na over het **onderwerp**, het **tekstdoel**, de **hoofdgedachte** en de **inhoud**: wil je de lezer amuseren, informeren, overtuigen of activeren? Wat wil je precies vertellen? Ook kies je een logische volgorde, een structuur: wat vertel je in de inleiding? Wat zijn de deelonderwerpen? Wat komt er in het slot van je tekst?
Inhoud en structuur leg je vast in een **bouwplan**, een schematisch overzicht van de **inleiding**, het **middenstuk** en het **slot** met alineanummers en steekwoorden.
Nadat je het bouwplan hebt gemaakt, begin je met schrijven. Tijdens het schrijven concentreer je je op de formulering.

Voorbeeld

Onderwerp: Klimaatverandering
Tekstdoel: Lezers informeren over noodzaak internationale klimaatmaatregelen
Hoofdgedachte: Aanpak klimaatprobleem moet met alle landen op de wereld

A	B	C	D
Inleiding	1	weetje	sprekende cijfers van meteorologen
	2	probleem	het klimaat verandert: opwarming aarde; stijging zeespiegel; gevaren wereldwijd
Middenstuk met deelonderwerpen	3	oorzaken	industrialisatie; welvaart: verkeer, vleesproductie (vee); meer CO_2
	4	gevolgen	stijging temperatuur; smelten ijskappen; stijging zeespiegel; overstromingen; extreem weer
	5	oplossing 1	bescherming tegen weer en water
	6	oplossing 2	beperking uitstoot; schone energie; internationale verdragen
Slot	7	conclusie	klimaatprobleem wereldwijd aanpakken

Zo maak je een bouwplan
- Noteer het onderwerp, het tekstdoel en de hoofdgedachte.
- Maak een schema met vier kolommen (A, B, C en D):
  - In kolom A noteer je de woorden 'Inleiding', 'Middenstuk' en 'Slot'.
  - In kolom B noteer je de alineanummers.
  - In kolom C noteer je de deelonderwerpen.
  - In kolom D schrijf je in voldoende steekwoorden de inhoud.

Opdracht 1

Lees tekst 1. Van je docent krijg je een incompleet bouwplan bij de tekst.

1. Wat is het onderwerp van de tekst? Noteer het in het bouwplan.
2. Wat is het tekstdoel? Noteer het in het bouwplan.
3. Noteer aan de hand van de onvolledige tekst de deelonderwerpen in kolom C.
4. Noteer minimaal vijf steekwoorden bij elk van de alinea's 3 en 4.
5. Bedenk en noteer bij elk van de alinea's 5 en 6 minimaal zes steekwoorden.

Tekst 1

Zwemmen in open water

[1] Pff, dertig graden. Je zit op school in een warm lokaal en verlangt naar de bel. Dan kun je eindelijk naar De Zandkuil, vlak buiten de stad. Gezellig strandje, lekker zwemwater. Opeens bedenk je wat Marlou laatst is overkomen. Ze had in De Zandkuil gezwommen en de volgende dag zat ze onder de rode bultjes: zwemmersjeuk, volgens de dokter.
[2] Zwemmen in open water, kun je daar ziek van worden? Hoe komt dat dan? Hoe beperk je de risico's en, mocht je toch ziek worden, wat is dan de beste remedie?

[3] Al is er de laatste decennia veel verbeterd, de kwaliteit van open water laat nogal eens te wensen over, zeker bij warm weer. Virussen en bacteriën hebben onder die omstandigheden min of meer vrij spel. Bovendien neemt niet iedereen het zo nauw met de hygiëne. […]

[4] Veelvoorkomende ziektes door zwemmen in vies water zijn bijvoorbeeld […] en in zeldzame gevallen zelfs de ziekte van Weil. De symptomen van deze aandoeningen zijn meestal […]
[5] Om de risico's te beperken en ziektes te voorkomen, kun je het beste […]
[6] Mocht je desondanks toch ziek worden, dan […]

[7] Kortom, ook al heb je nog zo'n zin om een duik te nemen in die gracht of in dat aanlokkelijke meertje, controleer van tevoren of het water goedgekeurd is. Let op de informatieborden bij de openbare zwemgelegenheden. Als er gevaar dreigt, staat duidelijk aangegeven dat je op die plek niet moet gaan zwemmen.

Opdracht 2

Je gaat een bouwplan maken voor een tekst over het onderwerp uit de startopdracht. Gebruik je aantekeningen van de startopdracht.

1. Zoek informatie over plannen voor windmolenparken op zee langs de kust.
2. Maak een bouwplan. Kies als deelonderwerpen voordelen en nadelen.
3. Wissel je bouwplan uit met dat van een klasgenoot en geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier.
4. Beschrijf met behulp van de steekwoorden in kolom D in vier alinea's twee voordelen en twee nadelen. Elke alinea bestaat uit minimaal drie zinnen.
5. Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot en geef elkaar commentaar.

Ik kan/weet
- een bouwplan voor een tekst maken.

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert aantekeningen maken.

Startopdracht

1 Twee leerlingen vertellen iets aan de klas aan de hand van een spiekbriefje dat ze van de docent krijgen.
2 Bekijk met de klas het filmpje.
3 Van welke leerling leek de uitleg het meest op de uitleg in het filmpje?
4 Waardoor komt het dat de ene leerling een betere uitleg gaf dan de andere?

Theorie

video-uitleg

Aantekeningen maken

Als je mondelinge informatie moet onthouden, kun je het beste **aantekeningen** maken. Die moet je daarna uitwerken, zodat je de informatie later goed kunt weergeven. Probeer daarbij de opbouw van de beluisterde tekst aan te houden.

De opbouw van een (gesproken) tekst herken je onder andere aan **structurerende zinnen** en aan **signaalwoorden**.

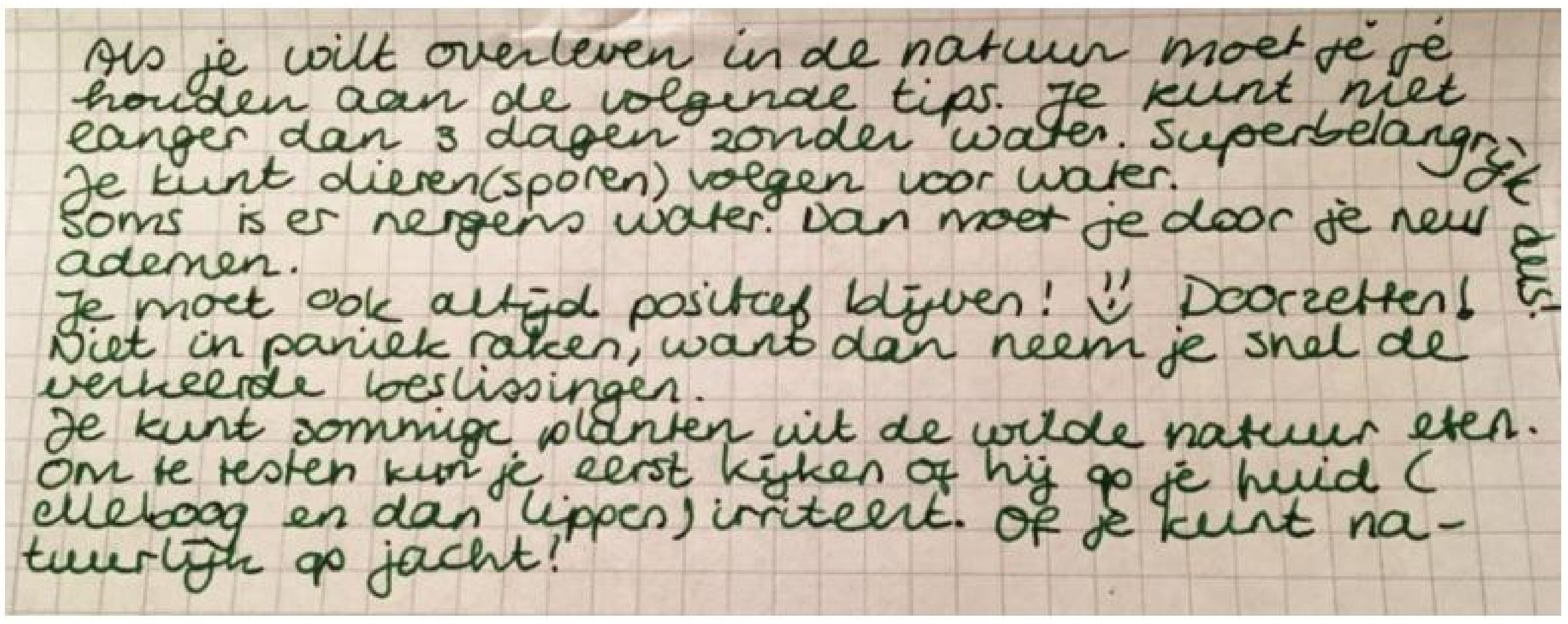
- Structurerende zinnen zijn zinnen als: *Ik zal eerst de voordelen van dit systeem bespreken. Daarna komen de nadelen aan de orde.* En: *Er is ook een andere manier om dit probleem aan te pakken.*
- Signaalwoorden geven een tekstverband aan. Er zijn signaalwoorden voor:
  - **conclusie** of **samenvatting**: *kortom, om kort te gaan, dus, concluderend, afrondend, samenvattend*;
  - **doel-middel**: *om te, zodat, opdat, door middel van, met behulp van*;
  - **oorzaak-gevolg**: *daardoor*; *doordat, dus, dankzij, zodat*;
  - **opsomming**: *om te beginnen, bovendien, vervolgens, in de vierde plaats*;
  - **reden**: *daarom, dus, omdat, want, immers, namelijk, vanwege*;
  - **tegenstelling**: *maar, toch, hoewel, niettemin, anderzijds*;
  - **uitleg** of **toelichting**: *bijvoorbeeld, zoals*;
  - **vergelijking**: *in vergelijking met, (net) als, evenals, zoals, meer/beter (etc.) dan*;
  - **toegeving**: *ook al, zij het (dat), weliswaar, hoewel, ofschoon, desondanks, niettemin*;
  - **voorwaarde**: *als (... dan), indien, mits, tenzij, wanneer.*

Zo maak je aantekeningen

- Noteer het onderwerp.
- Schrijf de belangrijkste informatie op in **steekwoorden**.
- Let op signaalwoorden die de verbanden in de tekst aangeven.
- Gebruik zo mogelijk **symbolen** om verbanden aan te geven:
  - streepjes (–), dots (•), cijfers (*1, 2, 3*) of letters (*a, b, c*) voor opsomming;
  - pijltjes voor oorzaak (*oorzaak → gevolg*) en tegenstelling (*voordelen ↔ nadelen*).
- Gebruik **afkortingen**, zoals *bv.* (bijvoorbeeld), *v.d.* (van de).

Opdracht 1

Luister naar het fragment en bekijk de aantekeningen die je klasgenoot van het fragment gemaakt heeft. Verbeter deze aantekeningen aan de hand van de theorie.

Als je wilt overleven in de natuur moet je je houden aan de volgende tips. Je kunt niet langer dan 3 dagen zonder water. Superbelangrijk!
Je kunt dieren(sporen) volgen voor water.
Soms is er nergens water. Dan moet je door je neus ademen.
Je moet ook altijd positief blijven! :) Doorzetten! Niet in paniek raken, want dan neem je snel de verkeerde beslissingen.
Je kunt sommige planten uit de wilde natuur eten. Om te testen kun je eerst kijken of hij op je huid (elleboog en dan lippen) irriteert. Of je kunt natuurlijk op jacht!

Opdracht 2

Luister naar het fragment en maak aantekeningen.

1 Welke vraag wordt in het fragment beantwoord? Gebruik deze vraag als titel.
2 Bepaal wat hoofd- en wat bijzaken zijn. Noteer alleen de hoofdzaken.
3 Controleer of je voldoende structuur in je aantekeningen hebt. Voeg eventueel symbolen toe om verbanden aan te geven.
4 Vervang de woorden die je kunt afkorten door een afkorting.
5 Werk je aantekeningen uit.

Opdracht 3

Lees eerst vraag 1 t/m 9, zodat je weet waarop je moet letten als je aantekeningen maakt. Bekijk dan het fragment uit het programma *Van Dis in Indonesië*, waarin Adriaan van Dis met Kees Groeneboer spreekt over de geschiedenis van de Nederlandse taal in Indonesië. Maak aantekeningen.

1 Vat de uitgebreide vraag samen waarmee Van Dis het gesprek opent.
2 Groeneboer zegt dat het antwoord op deze vraag 'een beetje dubbel' is. Welke structuur verwacht je dus in zijn antwoord? Schrijf een aantal mogelijkheden op.
3 Welke signaalwoorden of welke structuur gebruikt Groeneboer?
4 Noteer de reden die Groeneboer geeft voor het verschil tussen de taalpolitiek van Nederland en Engeland.
5 Wat was de taalpolitiek van Nederland in Indonesië? Waarom?
6 Wat zou het nadeel geweest zijn van veel Nederlands sprekende mensen?
7 Wat was de taalpolitiek van Engeland in de koloniën? Waarom was die zo?
8 Vul aan: Groeneboer maakt een overgang tussen de taalpolitiek van vroeger en ….
9 Welke conclusie trekt Groeneboer over het resultaat van beide vormen van taalpolitiek?
10 Werk je aantekeningen op zo'n manier uit dat vraag 1 t/m 9 erin beantwoord worden.
11 Vergelijk je aantekeningen met die van een klasgenoot. Geef elkaar een tip en een top.

Ik kan/weet

- aantekeningen maken bij een kijkfragment. 1F
- onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 2F
- tekstverbanden herkennen aan de hand van signaalwoorden. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een tekst navertellen op basis van aantekeningen.

Startopdracht

Kijk naar het fragment.

1 Doe alsof je Tessa bent en vertel haar verhaal na aan een klasgenoot zonder dat je gebruikmaakt van de extra vertelstem.

2 Wat heb je met de tekst van de vertelstem gedaan in je verhaal?

3 Welke functie heeft de vertelstem in het fragment?

Theorie

video-uitleg

Informatie navertellen op basis van aantekeningen

Als je informatie moet navertellen aan de hand van aantekeningen, is het handig om de opbouw van de beluisterde tekst aan te houden. Die kun je herkennen aan signaalwoorden (*Om te beginnen*, *Bovendien, Daar staat tegenover, Dat heeft tot gevolg*) en aan structurerende zinnen, zoals *Voor mij is echter een andere reden belangrijk, namelijk dat …*

Zo vertel je na op basis van aantekeningen

- Noem het onderwerp.
- Vertel de informatie na op basis van de steekwoorden die je hebt opgeschreven.
- Gebruik **structurerende zinnen** als: *Eerst ga ik iets vertellen over …* of *Aan het eind van mijn verhaal zal ik de belangrijkste punten kort herhalen*.
- Gebruik **signaalwoorden** om verbanden aan te geven:
  - symbolen als streepjes, cijfers of letters 'vertaal' je met bijvoorbeeld *Ten eerste*, *Ook* en *Ten slotte;*
  - pijltjes (⟶ en ⟷) worden omgezet in woorden:
    ⟶ wordt iets als *Een gevolg daarvan is …* of *Dat leidt tot …;*
    ⟷ wordt bijvoorbeeld *Daar staat tegenover …*

Opdracht
1

Werk samen met een klasgenoot. Je gaat een beeldfragment navertellen. Pak allebei je aantekeningen van opdracht 2 en 3 van de paragraaf *Kijken en luisteren* van dit hoofdstuk.

1 Spreek af wie het fragment van opdracht 2 navertelt en wie dat van opdracht 3.

2 Lees je eigen aantekeningen door van het fragment dat jij gaat navertellen.

3 Probeer voor jezelf uit of je met jouw aantekeningen goed uit de voeten kunt. Vul zo nodig iets aan. Bepaal ook de volgorde waarin je gaat vertellen.

4 Vertel nu om de beurt met behulp van je aantekeningen de informatie na. De luisteraar let op of alle informatie duidelijk is en of de tekstverbanden duidelijk aangegeven worden door middel van signaalwoorden en structurerende zinnen.

5 Geef elkaar een tip en een top.

Opdracht 2

Werk in tweetallen. Ieder bekijkt één deel van het volgende filmpje, over klimaatverandering, de oorzaken en de gevolgen ervan.

1 Je maakt aantekeningen van wat er uitgelegd wordt, zodat je dit later aan je klasgenoot kunt vertellen. Bekijk het fragment eventueel nogmaals.
2 Werk je aantekeningen precies uit, zodat je straks geen informatie vergeet te vertellen. Verwerk voldoende structuurwoorden of -tekens en onderstreep ze.
3 Vertel elkaar om de beurt de informatie uit het filmpje dat je bekeken hebt.
4 Ieder bekijkt het deel van het filmpje dat hij nog niet gezien heeft. Controleer elkaar: heb je alle informatie uit het filmpje gehoord in de tekst van je klasgenoot?
5 Geef elkaar een tip en een top.

Opdracht 3

Werk in viertallen.

1 Maak tweetallen. Eén tweetal gaat fragment 1 bekijken, over de Nederlandse ridderroman in de middeleeuwse literatuur, het andere tweetal gaat fragment 2 bekijken, over Young Adult-romans. Spreek af wie welk fragment bekijkt.
2 Ieder tweetal bekijkt zijn fragment. Iedereen maakt aantekeningen van wat de spreker vertelt. Bekijk het filmpje zo nodig vaker dan één keer.

3 Beantwoord voor fragment 1 de volgende vragen:
a Wat zijn de kenmerken van de middeleeuwse ridderroman?
b Welke twee functies hadden ridderromans?
c Welke vier soorten ridderromans worden er genoemd?
d Welke kenmerken hebben deze soorten ridderromans?
e Welke vier voorbeelden van belangrijke ridderromans bespreekt de spreker? Geef in een paar zinnen aan waarover de boeken gaan.

Beantwoord voor fragment 2 de volgende vragen:
a Wat is het probleem met het begrip ‘literatuur’?
b Welke kenmerken van literatuur worden genoemd? Leg ze uit met een voorbeeld.
c Waarvoor wordt een literatuurlijst op school gebruikt?
d Wat is het kenmerk van Young Adult-boeken? Zijn deze boeken geschikt voor op je boekenlijst?
e Welke zes voorbeelden van Young Adult-boeken bespreekt de spreker? Geef in een paar zinnen aan waarover de boeken gaan.

4 Vergelijk als tweetal de gemaakte aantekeningen met elkaar. Vul je eigen aantekeningen aan.
5 Structureer je aantekeningen en maak jouw versie compleet, inclusief afkortingen en symbolen als pijlen of dots.
6 Oefen met elkaar het navertellen van het fragment aan de hand van je eigen aantekeningen. Vul zo nodig je aantekeningen aan.
7 Werk samen met het andere tweetal. Vertel nu ieder aan een lid van het andere tweetal de inhoud van het door jou bekeken fragment.

Ik kan/weet
- op basis van aantekeningen een tekst navertellen.
- signaalwoorden gebruiken om verbanden aan te geven. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over metonymie.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Lees de zinnen. Bespreek en noteer wat er met de onderstreepte woorden bedoeld wordt.

1. Die krullenbol weet het altijd beter dan de anderen.
2. Ik heb liever echte Goudse dan die stinkkaas uit Frankrijk.
3. De zijtribune had geen goed zicht op het doel aan de overkant.
4. Zo'n nieuwe Eastpack kost toch zeker tachtig euro.
5. De nieuwste Adele valt volgens de recensenten wat tegen.
6. Je moet je handen thuishouden!
7. In het slotstuk van het concert klonk het koper een beetje vals.
8. Als je een glaasje te veel ophebt, moet je de auto laten staan.

Theorie

video-uitleg

Beeldspraak: metonymie

Veel beeldspraak berust op een overeenkomst (ov) tussen object (o) en beeld (b): *Die bouwvakker (o) is zo sterk (ov) als een beer (b)*. Dat is een vergelijking. Beeldspraak die niet berust op overeenkomst, maar op een ander verband tussen beeld en object, noemen we **metonymie**: *De snor komt op bezoek*. Met *de snor* bedoel je iemand die een grote snor heeft. Het woord *snor* is dan een **metoniem**. Bij metonymie is er een bijzonder verband tussen object en beeld, maar geen overeenkomst zoals bij de vergelijking en de metafoor. Je noemt bij metonymie bijvoorbeeld

- een deel (Latijn: 'pars'), maar je bedoelt het geheel (Latijn: 'totum'): *de neuzen tellen*; dit heet een **pars pro toto**;
- het geheel in plaats van een deel: *Nederland verloor met 3-0*;
- de plaats/ruimte, maar je bedoelt degenen die er zijn: *het hele hotel werd ziek*;
- de producent, maar je bedoelt het product: *een Samsung*;
- de eigenschap, maar je bedoelt de persoon: *die hinkepoot*;
- het materiaal, maar je bedoelt het voorwerp: *Zij won goud op de sprint*;
- het voorwerp, maar je bedoelt de inhoud: *Ik lust nog wel een bordje*;
- een aardrijkskundige naam, maar je bedoelt het product dat daarvandaan komt: *Slochteren levert de regering veel geld op.*

Opdracht 1

Lees de zinnen. Noteer de metoniemen en geef de betekenis.

1. Hoe is het mogelijk dat zo'n snotneus ervaren rechercheurs om de tuin leidt?
2. Het gaat bij een contract vaak om de kleine lettertjes.
3. Vroeger gaf Maarten les op een middelbare school, nu leeft hij van de pen.
4. 'Ik lust nog wel een zakje', zei de uitgehongerde Joost tegen de patatbakker.
5. Het was een race tegen de klok om de schoolkrant op tijd gedrukt te krijgen.
6. Je moet ook als fietser gewoon stoppen voor rood.
7. 'Geef me de vijf', zei oom Henk toen ik mijn zwemdiploma had gehaald.
8. Liep Pheidippides de marathon op Nikes of op blote voeten?

Opdracht
2

Lees tekst 1.

1 Schrijf de onderstreepte woorden 1 t/m 20 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.

2 De woorden *a* t/m *e* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a	speculeerde	– *leus; zinspreuk; klemmend advies*
b	devies	– *niet doelmatig*
c	primitieve	– *opperde verklaringen; gaf verwachtingen*
d	capaciteit	– *vermogen; geschiktheid*
e	inefficiënt	– *zeer eenvoudige; basale*

Tekst 1

Niet alleen voor geitenwollensokken

[1] Het overkomt zelfs de knapste koppen: verdwalen. En dat kan je in (1) penibele situaties brengen. Karin, Lars en Zoë, drie studenten uit Utrecht, raakten op een jungletocht in Brazilië de weg kwijt. Ze ploeterden vier dagen zonder eten door de wildernis en beleefden hachelijke momenten, voordat ze als door een wonder gered werden. Om te overleven, aten ze insecten die ze normaal gesproken (2) weerzinwekkend vinden. ‘Kop en poten eraf, en smullen maar’, grapt Karin. ‘Honger maakt rauwe bonen zoet. Zelfs afgrijselijke maden gingen er onder die erbarmelijke omstandigheden in als koek.’

[2] Zij hadden geluk en kropen door het oog van de naald. Veel minder (3) fortuinlijk waren twee jonge Nederlandse vrouwen die in 2014 tijdens een tocht in het oerwoud in Panama verdwaalden. De pers (a) speculeerde over de (4) toedracht van hun verdwijning. Hoe de gang van zaken is geweest, zal nooit helemaal duidelijk worden, maar waarschijnlijk zijn ze omgekomen door een noodlottig ongeluk. Het verhaal laat zien hoe hard en (5) meedogenloos de natuur kan toeslaan.

[3] Wat zou jij doen als je in een onherbergzaam gebied (6) gedesoriënteerd raakt en opeens beseft: ik ben totaal de weg kwijt? Om te ervaren wat je in zo'n geval het beste kunt doen, kun je je aanmelden voor een ‘overlevingscursus’. Is dat vooral iets voor geitenwollensokkentypes? ‘Nee, hoor’, zegt Arnold Segers. Hij is gids bij zo'n cursus. ‘Maar als je als reisdoel zon, strand en disco (7) prefereert, ben je bij ons aan het verkeerde adres.’

[4] Victor de Hoop uit Venlo deed zo'n cursus. ‘Ik wilde liever niet dat geijkte tripje naar de Spaanse feestkust. Geef mij maar (8) desolaat Lapland. Een overlevingscursus in zo'n totaal verlaten gebied is een

fysieke en mentale (9) beproeving.’ En dat was het. ‘We moesten op de eerste dag meteen met kleren, schoenen en rugzak een ijskoud meer in duiken, omdat we zogenaamd met een watervliegtuig waren verongelukt. De (10) ontberingen waren nieuw voor mij. We hadden geen (11) proviand, geen (12) uitrusting, en dus geen eten of drinken, geen tent of slaapzak. Alleen ons gezond verstand en het belangrijkste wapen: overlevingsdrang.’

→

[5] De eerste techniek die je bijgebracht wordt op een cursus, is vuur maken en een (13) onderkomen bouwen voor de nacht. Zo'n hutje of schuilplaats moet ook (14) bestand zijn tegen extreem noodweer. Het (b) devies: gebruik alles wat de omgeving je biedt. Victor: 'Die eerste dag was hels. Tijdens het werk aan de "schuilplaats" meldde mijn maag dat het etenstijd was. Maar we hadden niets bij ons. Even met ons allen een boterham eten was er niet bij. Je moest iets te eten zoeken in de omgeving, volgens de gids een rijkgevulde voorraadschuur. Maar ik vond niets. Dat (15) foerageren moet je leren. Welke bessen zijn eetbaar? Zit er aan een giftige adder ook mals vlees? Hoe vang je vis zonder (16) tuig? Zijn er materialen te vinden die als hengel, snoer en haak dienst kunnen doen?'

[6] Toch is voedsel eigenlijk geen (17) prioriteit tijdens een overlevingstocht. 'Onder zulke (c) primitieve omstandigheden zijn water, vuur en een plekje voor de nacht het belangrijkste', legt John Leach uit, hoogleraar survivaltechniek in het Engelse Portsmouth. Hij bestudeert onder andere het menselijk functioneren bij levensbedreigende situaties: 'Het hongergevoel is een kruis, maar dat went wel. Het grootste probleem is dat je bloedsuikerspiegel zonder eten daalt. Die "spiegel" geeft aan hoeveel glucose er in het bloed zit. Dat is de brandstof voor ons lijf. Te weinig glucose heeft vervelende gevolgen: je gaat rillen, wordt chagrijnig en je kunt minder goed nadenken, terwijl enige (18) reflectie wél nodig is in de wildernis.' Bovendien verhinderen angst en stress dat je je hersens gebruikt. Ze nemen een deel van de (d) capaciteit van je brein in beslag, waardoor de processen in de bovenkamer (e) inefficiënt gaan verlopen. Het is de vicieuze cirkel van verdwalen: je hebt geen eten, krijgt honger, kunt minder goed denken, wordt angstig. Daardoor ga je waarschijnlijk nog verder de verkeerde kant uit.

[7] Victor is weer terug in Venlo, een onvergetelijke ervaring rijker. 'Ik heb ook (19) ondervonden dat een hut bouwen meerdere functies heeft. Je maakt een onderkomen en met een dak boven je hoofd, slaap je beter. Je hebt dan iets te doen. Als je (20) afleiding hebt, val je niet ten prooi aan "de wildernisgekte". Mensen die in de woeste natuur verdwalen, krijgen soms al snel het idee dat het niet de moeite waard is om te vechten voor overleving. Dan ben je reddeloos verloren.'

Opdracht 3

1 In tekst 1 staan zeven metoniemen: één in alinea 1, 2 en 5 en vier in alinea 3. Noteer die. Geef bij elk metoniem aan wat ermee bedoeld wordt.
2 Overleg met een klasgenoot: is *geitenwollensokken* in de titel een metoniem? Waarom (niet)? Geef de betekenis.
3 In tekst 1 staan twee vergelijkingen (in alinea 1), vier metaforen (één in alinea 5, drie in alinea 6) en een personificatie (in alinea 5). Noteer die. Geef van de metaforen ook de betekenis.

Opdracht 4

In tekst 1 staan drie uitdrukkingen en één spreekwoord (in alinea's 1, 2, 3 en 7). Noteer die en geef de betekenis.

Opdracht 5

De zinnen 1 t/m 12 bevatten een vergelijking (V), een metafoor (MF) of een metoniem (MN). Noteer de woorden en benoem de beeldspraak. Leg uit wat met de beeldspraak bedoeld wordt.

1 Volgens weerkundigen kunnen we volgende week de ijzers onderbinden.
2 'Laat deze drinkbeker maar aan mij voorbijgaan', zei Nick vlak voor het moeilijke proefwerk biologie.
3 In juni 1812 rukte Napoleon op naar het oosten om Rusland te bezetten.
4 Het nieuws over de romance tussen de filmster en de straatmuzikant sloeg in als een bom.
5 Als je twee biertjes gedronken hebt, mag je niet achter het stuur.
6 Onze Italiaanse buurvrouw Benedetta is echt een schat van een vrouw.
7 In deze villawijk betalen mensen miljoenen voor een hoop stenen.

8 Stemmen blanken in de VS merendeels op de Republikeinse Partij?
9 Het lijkt wel oorlog als je al die politie ziet bij een risicowedstrijd.
10 Je zult je brood maar moeten verdienen in zo'n zoutmijn.
11 Op haar nieuwe Koga fietste Jeanne in tien dagen naar Rome.
12 In de avond van zijn leven schreef de auteur zijn autobiografie.

Opdracht 6

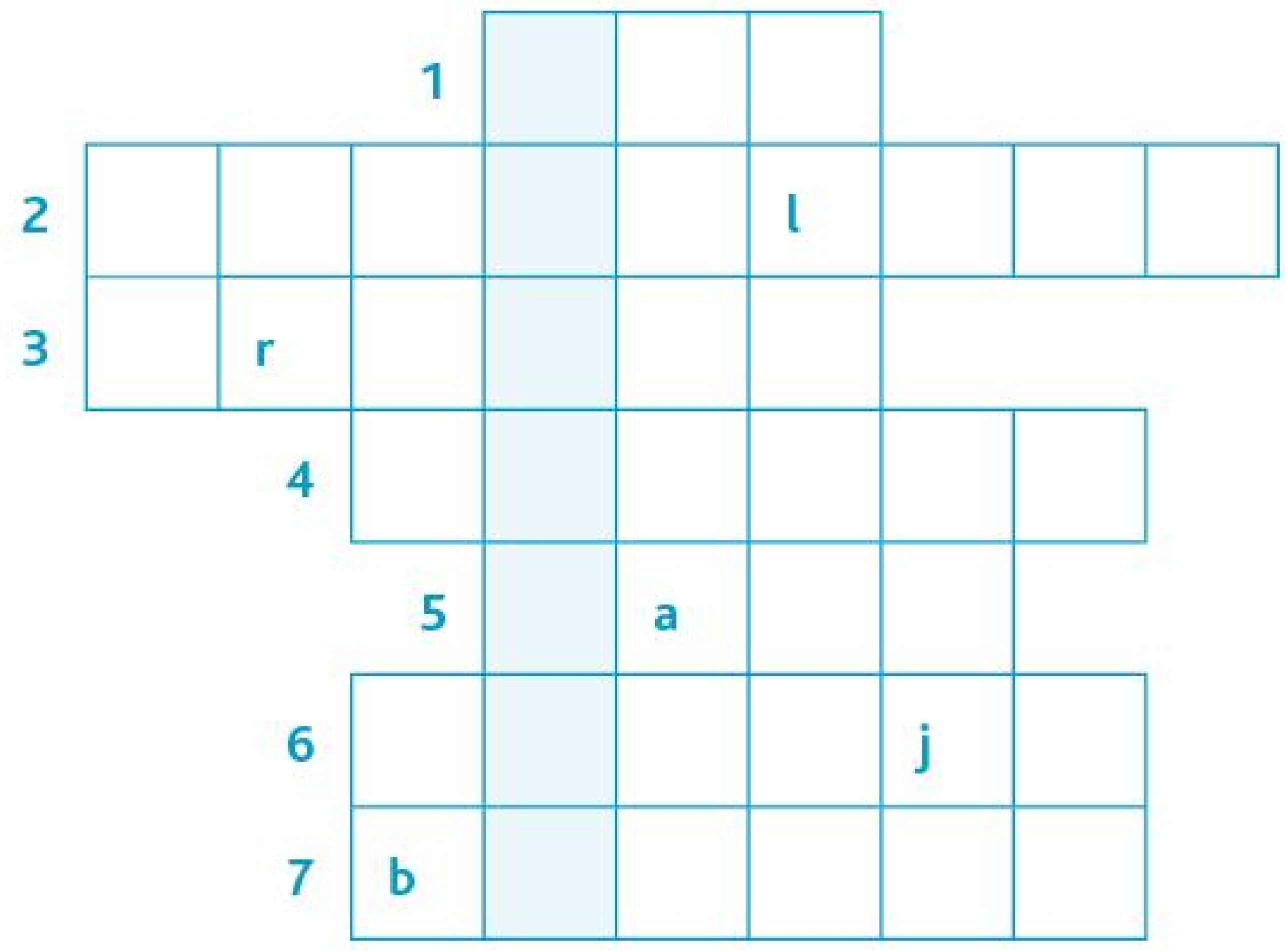
Vul een passend woord in. Soms moet je dat iets aanpassen. Kies uit: *afleiding – beproeving – bestand zijn tegen – capaciteit – desolaat – fortuinlijk – foerageren – inefficiënt – prefereren – prioriteit – proviand – reflectie – speculeren – toedracht – uitrusting*.
Je houdt vijf woorden over.

1 Opvang van ontheemden heeft volgens Stichting Vluchteling de hoogste ….
2 We vragen ons af of zo'n schutting … een zware storm.
3 De … van deze bergbeklimmer bestaat uit klimijzers, touw en een schep.
4 Over de … van het ernstige auto-ongeluk spreken de getuigen elkaar tegen.
5 … is niet haar sterkste kant, want Renate handelt altijd erg impulsief.
6 Gaaien … vooral op de grond en vinden eikels die ze in de grond verstoppen.
7 Als ik mag kiezen, … ik een maaltijd zonder vlees of vis.
8 De Cliniclowns bezorgen de zieke kinderen gelukkig wat ….
9 NEC kwam … op voorsprong toen de verdediger van NAC in eigen doel kopte.
10 Word je in zo'n … landschap langzaam gek of kom je juist tot bezinning?

Opdracht 7

Vervang in de volgende zinnen de onderstreepte woorden door een metoniem. Vul het metoniem in de puzzel in. Enkele letters zijn al gegeven. In de blauwe kolom verschijnt een woord dat je moet kennen.

1 Vanavond eten we Hollandse kost: snert met spek en roggebrood.
2 Het nationale elftal speelt vanavond tegen België in een wit tenue.
3 Is het waar dat Nederlanders in tijden van nood achter de koning en de koninklijke familie staan?
4 De atlete hoopte op goud, maar moest genoegen nemen met de tweede plaats.
5 De groep spelers die als reserve in de dug-out zit bij ADO Den Haag, is volgens de sportkrant 8 miljoen euro waard.
6 Kim verdient een aardig bedrag met haar handel in cosmetica via internet.
7 Veel burgers denken dat meer politie op straat de veiligheid bevordert.

Ik kan/weet
• metonymie herkennen en begrijpen. 2F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over het voorzetselvoorwerp.

Startopdracht

1 Vul op de puntjes een voorzetsel in. Als er meer mogelijkheden zijn, noteer er dan minstens twee.
a … (1) het station wachten de reizigers … (2) de eerstvolgende intercity.
b … (1) de financiële crisis klaagden veel mensen … (2) geldgebrek.
c … (1) het weekend geniet de directeur … (2) een welverdiende rust.
2 Waar kon je steeds maar één voorzetsel invullen: bij 1 of bij 2?
3 Door welk ander woord in de zin komt dat? Licht je antwoord toe.

Theorie

video-uitleg

Voorzetselvoorwerp

Sommige werkwoorden hebben een vast voorzetsel bij zich: rekenen *op*, twijfelen *aan*, uitzien *naar*. In zinnen met zulke werkwoorden heet het zinsdeel dat begint met het vaste voorzetsel, het **voorzetselvoorwerp** (vv):
– *De scouts zien al weken uit naar het kampeerweekend in Drenthe.*
wg = zien uit; vv = naar het kampeerweekend in Drenthe

Ook bij wederkerende werkwoorden met een vast voorzetsel hoort een voorzetselvoorwerp:
– *De politici / zullen zich neerleggen / bij de uitslag van de verkiezingen.*
wg = zullen zich neerleggen; vv = bij de uitslag van de verkiezingen

Het voorzetselvoorwerp kan voorkomen naast een lijdend voorwerp:
– *De burgemeester / wijt / de dijkdoorbraak (lv) / aan slecht onderhoud (vv).*

Ook zinnen met een naamwoordelijk gezegde bevatten soms een voorzetselvoorwerp. Het hoort dan vaak bij een bijvoeglijk naamwoord met een vast voorzetsel (benieuwd *naar*, blij *met*, trots *op*):
– *Elias / was [erg blij] (ng) / met zijn baan als politieagent (vv).*

Zo vind je het voorzetselvoorwerp
1 Noteer persoonsvorm, onderwerp en werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde.
2 Kijk of er een werkwoord of bijvoeglijk naamwoord is met een vast voorzetsel.
3 Het zinsdeel dat begint met het vaste voorzetsel, is het voorzetselvoorwerp.

Opdracht
1

Noteer van de zinnen onderwerp (ow), werkwoordelijk gezegde (wg) en voorzetselvoorwerp (vv).
1 Wandelsporters moeten zorgen voor goed schoeisel en waterdichte kleding.
2 Op het besluit van de commissie wilde de woordvoerder niet vooruitlopen.
3 Waarom twijfelen veel mensen toch altijd aan onze goede bedoelingen?
4 Bij zijn benoeming sprak de professor over digitalisering in het onderwijs.
5 Tegen al deze nadelen zullen die paar voordelen volgens mij niet opwegen.
6 De autohandelaar drong bij de koper sterk aan op contante betaling.

Opdracht
2

Vul de zinnen aan met een voorzetselvoorwerp.

1 Op het bouwterrein zoeken archeologen …
2 Je moet je cijfers niet altijd maar vergelijken …
3 Al sinds zijn jeugd is Jonathan erg geïnteresseerd …
4 Waarom schamen jullie je eigenlijk …
5 De medewerkers van het Rode Kruis ontfermden zich …
6 Een dikke winterjas beschermde Nathalie …

Opdracht
3

Noteer van de zinnen ow, wg, lv en vv. Let op: niet elke zin bevat alle zinsdelen.

1 Vanaf de zijlijn spoorde de coach het team aan tot betere prestaties.
2 Morgen gaat de lerares haar klas een beetje op de toets voorbereiden.
3 Tijdens zijn wandeling verbaasde de boswachter zich over de vele paddenstoelen.
4 Heeft u misschien iets over voor *Artsen zonder Grenzen*?
5 Bekroont Sven zijn kampioenschap met een overwinning op de 10 kilometer?
6 Tegen die gemene beschuldigingen moet je je zo goed mogelijk verweren.

Opdracht
4

Noteer van de zinnen ow, naamwoordelijk gezegde (ng) en vv. Zet het naamwoordelijk deel tussen vierkante haken.

1 Over de winstcijfers van het bedrijf leken de aandeelhouders zeer tevreden.
2 Zou de huidige directeur erg gehecht zijn aan dit schilderij van de oprichter?
3 Waren de thuisblijvers nieuwsgierig naar de uitslag van de basketbalwedstrijd?
4 In het maken van spiekbriefjes werd Jolanda bijzonder bedreven in 5 vwo.
5 Het festivalterrein was absoluut niet berekend op tienduizend bezoekers.
6 Joeps weigering om op te treden bleek strijdig met eerder gemaakte afspraken.

Opdracht
5 ✱

Maak met de voorzetsels *met*, *op*, *over*, *tegen*, *tot* en *voor* een zin waarin je het voorzetsel twee keer gebruikt: één keer als eerste woord van een voorzetselvoorwerp en één keer als eerste woord van een bijwoordelijke bepaling. Je maakt in totaal dus zes zinnen. Onderstreep vv en bwb en zet erachter: vv of bwb.

Voorbeeld:
– ***In** de mediatheek* (bwb) *verdiepen de leerlingen zich **in** vulkanisme* (vv).

Opdracht
6

Noteer van de zinnen ow, wg of ng, lv, vv, meewerkend voorwerp (mv) en bijwoordelijke bepalingen (bwb). Let op: niet elke zin bevat alle zinsdelen.

1 De dictator blijkt voor strenge straffen op kritiek niet terug te deinzen.
2 Volgens erfelijkheidsonderzoekers is de prehistorische mens nauw verwant aan de aap.
3 Uit angst voor vergelding onthielden de werknemers zich van commentaar op de leiding.
4 In de supermarkt heeft sint alle kleuters in hun schoen een cadeautje gegeven.
5 Op Eliannes zus schijnt Bas al enkele jaren stiekem een beetje verliefd te zijn.
6 Aan jouw irritante gedrag heb ik me behoorlijk geërgerd.

Ik kan/weet
- het voorzetselvoorwerp in een zin vinden.
- onderscheid maken tussen voorzetselvoorwerpen en bijwoordelijke bepalingen.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over de werkwoordstijden.

Startopdracht

1 Noteer van elke zin of hij speelt in het verleden, in het heden of in de toekomst en zet erachter waaraan je dat kunt zien.
2 Bedenk voor elke zin een bijwoordelijke bepaling die verleden, heden of toekomst aangeeft.
a Gaat Bertus de boerderij van zijn vader overnemen?
b De eigenaar van de cafetaria drinkt een kopje lekkere cappuccino.
c Ben je naar Madurodam geweest?
d Schilderde Piet Mondriaan op doeken of op houten panelen?
e Nienke zal haar opleiding in Rotterdam vervolgen.
f Melissa hoopt stewardess te worden.

Theorie

video-uitleg

De werkwoordstijden

Het Nederlands kent acht **werkwoordstijden**. Zo vorm je ze:

onvoltooid tegenwoordige tijd (ott)	Vertrekken jullie naar Volendam? Els kan nieuwe skates kopen.
onvoltooid verleden tijd (ovt)	Vertrokken jullie naar Volendam? Els kon nieuwe skates kopen.
voltooid tegenwoordige tijd (vtt)	Zijn jullie naar Volendam vertrokken? Els heeft nieuwe skates kunnen kopen.
voltooid verleden tijd (vvt)	Waren jullie naar Volendam vertrokken? Els had nieuwe skates kunnen kopen.
onvoltooid tegenwoordig toekomende tijd (ottt)	Zullen jullie naar Volendam vertrekken? Els zal nieuwe skates kunnen kopen.
onvoltooid verleden toekomende tijd (ovtt)	Zouden jullie naar Volendam vertrekken? Els zou nieuwe skates kunnen kopen.
voltooid tegenwoordig toekomende tijd (vttt)	Zullen jullie naar Volendam zijn vertrokken? Els zal nieuwe skates gekocht kunnen hebben.
voltooid verleden toekomende tijd (vvtt)	Zouden jullie naar Volendam zijn vertrokken? Els zou nieuwe skates gekocht kunnen hebben.

Met dit stappenplan stel je de werkwoordstijd vast

1 Staat er een vorm van het *hulp*werkwoord *hebben* of *zijn* in de zin?
- Ja? Dan is de zin voltooid: schrijf een v op plaats 1 van de afkorting.
- Nee? Dan is de zin onvoltooid: schrijf een o op plaats 1.

2 Staat de persoonsvorm in de *tegenwoordige tijd (tt)* of in de *verleden tijd (vt)*?
- tt Schrijf de t van tegenwoordige tijd op plaats 2 van de afkorting.
- vt Schrijf de v van verleden tijd op plaats 2.

3 Staat er een vorm van *zullen* in de zin?
- Ja? Schrijf een t van toekomende tijd op plaats 3 van de afkorting.
- Nee? Dan 'verdwijnt' plaats 3.

4 Schrijf op plaats 3 of 4 de t van tijd.

Opdracht
1

Noteer van elke zin de werkwoordstijd.

1 Wij Nederlanders stoppen steeds meer medicijnen in onze mond.
2 Vroeg of laat zullen die ons lichaam ook weer verlaten.
3 Daarbij belanden die geneesmiddelen in het riool.
4 Maar onze zuiveringen zijn niet gebouwd op zulke medicijnresten.
5 De afgelopen jaren kwamen die dus in rivieren en meren terecht.
6 Zouden vissen en andere waterdieren daaronder geleden hebben?
7 Inderdaad hebben medicijnen veel verstoord in de onderwaterwereld.
8 Zo was de voortplanting van schelpdieren al in de war geraakt.
9 Door chemische stoffen in het water konden ze zich minder goed voortplanten.
10 Over een paar jaar zou men opnieuw onderzoeken moeten doen.

Opdracht
2

De volgende zinnen staan in de onvoltooid tegenwoordige tijd (ott). Zet ze in de tijd die achter de zin staat.

1 De slang eet de kleine hagedis op. (ottt)
2 Fijnstof kan in je hersenen terechtkomen. (vvt)
3 Vieren alle inwoners van Den Bosch carnaval? (vvtt)
4 In dit museum staan afgedankte locomotieven en treinstellen. (vtt)
5 Dankzij hun schutkleuren vallen deze inktvissen niet op. (ovtt)
6 Moet Rusland minder kaviaar produceren? (ovt)

Opdracht
3 ✱

1 Maak met elk van de volgende werkwoordsvormen een zin in een onvoltooide tijd (ott, ovt, ottt of ovtt): *geworden, hebben, is, zijn*. Gebruik ott, ovt, ottt en ovtt elk één keer.
2 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Noteer achter elkaars zinnen de werkwoordstijd.

Opdracht
4

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed.vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – vz – bw.*

Tekst 2

Het arcadische buitenleven

1 Wat is 'arcadisch'? **2** In het oude Griekenland was Arcadië een arm gebied, ongeschikt voor landbouw. **3** Veel bewoners leefden er als herder (*pastor*). **4** In de mythologie was het de woonplaats van de god Pan (met zijn fluit), beschermer van de herders, en het domein van Artemis, de godin van de jacht. **5** Gedurende de renaissance symboliseerde Arcadië de hekel aan het drukke stadsleven vol politieke conflicten. **6** Daartegenover stond het *arcadische* leven: liefde voor de natuur, voor schoonheid en muziek. **7** In de kunsten wordt het idyllische, arcadische landschap bevolkt door fluitspelende herders en dartele herderinnetjes, een verdwaald schaapje, een ruisend beekje, schaduwrijke bomen en vrolijk kwinkelerende vogeltjes. **8** Rijke burgers uit de 17e eeuw verheerlijkten dit *pastorale* landleven. **9** Men trok zich terug op zijn landgoed om in buitenhuizen de stadse stress te ontvluchten. **10** Dat kan iedereen nu nog zien aan namen als Sorghvliet (*vlieten* betekent *wegvloeien*) en Hofwijck (wijken (weggaan) van het Haagse hof, de regering).

Ik kan/weet
- de acht werkwoordstijden herkennen en vormen.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over variatie in zinsopbouw.

Startopdracht

Bekijk de zinsopbouw van de slogans *a* t/m *j*.

1 Verdeel de slogans in drie of vier groepen.
2 Leg van elk groepje uit waarom de zinnen bij elkaar horen.

a AEG laat je niet in de steek.
b Antibiotica. Gebruik ze goed en alleen als ’t moet.
c Buiten begint bij Bever.
d Calvé pindakaas. Wie is er niet groot mee geworden?
e Gelderland levert je mooie streken.
f Je bent een rund als je met vuurwerk stunt.
g NS Internationaal. Waar ga jij naartoe vandaag?
h Red Bull geeft je vleugels.
i Vraag niet hoe het kan, maar profiteer ervan.
j Zit niet te dromen, jongen, eet je pizza.

Theorie

video-uitleg

Aantrekkelijk formuleren 2: variatie in zinsopbouw

Je hebt geleerd dat een tekst saai wordt als je vaak dezelfde woorden gebruikt. Daarom moet je variëren in woordkeuze.Hetzelfde geldt voor de **zinsopbouw**: de volgorde van de zinsdelen. Van nature begin je een zin vaak met het onderwerp (hier afgekort als O). Daarna komt de persoonsvorm (P) en vervolgens een ander zinsdeel (A): *onderwerp – persoonsvorm – ander zinsdeel* (OPA). Maar als alle zinnen beginnen met het onderwerp, wordt dat vervelend voor de lezer of luisteraar.

Zo varieer je in zinsopbouw

- Kies aan het begin van de zin naast OPA ook eens de volgorde APO: *ander zinsdeel – persoonsvorm – onderwerp.*
- Maak nu en dan een vraagzin (POA): *persoonsvorm – onderwerp – ander zinsdeel?*
- Gebruik in teksten waar dat kan, zoals instructies en advertenties, ook de gebiedende wijs *(PA).* De zin begint dan met de persoonsvorm en bevat geen onderwerp: *Bezoek (P) de tentoonstelling (A) van 1 tot en met 30 mei.*

Opdracht 1

Noteer van elke zin de zinsopbouw: OPA, APO, POA of PA.

1 Beleef de avonturen van Hielke en Sietse.
2 Je stapt regelrecht in de wereld van de schippers van de Kameleon.
3 Zo kun je het boerenleven van de vijftiger jaren ervaren.
4 Je vaart mee in de Kameleon, beleeft een survival op het avontureneiland en slentert door de straten van Lenten.
5 Daar is een heus mysterie gaande en er schijnt een vreemd varken gesignaleerd te zijn.
6 Heb je zin in een dag vol plezier, beleven en ontdekken?
7 Kom dan naar Terherne.

8 In de kerst- en de voorjaarsvakantie biedt Kameleon Terherne voor jong én oud diverse arrangementen aan in winterse sferen.

Opdracht 2

Lees tekst 1, geschreven door Ernst uit klas 3 havo. Bijna alle zinnen hebben de volgorde OPA.

1 Welke zinnen beginnen niet met het onderwerp? Noteer de nummers.
2 Met welk zinsdeel beginnen die zinnen?
3 Welke zinnen vind je met de volgorde APO prettiger leesbaar? Herschrijf die.
4 In enkele gevallen kunnen twee zinnen beter samengevoegd worden met een verbindingswoord. Herschrijf die zinnen.

Tekst 1

1 Vorig jaar moest ik naar de schoolarts. **2** Die vond mij te zwaar. **3** Ik moest van haar gaan sporten. **4** Teamsporten als volleybal of basketbal zijn echter niks voor mij. **5** Je zit dan altijd vast aan bepaalde tijden. **6** Skaten leek me wel wat. **7** Je bent dan meteen lekker buiten. **8** Ik ging dus naar een sportzaak om skates te kopen. **9** Die bleken nog behoorlijk duur. **10** Goede skates kostten 80 tot 100 euro. **11** Dat was me veel te duur. **12** Ik besloot daarom op Marktplaats te kijken. **13** Ik vond daar een tweedehands paar voor 25 euro. **14** Ze doen het nog steeds prima. **15** Tegenwoordig skate ik twee keer per week.

Opdracht 3

Je gaat een tekst schrijven van 250 à 300 woorden over je favoriete buitenactiviteit.

1 Noteer drie dingen van die activiteit die jij leuk vindt.
2 Noteer ook één ding van die activiteit dat minder fijn is.
3 Schrijf de tekst. Varieer in woordkeus en zinsopbouw.
4 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot. Controleer elkaars tekst en geef zo nodig suggesties ter verbetering:
   – Noteer van elke zin de volgorde: OPA, APO, POA of PA. Stel vast of je klasgenoot voldoende gevarieerd heeft.
   – Onderstreep woorden en formuleringen die (te) vaak herhaald worden.
   – Verbeter fouten in spelling en formulering.

Opdracht 4 ✱

Kijk nog eens naar de zinnen van de startopdracht.

1 De zinnen *d* en *g* vormen samen een groepje. Toch is de zinsopbouw van die twee zinnen niet hetzelfde. Wat is het verschil?
2 De zinnen *a*, *e* en *h* van de startopdracht lijken qua opbouw sterk op elkaar. Toch wijkt één zin af van de andere twee. Welke zin? Licht je antwoord toe.
3 Als je niet naar de zinsopbouw kijkt, maar naar andere overeenkomsten, zouden de zinnen *b*, *f* en *i* één groep kunnen vormen. Waarom?
4 Waarom zou je zin *c* ook nog wel tot deze groep kunnen rekenen?

Ik kan/weet • mijn tekst aantrekkelijker maken door te variëren in zinsopbouw. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over de spelling van leenwoorden.

Startopdracht

1 In Nederlandse woorden komen drie accenten voor: het accent aigu (´), het accent grave (`) en het accent circonflexe (ˆ). Zoek voor elk accent drie Nederlandse woorden waarin het accent gebruikt wordt.
2 Welke functie heeft de cedille onder aan de c (ç) in een woord als *Curaçao*?

Theorie

video-uitleg

Leenwoorden

Woorden die uit andere talen in het Nederlands zijn terechtgekomen, heten **leenwoorden**. Ze komen voor op vele gebieden, zoals sport (*forehand, angstgegner*), eten (*pizza, tapas, knäckebröd, nasi*), kleding (*sombrero, maillot, anorak, sjaal*), uiterlijk (*beautycase, rouge*), verkeer (*airbag, autobaan*), computers (*screenshot*), film (*script*, *scenario*) en theater (*souffleur*), muziek (*piano, mineur, house*). De meeste woorden die we overnemen uit andere talen, worden in de loop van de tijd aangepast aan het Nederlandse spellingsysteem.

Zo spel je Engelse leenwoorden
- Een in het Nederlands gebruikelijke samenstelling (met één klemtoon) van Engelse woorden schrijf je als één woord: *lookalike, parttimer.*
- Als het rechterdeel van de samenstelling een Engels voorzetsel is, plaats je een **koppelteken**: *time-out, sit-up.*
- Sommige combinaties (met twee klemtonen) worden gezien als een **woordgroep**. Dan schrijf je de delen los: *full speed, total loss.*

Zo spel je Franse leenwoorden
De spelling van Franse leenwoorden is lastig in regels vast te leggen.
- In sommige Franse woorden schrijf je op een klinker een **accent aigu** (zoals op de *é* in *café*), een **accent grave** (zoals op de *è* in *crème*) of een **accent circonflexe** (zoals op de *î* in *maîtresse*).
- Een Frans woord dat gebruikelijk is geworden in het Nederlands, verliest zijn accenttekens op de *a*, *o* en *u* (*compote, ragout*), maar accenten op de *e* blijven behouden, als dat nodig is voor de uitspraak (*paté*, *volière*).
- In een woord dat nog als echt Frans wordt aangevoeld, blijven alle accenttekens staan. Dat geldt vooral voor woordgroepen (*coûte que coûte*).

Tip: gebruik voor de spelling van leenwoorden een (online)woordenboek.

Opdracht
1

Zoek bij de zinnen 1 t/m 4 het juiste rijtje uit *a* t/m *d* en vul de Engelse leenwoorden in de juiste volgorde in. Verbeter de fout gespelde woorden.
a cover story – eye liner – glamour girl – glossy – lip stick – make up – rouge
b intensive care – joy riding – pick up – whip lash
c lobby – room service – sandwich – wake up call
d match point – set – smash – tie break – wild card

1 De tennisser die met een ... tot het toernooi was toegelaten, kreeg in de finale in de tweede ... een ..., waarop hij de ... met een prachtige ... besliste.
2 Na de ... belden we vanuit de hotelkamer de ... en lieten we ons door de ... een lekkere ... op de kamer brengen.
3 De ... van die ... gaat over een ..., die reclame maakt voor ..., zoals ..., ... en ....
4 De onervaren chauffeur, die zich schuldig maakte aan ... in een ..., kreeg een ongeluk en werd met een ... naar de ... gebracht.

Opdracht 2

Zoek bij de zinnen 1 t/m 4 het juiste rijtje uit *a* t/m *d* en vul de leenwoorden in de juiste volgorde in. Plaats de accenten, trema's en apostrofs. Zet achter Duitse woorden een D en achter Franse een F.

a abseilen – einzelganger – langlaufen – maitresse – uberhaupt
b bockbier – frankfurter – gluhwein – hors d oeuvre – jus d orange – kaiserbrotchen – mayonaise – ober – pils – schnitzel
c bonbon – conducteur – gene – logee – stiltecoupe
d buhne – cabaretier – decollete – neglige – premiere – spitzen

1 Bij de ... van zijn voorstelling stond de ... verkleed als vrouw op de ...: hij liep op ... en was gekleed in een ... met een diep ....
2 De collega's van deze ... hadden ... nooit gedacht dat hij er een ... op nahield met wie hij 's winters ging ... en 's zomers ging ... in een buitensportcentrum.
3 Na de ... bestelden we bij de ... een ... met vette ..., een ... met een ... erop, waarbij Eva een flesje ... of ... dronk en de Ada een glas ... of ....
4 Met enige ... bood de ... zijn ... in de ... een ... aan, die zij snel opsmulde.

Opdracht 3

Op het gebied van sport, eten, kleding, uiterlijk, verkeer, computers, film/theater en muziek kom je veel leenwoorden tegen.

1 Kies drie gebieden uit en bedenk of zoek bij elk gebied vijf leenwoorden die niet in deze paragraaf genoemd worden. Noteer ze in de juiste spelling.
2 Schrijf achter de woorden uit welke taal ze komen. Gebruik zo nodig een woordenboek of het internet.

Opdracht 4 ✱

Kijk eens rond in je klaslokaal en zoek eens in je schooltas. Welke leenwoorden kom je tegen? Noteer er minstens tien. Spel de woorden correct.

Opdracht 5

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant* → *briljante*; *filosoof* → *filosofen*; *creëren* → *gecreëerd*.
Kies uit: *alliteratie – attribuut – camoufleren – canon – decennium – etymologie – executie – legendarisch – prototype – veronachtzamen*.

1 In de reclameslogan *Buiten begint bij Bever* wordt gebruikgemaakt van ....
2 Gedurende het laatste ... heeft Nederland de krijgsmacht ..., waardoor die nu te weinig stootkracht heeft.
3 Hoewel de schuilplaats van de gevluchte ex-dictator goed ... was, werd hij toch ontdekt en ontkwam hij niet aan zijn ....
4 In het museum stond een ... van de Leopard 1, de ... Duitse gevechtstank.
5 Het woord ..., dat 'eigenschap' betekent, komt volgens de ... uit het Frans.
6 *Kruistocht in spijkerbroek* behoort tot de ... van de jeugdliteratuur.

Ik kan/weet
- Engelse, Franse en Duitse leenwoorden correct spellen.

Maak de extra opdrachten online.

Spelling werkwoorden

Je leert over de spelling van Engelse werkwoorden.

Startopdracht

Welke vorm van het werkwoord tussen de haakjes past in de zin: pvtt, pvvt of vd? Noteer de juiste spelling erachter.

1. De foto's en berichtjes van mijn vrienden … (liken) ik altijd meteen.
2. Vroeger … (brunchen) we met Pasen altijd bij restaurant De Koperen Hoogte.
3. Heb je de bestanden van ons onderzoek per ongeluk … (deleten)?
4. Toen opa en oma nog zelfstandig woonden, … (bridgen) ze elke zaterdag.
5. Ik heb mijn computer … (upgraden) naar Windows 10.
6. Volgens de krant heeft die wielrenner in zijn jonge jaren … (atb'en).

Theorie

video-uitleg

De vervoeging van Engelse werkwoorden

Het Nederlands heeft veel werkwoorden uit het Engels overgenomen. Die Engelse werkwoorden zijn in het Nederlands soms lastig te spellen.

Zo vervoeg je Engelse werkwoorden

- De ik-vorm van een Engels werkwoord maak je door -*en* van het werkwoord af te halen (*relaxen* – *relax*; *e-mailen* – *e-mail*). Soms moet je alleen een -*n* verwijderen: *racen* – *race*; *timen* – *time*.
- Als het woord in het Engels eindigt op een dubbele medeklinker, schrijven we een enkele medeklinker (*basketballen* – *basketbal*), tenzij dit een andere uitspraak veroorzaakt (*paintballen* – *paintball*).
- Engelse werkwoorden vervoeg je net als Nederlandse zwakke werkwoorden.
- In de tegenwoordige tijd enkelvoud schrijf je *ik*-vorm of *ik*-vorm + *t*.
- In de verleden tijd en bij het voltooid deelwoord gebruik je '**t** (e) **x** - **f** (o) **k** **s** **ch** (aa) **p**. Het gaat daarbij om de *klank* van de letter voor de uitgang -*en*:
  – *mixen, ik mix, hij mixt, ik mixte, ik heb gemixt*
  – *gamen, ik game, hij gamet, ik gamede, ik heb gegamed*
  – *crowdfunden, ik crowdfund, hij crowdfundt, ik crowdfundde, wij hebben gecrowdfund*

Tip: Gebruik voor de spelling van leenwoorden een (online)woordenboek.

Opdracht 1

Om de ik-vorm van een Engels werkwoord te vinden, haal je -*en* (*mixen* – *mix*) of -*n* (*gamen* – *game*) van de infinitief. Soms moet je nog een letter weghalen (*babysitten* – *babysit*) of toevoegen (*klonen* – *kloon*). Noteer van de werkwoorden de hij-vorm tegenwoordige tijd, de verleden tijd meervoud en het voltooid deelwoord (*updaten* – *hij updatet* – *updateten* – *geüpdatet*):

1. back-uppen
2. baseballen
3. poloën
4. promoten
5. samplen
6. streetdancen
7. stressen
8. volleyballen

Opdracht
2

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.

1 Als hij tv-kijkt, … (zappen) mijn vader de hele tijd.
2 Voor de bevrijdingsactie … (briefen) de luitenant al zijn onderofficieren.
3 Dorian … (highfiven) altijd met zijn vriend als hij hem ergens tegenkomt.
4 Momenteel … (backpacken) mijn oudste broer in Australië met zijn vriendin.
5 … (stagediven) de zanger nog steeds tijdens optredens van de band?
6 Günel … (wakeboarden) altijd en haar zus … (waterpoloën).

Opdracht
3

Noteer de persoonsvorm in de verleden tijd.

1 Voor haar huwelijk … (daten) Marianne met verschillende studiegenoten.
2 Om te voorkomen dat de spits … (scoren), … (tackelen) de laatste man hem.
3 De ambtenaren … (deleten) enkele oude computerbestanden.
4 Joost en Mark … (exercisen) elke dag een uurtje in de sportschool.
5 Zodra hij eraan ging werken, … (saven) Jos zijn tekstbestanden.
6 Vroeger … (freefighten) de bokser en soms … (kickboksen) hij ook.

Opdracht
4

Noteer het voltooid deelwoord.

1 Elisa heeft gisteren met haar zus … (shoppen) bij Batavia Stad.
2 Tijdens de laatste vakantie heb ik … (parasailen) en … (hanggliden).
3 De kindsoldaten waren door de paramilitairen … (brainwashen).
4 Na de ruzie met haar klasgenoten heeft Mayra ze allemaal … (unfrienden).
5 Bij het buitensportcentrum hebben we … (raften) en … (mountainbiken).
6 Marijke is in haar leven al diverse malen … (faceliften) en … (botoxen).

Opdracht
5

Noteer de vorm van het werkwoord: pvtt, pvvt, vd, od of bn. Zet de juiste spelling erachter.

1 Voortdurend … (appen) met haar … (stressen) vriendje … (scannen) Lisa een paar teksten voor haar werkstuk.
2 Voor de artiest de actrice … (bodypainten), had hij haar huid … (scrubben).
3 Ik weet dat die hippie vroeger … (blowen), maar heeft hij ook … (dealen)?
4 Nu en dan zijn voorsprong … (checken) … (skaten) Bas naar de overwinning.
5 Ooit werd er door jongeren nog wel … (sms'en), maar nu … (appen) iedereen.
6 Toen Rob … (inloggen) was en enkele … (samplen) muziekfragmenten … (downloaden), werd zijn computer … (hacken).

Opdracht
6 ✪

Engelse werkwoorden die in het Engels sterk zijn, worden in het Nederlands zwak vervoegd: *to freeze – froze – frozen* wordt *freezen (verstijven) – freesde – gefreesd*. Bedenk zelf nog drie Engelse werkwoorden die in het Engels sterk zijn, maar in het Nederlands zwak vervoegd worden. Gebruik zo nodig het internet.

Ik kan/weet
- Engelse werkwoorden correct spellen.

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Ontsnappen maar!

Word je ook weleens zwetend wakker uit een enge droom? Bijvoorbeeld uit eentje waarin je ergens opgesloten zit en niet kunt ontsnappen? Deze nachtmerrie zoeken vele mensen tegenwoordig vrijwillig op: zij bezoeken een zogenaamde escaperoom, gewoon voor de lol!

Jullie gaan voor deze opdracht in zestallen een eigen escaperoom ontwerpen. Daarbij mag je zo creatief zijn als je zelf wilt. Verzin raadsels, puzzels of andere opdrachten die in totaal binnen een uur op te lossen zijn, om de opgesloten deelnemers de kans te geven te ontsnappen uit jullie griezelige kamer …

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:

- aantekeningen maken;
- verbanden aangeven met signaalwoorden;
- variëren in zinsbouw.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan tekstverbanden herkennen aan de hand van signaalwoorden. 2F • Ik kan concluderende, redengevende, oorzakelijke en vergelijkende verbanden in een tekst herkennen. 2F
Schrijven	• Ik kan een bouwplan voor een tekst maken.
Kijken en luisteren	• Ik kan aantekeningen maken bij een kijkfragment. 1F • Ik kan onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 2F • Ik kan tekstverbanden herkennen aan de hand van signaalwoorden. 2F
Spreken en gesprekken	• Ik kan op basis van aantekeningen een tekst navertellen. • Ik kan signaalwoorden gebruiken om verbanden aan te geven. 2F
Woordenschat	• Ik kan metonymie herkennen en begrijpen. 2F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan het voorzetselvoorwerp in een zin vinden. • Ik kan onderscheid maken tussen voorzetselvoorwerpen en bijwoordelijke bepalingen.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan de acht werkwoordstijden herkennen en vormen.
Formuleren	• Ik kan mijn tekst aantrekkelijker maken door te variëren in zinsopbouw. 2F
Spelling	• Ik kan Engelse, Franse en Duitse leenwoorden correct spellen.
Spelling werkwoorden	• Ik kan Engelse werkwoorden correct spellen.

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Aantekeningen

Hoofdstuk 3

Geld

Spreekwoord of uitdrukking?

'Waar een wil is, is een weg' is een **spreekwoord**. 'Eieren voor je geld kiezen' is een **uitdrukking**. Het verschil? Een spreekwoord bestaat uit een hele zin en staat in de tegenwoordige tijd. De woorden kun je niet veranderen. Een uitdrukking kun je wel een beetje aanpassen.

Zoek online drie spreekwoorden die met kopen te maken hebben, geef de betekenis en bedenk een situatie waarin je zo'n spreekwoord kunt gebruiken.

Wijsheid

Een spreekwoord drukt een algemene wijsheid uit. Dat kan een **constatering** zijn (een vaststelling): 'Hoge bomen vangen veel wind.' Of een voorspelling of waarschuwing: 'Beter hard geblazen dan de mond gebrand.' Of een voorkeur: 'Liever lui dan moe.' Of een **vergelijking:** 'Zoals de waard is, vertrouwt hij zijn gasten'.
Tot welke categorie behoren de volgende spreekwoorden? Geef ook de betekenis. *Waar rook is, is vuur. Beter een goede buur dan een verre vriend. Er is geen koe zo bont of er zit wel een vlekje aan. Oost west, thuis best.*

Nieuwe spreekwoorden?

Een paar jaar geleden staken twee jonge tekstschrijvers oude spreekwoorden in een modern jasje. Zo veranderden ze het oude spreekwoord 'Met hoge heren is het kwaad kersen eten' in 'Al lijkt je baas je beste vriend, je krijgt nooit zoveel als hij verdient'. Bedenk voor de volgende spreekwoorden een moderne variant: 'Aprilletje zoet, heeft nog weleens een witte hoed.' 'Een goed begin is het halve werk.' 'Wat de boer niet kent, dat vreet hij niet.'

Lezen

Je leert over tekstverbanden en signaalwoorden.

Startopdracht

Lees tekst 1.

1. Welke twee andere woorden zou je op de plek van *indien* kunnen zetten?
2. Met welk middel is het uitneemprobleem van beschuiten opgelost?
3. Wat geeft de rechtbank toe in alinea 2?
4. Herschrijf de eerste zin van alinea 2. Begin met *Ook al* ….
5. Wat betekent *al met al*?

Tekst 1

Uitvinder beschuit met inkeping wint rechtszaak

[1] Uitvinder Theo Tempels houdt het octrooi op de beschuit met een inkeping. De rechtbank in Den Haag heeft dat bepaald in een zaak die was aangespannen door Haust. Tempels heeft dit octrooi sinds 1999. Indien bedrijven hun beschuit zo willen produceren, tekenen ze een overeenkomst met Tempels, die daarvoor geld ontvangt. Volgens het bakkersconcern had elke vakman het 'uitneemprobleem' kunnen oplossen middels een gat in de beschuit.

[2] De rechtbank achtte weliswaar de uitvinding eenvoudig, maar vindt het een inventieve oplossing die getuigt van uitvinderskwaliteiten. Daarom houdt de uitvinder zijn octrooi. 'Het is onzin dat iedereen een beschuit met een inkeping had kunnen bedenken. Dat het moeilijk is om beschuit uit de rol te krijgen, was al lang bekend, maar vóór mijn uitvinding zijn bakkers nooit op deze oplossing gekomen', aldus Tempels. Al met al is hij content met de uitspraak.

Naar: nos.nl, op 25 februari 2017

Theorie

video-uitleg

Tekstverbanden en signaalwoorden (2)

Een auteur brengt samenhang in zijn tekst aan door verbanden te leggen. Je kent de verbanden chronologisch, concluderend, oorzakelijk, opsommend, redengevend, tegenstellend, toelichtend en vergelijkend. Hier volgen er nog vier.

Tekstverband	Signaalwoorden
Een **doel-middelverband** geeft aan welk *middel* wordt gebruikt om een bepaald *doel* te bereiken.	*aan de hand van, zodat, om te, door middel van, met, met behulp van, middels, opdat*
Bij een **samenvattend verband** geeft de auteur een *verkorte weergave* van informatie uit de tekst.	*kortom, samengevat, met andere woorden, al met al*

Tekstverband	Signaalwoorden
Een **voorwaardelijk verband** maakt duidelijk onder welke *voorwaarden* iets gebeurt.	*als (... dan), indien, tenzij, wanneer, mits*
Bij een **toegevend verband** wordt een andere kant van de zaak aangegeven: – *Hoewel An van kamperen houdt, gaat ze dit jaar niet mee naar de camping.* De toegeving kan ook achteraan staan.	*ook al, zij het (dat), weliswaar, (al) hoewel, ofschoon, desondanks, niettemin*

Opdracht 1

Lees tekst 2.

1 Welk ander woord voor *robotbelasting* wordt genoemd in de tekst?
2 Wat is de kernzin van alinea 2?
3 Welk verband geeft *Als* in alinea 2 aan?
4 Welke toegeving tref je aan in alinea 3?
5 Wat is het doel en wat is het middel in alinea 3?
6 Waarom staat het woord *personen* in alinea 1 tussen aanhalingstekens?
7 Geef een synoniem van de uitdrukking *in groten getale* in alinea 2.
8 Welke woordraadstrategie heb je gebruikt voor vraag 7?
9 Wat betekent *geavanceerde* in alinea 2? Aan welke woorden zie je dat?
10 Waarmee vergelijkt de schrijver de robotax in alinea 4?
11 Aan welke woorden herken je dit vergelijkend verband?
12 Welk verband geeft *vanwege* in alinea 4 aan?
13 Schrijf zelf een laatste alinea bij de tekst, waarin je een samenvatting geeft. Gebruik maximaal 50 woorden.

Tekst 2

Plan voor robotbelasting

[1] Robots zouden in de toekomst de status moeten krijgen van elektronische 'personen', waarover eigenaren belasting moeten betalen. Dat is de aanbeveling in een ontwerpmotie die het Europees Parlement aan de Europese Commissie heeft voorgelegd.

[2] Volgens de Luxemburgse opsteller van het voorstel, Mady Delvaux, staan we mogelijk aan het begin van een nieuwe industriële revolutie. Robots zijn in de toekomst niet alleen sneller en handiger, maar ook slimmer dan mensen. Als de ontwikkeling inderdaad die kant op gaat, zullen in groten getale menselijke arbeiders vervangen worden door de geavanceerde robots.

[3] Hoewel die ons veel arbeid uit handen nemen, leidt de modernisering tot ontslag van arbeiders met alle (financiële) gevolgen van dien. Door middel van de robotax kan de financiële schade worden verhaald op de eigenaren van die heel moderne robots.

[4] Het voorstel doet denken aan de automatiseringsbelasting op computers, die

toenmalig PvdA-leider Joop den Uyl in de jaren tachtig wilde invoeren vanwege alle banen die door de komst van computers zouden verdwijnen. Dat voorstel heeft het echter nooit gehaald en uiteindelijk zorgden computers eerder voor meer dan voor minder banen.

Naar: telegraaf.nl, op 3 januari 2017

Opdracht 2

Lees tekst 3.

1. Heb je weleens gemerkt dat een filmpje door YouTube van internet werd gehaald? Zo ja, waarom was dat?
2. Noteer de betekenis van de volgende woorden en uitdrukkingen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
   windt er geen doekjes om (al. 1) – om zeep helpen (al. 1) – charmeoffensief (al. 4) – piraterij (al. 4) – faciliteren (al. 4) – zwendel (al. 6) – voor het blok zetten (al. 7) – hoofdschuddend (al. 8) – accuratesse (al. 8) – munt slaan uit (al. 9)
3. Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding? Licht je antwoord toe.

   De tekst kan na de inleiding in vier opeenvolgende deelonderwerpen verdeeld worden, waar telkens een tussenkopje boven past.
4. Boven welke alinea past het kopje *Oorlog*?
5. Boven welke alinea past het kopje *Accuraat*?
6. Welk tekstverband herken je in de laatste zin van alinea 3?
7. Leg in maximaal 40 woorden uit hoe Content ID werkt.
8. Welk tekstverband herken je in de tweede zin van alinea 5?
9. Welke woordgroep geeft dit verband aan?
10. In de een-na-laatste zin van alinea 5 staat nog een ander verband. Welk?
11. Aan welk signaalwoord herken je dat verband?
12. 'De kans … te staan.' (al. 6) Zeg met eigen woorden waarom die kans klein is. Gebruik maximaal 20 woorden.
13. In alinea 7 wordt het signaalwoord *hetzij* tweemaal gebruikt. Door welk woord kun je *hetzij* vervangen?
14. 'Zoals vaker draait het conflict uiteindelijk om geld.' (al. 9) Leg dit uit door zowel het standpunt van de muziekindustrie als dat van YouTube te noteren. Gebruik hierbij signaalwoorden die de tegenstelling duidelijk maken.

Opdracht 3 ✱

1. Verander de laatste zin van alinea 10, zodat je een betere samenvatting krijgt van de hele tekst. Gebruik een signaalwoord voor samenvatting.
2. Neem de proef op de som: upload (mét toestemming van je ouders) zelf een video met een goed hoorbaar muziekje op de achtergrond. Lukt het Content ID om jouw video te traceren?

Tekst 3

Ruzie tussen YouTube en de muziekbranche

[1] Zoveel genoegen YouTube de internetter biedt, zoveel ergernis wekt de videodienst in de directiekamers van de muziekindustrie. Al die clipjes, waarvoor niet fatsoenlijk wordt betaald!
Peter Mensch, de manager van onder andere Metallica, windt er geen doekjes om. YouTube zal volgens hem de muziekindustrie om zeep helpen. 'We krijgen niks betaald', zei Mensch over de miljoenen videoclips die van de heavymetalband en andere muzikanten op Googles videodeelsite te vinden zijn. 'Als niemand daar iets aan doet, gaan we eraan.'

[2] In een onopvallend kantoorgebouw in Zürich is YouTubes grootste ingenieursafdeling buiten Menlo Park (Californië) en New York ondergebracht. De programmeurs van YouTube bezetten drie vrolijk ingerichte etages, die ingericht zijn naar het Amerikaanse voorbeeld van onder andere Google-kantoren. Je vindt er brandweerstangen en glijbanen, er is op elke afdeling een eigen kleine kantine en op bepaalde afdelingen werken een kapper, masseurs en is er een ontspanningsruimte. 'Het is nu nog stil', zegt Google-gids Sam als hij 's ochtends om negen uur zijn bezoekers langs lege bureaus leidt. 'De meesten beginnen later, zodat ze aan het eind van de middag kunnen overleggen met hun collega's in Californië. Bij hen is het dan ochtend.' De medewerkers gaan goed om met hun tijd.

[3] Zürich is een van de locaties van waaruit YouTube probeert bandmanager Mensch en met hem de hele muziekindustrie op andere gedachten te brengen. Het liefst overtuigt YouTube hen ervan dat muzikanten juist financieel wijzer worden van de website, omdat ze kunnen delen in de opbrengst van advertenties die rondom een videoclip verschijnen.

[4] Het belangrijkste wapen in dat charmeoffensief heet Content ID. Dat werd door YouTube in 2007 bedacht toen het moederbedrijf Google werd overstelpt met rechtszaken. Die werden aangespannen door muziek- en filmmaatschappijen die de videoservice ervan beschuldigden de piraterij van hun werk te faciliteren. YouTube was twee jaar daarvoor begonnen als een online-tv-kanaal voor amateurs, onder het motto 'Broadcast Yourself'. Al snel bleken de amateurs niet zichzelf online te zetten, maar vooral liedjes, speelfilms en tv-series, die ze van cd's, dvd's en hun videorecorders plukten zonder dat ze toestemming hadden om die op internet te verspreiden.

[5] Content ID is een volautomatisch controlesysteem dat beelden, geluid en zelfs de melodie van een liedje razendsnel analyseert, nog tijdens het uploaden. Content ID doet dat aan de hand van de ruim 50 miljoen originele muziek- en videobestanden die in het systeem staan. Indien YouTubes robotcensor een film of muziekclip herkent, krijgen de originele makers, hun uitgevers of andersoortige vertegenwoordigers een seintje. Ze kunnen ervoor kiezen de video te blokkeren of hem online te laten staan en geld te verdienen door Google advertenties rond, voor of in het filmpje te laten plaatsen.

[6] De film- en tv-industrie is enthousiast over Content ID. In 2013 kreeg het YouTube-team een Emmy, Amerika's hoogste tv-onderscheiding, voor zijn technische prestaties. De Emmy staat in het kantoor in Zürich. De kans is klein dat er snel een Grammy, de belangrijkste prijs van de Amerikaanse muziekindustrie, naast komt te staan. Sinds YouTube in 2005 op het internet verscheen, zijn de videodienst en platenmaatschappijen in staat van oorlog met elkaar. In april dit jaar laaiden de gevechten weer op. De RIAA, een Amerikaanse koepel van de grootste platenmaatschappijen, beschuldigde YouTube toen van grootschalige zwendel.

[7] YouTube kan de muziekindustrie voor het blok zetten dankzij een wet die internetbedrijven vrijpleit van verantwoordelijkheid voor wat hun gebruikers doen, oordeelde RIAA-chef Cary Sherman. Volgens hem laat Google de muzieklabels maar twee keuzen: hetzij de manier slikken waarop YouTube hun bescherming biedt, hetzij zelf de videopiraten maar opsporen.

[8] In Zürich wordt de kritiek hoofdschuddend aangehoord. 'Content ID wikkelt 98 procent van de copyrightclaims op YouTube volautomatisch af, met een accuratesse van 99,7 procent. Slechts in 2 procent van de gevallen dient een rechthebbende een verzoek in om een stuk muziek te laten weghalen.' 'Dat is onzin', reageren de platenmaatschappijen. Het aantal claims 'dat automatisch is verwerkt, zegt niets over het materiaal dat door Content ID over het hoofd wordt gezien', laat een woordvoerder weten. 'Van een nummer dat een grote hiphopartiest in april 2016 uitbracht, werden bijvoorbeeld zevenduizend video's op YouTube verspreid. Daarvan werd 21,5 procent niet herkend door Content ID.'

[9] Zoals vaker draait het conflict uiteindelijk om geld. De platenmaatschappijen vinden dat YouTube te weinig betaalt voor hun muziek. Google bestrijdt dat. 'De muziekindustrie wil nu eenmaal in meer dan 95 procent van de gevallen munt slaan uit de aanwezigheid van haar materiaal op YouTube. Slechts 4,5 procent kiest voor blokkeren. De helft van hun inkomsten uit YouTube verdienen de platenmaatschappijen en muziekuitgevers aan video's die fans online hebben gezet', zegt David Erb, hoofdingenieur bij YouTube. 'We hebben sinds 2007 ruim 1,8 miljard euro uitbetaald aan rechthebbenden.'

[10] De muziekindustrie ziet het niet zo. Anders dan de streamingdienst Spotify, die artiesten betaalt voor elke beluisterde song, delen de rechthebbenden bij YouTube alleen in de advertentieopbrengsten. Als die wereldwijd gelijk blijven, zoals vorig jaar het geval was, komt er bij de muziekindustrie niet meer in het laatje, ook al worden er meer muziekvideo's bekeken. YouTube keert 55 procent van de omzet uit aan rechthebbenden van videocontent, bij Spotify gaat 83 procent naar de copyrightbezitters. 'YouTube is in de eerste plaats een advertentiebedrijf', reageert analist Mark Mulligan van Midia in de *Financial Times*. 'Muzieklabels zijn gewoon niet gewend betaald te krijgen op basis van de winst van een bedrijf.' Peter Mensch zal YouTube dus nog wel even op de hielen zitten.

Naar: de Volkskrant, 13 augustus 2016

Opdracht **4**

Werk in tweetallen. Lees tekst 4.

1. Wat voor soort tekst is dit? Waaraan zie je dat?
2. Schrijf de woorden op die je niet begrijpt. Zoek samen de betekenis en zet die erachter. Gebruik de woordraadstrategieën of een woordenboek.
3. Lees de laatste zin van het antwoord op de een-na-laatste vraag in de tekst. Vindt Renske de aankoop van een paar Uggs echt goed? Hoe weet je dat?
4. De tekstverbanden doel-middel, voorwaardelijk en toegevend zitten alle in deze tekst. Citeer van elk verband een voorbeeld uit de tekst. Onderstreep (als dat er is) het signaalwoord waaraan je het verband herkent.
5. Wat is de hoofdgedachte van deze tekst? Kies uit:
   A ☐ Renske Berg vertelt over jongeren met schulden en hoe hun leven hierdoor wordt beïnvloed.
   B ☐ Renske Berg vindt haar baan soms pijnlijk, omdat ze zoveel armoede en soms ook onbegrip tegenkomt.
   C ☐ Volgens Renske Berg leren jongeren het best omgaan met geld door hierover voorlichting te krijgen en door financiële opvoeding van hun ouders.
6. Neem het schema over en vul op de puntjes de juiste informatie in.

Deelonderwerp	***Steekwoorden***
Werk Renske Berg	…
…	mobieltjes, verkeersboetes, zorgverzekering
Inhoud voorlichting jongeren	…
…	bezuinigen, schuldhulpverlening
Inhoud cursussen ouders	…

Opdracht **5** ✱

1. Vind je dat de schrijver de juiste keuze heeft gemaakt door de vragen letterlijk te noemen en het antwoord eronder te zetten? Waarom (niet)?
2. Als je kritisch leest, lijkt één vraag misschien overbodig. Welke? Licht je keuze toe.

Tekst 4

Financiële voorlichting in Amsterdam-Noord

Renske Berg werkt bij Doras, een organisatie voor maatschappelijke dienstverlening.

▶ ***Wat houdt uw werk precies in?***
Met behulp van cursussen en voorlichting probeer ik zo veel mogelijk jongeren en ouders te helpen bij financiële problemen.

▶ ***Waarmee maken jongeren vooral schulden?***
Het gebruik van mobiele telefoons. Pubers die een vette rekening krijgen, omdat ze hun dataroaming niet hebben uitgeschakeld in het buitenland. Daarnaast zien we verkeersboetes: te hard rijden, zonder helm. En de ziektekostenverzekering. In Nederland heeft iedereen een verplichte basisverzekering. Tot je 18e ben je gratis meeverzekerd, daarna moet je dat zelf regelen. Doe je dat niet, dan bouw je iedere maand een schuld op ter hoogte van de premie van de basisverzekering. Die ligt

rond de 100 euro. Hoewel alle ouders daarover een brief krijgen, weten sommigen dit niet. Anderen weten hier wel van, maar willen niet betalen. Na een half jaar heb je al een schuld van 600 euro. Dan krijg je een

boete en moet je 130 procent gaan betalen en dan kan de schuld aardig oplopen.

▶ ***Kunt u de jongeren hierop aanspreken?***
Een 18-jarige moet zijn zaakjes kunnen regelen. Desondanks vind ik dat het bij de ouders ligt om hun kroost daarop voor te bereiden. Zij moeten hun kind vertellen dat ze de financiën zelf moeten regelen en dat ze recht hebben op zorgtoeslag.

▶ ***Wat vindt u een belangrijk onderwerp bij de voorlichting?***
We proberen de jongeren bij te brengen dat op ook echt op is. Vaak horen ze thuis: ‘Nou dan sluit je toch een leninkje af, of een kredietje met de creditcard?’ Wij zeggen dan: ‘Deze maand kun je het niet betalen, waarom dan volgende maand wel, dubbel?’ We hebben het met ze over sparen en lenen, bijvoorbeeld als ze een scooter willen kopen en het geld niet hebben. We willen dat ze nadenken over de voor- en nadelen. Als ze sparen, krijgen ze rente en als ze lenen, moeten ze rente betalen. We vertellen ze ook dat ze soms jarenlang bezig zijn met terugbetalen, terwijl de scooter al lang kapot is, of gestolen.

▶ ***Begrijpen de jongeren wel wat u wilt zeggen?***
In eerste instantie zijn ze wel geïnteresseerd als je iets over geld komt uitleggen. We leggen ze uit wat de consequenties zijn van schulden. Als we doorvragen, merken we dat veel pubers precies weten wat schuldhulpverlening inhoudt. Waarschijnlijk doordat hun ouders ermee te maken hebben gehad, of iemand in hun omgeving. En dat vind ik een pijnlijke constatering. In het begin toen ik op de scholen kwam, zag ik overal kinderen met dure iPads en Eastpacks en dacht ik dat ze allemaal rijk waren. Toen begreep ik van de mentor dat het huis van de een ontruimd was en dat de ander was afgesloten van gas en licht. Het zijn toch vaak de ouders die de prioriteiten anders stellen.

▶ ***Nodigt u ook de ouders uit voor de voorlichting?***
Met mijn cursusmateriaal ga ik naar ouderbijeenkomsten, bijvoorbeeld om uit te leggen waarom het goed is om je kind zakgeld te geven. Veel ouders willen dat hun kind die zorgen niet heeft, of ze zijn bang dat het alleen maar naar de snackbar gaat. Uit onderzoek blijkt echter dat zakgeld leergeld is. Vaders en moeders moeten hun kinderen leren omgaan met geld en ze moeten kunnen zeggen dat op op is: je kunt het geld maar één keer uitgeven.

▶ ***Komen gezinnen wel uit hun financiële problemen?***
Veel gezinnen kunnen met hulp uit de schulden komen, als zij maar gaan bezuinigen en echt elk dubbeltje omdraaien. Ze doorlopen het hele schuldhulpverleningstraject en zijn uiteindelijk schuldenvrij. Daarna zijn ze extra blij. Ze zijn vaak zo gewend met weinig te leven, dat er ineens een heleboel mogelijk is. Andere ouders maken verkeerde keuzes, ook al weten ze dat ze zo nog meer in financiële problemen komen. In plaats van de huur te betalen, kopen ze een paar Uggs voor hun kind, bijvoorbeeld omdat het gepest wordt als het die Uggs niet heeft. Dan zeg ik: ‘Goed dat je die laarzen van 150 euro hebt gekocht; dan heeft je kind wat warms als jullie onder de brug terechtkomen.’

▶ ***Wat vertellen jullie de ouders bij de cursus financiële opvoeding verder?***
Dat ze hun kinderen met geld leren omgaan door zelf het goede voorbeeld te geven. En dat ze moeten uitkijken dat hun kinderen geen schulden maken, omdat zij als ouders er tot de 18e verjaardag van hun zoon of dochter verantwoordelijk voor zijn. Als je kind in de schulden komt, dan worden die verhaald op de ouders. We vertellen ze bovendien dat ze hun kinderen kunnen stimuleren om een bijbaantje te nemen, zodat die de waarde van het geld leren kennen. Vijf euro is niks, maar voor vakkenvullers van 16 jaar betekent vijf euro twee uur werken en dan is het opeens heel veel geld. Zeker als je om 7 uur moet beginnen op zaterdagochtend. We leggen ze ook uit dat jongeren niet altijd zielig zijn als ze iets niet kunnen krijgen. Je kunt het ze best uitleggen dat er iedere maand een bepaald bedrag binnenkomt en dat de huur, verzekering en alles veel geld kost. Dat je per maand maar 50 euro overhoudt en dat het daarom niet gek is dat het kind nu geen mobiele telefoon krijgt van 600 euro. Wanneer je dat zo uitlegt, snapt een kind het wel.

Naar: geldenik.nl/interviews, op 1 maart 2017

Ik kan/weet
- tekstverbanden herkennen aan de hand van signaalwoorden. 2F
- samenvattende, voorwaardelijke en toegevende verbanden en doel-middel verbanden in een tekst herkennen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een interview uitwerken.

Startopdracht

Lees tekst 1.

1 Waaraan zie je dat dit de letterlijke weergave van een gesprek is?
2 Vat de inhoud van de tekst in drie zinnen samen (maximaal 60 woorden).
3 Noem vijf dingen die je weglaat, als je van het interview een artikel zou maken.
4 Kies uit de tekst een zin die je geschikt vindt als titel voor de tekst.

Tekst 1

A: Mevrouw Mol, kunt u mij vertellen wat uw werk zo ongeveer inhoudt?
B: Tuurlijk, graag … 't is wel bijzonder: wij helpen mensen die opeens heel rijk geworden zijn. Ehh …, denk aan een winnaar van een loterij … die geven wij …
A: Wat gek …, waarom …, waarom hebben winnaars hulp nodig? Ik zou het wel weten als ik opeens rijk zou worden …
B: Tja, de meeste winnaars overvalt het … die plotselinge rijkdom. Ze leven eerst een tijdje in een soort roes, alsof ze … Er zijn mensen die bang worden, en je hebt ook mensen …
A: Bang? Waarvoor?
B: Als je opeens rijk wordt, ben je … kwetsbaar: bang om je geld te verliezen, overvallen te worden. We hadden 'ns een winnaar die dacht dat z'n dochter gekidnapt zou worden …
A: Nou, daar zou ik niet direct aan denken …

B: … en je hebt ook mensen die niet goed weten wat ze met hun geld moeten doen of hoe ze het geld moeten beheren. En ze worden al snel …
A: Beheren?
B: Moeten ze er een dure auto van kopen, een huis, aandelen? Of het toch maar op de bank zetten? Ze worden al snel benaderd door financiële instellingen die met aanbiedingen komen om het geld … Wat wij doen, noemen we *wealth management*. Voor de meeste winnaars is het prettig dat wij er zijn.

Theorie

video-uitleg

Een interview uitwerken

Tijdens een **interview** maak je aantekeningen. Na het interview werk je die aantekeningen uit, bijvoorbeeld tot een artikel voor de website van je school.

Zo werk je een interview uit

- Schrijf in vet of cursief de vragen zo kort mogelijk op.
- Noteer onder elke vraag het antwoord dat de geïnterviewde geeft.
- Vat lange antwoorden samen en laat overbodige informatie weg.
- Vervang typische spreektaal door standaardwoorden (*nouweh* wordt *nu*).
- Schrijf een korte inleiding, waarin je vertelt wie je hebt geïnterviewd, waarover en waarom. Begin de inleiding met een zin om de lezer nieuwsgierig te maken.
- Gebruik als titel het liefst (een deel van) een opmerkelijk citaat.
- Laat het interview lezen aan de geïnterviewde en pas de tekst zo nodig aan.

Opdracht
1

Lees tekst 2.
1 Noteer drie dingen waaraan je kunt zien dat deze tekst gebaseerd is op een interview.
2 Op welke vraag van de interviewer geeft Mariska antwoord in alinea 2?
3 Welke vraag heeft de interviewer gesteld om alinea 3 te schrijven?
4 Bedenk een pakkende titel voor deze tekst.

Tekst 2

[1] Ze zit nog op school, maar tijd voor huiswerk heeft ze eigenlijk niet. Mariska de Lange (bijna 16) is een van de jongste ondernemers van Nederland. Ze bedacht en beheert een webshop voor galakleding. Daar besteedt ze vrijwel al haar tijd aan, want haar zaak loopt als een trein.
[2] 'In de tweede klas hadden we een groot feest. Je moest in galakleding verschijnen. Ik ging naar kledingzaken en ontdekte dat zo'n galajurk heel duur is. Maar hoe vaak draag je die nou?' Mariska zag nog een probleem met die dure aankoop. Als je vijftien bent, past de jurk die je twee jaar geleden kocht, misschien niet meer. 'En zo ben ik op het idee gekomen van een handel in galajurken voor jonge meisjes: ik verkoop de jurk, maar die koop ik in principe ook weer terug, voor iets minder geld.'
[3] De start had nogal wat voeten in de aarde. 'Ik moest zorgen dat ik snel een groot assortiment had. Daarvoor ben ik samen gaan werken met winkels die galajurken verkopen. Ik ben niet zo zeer concurrent als wel een verlengstuk van die kledingzaken.'
[4] De handel heeft haar geen windeieren gelegd. 'Nou ja, miljonair ben ik er nog niet van geworden. Maar ik mag als ondernemer niet klagen. Ik investeer de opbrengst meteen weer. Sinds januari handelen we ook in galakleding voor jongens.

Het enige nadeel van het werk is dat school erbij inschiet. Maar voor economie haal ik wel negens en tienen.'

Opdracht
2

In plaats van vragen en antwoorden letterlijk weer te geven, kun je een interview ook uitwerken tot een artikel, zoals in tekst 2 gedaan is. Je vertelt dan een deel van het interview in eigen woorden.
In de paragraaf *Lezen* (blz. 76) staat bij opdracht 4 een interview met Renske Berg. Werk dat interview uit tot een artikel van ongeveer 400 woorden.
1 Gebruik het schema met deelonderwerpen en steekwoorden dat je hebt gemaakt bij vraag 6 van opdracht 4 in de paragraaf *Lezen*.
2 Schrijf een korte inleiding, waarin je vertelt wie er is geïnterviewd, waarover en waarom. Begin de inleiding met een zin om de lezer nieuwsgierig te maken. Dat kan een citaat zijn.
3 Vat lange antwoorden samen en laat overbodige informatie weg.
4 Vervang spreektaal door standaardtaal.
5 Kies als titel voor het interview een citaat uit de tekst.

Ik kan/weet
- een interview uitwerken (tot een artikel).

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert naar een reportage kijken.

Startopdracht

Bekijk het fragment.
1. Wat is het onderwerp van de discussie?
2. Vorm je eigen mening. Is een nieuwslezer altijd objectief? Waarom (niet)?

Theorie

video-uitleg

Kijken naar een reportage

Een **reportage** is een verslag van een gebeurtenis of een onderzoek.
Onderwerpen voor reportages zijn bijvoorbeeld:
- een blik achter de schermen bij de dierenambulance;
- een dag uit het leven van een lijsttrekker.

De volgende elementen komen in een reportage voor:
- een **aanleiding** voor de reportage: een actuele gebeurtenis, zoals de diefstal van schilderijen uit een bekend museum, of een actueel verschijnsel, bijvoorbeeld een nieuwe rage;
- beelden die het verslag ondersteunen: denk aan een grote hal met honderden pakjes op lopende banden in een reportage over online winkelen.

Verder bevat een reportage ook vaak:
- een **voice-over** die de beelden toelicht, de deelonderwerpen met elkaar verbindt en extra informatie geeft;
- interviews met bijvoorbeeld deskundigen of getuigen, of met mensen op straat.

De verslaggever hoort *objectief* te zijn, maar dat lukt niet altijd. Hij laat bijvoorbeeld zijn eigen opvattingen doorschemeren in de vragen die hij stelt of door het commentaar dat hij op een situatie geeft. Ook kan hij de mening van de kijker over het onderwerp beïnvloeden door bepaalde dingen wel en andere niet te tonen.

Opdracht 1

Bekijk het fragment.
1. Wat is de aanleiding voor deze reportage?
2. Beschrijf wat je ziet en hoort, voordat de koninklijke familie in beeld komt.
3. Welke opvatting over Koningsdag wordt volgens jou door de beelden en de muziek ondersteund?
4. Met welke woorden worden koning Willem-Alexander, koningin Máxima en de drie prinsessen bij de kijker geïntroduceerd? Wat vind je daarvan?
5. Noteer twee dingen die de koning en/of de koningin doen.
6. Welk idee over het koningspaar wordt door deze beelden uitgedragen?
7. Hoe merk je dat de journalist kennis van zaken heeft?

Bekijk nu het tweede fragment.

8 Wat is het belangrijkste verschil tussen de twee fragmenten dat jou opvalt?
9 Is deze reportage neutraal, positief of negatief? Leg je antwoord uit. Betrek in je antwoord wat het effect is van de uitgesproken tekst.
10 Vind jij dat het moet kunnen dat het koninklijk huis op een dergelijke spottende manier in beeld wordt gebracht? Waarom (niet)?

Opdracht 2

1 Stel, je wilt voor je hobby gaan hardlopen. Welke dingen zouden er allemaal geld kosten?

Lees de vragen en bekijk het fragment, een reportage over de kosten van hardlopen.

2 Wat is de overeenkomst tussen de ideeën van de eerste drie sprekers als zij over de kosten praten? Komen hun ideeën overeen met die van jou?
3 Waardoor word jij nieuwsgierig gemaakt naar het antwoord op de vraag hoeveel hardlopen eigenlijk kost?
4 In de reportage wordt gesproken over drie onderdelen. Welke zijn dit?
5 Hoe merk je dat er een nieuw onderdeel begint?
6 Vind jij alle dingen waarover je gehoord hebt, ook echt noodzakelijk? Waarom (niet)?
7 Welke conclusie wordt in de reportage getrokken?
8 Ben jij het eens met deze conclusie? Waarom (niet)?

Opdracht 3

Lees de vragen en bekijk het fragment uit *EenVandaag*, een reportage over pinnen versus contant geld.

1 Wat is de aanleiding voor deze reportage over dit onderwerp?
2 Na de inleiding wordt er gezegd: ‘Cash is duur, cash is vies, cash is onhandig, cash kan worden gestolen, cash is onveilig. Weg met cash!’ Wiens mening is dit? Licht je antwoord toe.
3 Wat is de functie van deze opmerkingen over contant geld? Licht je antwoord toe.
4 Noem twee redenen waarom het Vlaamsch Broodhuys geen contant geld meer accepteert.
5 Welke reden noemt de voice-over om niet met contant geld te betalen?
6 Wat vindt internetexpert Danny Mekić over een samenleving zonder contant geld?
7 Welk voorbeeld noemt hij en wat toont hij ermee aan?
8 Noteer drie gevaren van een cashloze samenleving.
9 Wat is de mening van Gijs Boudewijn, de directeur van Betaalvereniging Nederland, over contant geld?
10 Waardoor is cash volgens Boudewijn duur? Noteer minimaal twee oorzaken.
11 Leg uit wat de psychologische begrippen *betaalpijn* en *breekangst* betekenen.
12 Verklaar wat de functie is van *betaalpijn* en *breekangst*.
13 Wat betekent het als ergens een lobby achter zit, zoals Mekić suggereert?
14 Wat zou het betekenen als er inderdaad een lobby bestaat voor deze geldindustrie?

Ik kan/weet • vragen over de inhoud van reportages beantwoorden. 1F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert mondeling verslag doen.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Bekijk het fragment, een opname van een mislukte overval op een pizzazaak.

1 Bekijk het filmpje nu nogmaals, terwijl een van jullie tegelijkertijd zo neutraal mogelijk verslag doet van de gebeurtenis.
2 Bekijk het filmpje voor de laatste keer. De ander doet nu verslag vanuit het perspectief van de man met de bezem, die de pizzazaak beheert.

Theorie

video-uitleg

Mondeling verslag doen

Mondeling verslag doen is vertellen over wat je hebt gelezen, gezien, meegemaakt of onderzocht. Je doet verslag van iets waarvan jij veel weet en je luisteraar(s) niet. Denk aan een boekbespreking of jouw ervaringen tijdens een excursie.
Bij een **zakelijk verslag** over bijvoorbeeld een uitgevoerde proef tijdens het project 'Meet de atleet' op school gebruik je alleen feiten. Bij een **persoonlijk verslag** over bijvoorbeeld je maatschappelijke stage bij het asiel gebruik je naast feiten ook persoonlijke ervaringen en gevoelens.

Zo bereid je een mondeling verslag voor
- Noteer wat je gaat vertellen. Gebruik zo nodig de **5w+h-vragen**.
- Zet de informatie in een logische volgorde. Denk na over wat logisch is: chronologie, volgorde van belangrijkheid of nog een andere volgorde.
- Maak een spiekbriefje en gebruik dat als hulp.

Zo doe je mondeling verslag
- Vertel aan de hand van je spiekbriefje. Noem in de inleiding het onderwerp en de deelonderwerpen van je verslag en geef in het slot je mening of een samenvatting.
- Spreek rustig en goed verstaanbaar.
- Sta rechtop en maak oogcontact met je publiek.
- Laat zo mogelijk dingen zien om je verslag interessanter te maken.
- Controleer of iedereen je begrepen heeft en beantwoord eventuele vragen.

Opdracht 1

Werk in groepen van vier of vijf. Je gaat straks aan elkaar een zakelijk verslag geven. Als onderwerp neem je een voorwerp dat je bij je hebt, bijvoorbeeld je passer, je broodtrommel of de veter uit je linkerschoen.

1 Denk aan een ervaring met jouw voorwerp. Wanneer heb je het voorwerp zoal gebruikt of nodig gehad? Wat was toen je ervaring met het voorwerp? Het hoeft niet allemaal serieus te zijn, maar je verslag ervan moet wel serieus zijn. Gebruik zo nodig de 5w+h-vragen om voldoende informatie te verzamelen.
2 Bedenk voor je verslag ten minste drie deelonderwerpen.
3 Noteer bij ieder deelonderwerp zo veel mogelijk feiten die je kunt vertellen.
4 Bedenk een pakkende, originele inleiding en een goed slot.

5 Maak je spiekbriefje. Structureer de informatie op een logische manier, gebruik afkortingen en symbolen.
6 Oefen je mondelinge verslag voor jezelf.
7 Presenteer om de beurt jullie voorwerpen aan de groep. De spreker doet dit staand. Daarbij maakt hij voldoende oogcontact met alle groepsleden.
8 Geef na afloop van ieder verslag de spreker een tip en een top.

Opdracht 2

Je docent leest een verhaalfragment voor. Luister goed wat er gebeurt en maak aantekeningen van dingen die je opvallen, zodat je ze niet vergeet.

1 Zoals je hebt gemerkt, is het verhaal niet af. Bedenk hoe het volgens jou afloopt. Gebruik hierbij de 5w+h-vragen als leidraad.
2 Zorg ervoor dat je in je verslag emoties beschrijft en alle zintuigen aan bod laat komen. Wat zie je en hoor je? Wat proef je en ruik je? Wat voel je? Maak het zo interessant, dat iedereen straks op het puntje van zijn stoel zit door wat jij vertelt.
3 Oefen jouw persoonlijke verslag voor jezelf.
4 Je docent kiest een aantal leerlingen uit die voor de klas een verslag geven van de afloop van de situatie.
5 Bespreek elk verslag met de klas na:
– Werd er niet te veel voorgelezen?
– Stond de spreker voor de klas goed rechtop?
– Keek hij de klas aan?
– Sprak hij rustig en verstaanbaar?

Opdracht 3

Je gaat een vlog maken van 4 tot 6 minuten over een boek dat je gelezen hebt of een film die je gezien hebt.

1 Kies het boek of de film waarover je wilt berichten.
2 Beantwoord de 5w+h-vragen en bedenk wat je zoal over je onderwerp kunt vertellen.
3 Zet alle informatie in een logische volgorde en maak een spiekbriefje.
4 Noteer je mening over ten minste drie aspecten van het boek of de film (denk aan: inhoud, personages, spanning). Die mening vormt het slot van je verslag. Noteer die ook op je spiekbriefje.
5 Bedenk een pakkende inleiding en een goede slotzin (uitsmijter) en noteer ze op het spiekbriefje.
6 Oefen je mondelinge verslag een paar keer voor jezelf. Laat tijdens je verslag het boek of de afbeelding op de dvd zien. Controleer jezelf: spreek je rustig en verstaanbaar? Kijk je niet te veel op je spiekbriefje?
7 Neem je verslag op video op. Controleer of alles duidelijk is en of je goed verstaanbaar bent. Blijf je binnen de tijd? Zorg ervoor dat je docent toegang tot de film krijgt.
8 Bekijk met de klas elkaars verslagen.

Ik kan/weet
• helder gestructureerd (zakelijk en persoonlijk) verslag doen van een gebeurtenis. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over vaste voorzetsels en voorzetseluitdrukkingen.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Lees de zinnen.
1. Noteer de woorden die in de zinnen op de puntjes passen.
2. Tot welke woordsoort behoren deze woorden?
   a Sanja besteedt al haar zakgeld … nieuwe kleren en make-up.
   b We zijn ons niet bewust … de impact die reclame heeft op ons koopgedrag.
   c In de kantine wordt … ingang … het nieuwe schooljaar verse jus verkocht.
   d Er zijn grote verschillen in de manier waarop mensen … geld omgaan.
   e De Tweede Kamer had veel kritiek … de bezuinigingsplannen van de regering.
   f … antwoord … uw mail d.d. 8 januari deel ik u het volgende mede.

Theorie

video-uitleg

Vaste voorzetsels en voorzetseluitdrukkingen

Veel werkwoorden hebben een **vast voorzetsel**: *houden van*, *nadenken over*.
Er zijn ook combinaties van een zelfstandig naamwoord, een werkwoord en een vast voorzetsel: *verstand hebben van*, *aanmerkingen maken op*. Of een bijvoeglijk naamwoord, een werkwoord en een vast voorzetsel: *bang zijn voor*.

Woordcombinaties als *ten behoeve van*, *met uitzondering van* zijn **voorzetseluitdrukkingen**. Meestal kun je die vervangen door één voorzetsel:
ten tijde van → gedurende; tijdens
ten behoeve van → voor.

Opdracht 1

Vul in onderstaande zinnen het juiste voorzetsel in.
1. Moet de school meer aandacht schenken … financiële opvoeding?
2. Fietsers en wandelaars: Houd rekening … eventuele gladheid!
3. Deborah verbaast zich … de belangstelling voor haar nieuwe kapsel.
4. De politie weet nog niet wie verantwoordelijk is … de vernielingen.
5. Vrijwel alle kinderen zijn gek … pannenkoeken met stroop.
6. Wie van jullie heeft ervaring … het tekenprogramma *Sketchbook Pro*?

Opdracht 2

Vul in de zinnen voorzetsels in, zodat een voorzetseluitdrukking ontstaat. Noteer daarachter één voorzetsel dat de voorzetseluitdrukking kan vervangen.
1. De straat achter de school is afgesloten … verband … graafwerkzaamheden.
2. … grond … handschriftanalyse werd vastgesteld wie de dader was.
3. … afloop … de bijeenkomst gingen tegenstanders met elkaar op de vuist.
4. Door een ernstig ongeluk is de A28 … hoogte … Nunspeet voorlopig dicht.
5. In deze drukke straat ontfutselen zakkenrollers … middel … de bekende mosterdtruc argeloze voorbijgangers hun portemonnee.
6. ... aansluiting … de prijsuitreiking is er een feestje in de kantine.

Opdracht 3

Lees tekst 1.

1 Schrijf de onderstreepte woorden 1 t/m 22 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.

2 De woorden *a* t/m *h* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a beslag leggen op	– *belastingdienst; staatskas*
b rente	– *bedrag dat je leent*
c sanering	– *beslist; stellig*
d zich conformeren aan	– *in bezit nemen*
e per se	– *vergoeding voor het lenen van geld*
f krediet	– *zich schikken naar; zich aanpassen aan*
g bruto	– *zonder dat onkosten en belastingen afgetrokken zijn*
h fiscus	– *zuivering; verbetering; het op orde brengen*

Tekst 1

Het slijk der aarde

[1] 'Geld moet rollen', zegt het spreekwoord. Het is een aloud idee: geld dat (1) circuleert in de economie, brengt vooruitgang. Maar als mensen massaal hun geld (2) oppotten in plaats van uitgeven, (3) stagneert de economie. Er worden dan minder producten verkocht, dus zijn er minder handen nodig om die dingen te maken. Uiteindelijk leidt dat tot ontslagen en werkloosheid.
Wie zonder werk zit, heeft vaak minder geld voor grote uitgaven. Als gevolg van die teruglopende (4) bestedingen vertraagt de economie nog meer.

[2] Vandaar dus het devies om het geld uit te geven. Daar staat tegenover dat mensen ook graag een appeltje voor de dorst hebben en dus met regelmaat iets (5) opzijleggen. Bovendien kennen we nog een andere wijsheid over ons uitgavenpatroon: je moet de tering naar de nering zetten.

[3] Dat laatste moet je leren. Niet alle jongeren gaat dat gemakkelijk af. Ze (6) spenderen meer dan ze binnenkrijgen. Neem het verhaal van Dennis (16). Hij ontsnapte (7) ternauwernood aan de klauwen van de (8) deurwaarder. Die kwam, uit naam van de (9) schuldeiser, (a) beslag leggen op zijn 'dure' spullen, omdat Dennis zijn schuld bij een bank niet kon (10) aflossen. Een deel daarvan was ontstaan door de torenhoge (b) rente die Dennis over de schuld moest (11) voldoen. Gelukkig is hij in de (c) schuldsanering terechtgekomen en heeft hij met het oog op zijn leeftijd een betalingsregeling kunnen treffen.

[4] Hoe komt het toch dat jonge mensen als Dennis in een financieel moeras dreigen weg te zakken en hun schulden niet kunnen terugbetalen? Daar zijn verschillende verklaringen voor. De (12) verlokkingen van advertenties en verleidingen van etalages zijn tegenwoordig voor velen (13) onweerstaanbaar. Daar komt bij dat er, zeker vanaf puberleeftijd, binnen vriend(inn)enclubs een onuitgesproken, maar grote groepsdruk kan ontstaan. Elk lid wil (d) zich conformeren aan de andere leden, dat wil zeggen: aan wat zij bezitten en dragen. Dat kan peperdure merkkleding zijn, maar ook de nieuwste iPhone of de fraaiste sneakers. Het gevolg is dat jongeren (e) per se iets willen kopen waarvoor ze het budget niet hebben. Kopen (14) op afbetaling biedt hun voor het moment een uitweg, al zijn ze daarmee op de lange termijn veel duurder uit. Of ze sluiten een lening, eerst bij vrienden en familie. Bijna de helft van de jongeren tussen 12 en 18 raakt zo in de schulden.

[5] Een deel van de jongeren (15) neemt zijn toevlucht tot financiële instanties waar ze (f) krediet krijgen, zoals banken. Ze gaan (16) rood staan. Dat kost ook geld, want bij een negatief saldo wordt er rente berekend over de schuld,

→

tot wel 15 procent. Een bijbaantje biedt niet altijd uitkomst. Het (g) brutoloon lijkt aardig, maar (17) netto – als de (h) fiscus een deel van de inkomsten heeft opgeëist – valt het wel tegen wat je overhoudt. Kortom, de schuld kan niet worden betaald. Wat dan?

[6] Als de schuldeiser zijn geld niet op tijd terugkrijgt, schakelt hij een (18) incassobureau in, een bedrijf dat geld komt (19) innen voor anderen. Lukt het niet om het verschuldigde bedrag in ontvangst te nemen, dan wordt uiteindelijk de deurwaarder ingeschakeld, zoals Dennis heeft gemerkt. Een deurwaarder wil altijd de meest waardevolle spullen meenemen. Dat zijn nu juist de goederen waarvoor je de schuld bent aangegaan. Bovendien komen er naast die ellende allerlei extra kosten en boetes bij.

[7] Om zulke problemen te voorkomen, moeten ouders hun kroost financiële (20) educatie geven. Als kinderen al vroeg leren omgaan met 'het slijk der aarde', hebben ze later als volwassenen hun geldzaken beter op orde. Ze weten dan bijvoorbeeld dat 'een (21) vordering op iemand' tegenover 'een schuld aan iemand' staat. Je mag verwachten dat kinderen thuis die financiële opvoeding krijgen van hun ouders, maar dat gebeurt niet altijd.

[8] Is de overheid dan het vangnet en moet zij jongeren op dit vlak opvoeden via de school? Volgens het Nibud zou de school inderdaad een soort lespakket moeten bieden. Daarin wordt niet alleen aandacht besteed aan bijbaantjes en zakgeld. Kern is dat kinderen een overzicht krijgen van inkomsten (22) versus uitgaven en weerstand kunnen bieden aan reclame en groepsdruk. Wat ze vooral moeten leren, is financiële keuzes maken. Geld mag rollen, maar je kunt het maar één keer uitgeven.

Opdracht 4

1 In tekst 1 staan vier uitdrukkingen of spreekwoorden die met geld te maken hebben: één in alinea 1, twee in alinea 2, één in alinea 7. Noteer die en geef de betekenis.

2 Wat voor beeldspraak herken je in 'klauwen' (alinea 3), 'moeras' (alinea 4) en 'vangnet' (alinea 8)?

Opdracht 5

Er zijn meer uitdrukkingen die met geld te maken hebben. Zoek de juiste betekenis *a* t/m *j* bij de uitdrukkingen 1 t/m 10. Geef ook de Nederlandse vertaling van nummer 9.

1	een duit in het zakje doen	*a*	een bijdrage leveren
2	geen cent te makken hebben	*b*	geld opleveren
3	geld in het laatje brengen	*c*	geld verspillen
4	geld over de balk smijten (gooien)	*d*	helemaal geen geld (meer) hebben
5	Geld speelt geen rol.	*e*	het doet er niet toe wat het kost
6	Het is een dubbeltje op z'n kant.	*f*	het is doorgedrongen wat eigenlijk al lang duidelijk was
7	Het kwartje is gevallen.	*g*	het is onzeker hoe de zaak zal aflopen
8	op grote voet leven	*h*	het maakt niet uit hoe je aan je geld komt, als je het maar hebt
9	Pecunia non olet.	*i*	meteen weer uitgeven wat je verdient
10	van de hand in de tand leven	*j*	veel geld uitgeven

Opdracht 6

Vul een passend woord in. Kies uit: *aflossen – beslag leggen op – bestedingen – circuleren – fiscus – incassobureau – krediet – onweerstaanbaar – opzijleggen – rente – sanering – schuldeiser – spenderen – voldoen – vordering – zich conformeren aan*. Je houdt zes woorden over.

1 Bij de … hebben oude krotwoningen plaatsgemaakt voor moderne huizen.
2 Op al die foto's ziet Scarlett er … uit, maar in het echt valt zij nogal tegen.
3 De een is goed in iets …, de ander geeft het geld dat hij verdient, meteen uit.
4 Op zo'n dag in een pretpark … mensen al snel honderd euro.
5 Er … berichten dat de cijfers op het biologieproefwerk worden opgehoogd.

6 Als je echt geld nodig hebt, kun je wel … krijgen bij deze bekende bank.
7 Guido verdient fors aan zijn handel, maar hij moet ook veel aan de … afdragen.
8 Berekent de ene financiële instelling veel meer … dan de andere?
9 Is het waar dat de meeste mensen … normen en regels in een samenleving?
10 Als het nieuws meldt dat de binnenlandse … zijn toegenomen, dan hebben we met ons allen meer geld uitgegeven.

Opdracht 7

Vul in onderstaande zinnen een voorzetseluitdrukking in. Kies uit: *aan de hand van – als gevolg van – bij de gratie van – in aanloop naar – in geval van – in tegenstelling tot – met behulp van – met betrekking tot – met het oog op – met ingang van – op basis van – te midden van – ten aanzien van – ten bate van – ten tijde van.* Je houdt vijf voorzetseluitdrukkingen over.

1 … de verkiezingen voerden de lijsttrekkers gisteren een fel tv-debat.
2 Mijn overgrootvader vierde … de hele familie zijn honderdste verjaardag.
3 … de uitbraak van vogelgriep is er hier een vervoersverbod voor pluimvee.
4 De inzameling van kleding is … vluchtelingen die in onverwarmde tenten zitten.
5 … de kruistochten brokkelde de macht van het Oost-Romeinse Rijk af.
6 De containers worden … een enorme hijskraan uit de schepen getakeld.
7 … sporen in de sneeuw vonden de jagers het vossenhol aan de bosrand.
8 ‘Spoorwegen bestaan … dwarsliggers’, zegt Loesje.
9 … recent onderzoek concludeert de criminoloog dat lange gevangenisstraffen averechts werken.
10 De disco vindt … eerdere berichten niet plaats in het atrium maar in de aula.

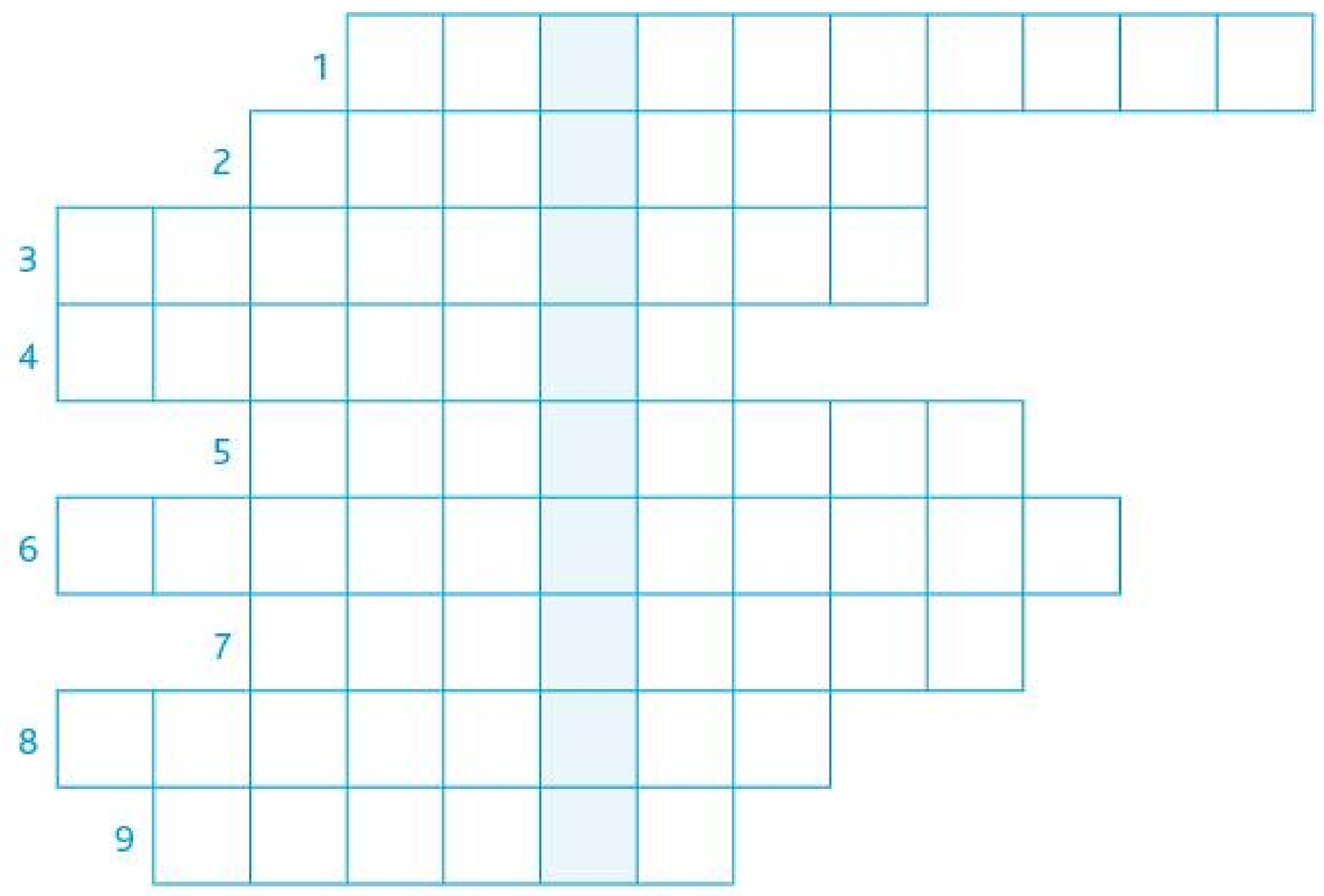
Opdracht 8

Maak met elk van de vijf overgebleven voorzetseluitdrukkingen uit opdracht 7 een zin.

Opdracht 9

Noteer in het puzzeldiagram woorden die bij de volgende omschrijvingen passen. Als je het goed doet, staan in de blauwe kolom negen letters in alfabetische volgorde. Maak met die letters een bekend metoniem voor ‘het totaal aan geld dat de overheid bezit’.

1 informele naam voor een geldautomaat
2 wat belastingen betreft
3 lening die je afsluit om een huis te kopen
4 regelmatig inkomen voor werk uit dienstarbeid
5 synoniem voor ‘failliet’
6 totaalbedrag dat de overheid geleend heeft
7 geld van de overheid om mensen, verenigingen of bedrijven te steunen
8 het verschijnsel dat geld minder waard wordt
9 een algemene term voor ‘munteenheid’

Ik kan/weet • vaste voorzetsels en voorzetseluitdrukkingen herkennen, begrijpen en gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over bijvoeglijke bepalingen en ondergeschikte bijwoordelijke bepalingen.

Startopdracht

(Tijdelijke) kenmerken van iets of iemand kun je in een zin op drie verschillende manieren weergeven:
- manier 1: *De langeafstandloper was vermoeid (ng), toen hij finishte.*
- manier 2: *De langeafstandsloper kwam vermoeid over de finish.*
- manier 3: *De vermoeide langeafstandsloper kwam over de finish.*

1. Welke van de drie manieren herken je in zin *a* en welke in zin *b*?
2. Bij welke woorden horen de kenmerken uit zin *a* en zin *b*?
3. Maak bij de zinnen *a* en *b* de twee niet-gebruikte manieren.
4. Welke woorden versterken de kenmerken uit zin *a* en zin *b*?
   a De goudhandelaar keerde na twintig jaar zeer rijk uit Afrika terug.
   b Na de promotie waren de hockeysters heel gelukkig en dansten ze op het veld.

Theorie

video-uitleg

Bijvoeglijke bepaling en ondergeschikte bijwoordelijke bepaling

In sommige zinsdelen geven **zinsdeelstukken** (bepalingen) extra informatie over het belangrijkste woord van het zinsdeel, de **kern**.

Als de kern een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord is, is er sprake van een **bijvoeglijke bepaling** (bijv.bep). Zo'n bijvoeglijke bepaling kan vóór of achter de kern staan. Er kunnen ook meer bepalingen bij één kern horen. In voorbeeldzin 1 en 2 is de kern vetgedrukt en zijn de bepalingen onderstreept:
- *1 In dit prachtig gerestaureerde **gebouw** uit de middeleeuwen / werden / jaarlijks / duizenden waardevolle zilveren **munten** / geslagen.*
- *2 Aan **wie** van hen / heeft / je baas / het best betaalde **baantje** / gegeven?*

Let op: lidwoorden (*het*), voornaamwoorden (*dit, je*) en telwoorden (*duizenden*) zijn geen bijvoeglijke bepaling.

Als de kern (in zin 3 onderstreept) geen zelfstandig naamwoord of voornaamwoord is, is er sprake van een **ondergeschikte bijwoordelijke bepaling** (obwb):
- *3 Over zijn verkoopcijfers / was / de ijscoman / bijzonder tevreden (bn).*

Soms zit een obwb binnen een bijvoeglijke bepaling.
Zin 1: obwb = prachtig → gerestaureerde; zin 2: obwb = best → betaalde

Zo vind je de zinsdeelstukken
1. Noteer eerst alle zinsdelen.
2. Zoek van elk zinsdeel het belangrijkste woord, de **kern**, en bepaal de woordsoort: is de kern (A) een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord of (B) een andere woordsoort?
3. Noteer de woorden die extra informatie geven over de kern; dat zijn de bepalingen: in geval A bijv.bep, in geval B obwb.

Opdracht
1

Noteer de bijvoeglijke bepaling(en) bij de vetgedrukte kernen.

1 Dit grote papieren **vliegtuig** uit Duitsland heeft een **spanwijdte** van 18 meter.
2 Zwart geroosterd **brood** kan bijzonder goed dienen als licht **isolatiemateriaal**.
3 Na de **komst** van de panda's verkoopt de dierentuin heel bijzondere **cadeaus**.
4 Zijn in urine gemarineerde **eieren** een bekende Chinese **delicatesse**?

Opdracht
2

Noteer de obwb'en bij de onderstreepte kernen.

1 Uiterst <u>behoedzaam</u> stapte de blauwe reiger door het traag <u>stromende</u> water.
2 De vader van Job bekleedt sinds vorig jaar een heel <u>hoge</u> positie bij de NS.
3 Langdurig slaapgebrek schijnt te kunnen leiden tot zeer <u>ernstige</u> stress.
4 In het Rijksmuseum van Oudheden zijn bijzonder <u>interessante</u> wapens te zien.

Opdracht
3

1 Noteer de tien bijvoeglijke bepalingen uit de zinnen van opdracht 2. Zet erachter bij welke kern ze horen.
2 Noteer de vier obwb'en uit zin 2, 3 en 4 van opdracht 1. Zet erachter bij welke kern ze horen.

Opdracht
4

1 Noteer van de zinnen ow, wg of ng, lv, mv en bwb. Let op: niet elke zin bevat alle zinsdelen.
2 Noteer de bijvoeglijke bepalingen (bijv.bep) en de obwb'en. Zet achter elke bepaling bij welke kern de bepaling hoort. Let op: sommige obwb'en zitten binnen een bijvoeglijke bepaling.
   a Vervuilender dan benzineauto's zijn elektrische auto's op grijze stroom niet.
   b Na de bijna afgelopen finale zal de hoofdscheidsrechter in de fraai versierde sportkantine de zware, zilveren wisselbeker uitreiken aan de winnaar.
   c Stelt die op je arm aangebrachte tattoo soms zo'n fraai zingende sirene voor?
   d Franse kaas met schimmel erin is vrijwel zeker een bijzonder gezond product.

Opdracht
5 ✱

Een ander zinsdeelstuk is de **bijstelling** (bijst), een bijzondere bijvoeglijke bepaling. De bijstelling
- duidt hetzelfde object aan als de woordgroep die ervoor staat;
- kan meestal van plaats wisselen met de woordgroep die ervoor staat;
- staat vaak tussen komma's of tussen een komma en de punt:
  – *Ik / geef / je / voor je verjaardag / deze Lenco, mijn oude platenspeler.*
    lv = deze Lenco, mijn oude platenspeler
    bijst = mijn oude platenspeler → deze Lenco

1 Noteer uit zin *a* t/m *d* de zinsdelen waarin een bijstelling voorkomt. Zet erachter om welk zinsdeel het gaat: ow, nw.deel, lv, mv, vv of bwb.
2 Noteer de bijstellingen uit de zinsdelen die je bij 1 hebt opgeschreven en zet erachter bij welke woorden de bijstelling hoort.
   a Morgen wordt onze school bezocht door Typhoon, de bekende Zwolse rapper.
   b Deze mooie ketting geef ik Sandra, mijn jongste zusje, voor haar verjaardag.
   c Gebruikt Dave die oude Tomos, zijn mooiste brommer, zelfs bij strenge vorst?
   d In de roman *Ivanhoe* is de titelheld verliefd op Rowena, een lieve jonkvrouw.

Ik kan/weet
- bijvoeglijke bepalingen en ondergeschikte bijwoordelijke bepalingen herkennen en benoemen.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over telwoorden.

Startopdracht

In zin *a* geven twee woorden een hoeveelheid aan.

1 Welke woorden?
2 Wat is een duidelijk verschil tussen die twee woorden?
3 De onderstreepte woorden in zin *b* geven geen hoeveelheid aan. Wat geven ze wel aan?
  a Annemarie heeft op haar kleine kamertje twee parkieten en vele katten.
  b Om zich te kwalificeren, moest de schaatser minimaal als derde finishen, maar hij werd laatste.

Theorie

video-uitleg

Telwoord

Er zijn vier soorten **telwoorden** (telw). Ze geven een *hoeveelheid* of een *volgorde (een plaats in een reeks)* aan.

Zo vind je de telwoorden
Een **hoofdtelwoord**, zoals *vijf, zeven achtste* ($\frac{7}{8}$) of *weinig*, noemt een aantal of hoeveelheid, een **rangtelwoord** (*vierde, laatste*) noemt een volgorde, een plaats in een rij.
Telwoorden kunnen bepaald en onbepaald zijn. Een **bepaald** telwoord geeft een precies aantal aan of een precieze plaats in een rij, een **onbepaald** telwoord geeft een onduidelijk aantal aan of een onduidelijke plaats in een rij. In schema:

	bepaald (bep)	**onbepaald** (onbep)
hoofdtelwoord (hoofdtelw)	zes, veertien, drie vierde ($\frac{3}{4}$), 2017, tweeduizend	veel/vele, enkele, sommige, weinig(e), verscheidene, alle, wat (= een beetje)
rangtelwoord (rangtelw)	derde, tiende, eenentwintigste	laatste, middelste, zoveelste, hoeveelste

Opdracht 1

Neem de onderstreepte telwoorden over en zet de woordsoort erachter: bepaald hoofdtelw, onbep.hoofdtelw, bep.rangtelw, onbep.rangtelw.

1 In het oude Rome hadden veel rijke burgers verscheidene slavinnen.
2 Op de hoeveelste plaats is ons zesde elftal eigenlijk geëindigd?
3 Volgens onze wiskundeleraar is delen door een vierde hetzelfde als vermenigvuldigen met vier.
4 Heeft u wat geld over voor de kinderen in de derde wereld?
5 De Tweede Wereldoorlog begon in Nederland in 1940 en duurde vijf jaar.
6 Ben jij de middelste leerling op deze foto of de vijfde van rechts?
7 Er kwamen de eerste dag na de opening maar weinig klanten in de zaak.
8 Dit is nu al de zoveelste keer dat ik je moet halen omdat je de laatste bus mist.

Opdracht
2

Noteer alle telwoorden uit tekst 1 en zet de woordsoort erachter: bep.hoofdtelw, onbep.hoofdtelw, bep.rangtelw, onbep.rangtelw.

Tekst 1

1 In de strip *Donald Duck* is Dagobert Duck de rijke oom van Donald. **2** Hij doet pas mee vanaf 1947. **3** Donald Duck bestond toen al verscheidene jaren, om precies te zijn zestien. **4** In 1931 was Donald echter nog niet de huidige stripfiguur. **5** Dat werd hij pas enkele jaren later. **6** Er zijn meerdere versies van Dagoberts tocht naar de rijkdom. **7** Veel van die verhalen spreken elkaar op bepaalde punten tegen. **8** Een van de versies vermeldt dat Dagobert als schoenpoetser zijn eerste muntje van tien cent verdiende, dat zijn geluksdubbeltje wordt. **9** Daarna vergaart hij zijn fortuin als goudzoeker en zakenman. **10** In de laatste jaren van zijn zakencarrière zwemt hij letterlijk in zijn geldpakhuis in tienduizend goudstukken.

Opdracht
3

In onderstaande zinnen komen telwoorden voor die je niet in de theorie vindt. Noteer alle telwoorden en zet de woordsoort erachter: bep.hoofdtelw, onbep.hoofdtelw, bep.rangtelw, onbep.rangtelw.

1. Van ons drietjes verdien ik met mijn baantje het minste geld.
2. Krijgt de miljoenste bezoeker net zoveel kilo pepernoten als zijn lichaamsgewicht bedraagt?
3. De antiquair verkocht op de boekenbeurs ettelijke dure boeken; hij verdiende weliswaar minder dan vorig jaar, maar nog altijd meer dan voldoende.
4. Ik heb je al tig keer gevraagd of wij tweeën samen genoeg geld bij ons hebben.
5. Van Adolf (Adidas) en Rudolf (Puma) Dassler verkocht de eerste de meeste schoenen, maar de tweede verdiende ook geld zat: beide heren werden rijk.

Opdracht
4

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 2 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – (st.)bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed.vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – vz – bw – bep.hoofdtelw – onbep.hoofdtelw – bep.rangtelw – onbep.rangtelw.*

Tekst 2

Sinbad de Zeeman (Duizend-en-een nacht)

1 Op <u>zekere</u> dag puft een arme kruier voor <u>zijn</u> huis <u>uit</u> van zijn werk en beklaagt <u>zich</u>. **2** 'Waarom <u>moet</u> ik <u>hard</u> <u>werken</u> voor <u>weinig</u> geld? **3** <u>Sommige</u> mensen <u>zijn</u> als kind al <u>rijk</u>.' **4** <u>Dit</u> <u>wordt</u> <u>gehoord</u> door <u>Sinbad</u>, de welgestelde bewoner van <u>het</u> <u>naburige</u> huis. **5** <u>Die</u> legt de kruier uit <u>wat</u> hij <u>zelf</u> heeft gedaan <u>om</u> <u>vermogend</u> te worden. **6** <u>Elke</u> dag schenkt Sinbad de arme man <u>honderd</u> <u>gouden</u> dinar en vertelt hij <u>hem</u> over <u>een</u> van zijn reizen. **7** 'Ik erfde <u>veel</u> <u>geld</u> van <u>mijn</u> rijke vader, maar maakte <u>het</u> op <u>aan</u> grote feesten. **8** <u>Daarom</u> ging <u>ik</u> handelen op zee. **9** Op mijn <u>eerste</u> reis heb ik het paard van <u>de</u> koning <u>gered</u> van <u>een</u> <u>mythisch</u> zeemonster. **10** <u>Uit</u> <u>dankbaarheid</u> gaf de vorst <u>mij</u> <u>zulke</u> kostbare <u>geschenken</u> dat ik na de <u>verkoop</u> ervan schatrijk was.'

Ik kan/weet
- bepaalde en onbepaalde hoofd- en rangtelwoorden herkennen.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert voorbeelden gebruiken.

Startopdracht

Noteer van onderstaande zinnen (a) de woorden die het voorbeeld vormen en (b) het de woorden die het voorbeeld aankondigen.

1 Met de invoering van de euro verdwenen munten als de stuiver, het dubbeltje, het kwartje en de gulden.
2 In ons muzieklokaal vind je diverse snaarinstrumenten, bijvoorbeeld een piano, enkele gitaren, een viool en een banjo.
3 Zuid-Europese landen hebben de laatste jaren te kampen met economische problemen. Neem nou Griekenland, dat land kon alleen een faillissement voorkomen dankzij miljardensteun van de Europese Unie.
4 Ik houd niet zo van teamsporten als hockey en voetbal, maar wel van individuele sporten: tennis, turnen, golf.
5 Buitenlandse gerechten, zoals nasi, paella en spaghetti, kun je tegenwoordig ook in Nederlandse restaurants eten.
6 Naast de euro komen er in Europa nog diverse andere munteenheden voor; denk maar aan het Britse pond, de Noorse kroon en de Zwitserse frank.

Theorie

video-uitleg

Aantrekkelijk formuleren 3: voorbeelden gebruiken

Een geschreven tekst of een spreekbeurt wordt leuker en duidelijker als je nu en dan een **voorbeeld** gebruikt. Met een voorbeeld maak je iets wat moeilijk lijkt, in één keer duidelijk.
Een voorbeeld kan kort zijn (een paar woorden), maar ook lang (een hele alinea). Soms kun je als eerste alinea van een tekst of een spreekbeurt een voorbeeld geven dat het onderwerp duidelijk maakt.

Als je in voorbeelden cijfers noemt, maak ze dan zo aansprekend mogelijk. Grote getallen werken meestal minder goed:
– *In 2014 groeiden in Nederland 421.000 kinderen tussen 0 en 17 jaar op in armoede, 124.000 meer dan in 2007. Dat komt neer op 12 procent. Het CBS kwam met deze cijfers op 9 mei 2016.*
Voeg daaraan toe:
– *Een op de acht kinderen leeft dus in armoede. Dat zijn er vier in elke schoolklas.*
Door de toevoegingen *een op de acht* en *vier in elke schoolklas* breng je de cijfers dichter bij de leefwereld van de lezer.

Je kunt een voorbeeld aankondigen met een **signaal(woord)**: *bijvoorbeeld, neem nou, zo, zoals, als, denk maar aan,* een *dubbele punt (:)*:
– *Armoede in Nederland is geen kwestie van een beetje sober leven. Het betekent een gebrek aan van alles,* ***bijvoorbeeld*** *goede kleren, gezond eten en een verwarmd huis. Ook is er nooit geld voor een extraatje,* ***zoals*** *een verjaardagsfeestje, lidmaatschap van een sportclub of een vakantie.*

Opdracht 1

Vul de zinnen aan met duidelijke voorbeelden. Kondig het voorbeeld steeds aan met een ander signaal(woord).

1 Om op vakantie te gaan, kun je gebruikmaken van diverse vervoermiddelen …
2 Veel mensen zijn dol op typisch Nederlandse wintergerechten …
3 Behalve in talen en exacte vakken krijg je ook les in zogeheten zaakvakken …
4 De laatste decennia komen er steeds meer fastfoodrestaurants …
5 In plaats van met contant geld kun je op allerlei andere manieren betalen …
6 Bij ons thuis drinken we vooral in de zomer frisdranken …

Opdracht 2

Bedenk bij elke zin twee vervolgzinnen, die een voorbeeld zijn bij de eerste zin. Gebruik een signaalwoord. Zoek zo nodig informatie:
– *Tegenwoordig kun je veel spullen op internet bestellen.*
Vervolgzinnen: *Dat geldt voor zaken* ***als*** *boeken en cd's, maar ook voor kleding en schoenen. Voor literatuur en muziek kun je* ***bijvoorbeeld*** *terecht bij bol.com en voor kleren en schoeisel zijn Wehkamp en Zalando populaire adressen.*

1 Op sportgebied levert Nederland de laatste jaren uitstekende prestaties.
2 In sommige computerspellen komt veel extreem geweld voor.
3 De overheid zal meer maatregelen moeten nemen om de klimaatdoelstellingen van het akkoord van Parijs 2015 te halen.
4 Nederland heeft een gedegen rechtssysteem, maar desondanks zijn er de afgelopen jaren weleens mensen ten onrechte veroordeeld.
5 In Nederland zijn op allerlei gebieden vrijwilligers actief.
6 Hoewel er steeds minder ongelukken gebeuren, lopen bepaalde groepen verkeersdeelnemers een verhoogd risico.

Opdracht 3

Kies twee van de volgende tekstjes. Vul het tekstje aan met een voorbeeld van minstens vijftig woorden.

1 De meeste leraren op onze school zijn best aardig. Ze helpen je als je iets niet begrijpt en groeten je als je ze tegenkomt in de gang. Maar er is er een bij …
2 Ik ben gek op shoppen, vooral in een andere stad dan mijn woonplaats. Dan zie je nog eens wat andere winkels. …
3 'Geld maakt niet gelukkig', zeggen de mensen. Maar mijn moeder voegde eraan toe: 'Maar het is wel makkelijk als je het hebt.' Dat heb ik ondervonden. …
4 Voor de makers, zeggen ze bij Praxis. Daar vindt elke klusser wat hij nodig heeft, zelfs mijn vader. Maar die heeft helaas twee linkerhanden. …

Opdracht 4 ✱

Je gaat een tekst schrijven van 250 à 300 woorden over het onderwerp *Geld*. Bespreek vragen als: Op welke manier(en) kom jij aan je geld? Heb je genoeg of kom je vaak tekort? Zo ja, hoe komt dat dan? Waaraan geef je je geld zoal uit? Spaar je weleens ergens voor?

1 Schrijf de tekst. Verwerk in je tekst ten minste één kort voorbeeld en één lang voorbeeld. Varieer in woordkeus en zinsopbouw.
2 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot. Controleer elkaars tekst en geef zo nodig suggesties ter verbetering:
   – Onderstreep het korte en het lange voorbeeld in de tekst.
   – Stel vast of je klasgenoot heeft gevarieerd in woordkeus en zinsopbouw.
   – Verbeter fouten in spelling en formulering.

Ik kan/weet
• mijn tekst aantrekkelijker en duidelijker maken door het gebruik van voorbeelden. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over koppelteken en weglatingsstreepje.

Startopdracht

Lees in tweetallen onderstaande woordgroepen.

1. Wat is weggelaten op de plaats van het streepje?
2. Zijn de weglatingen volgens jullie correct? Waarom (niet)?
   auto- en brievenbussen, koffie- en krantenkoppen, ijs- en hondenbanen

Theorie

video-uitleg

Koppelteken en weglatingsstreepje

Als **koppelteken** en als **weglatingsstreepje** gebruik je een liggend streepje: *Benelux-conferentie, voor- en achterdeuren.*

Je gebruikt het koppelteken

- in samenkoppelingen, die anders onoverzichtelijk worden: *staakt-het-vuren, doe-het-zelfzaak, peper-en-zoutstel*
- in samenstellingen, tussen klinkers die je ook samen kunt uitspreken, de zogenaamde 'botsende klinkers': aa, ae, ai, au, ee, ei, eu, ie, ii, oe, oi, oo, ou, ui, uu en i+j, i+ij, e+ui): *bio-industrie, café-eigenaar, massa-immigratie* (maar: *juryuitspraak, rijangst, massaontslag*)
- in samenstellingen van twee gelijkwaardige woorden: *chef-kok, hotel-restaurant, rooms-katholiek*
- bij letters, cijfers, andere tekens, afkortingen en St of Sint: *&-teken, AOW-leeftijd, Sint-Bavokerk, vwo-leerling*
- bij aardrijkskundige namen, of woorden die daarvan afgeleid zijn: *Noord-Italië, Zeeuws-Vlaanderen, 's-Gravenhage, Nieuw-Zeelandse*
- in woorden met de voorvoegsels adjunct-, aspirant-, bijna-, ex-, interim-, kandidaat-, leerling-, niet-, non-, oud-: *bijna-ongeluk, ex-man, interim-manager* en voor een hoofdletter bij de voorvoegsels anti-, oer-, on- en pro-: *anti-Russisch, on-Nederlands, pro-Amerikaans*

Je gebruikt het weglatingsstreepje

- als je een deel van een woord weglaat: *voor- en tegenspoed* (voorspoed en tegenspoed), *kooklessen en -cursussen* (kooklessen en kookcursussen), *basis- en voortgezet onderwijs* (basisonderwijs en voortgezet onderwijs).

Let op: gebruik geen weglatingsstreepje als je een heel woord weglaat: *kleine en grote bedragen*, *nationale en wereldkampioenschappen*.

Opdracht 1

Schrijf de woorden aan elkaar en plaats zo nodig een koppelteken.

1	10 % regeling	**5**	huis aan huis blad	**9**	radio uitzending
2	anti roker	**6**	lage lonen landen	**10**	's Heerenbroek
3	auto alarm	**7**	minister president	**11**	tv toestel
4	confectie afdeling	**8**	olie export	**12**	Zuid Hollander

Opdracht
2

Schrijf de woorden zo mogelijk aan elkaar. Laat weg wat je mag weglaten en plaats zo nodig een weglatingsstreepje.

1. Engelse drop of munt drop
2. feest mutsen en feest neuzen
3. hoofd zaken en bij zaken
4. huis vrouwen en huis mannen
5. in voer en uit voer
6. keel arts, neus arts en oor arts
7. meet techniek en regel techniek
8. plantaardige olie en olijf olie
9. tijdelijke banen en vaste banen
10. vlees productie en vlees transport
11. waak zaam en zorg zaam
12. zoete drop en zoute drop

Opdracht
3

Onderstreep de juiste spelling.

1. adjunct directeur / adjunct-directeur / adjunctdirecteur
2. kleuter en basis onderwijs / kleuter- en basisonderwijs
3. oud minister / oud-minister / oudminister
4. parkeer-garageangst / parkeergarage-angst / parkeergarageangst
5. penicilline injectie / penicilline-injectie / penicillineïnjectie
6. politie agent / politie-agent / politieagent
7. radio amateur / radio-amateur / radioamateur
8. vergeet-mij-niet-je / vergeet-mij-nietje / vergeetmijnietje

Opdracht
4 ✱

Lees de volgende krantenkoppen. Schrijf de woorden zo nodig aan elkaar en plaats eventueel een koppelteken. Soms zijn er meer mogelijkheden.

1. Biologische boer verkoopt vlees van 2 jarige koeien
2. Weg om legging: secretaresse gedupeerd
3. Haagse rechters laten verouderde Máxima portretten verwijderen
4. Tuinman van vrouwenklooster op non actief
5. School zoekt hoofd conciërge
6. Oud Hollands gebak te koop
7. Campina introduceert volle melk flessen
8. Politie neemt zeven klappers in beslag

Opdracht
5

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant* → *briljante*; *filosoof* → *filosofen*; *creëren* → *gecreëerd*.
Kies uit: *accessoires – ceremonie – condities – conservatief – emancipatie – ingrediënt – interesse – interpretatie – jubileum – locatie – ritueel – symboliek – traditioneel*.

1. Spliterwten en prei zijn enkele ... van snert, een ... Nederlandse erwtensoep.
2. Mijn opa vierde zijn 40-jarig ... op een prachtige ... aan de rivier de IJssel.
3. Jos had weinig … in de topsnelheid van de auto, maar was dol op de mooie ….
4. Achter de … rond een huwelijks… gaat een heleboel … schuil: alle handelingen hebben een diepere betekenis.
5. Om de betekenis van alle … in het contract te begrijpen, moet de consument over heel wat …vaardigheden beschikken.
6. Een bovenlaag van ... mannen hield de ... van vrouwen jarenlang tegen.

Ik kan/weet
- koppelteken en weglatingsstreepjes correct gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling werkwoorden

Spel

Je leert over de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd: -*d* of -*dt*?

Startopdracht

Lees in tweetallen de zinnen *a* t/m *d*.

1 In deze vier zinnen is slechts één persoonsvorm correct gespeld. Welke?

2 Leg bij de drie onjuist gespelde persoonsvormen uit waardoor het komt dat iemand ze fout schrijft.

a De directie verbaasd zich nog altijd over de hoge winstcijfers van dit jaar.

b Jeanette speldt de werkwoordsvormen veel beter dan ik.

c Tegenwoordig ontregelt een klein beetje sneeuw het treinverkeer al.

d Wanneer word je broer bevorderd tot luitenant?

Theorie

video-uitleg

Lastige werkwoordsvormen: *-d* of *-dt*?

Bij het schrijven van de persoonsvorm tegenwoordige tijd (pvtt) is vaak de keuze tussen -*d* en -*dt* een probleem. Je hoort het verschil tussen -*d* en -*dt* immers niet. Dit probleem komt alleen voor bij werkwoorden met in de infinitief een *d* voor de uitgang -*en*, zoals *aanmelden*, *antwoorden*, *landen*, *opladen*, *verbranden* en *vermoeden*.

Zo kies je tussen -*d* en -*dt*

- Bepaal eerst het onderwerp dat bij de persoonsvorm hoort.
- Kies vervolgens voor -*d*:
  - als het onderwerp het woord *ik* is →
    - *Ik laad mijn telefoon op.*
    - *Antwoord ik voor mijn beurt?*
  - als het onderwerp het woord *jij* of *je* is dat **achter** de persoonsvorm staat →
    - *Meld jij ons even aan?*
    - *Binnenkort vind je (= jij) wel weer een baantje.*
- Kies voor -*dt*:
  - *in alle andere gevallen in het enkelvoud* →
    - *Het vliegtuig landt om drie uur.*
    - *Je laadt mijn iPad toch wel op tijd op?*
    - *Verbrandt je (= jouw) vader zijn tuinafval?*
    - *De docent raadt je (= jou) aan goed te leren voor de toets.*
    - *Welke minister beantwoordt de vraag?*

Let op:

- Bij werkwoorden met in de infinitief geen *d* voor de uitgang -*en* krijg je dus nooit -*dt*: vormen als **beroofdt* of **verbouwdt* bestaan niet, want in *beroven* en *verbouwen* zit geen *d*.
- In de verleden tijd komt geen *dt* voor.

Opdracht
1

Sommige van de onderstaande persoonsvormen bestaan niet.
Leg van elke niet-bestaande vorm uit waarom die niet kan bestaan.

1 antwoort
2 bekendt
3 bevind
4 geloofd
5 herbouwt
6 vergist
7 vermoed
8 werdt

Opdracht
2

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.

1 Deze architect … (ontwerpen) prachtige bedrijfspanden voor bekende banken.
2 Nu en dan … (stelen) Max snoep en een blikje cola in de supermarkt.
3 Op het bord … (ontleden) de leraar als voorbeeld een ingewikkelde zin.
4 Voor het slapengaan … (vertellen) de akela haar welpen een spookverhaal.
5 In dit restaurant … (bereiden) de keuken vijftig verschillende gerechten.
6 Het regeringsleger … (heroveren) elke dag een stadswijk op de rebellen.

Opdracht
3

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.

1 De betekenis van die Franse woordjes … (onthouden) je niet zo snel.
2 Binnenkort … (verbieden) de minister van Verkeer het telefoneren op de fiets.
3 … (bestrijden) je buurman de luizen in zijn tuin met spiritus en groene zeep?
4 Volgens mij … (raden) ik de oplossing van dat raadsel nooit.
5 Je … (besteden) te veel geld aan kleren; zo … (houden) je niks over voor eten.
6 Na ieder schot … (herladen) de jager zijn jachtgeweer.

Opdracht
4

Onderstreep steeds de correct gespelde persoonsvorm.

1 In *Hoe **word / wordt** je honderd?* lees je tips voor een lang en gezond leven.
2 **Verstuurd / Verstuurdt / Verstuurt** dit bedrijf echt tienduizend kerstpakketten?
3 In de zomervakantie **rond / rondt** ik mijn opleiding tot zeilinstructeur af.
4 Gelukkig **vergoed / vergoedt / vergoet** de verzekering de stormschade.
5 Waarom **vind / vindt** je zus haar baantje in de horeca niet leuk meer?
6 Mijn ondeugende broertje **beloofd / beloofdt / belooft** telkens beterschap.

Opdracht
5

Noteer de vorm van het werkwoord (pvtt, pvvt, vd, od of bn) en spel het correct.

1 Heeft de … (vrezen) geheime politie alweer journalisten … (ontvoeren)?
2 … (leunen) op zijn stok … (schuifelen) de bejaarde zojuist langs me heen.
3 Dit oude pand … (herbergen) straks zo'n twintig … (rondzwerven) daklozen.
4 Kijk, dit vorige week … (planten) sperzieboontje … (ontkiemen) nu al.
5 De kolonels … (luisteren) gisteren … (wantrouwen) naar de krijgsgevangene.
6 Na … (promoveren) te zijn …, (dansen) de spelers … (juichen) in het rond.

Opdracht
6 ✱

Maak met elk van onderstaande werkwoordsvormen een zin. Noteer in de zin achter het werkwoord de vorm: pvtt, pvvt, od, vd of bn. Zorg ervoor dat elke werkwoordsvorm ten minste één keer voorkomt.

1 bereid / bereidt
2 ontkend / ontkent / ontkennend
3 verbrand / verbrandt / verbrandend
4 verwachte / verwachtte

Ik kan/weet
• persoonsvormen in de tegenwoordige tijd op -d en -dt correct spellen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Maakt geld echt gelukkig?

Wie er even bij stilstaat, kent vast veel spreekwoorden en uitdrukkingen over geld, zoals: 'Geld stinkt niet', 'Tijd is geld' en 'Geld regeert de wereld'. Als er zoveel wijsheden over een onderwerp zijn, zal het wel belangrijk zijn. Hoe belangrijk is geld eigenlijk voor jou?

Jullie maken een eenmalige bijlage over geld voor een landelijke krant gericht op jongeren van 13 tot 17 jaar. Zorg ervoor dat jullie verschillende teksten aanbieden, zodat er voor iedere jongere iets interessants te lezen is.

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- aantekeningen maken;
- een interview uitwerken;
- een rapportage maken.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan tekstverbanden herkennen aan de hand van signaalwoorden. 2F • Ik kan samenvattende, voorwaardelijke en toegevende verbanden en doel-middel verbanden in een tekst herkennen. 2F
Schrijven	• Ik kan een interview uitwerken (tot een artikel).
Kijken en luisteren	• Ik kan vragen over de inhoud van reportages beantwoorden. 1F
Spreken en gesprekken	• Ik kan helder gestructureerd (zakelijk en persoonlijk) verslag doen van een gebeurtenis. 2F
Woordenschat	• Ik kan vaste voorzetsels en voorzetseluitdrukkingen herkennen, begrijpen en gebruiken. 3F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan bijvoeglijke bepalingen en ondergeschikte bijwoordelijke bepalingen herkennen en benoemen.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan bepaalde en onbepaalde hoofd- en rangtelwoorden herkennen.
Formuleren	• Ik kan mijn tekst aantrekkelijker en duidelijker maken door het gebruik van voorbeelden. 2F
Spelling	• Ik kan koppelteken en weglatingsstreepjes correct gebruiken. 3F
Spelling werkwoorden	• Ik kan persoonsvormen in de tegenwoordige tijd op *-d* en *-dt* correct spellen. 2F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Aantekeningen

Hoofdstuk 4

Mooi

Waar komen onze woorden vandaan?

'School' betekent 'vrije tijd'. In het woordenboek staat bij 'school' onder andere: <Lat. *schola* <Gr. *scholè* (vrije tijd, liefhebberij, studie). Ons woord 'school' is dus via het Latijn afgeleid van dat Griekse woord *scholè*. Wie op deze manier de herkomst van woorden uitzoekt, houdt zich bezig met **etymologie** ('woordafleidkunde'). Op etymologiebank.nl vind je de herkomst van heel veel woorden.

→ ***Zoek uit waar de woorden* barbecue, sinaasappel *en* spaghetti *vandaan komen.***

Een een-tweetje

Veel van onze woorden komen uit het Frans. Toch zijn sommige van die woorden niet zo Frans als we denken. Als je de etymologie van het woord *boulevard* opzoekt, vind je dat dit woord van het Nederlandse 'bolwerk' (= vestingwerk) is afgeleid. De Fransen namen het over, maakten er *boulevard* van en vervolgens namen wij dát weer over. Een soort een-tweetje.

→ ***Bedenk vijf woorden uit het Frans die wij in het Nederlands gebruiken. Zoek op wat hun herkomst is.***

Met een korreltje zout

Als je een verhaal 'met een korreltje zout neemt', dan geloof je het niet helemaal, omdat de verteller het wat overdrijft. In het Latijn heeft het woord 'zout' (*sal*) de bijbetekenis 'slimheid'. Daardoor betekende *cum grano salis* niet alleen 'met een korrel zout', maar ook 'met een beetje gezond verstand'. Dat heb je nodig om een verhaal op z'n juiste waarde te schatten. Zo kreeg de uitdrukking haar huidige betekenis.

→ ***Zoek uit waar de uitdrukking* Geld stinkt niet *vandaan komt.***

Lezen

Je leert over feiten, meningen en argumenten.

Startopdracht

Bekijk de afbeelding.

1 Beschrijf het uiterlijk van de man zonder je mening te geven.
2 Noem twee redenen waarom je er niet zoals deze persoon zou willen uitzien.

Lees nu tekst 1.

3 Noem twee redenen waarom het wel voordelen heeft er zo uit te zien.
4 Is jouw mening over Graham veranderd door de informatie uit de tekst? Begin je antwoord met: *Ik vind Graham de botsmens* …

Tekst 1

Graham de botsmens

[1] Misschien vind je hem niet mooi, maar vanuit evolutionair oogpunt is hij wel aantrekkelijk: Graham heeft een grote kans op overleven in de drukke stad met veel verkeer.
[2] Auto's zijn in de loop der jaren steeds veiliger geworden door kreukelzones, gordels en airbags. De mens is echter niet 'verbeterd'. Hoe zouden we eruit hebben gezien als ook bestuurders en voetgangers zich hadden aangepast, zodat ze een botsing makkelijk zouden overleven? Met die vraag in het achterhoofd gingen een trauma-arts, een ongevallendeskundige en een beeldhouwer aan de slag. Zij bouwden samen de modelmens Graham. Hij heeft extra vet en verstevigde ribben, die zijn hart en longen beschermen. Zijn schedel heeft meer hersenvocht dat werkt als schokdemper. Omdat hij geen nek meer heeft, zal hij geen whiplash krijgen bij een aanrijding. Een ontbrekende nek is wellicht onhandig bij het omkijken, maar ach, hij kan wél tegen een stootje.

Naar: Quest, november 2016

Theorie

video-uitleg

Feiten, meningen en argumenten

Een **feit** is iets waarvan je kunt controleren of het waar of onwaar is:
– *Clara is een personage in het klassieke ballet* De Notenkraker.
– De Notenkraker *speelt zich af in de zomer.*

De eerste zin is een voorbeeld van een waar feit; de tweede zin is een voorbeeld van een onwaar feit, want het ballet speelt zich af rond de kerst. Je kunt beide feiten controleren door informatie over dit ballet op te zoeken.

Een **mening** of **standpunt** is wat iemand van iets vindt. Met de mening van de schrijver van een tekst kun je het als lezer eens of oneens zijn. Een mening herken je soms (maar lang niet altijd!) aan signaalwoorden als *ik vind, volgens mij, lijkt mij, naar mijn mening, mijns inziens*.

Als een schrijver zegt waaróm hij een bepaalde mening heeft, gebruikt hij een of meer argumenten. Een **argument** herken je aan **signaalwoorden** als *want*, *omdat*, *namelijk* en *immers*:

– *Van Schayk en Eagling maakten de versie* Notenkraker en Muizenkoning, *die veel herkenbaarder is voor Nederlanders* (standpunt). *Het verhaal speelt zich* ***namelijk*** *niet meer af op kerstavond, maar op sinterklaasavond* (argument 1) *en niet in een Duits stadje, maar in een grachtenpand in Amsterdam* (argument 2).

Opdracht 1

Bevatten de volgende zinnen een feit (F) of een mening (M)? Als de zin een mening bevat, noteer dan ook het signaalwoord.

1. Veel dunne mensen hebben mijns inziens een eetprobleem.
2. In het reglement staat: 'Ben je te laat, meld je dan bij de conciërge.'
3. Merijn leest nooit in de boeken die zijn moeder uit de bibliotheek haalt.
4. Souhail had precies een half uur nodig om zijn haar in model te brengen.
5. Amsterdam is de hoofdstad van Nederland.
6. Den Haag moet volgens Ali de hoofdstad van Nederland worden.

Opdracht 2

Wat is in de volgende zinnen het standpunt (S) en wat het argument (A)? Noteer ook het signaalwoord dat het argument aangeeft.

1. Dat solo-optreden van Jett Rebel in de Mezz lijkt me echt iets voor jou. Jij mist namelijk nooit een show van hem.
2. Omdat sommigen faalangstig zijn, geeft meneer Vonk geen onverwachte so's.
3. Daar de schoonheidsspecialist nog nooit eerder een piercing had gezet, was hij erg gespannen.
4. Mijn oma gaat dit jaar niet op wintersport, want ze heeft niet genoeg geld.
5. Aangezien Mounir zijn fiets heeft schoongemaakt, wil hij die nu niet vuilmaken.
6. Dieselauto's ouder dan vijftien jaar zouden in het centrum van Breda verboden moeten worden; die stoten immers hoge concentraties giftige stoffen uit.

Opdracht 3 ✱

Controleer onderstaande feiten. Welke zijn onwaar? Noteer ook wat er niet klopt.

1. Goudvissen hebben een geheugen van een paar seconden.
2. Chips werden bedacht door een boze kok, die wraak wilde nemen op een lastige klant in zijn restaurant.
3. We gebruiken maar tien procent van onze hersenen.
4. Struisvogels steken bij gevaar hun kop in het zand.
5. Caesarsalade is genoemd naar de Romeinse keizer Julius Caesar.
6. De Mount Everest is de hoogste berg ter wereld.

Opdracht 4

Lees tekst 2.

1. Wat is het onderwerp van de tekst?
2. Noteer de betekenis van de volgende woorden en uitdrukkingen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
   belemmeren (al. 3) – primair (al. 4) – impulsief (al. 4) – mentale (al. 4) – autonomie (al. 5) – genen (al. 5) – creëer (al. 6)
3. Welk standpunt van de auteur vind je in alinea 1?
4. In welke alinea's geeft de auteur argumenten voor dit standpunt?
5. Welk synoniem voor 'fysieke' (al. 2) vind je in alinea 4?

6 Op welke onjuiste veronderstelling is een dieet gebaseerd? (al. 2)
7 Waarom word je van een leefstijlverandering wel gelukkig en van een dieet juist niet? (al. 2)
8 Vul op basis van alinea 3 het schema in.

a	→	b	→	c	→	d	→	e Afvallen lukt niet.

9 Van welk tekstverband is er sprake in dit schema?
10 Leid de betekenis van het woord 'permanente' (al. 4) af uit de tekst.
11 Welke woordraadstrategie heb je hiervoor gebruikt?
12 Welk tekstverband herken je in de tweede zin van alinea 5?
13 'Je moet je dan ook richten op zaken die je zelf in de hand hebt.' (al. 5) Welk tekstverband herken je in deze zin?
14 Waarom heb je niet helemaal zelf in de hand hoeveel je kunt afvallen? (al. 5)
15 'Je moet … hand hebt.' (al. 5) De tekst noemt echter alleen een paar zaken die je niet zelf in de hand hebt. Bedenk drie passende zaken die je wel zelf in de hand hebt.
16 Welke voorwaarde herken je in alinea 6?

Tekst 2

Stop met diëten en ga leven!

[1] Tel je weleens calorieën en eet je een paar weken weinig om af te vallen? Niet doen! Een dieet werkt niet, stellen voedingsdeskundigen. Bij gewicht verliezen gaat het om een verandering van leefstijl. Maar hoe werkt eigenlijk zo'n leefstijlaanpassing en waarom is die beter dan alleen een tijdelijke aanpassing in je voeding?

[2] Om te beginnen focust een leefstijlverandering op hoe jij je voelt en niet op allerlei getallen die bij een dieet centraal staan. Het draait er namelijk om dat jij jouw eetpatroon en jouw fysieke activiteiten (sporten, bewegen) aanpast aan wat jij zelf prettig vindt. Dan voel je je goed door de veranderingen die je in je leefstijl hebt aangebracht. Daar word je gelukkig van. Bij een dieet draait het alleen maar om getallen: het aantal kilo's op de weegschaal, de hoeveelheid calorieën die je eet en verbrandt, en het tempo waarin je gewicht verliest. Je denkt – ten onrechte – dat het bereiken van een streefgewicht de sleutel is voor het vinden van levensgeluk. Daardoor voel je je juist vaak óngelukkig, als je de streefgetallen van die week weer eens niet haalt.

[3] Een leefstijlbenadering veronderstelt bovendien dat je overgewicht alleen aanpakt door onderliggende problemen op te lossen. Het kan zijn dat je gestrest bent door slechte schoolresultaten, een ruzie met je vriend(in) of problemen thuis. Bij veel stress lukt afvallen niet goed. Door langdurige spanning maakt je lichaam namelijk cortisol en adrenaline aan. Dat zijn

hormonen die ervoor zorgen dat je spieren verliest, een slechte spijsvertering hebt en eerder vermoeid bent. Deze lichaamsreacties belemmeren het afvallen en kunnen zelfs de oorzaak zijn van je overgewicht. Een leefstijlverandering houdt in dat je – zo nodig met hulp van anderen – eerst je problemen aanpakt. Vaak volgt het gewicht dan vanzelf.

[4] Verder verander je bij een dieet slechts tijdelijk je eetpatroon, terwijl er bij een leefstijlverandering sprake is van een permanente verandering in je omgang met voedsel, eten en bewegen. Je moet inzien dat het primaire probleem niet ligt bij wat of bij hoeveel je eet, maar bij hoe en waarom je eet. Gedachteloos of impulsief voedsel verorberen, eten om je emoties de baas te kunnen en je af te leiden van nare gedachten:

dát is wat een verandering nodig heeft. Als je eten niet langer gebruikt om problemen op te lossen, verander je zowel je mentale als je lichamelijke toestand.

[5] Een laatste argument voor een leefstijlverandering is, dat je daarbij zelf de verantwoordelijkheid neemt voor de inrichting van je leven en die niet buiten jezelf legt: bij de opgelegde voedingsvoorschriften van het dieet. Persoonlijke autonomie versterkt je motivatie en je gevoel van eigenwaarde, ook al ben je niet superslank. Je moet je dan ook richten op zaken die je zelf in de hand hebt. Factoren zoals je genen, je gezondheid en je gewicht in het verleden, zijn niet beïnvloedbaar, maar ze bepalen wel voor een deel hoeveel kilo's je überhaupt kunt verliezen, hoe snel het afvallen gaat en hoe je eruitziet.

[6] Wanneer je alleen aandacht hebt voor de getallen op de weegschaal en wat je ziet in de spiegel, dan laat je jouw geluk en tevredenheid dus juist afhangen van dingen die je níet kunt controleren, terwijl het erom gaat te werken aan de zaken die wel binnen jouw macht liggen. Op die manier creëer je een leefstijl waarin afvallen en op gewicht blijven voor iedereen is weggelegd.

Vrij naar: www.leontien.nl, op 14 april 2017

Opdracht 5

Lees tekst 3 oriënterend.

1 Wat voor soort tekst is het?
2 Welke spelfouten maak je zelf wel eens in de Nederlandse taal?

Lees de tekst nu helemaal.

3 De woorden *a* t/m *g* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a transparant (al. 2)	– *de nare gevolgen ondervinden*
b taalverwerving (al. 4)	– *getob; geploeter*
c met de gebakken peren zitten (al. 4)	– *helder van structuur zijn*
d gezwoeg (al. 4)	– *het zich eigen maken van taal*
e valkuil (al. 6)	– *lijst van tekens die een klank weergeven*
f op stoom zijn (al. 7)	– *onverwachte moeilijkheid*
g fonetisch alfabet (al. 8)	– *op dreef zijn; een goed tempo bereiken*

4 Staan er in alinea 2 vooral feiten of meningen? Licht je antwoord toe.
5 Waarom wordt het voorbeeld van de Finse taal genoemd? (al. 2)
6 Bij welke alinea begint het middenstuk? Leg je antwoord uit.
7 Noteer op basis van alinea 5 wat bij a en b moet worden ingevuld.

a (mening Van Oostendorp)
want
b

8 Noteer de twee meningen uit alinea 7. Zet erachter van wie de mening is.
9 Welke argumenten zijn er voor het gebruik van het fonetisch schrift? (al. 8)
10 Welk tekstverband herken je in de laatste regel van alinea 9?
11 Noteer twee argumenten tegen het gebruik van het fonetisch schrift als spellingwijze. Baseer je antwoord op alinea 9.
12 Noteer twee argumenten tegen spellingwijzigingen. Baseer je antwoord op alinea 9 en 10.
13 Wat is de functie van alinea 11? ***conclusie / samenvatting / toegeving / toelichting***

Tekst 3

Slimmer spellen

[1] Kan een versimpelde Nederlandse spelling ons leven makkelijker maken? 'wordt' klinkt net zoals 'word', 'stijl' klinkt hetzelfde als 'steil'. Als we dat voortaan allemaal hetzelfde schrijven, maakt dan niemand meer een spelfout? Of wordt het er alleen ingewikkelder op?

[2] Finse kinderen lezen jonger dan andere Europese kinderen vloeiend voor in hun eigen taal; ze hebben minder last van dyslexie en Finse basisscholen hoeven minder tijd te besteden aan spellingonderwijs. Zo is er meer tijd over voor andere vakken, zoals rekenen of muziek. Het geheim van de goede Finse leesprestaties ligt bij de spelling van de taal. Het Fins heeft met precies 24 letters voor 24 klanken het meest transparante spellingsysteem van Europa. Kinderen in Finland weten moeiteloos van elk woord dat ze lezen hoe je het uitspreekt, en van elk woord dat ze horen hoe je het schrijft.

[3] Ook in andere talen met een heldere spelling, zoals het Hongaars, kun je simpel leren lezen. Het Engels heeft de meest onlogische spelling van heel Europa. Engelse kinderen krijgen het spellen lastig onder de knie en dyslexie is een groot probleem in Engelssprekende landen. En het Nederlands? Dat zit ertussenin. De meeste woorden zijn logisch gespeld, maar er zijn ook behoorlijk veel uitzonderingen. Het helderder maken van de spelling van het Nederlands is mogelijk de beste manier om het leesonderwijs te verbeteren en om dyslexie aan te pakken. Is het mogelijk om onze spelling te verbeteren voor iedereen, of veroorzaak je dan onbedoeld juist nieuwe problemen?

[4] Een gemakkelijke manier om de spelling te versimpelen, is klinkers opruimen. Voortaan schrijven we 'het aude trijnstation'. Het oude treinstation? Ja, maar dan simpeler. Dat je één klank als 'ei' en als 'ij' kunt spelen, is nutteloos. Hetzelfde geldt voor 'au' en 'ou'. Ooit hoorde je verschillen tussen 'ei' en 'ij' en tussen 'au' en 'ou', maar die zijn in de meeste streken eeuwen geleden al verdwenen. Het lijkt erop dat sindsdien allen bij de taalverwerving met de gebakken peren zitten. Of het nu kinderen of al volwassen migranten zijn, wie Nederlands leert schrijven, moet uit het hoofd leren of het 'trijn' of 'trein' is, en 'auto' of 'outo'. Dat gezwoeg is dan verleden tijd. Voortaan is elke ei/ij-klank een 'ij', elke ou/au-klank is een 'au'.

[5] De ondernemer Maurice de Hond pleitte eind 2016 voor die veranderingen in *de Volkskrant*. Hij oogstte felle kritiek en weinig lof. Tegenstanders waren vooral boos omdat ze 'het aude trijnstation' lelijk vinden. Over smaak valt niet te twisten. Wat we wel kunnen vaststellen, is of het schrappen van 'ei' en 'ou' veel spelfouten kan voorkomen. 'Helaas schieten we er weinig mee op', meent Marc van Oostendorp, taalkundige bij het Meertens Instituut. 'Uit onderzoek naar de meest voorkomende spelfouten weten we dat ij/ei en au/ou geen struikelblokken zijn.' Als je het woord 'trein' een aantal keer hebt gelezen, belandt het vanzelf in je woordgeheugen. Dan voel je aan dat 'trijn' niet klopt. En als je het even niet weet, googel je het.

[6] Doet de trijn al pijn aan je ogen? Houd je vast, we zijn maar net begonnen. De meeste spelfouten in het Nederlands worden gemaakt in werkwoorden. Het valt niet uit je hoofd te leren of je 'gebeurt' of 'gebeurd' schrijft. Nee, je moet begrijpen hoe je werkwoorden verbuigt en hoe 'het kofschip' werkt. Daardoor zijn die werkwoorden zo'n grote valkuil. We halen een oplossing uit de jaren zeventig uit de kast. Geen gedoe met 'd's' en 'dt's' meer: waar je een 't' hoort, schrijf je een 't'. Omdat we toch bezig zijn, nemen we ook de andere woordsoorten mee. 'Ik vint dat de hont te hart blaft' is nu een prima zin.

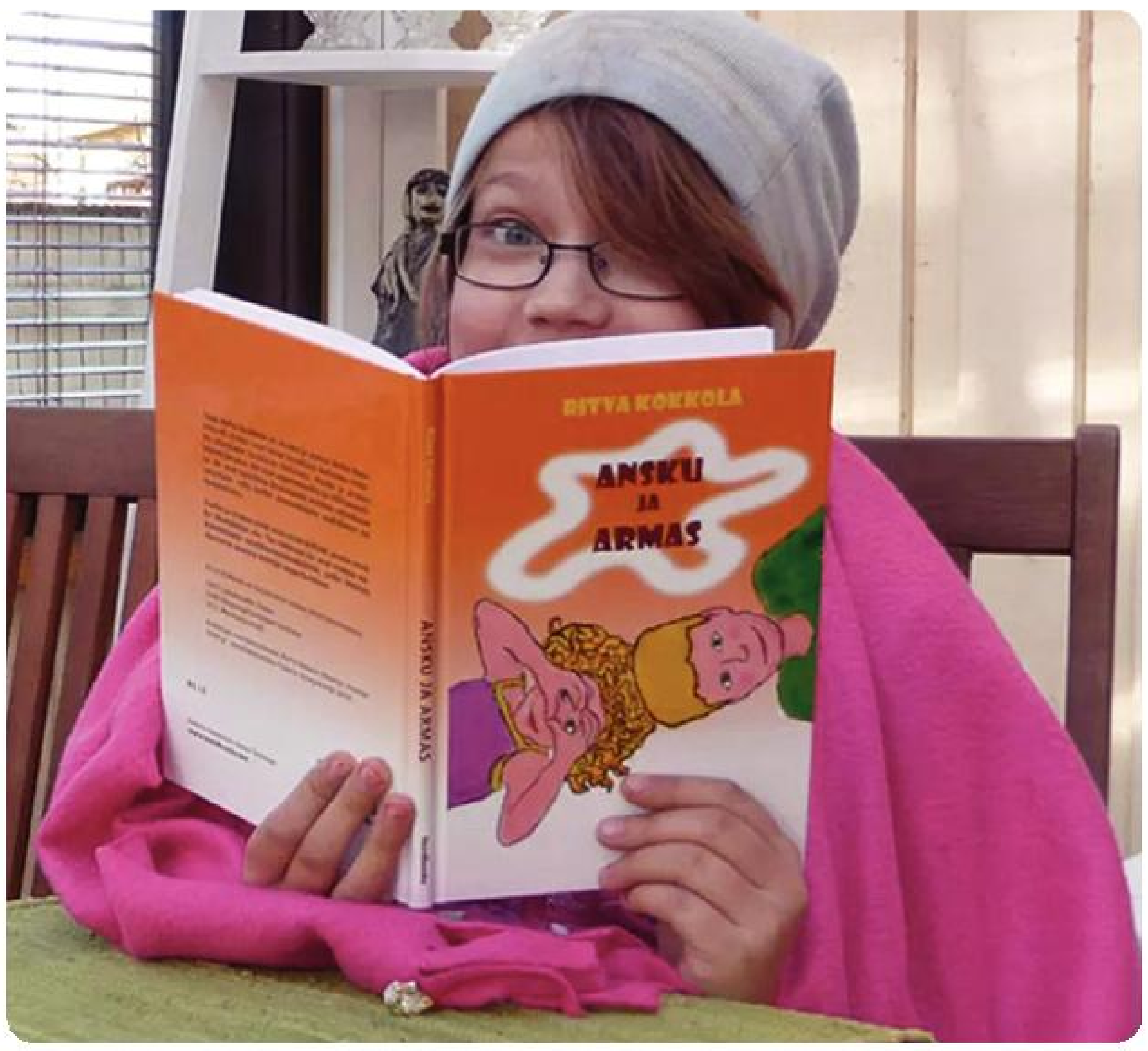
[7] Nu we op stoom zijn, pakken we meteen de buitenlandse woorden aan. Veel oorspronkelijk Latijnse, Griekse en Franse woorden dragen de sporen van hun oorspronkelijke spelling met zich mee. Al die exotische leenwoorden wilde een spellingcommissie in de jaren negentig verhelderen. Het clubje, onder leiding van de Vlaamse taalkundige Guido Geerts, vond dat je bij de ijssalon zou moeten kunnen kiezen tussen 'sitroen' en 'sjokola', en in het ziekenhuis moest je bij de 'sjirurg' of de 'ginekoloog' zijn. 'Kultuur' snuiven kon dan in het 'teater'. Begin 1994 lekten de voorstellen uit. Binnen een dag besloten de Nederlandse en Vlaamse cultuurministers dat zij geen 'kultuurministers' wilden worden en ze veegden de plannen van tafel. Maar wij denken dat het beter is als je alle woorden schrijft zoals je ze hoort. Dan moet je leenwoorden zo Nederlands mogelijk spellen. En als je eenmaal gewend bent aan 'doeane' en aan 'sjampo', dan is het toch best 'sjarmant'?

[8] Er is een manier om de spelling en de klant perfect op elkaar te laten aansluiten: met het fonetisch alfabet. Dat is door wetenschappers ontworpen om de uitspraak van woorden ondubbelzinnig op schrift vast te leggen. Deze letters vind je in woordenboeken achter trefwoorden met een ingewikkelde uitspraak. Er staat bijvoorbeeld 'chatbox / tʃɛdbɔks'.
Als we onze taal voortaan spellen in het fonetisch schrift, is er geen twijfel meer mogelijk over de spelling. Bovendien kan dan iedereen over de hele wereld alle Nederlandse woorden in één keer goed uitspreken.
[9] Een bekend bezwaar tegen dergelijke grondige spellingwijzigingen is dat we straks onze oude boeken niet meer kunnen lezen. 'Dat probleem wordt steeds kleiner', zegt Van Oostendorp. 'Boeken die gedigitaliseerd zijn, kan een computer zo omzetten van ouderwets Nederlands naar het fonetisch schrift.' Toch kleven er nog meer nadelen aan als we het Nederlands voortaan echt fonetisch schrijven. Zo heeft eigenlijk niemand het fonetische alfabet in de vingers. 'Ik behoor tot de twintig Nederlandse wetenschappers die het regelmatig gebruiken', zegt Van Oostendorp. 'Desondanks zou ik er een stuk langer over doen als ik een tekst in fonetisch schrift moet schrijven.'
[10] Bovendien wordt het toch erg verwarrend als iedereen precies schrijft wat hij zegt. In Vlaanderen spreken ze 'dossier' uit zoals het er staat, in Nederland is het 'dosjee'. In de Randstad spreken ze 'lopen' uit als 'lope', in Groningen gebruiken ze de eind-n wel, of ze maken er 'loopm' van. Een zachte 'g' en een Gooise 'r' vereisen andere fonetische tekens dan de 'g' en 'r' die je in andere streken hoort. Als je dat allemaal in de fonetische spelling probeert te proppen, dan zijn we weer terug in de middeleeuwen, toen iedereen schreef zoals het hem uitkwam.
[11] Een spelling die precies de uitspraak van elk woord weergeeft, kunnen we vergeten.

Naar: Quest, maart 2017

Opdracht 6

Bekijk de afbeeldingen. Leg uit waarom beide plaatjes geschikt zijn als illustratie bij tekst 3. Leg uit welk plaatje jij het meest passend vindt.

Ik kan/weet
- onderscheid maken tussen standpunten en argumenten. 3F
- tekstverbanden herkennen aan de hand van signaalwoorden. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een overtuigende tekst schrijven.

Startopdracht

Lees tekst 1.

1. Wat is het onderwerp van de tekst?
2. Welk standpunt heeft de schrijver?
3. Welke argumenten gebruikt hij voor dat standpunt?
4. Stel dat je het oneens bent met de schrijver. Bedenk drie tegenargumenten.

Tekst 1

Lang leve ons volkslied

[1] In heel wat landen beginnen kinderen de schooldag met het volkslied. Dat zingen zij staand naast de bank. Een politicus vindt dat wij dat in Nederland ook moeten gaan doen.
[2] Ik vind dit een goed idee. Er moet meer respect komen voor ons koningshuis. Dat kan door het volkslied uit het hoofd te leren en elke dag te zingen.
[3] Ook is het belangrijk dat kinderen al jong de Nederlandse identiteit op school bijgebracht krijgen, het liefst via het Wilhelmus. Dat staat symbool voor wat Nederland is.
[4] Tot slot: door het volkslied zullen Nederlanders meer saamhorigheid voelen. Het brengt verbinding.

Laten we daarom dit fraaie voorstel snel in de praktijk brengen.

Jurjen van de Brom, 2 vwo, Bilderdijklyceum, Amsterdam

Theorie

video-uitleg

Een overtuigende tekst schrijven

Met een **overtuigende tekst** probeer je lezers te winnen voor jouw mening. Een overtuigende tekst bevat een duidelijk **standpunt**: jouw opvatting over een kwestie. Voor dat mening geef je goede **argumenten**: je maakt duidelijk *waarom* je die mening inneemt. Probeer in je argumenten feiten te noemen die jouw standpunt ondersteunen.

Zo schrijf je een overtuigende tekst

- Maak een **bouwplan**:
  - Noteer bij Inleiding in kolom C het onderwerp en jouw standpunt.
  - Noteer bij Middenstuk in kolom C jouw argumenten in steekwoorden. Gebruik voor elk argument een aparte alinea.
  - Noteer in kolom D van het bouwplan zo veel mogelijk steekwoorden/korte zinnetjes. Noteer ook de feiten die je argumenten ondersteunen.
  - Noem bij Slot in kolom D nogmaals je standpunt.
- Schrijf de **inleiding**: omschrijf het onderwerp en kondig je standpunt aan met signaalwoorden zoals *Ik vind dat …, Ik ben van mening dat …*

- Gebruik in het **middenstuk** bij elk nieuw argument signaalwoorden voor een opsomming: *om te beginnen, bovendien, vervolgens, daarnaast, ten slotte*.
- Herhaal in het **slot** kort je standpunt, zo mogelijk in iets andere woorden.
- Gebruik in het slot signaalwoorden voor een conclusie: *al met al, kortom, daarom, dus*.

Opdracht 1

Kijk nog eens naar tekst 2 op pagina 110.

1. Wat is het standpunt van de auteur?
2. In welke alinea('s) vind je dit standpunt?
3. In alinea 2 t/m 5 geeft de auteur vier argumenten voor het standpunt. Noteer van elke alinea het gegeven argument.
4. 'Om te beginnen focust een leefstijlverandering op hoe jij je voelt ...' (al. 2) Door welke zin(nen) in alinea 2 wordt deze bewering ondersteund? Noteer de eerste twee woorden en de laatste twee.
5. 'Een laatste argument voor een leefstijlverandering is, dat je daarbij zelf de verantwoordelijkheid neemt voor de inrichting van je leven ...' (al. 5) Welke zin uit alinea 5 ondersteunt dit argument?
6. De alinea's 2 t/m 5 vormen een opsomming. Aan welke signaalwoorden zie je dat?
7. Welk signaalwoord voor een concluderend tekstverband staat in alinea 6?

Opdracht 2

Op Nieuw Nederlands Online vind je een half ingevuld bouwplan bij tekst 2 op pagina 110. Vul de rest van het bouwplan in.

Opdracht 3

De school heeft geld voor een opknapbeurt van de fietsenstalling. De directie wil bij die opknapbeurt leerlingen inzetten die na schooltijd onder leiding van vakmensen meehelpen. Dat vind jij (g)een goed idee.

1. Bepaal je standpunt en bedenk argumenten voor dat standpunt.
2. Maak een bouwplan en vul alle vakjes in.
3. Noteer in kolom D bij elk argument minstens acht steekwoorden.
4. Wissel je bouwplan uit met dat van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier en verbeter eventueel je bouwplan.
5. Schrijf een tekst van 300 woorden waarin je de lezer ervan overtuigt dat het plan van de directie (niet) goed is.

Opdracht 4

Je gaat een overtuigende tekst schrijven naar aanleiding van een standpunt.

1. Kies een van de onderstaande standpunten:
   - Over smaak valt zeker wel te twisten.
   - 'Beauty is in the eye of the beholder.' ('Mooi' is een subjectief oordeel.)
   - Een goed verzorgd uiterlijk helpt je verder in de wereld.
   - Geen fraaiere taal dan je moedertaal.
2. Maak een bouwplan.
3. Schrijf een overtuigende tekst van ongeveer 400 woorden.
4. Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het feedbackformulier en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet

- een overtuigende tekst schrijven met een inleiding, middenstuk en slot. 2F
- de lezer van mijn standpunt overtuigen met behulp van argumenten. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert een presentatie beoordelen.

Startopdracht

Bekijk het fragment. Er is geen geluid bij.

1 Hoe kun je aan de houding van de spreker merken dat hij voor publiek staat?
2 Als je naar zijn gezichtsuitdrukking kijkt, denk je dan dat het onderwerp vrolijk, droevig of serieus is? Licht je antwoord toe.
3 Kies vijf gebaren die hij maakt en interpreteer deze: wat zou hij ermee aangeven?

Bekijk het fragment nu met geluid.

4 Controleer of je het non-verbale gedrag van de spreker juist had geïnterpreteerd.

Theorie

video-uitleg

Een presentatie beoordelen

Als je **feedback** moet geven op een **presentatie**, let je niet alleen op de inhoud, maar ook op de manier van presenteren.

Zo vorm je een oordeel over de inhoud van een presentatie
Vraag je het volgende af:
- Is het onderwerp interessant, actueel, passend bij het publiek?
- Herken je in het verhaal een **opbouw** in inleiding, middenstuk en slot?
- Legt de spreker verbanden in de tekst door het gebruik van signaalwoorden en structurerende zinnen?
- Begint hij met een originele **aandachttrekker** en sluit hij af met een passende **uitsmijter**?
- Gebruikt hij de hulpmiddelen goed of leiden ze alleen maar af?

Zo vorm je een oordeel over de manier van presenteren
Let op het volgende:
- Staat de spreker in een ontspannen houding: rechtop, met de handen losjes langs het lichaam en met beide voeten stevig op de grond?
- Zijn de gebaren van de spreker ondersteunend en natuurlijk?
- Past zijn gezichtsuitdrukking bij de inhoud van het verhaal?
- Is hij voor iedereen verstaanbaar?
- Spreekt hij in een goed tempo? Last hij voldoende pauzes in?
- Vertelt hij op een natuurlijke toon of klinkt zijn verhaal alsof hij het uit zijn hoofd heeft geleerd?
- Legt hij contact met het publiek: kijkt hij rond, maakt hij oogcontact, speelt hij in op reacties van de luisteraars?

Opdracht 1

Luister naar het fragment.

1 Geef je oordeel over het stemgebruik van de eerste spreker. Is hij verstaanbaar? Spreekt hij in een goed tempo? Vertelt hij op een natuurlijke toon?
2 Geef je oordeel over het stemgebruik van de tweede spreker. Is hij verstaanbaar? Spreekt hij in een goed tempo? Legt hij de klemtonen in de zin zo, dat deze de belangrijke woorden benadrukken?

Bekijk het fragment nu en concentreer je op de houding bij het presenteren.

3 Kijk nogmaals naar de eerste spreker. Geef je oordeel over zijn houding. Staat hij in een ontspannen houding? Zijn zijn gebaren ondersteunend en natuurlijk?
4 Kijk nogmaals naar de tweede spreker. Legt hij contact met het publiek? Zijn zijn gebaren ondersteunend en natuurlijk?

Bekijk het fragment nogmaals. Concentreer je op de inhoud van wat gezegd wordt.

5 Op welke manier heeft de eerste spreker zijn verhaal opgebouwd?
6 Noteer de drie argumenten van de eerste spreker.
7 Vind jij zijn argumenten overtuigend? Waarom (niet)?
8 Op welke manier heeft de tweede spreker zijn verhaal opgebouwd?
9 Noteer de drie argumenten van de tweede spreker.
10 Vind jij zijn argumenten overtuigend? Waarom (niet)?

Opdracht 2

Bekijk het fragment, een hoorcollege van neuropsycholoog professor doctor Erik Scherder over wat er in de hersenen gebeurt als je naar muziek luistert.

1 Beschrijf de gezichtsuitdrukking van Scherder op het moment dat hij zijn presentatie opent.
2 Past deze volgens jou bij dit moment?
3 Hoe trekt Scherder aan het begin van zijn presentatie de aandacht van zijn publiek? Noem twee dingen.
4 Welke van Scherders woorden zijn enthousiasmerend bedoeld? Welk effect heeft dit op jou? Leg je antwoord uit.
5 Wat valt je op in de bewegingen van Scherder? Let op zijn hele lichaam.
6 Wat vind je van zijn lichaamshouding? Licht je antwoord toe.
7 Noteer een aantal dingen die je opvallen in het stemgebruik van de spreker. Let op tempo, verstaanbaarheid. Ga na of wat hij zegt natuurlijk overkomt.
8 Wat vind je van zijn stemgebruik? Licht je antwoord toe.
9 Verspreekt de spreker zich weleens?
10 Noteer drie manieren waarop hij contact maakt met zijn publiek.

Bekijk het fragment nu nogmaals en let op de inhoud van de presentatie.

11 Leid af uit wat Scherder vertelt, wat motorische gebieden zijn.
12 Waarom ga je bijna vanzelf bewegen als je muziek hoort?
13 Wat zijn frontale gebieden?
14 Geef een reden waarom het onderwerp van deze presentatie voor veel mensen interessant kan zijn.

Ik kan/weet
- de inhoud van een presentatie beoordelen. 1F
- de manier van presenteren beoordelen.

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een informatieve presentatie houden.

Startopdracht

Ga met de hele klas in een kring staan. Zorg dat er voldoende ruimte is om een stap naar voren te doen. Eén leerling doet een stap naar voren en noemt iets wat hij lastig vindt aan presenteren. Iedereen die dit ook lastig vindt, zegt 'Ik ook!' en doet ook een stap naar voren. Kijk even om je heen en stap terug in de kring. Herhaal dit een aantal malen, totdat alles wat jullie lastig vinden, genoemd is.

Theorie

video-uitleg

Een informerende presentatie houden

Een **informerende presentatie** heeft als doel het publiek informatie te geven. Een goede presentatie heeft een duidelijke structuur en wordt boeiend gebracht.

Zo bereid je een informerende presentatie voor
- Stel zo veel mogelijk **5w+h-vragen** over het onderwerp, zodat je een beeld krijgt van wat je kunt vertellen.
- Zoek **documentatie**: bronnen die antwoord geven op je vragen. Kijk niet alleen op internet, maar ook in boeken of kranten- en tijdschriftartikelen.
- Bedenk wat het publiek al weet over het onderwerp. Sluit zo mogelijk aan bij deze voorkennis, maar laat je presentatie vooral gaan over wat het publiek nog niet weet.
- Bepaal wat je gaat vertellen:
  - Trek in de **inleiding** met een pakkende opening de aandacht van je publiek. Noem dan het onderwerp en geef de opbouw van je presentatie aan.
  - Bespreek in het **middenstuk** de deelonderwerpen in een logische volgorde.
  - In het **slot** geef je een korte samenvatting. Eindig met een **uitsmijter**, een leuke slotzin. Sluit dus nooit af met: *Dit was mijn presentatie*.
- Bedenk welke voorwerpen of afbeeldingen je kunt laten zien om je presentatie levendig te maken. Gebruik eventueel PowerPoint of Prezi.
- Maak een **spiekbriefje** waarin je in steekwoorden de opbouw en inhoud van de presentatie weergeeft.
- Oefen je presentatie een paar keer hardop.

Zo houd je een informerende presentatie
- Sta rechtop, spreek rustig en duidelijk en laat nu en dan een korte stilte vallen.
- Maak oogcontact met je publiek.
- Houd in de gaten of het publiek je kan volgen.
- Gebruik je spiekbriefje ter ondersteuning. Lees dus niets zomaar letterlijk voor.
- Geef het publiek na de presentatie de gelegenheid om vragen te stellen.

Opdracht 1

Werk in drie- of viertallen. Stel dat jullie een presentatie moeten voorbereiden over cosmetische chirurgie.

1 Maak samen een woordweb en schrijf alles op wat jullie al over dit onderwerp weten. Dit is de voorkennis waarop jullie presentatie moet aansluiten.

2 Bedenk vragen over het onderwerp die niemand van jullie kan beantwoorden. Dit is de informatie die in ieder geval gepresenteerd moet worden.
3 Wat is een geschikte volgorde? Discussieer hierover en zet de vragen als deelonderwerpen in een logische volgorde.
4 Bedenk een paar mogelijkheden voor een originele opening.
5 Bedenk een paar mogelijkheden voor een uitsmijter.
6 Wissel de ideeën van de verschillende groepjes over een originele opening en uitsmijter klassikaal uit:
   – Welke openingszin(nen) wekte(n) het best de interesse?
   – Welke slotzin vinden jullie het geschiktst?

Opdracht 2

Werk in tweetallen.
1 Denk aan iets waarover je veel weet, bijvoorbeeld een game die je graag speelt of de sport die je beoefent.
2 Overdenk kort wat je binnen drie minuten over je onderwerp kunt vertellen. Maak eventueel een klein spiekbriefje.
3 Ga voor je klasgenoot staan en vertel binnen drie minuten zo veel mogelijk over jouw onderwerp.
4 Wissel van beurt.
5 Bespreek de goede en minder goede punten van jullie presentatie aan de hand van de theorie.
   – Stonden jullie goed rechtop en keken jullie de ander aan?
   – Was het spreektempo goed?
   – Lazen jullie niet te veel voor vanaf het spiekbriefje?
   – Was de slotzin geschikt?

Maak van jullie nabespreking aantekeningen in je schrift.

Opdracht 3

Je gaat een informerende presentatie houden van ongeveer 6 minuten. Kies een onderwerp waarover genoeg te vertellen is en waarover je klasgenoten nog niet veel weten, bijvoorbeeld een land dat je interessant vindt, een belangrijke persoon (uit de geschiedenis) of een gebeurtenis (uit het verleden).
1 Kies een geschikt onderwerp. Inventariseer zo mogelijk wat de voorkennis van je klasgenoten is over het onderwerp.
2 Stel over je onderwerp zo veel mogelijk 5w+h-vragen.
3 Zoek documentatie om deze vragen te beantwoorden.
4 Bepaal uit welke deelonderwerpen je middenstuk bestaat. Orden je informatie.
5 Maak eventueel een PowerPoint of Prezi en bedenk wat je nog aan ander ondersteunend materiaal kunt inzetten om je verhaal aantrekkelijk te maken.
6 Oefen je presentatie voor jezelf. Maak eventueel gebruik van de spiegel of oefen voor een proefpubliek, dat je na afloop wat tips kan geven.
7 Houd de presentatie.
8 Beantwoord eventuele vragen.

Ik kan/weet
- een voorbereide informerende presentatie houden op basis van informatie uit verschillende bronnen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over rijmende uitdrukkingen.

Startopdracht

Werk in tweetallen.

1 Noteer de uitdrukkingen uit de zinnen en geef de betekenis.
2 Zin *a*, *b* en *c* horen bij elkaar en zin *d*, *e* en *f* ook. Wat is het gemeenschappelijk kenmerk van elk groepje?
3 Welke overeenkomst zien jullie in alle zes uitdrukkingen?
a Meneer Landzaat zei geen boe of bah, toen hij Herman tegenkwam.
b We ergerden ons groen en geel aan het kokette getut van Katinka.
c Met zo'n drukke baan als zorgverlener is het steeds jachten en jagen.
d De kinderen aten de spruitjes tegen heug en meug op.
e We weten weinig over de handel en wandel van deze zeventiende-eeuwse schilder.
f De pestkop werd zelf slachtoffer van gepest: Boontje komt om zijn loontje.

Theorie

video-uitleg

Rijmende uitdrukkingen

Je kent al twee soorten uitdrukkingen met woordparen: woordparen met synoniemen (*pais en vree*) en woordparen met tegenstellingen (*met vallen en opstaan*). Er zijn ook **rijmende uitdrukkingen**. Het rijm kan zijn:
– beginrijm of alliteratie: *kant-en-klaar*;
– eindrijm: *heg noch steg weten*.
Rijmende woordparen kunnen deel uitmaken van een langere uitdrukking, zoals in *de tering naar de nering zetten*.

Opdracht 1

Noteer uit onderstaande zinnen de uitdrukkingen, het soort rijm en de betekenis van de uitdrukking. Gebruik zo nodig een woordenboek.

1 Terwijl mijn vader ons in het noodweer liep te zoeken, zaten wij al hoog en droog bij de loeiende houtkachel.
2 In het conflict staan ze lijnrecht tegenover elkaar: het wordt buigen of barsten.
3 De plannen voor de reis naar Canada waren in kannen en kruiken.
4 Vroeger deden padvinders huis aan huis klusjes voor een kwartje bij de actie 'een heitje voor een karweitje', maar wie kent die uitdrukking nog?
5 Georgina vertelde in geuren en kleuren het verhaal over de ontsnapte panter.
6 Hebben de Duitsers in 1940 zonder slag of stoot Denemarken ingenomen?

Opdracht 2

Vul in de zinnen woorden in, zodat er een rijmende uitdrukking ontstaat en geef de betekenis.

1 De pechvogel is door schade en … wijs geworden.
2 Bij de kapper praten de klanten vaak over koetjes en ….
3 Jullie zullen als stel de lusten én de … met elkaar moeten delen.
4 Wat lijkt Victor op z'n vader! Hij heeft echt een aardje naar zijn ….
5 De schoolkinderen fietsen elke dag door weer en … over de Spookweg.
6 Als coach en trainer stond hij zijn spelers bij met raad en ….

Opdracht
3

Lees tekst 1.

1 Schrijf de onderstreepte woorden 1 t/m 21 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.

2 De woorden *a* t/m *h* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a esthetiek	– *bedrog*
b feministische	– *onethisch; afkeurenswaardig (in ethische zin)*
c naar verluidt	– *ontrouwe*
d fraude	– *plaats van oorsprong*
e afvallige	– *schoonheidsleer; theorie van schone kunsten*
f immoreel	– *strenggelovige; rechtzinnige*
g bakermat	– *van de vrouwenbeweging; strijdend voor het idee van gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen*
h orthodoxe	– *zoals gezegd*

Tekst 1

Wat is er mis met missverkiezingen?

[1] Schoonheid heeft een zwart randje. Dat illustreert een (1) bizar bericht uit Ecuador. In de stad Duran vond een missverkiezing plaats. Daar heb je wel een beeld bij: een groep meisjes loopt zonder blikken of blozen schaars gekleed over de catwalk; de jury beoordeelt de jongedames op uiterlijke kenmerken. Met (a) esthetiek heeft het weinig te maken, wel met 'vrouwelijk schoon', in mannenogen. Zo'n vleeskeuring roept heftige reacties op, niet alleen uit (b) feministische hoek. Maar daarover straks meer.

[2] Winnares in Duran werd de 19-jarige Catherine Cornejo. De hoofdprijs bestond uit een auto, een tablet én, zeer opmerkelijk, een waardebon voor een (2) cosmetische correctie. Schoonheid is immers (3) maakbaar volgens de huidige maatstaven. Maar Catherine vond die ingreep niet echt nodig; ze was eigenlijk al mooi genoeg. Na lang wikken en wegen (4) zwichtte de kersverse miss (5) evenwel, (c) naar verluidt omdat de plastisch chirurg die de operatie zou uitvoeren, bleef aandringen. Catherine onderging een liposuctie – een medische behandeling waarbij overtollig vet wordt weggezogen. Die mislukte. Miss Duran moest de operatie met de dood bekopen. Opvallend (6) detail: de chirurg zat ook in de jury bij de missverkiezing. Het overlijden van Catherine en de dubieuze rol van de dokter veroorzaakten grote beroering.

[3] Rellen rond missverkiezingen zijn eerder regel dan uitzondering. Deelneemsters klagen steen en been over het gebrek aan collegialiteit. Al vallen de nummers 1 en 2 elkaar snikkend in de armen bij de

bekendmaking van de winnares, achter de schermen is het haat en nijd. De concurrentie is moordend en dat werkt (d) fraude en corruptie in de hand. Daarnaast zijn er vaak heftige protesten en politieke (7) controverses rond het evenement.

[4] Neem de verkiezingen voor de (8) milieubewuste miss Earth, die onlangs in Wenen werd en gehouden. Ting Wenyin, de Taiwanese deelneemster, wilde daarbij een sjerp dragen met de naam van haar land. Dat schoot de Chinese overheid in het verkeerde keelgat. Ook ergerde die zich aan de – in China verboden – Taiwanese vlag, die Ting te pas en te onpas toonde. De communistische

volksrepubliek China en het kapitalistische Taiwan (9) steggelen namelijk over de (10) status van Taiwan, een conflict dat al 70 jaar duurt. China beschouwt het eiland als een (e) afvallige provincie. Bij de Miss Earth-verkiezingen bleek de lange arm van de Chinese overheid te reiken tot in de kantoren van de organisatie. Die liet de oren hangen naar de economische en politieke reus, die China nu eenmaal is. Ting moest (11) bakzeil halen: een sjerp dragen met daarop 'China Taipei', de enige naam waaronder Taiwanezen mogen meedoen aan internationale evenementen.

[5] Van een andere orde zijn protesten tegen het verschijnsel 'missverkiezing'. De bezwaren zijn dat zo'n verkiezing (f) immoreel is en ingaat tegen de (12) emancipatie van vrouwen. In het verleden deden die protesten zich meestal voor in Amerika, de (g) bakermat van de 'beauty contest'. Maar kort geleden was Jakarta, de hoofdstad van Indonesië, het toneel van felle demonstraties. Duizenden jonge, (h) orthodoxe moslimvrouwen gingen de straat op en verzetten zich met hand en tand tegen de missverkiezing die daar zou plaatsvinden. Zij vinden dat de wedstrijd in strijd is met gelijke rechten voor mannen en vrouwen, en vrouwen (13) degradeert tot (14) lustobjecten. (15) Te elfder ure werd het evenement verplaatst naar Bali. Er werden meer (16) concessies gedaan. Er ging bijvoorbeeld een streep door de bikiniparade: elke deelneemster droeg een sarong, die het lichaam vrijwel geheel bedekt.

[6] En wat te denken van verkiezingen van Miss Mini België voor meisjes van zes tot tien? De wedstrijd werd in 2016 op het laatste moment verboden. De inspectie stelde klip-en-klaar dat het feestje neerkwam op kinderarbeid. Bovendien zou zo'n verkiezing schadelijke invloed hebben op de manier waarop kinderen elkaar (17) bejegenen. Het uiterlijk gaat een belangrijke rol spelen in de onderlinge omgang. Maar dat uiterlijk is een gegeven waarop een kind zo goed als geen invloed heeft, aldus de Belgische autoriteiten.

[7] Kan een missverkiezing ook positieve kanten hebben? Wis en waarachtig, vinden voorstanders: de organisatie steunt bijvoorbeeld een goed doel, het bedrijfsleven pikt een graantje mee én er worden talloze (18) alternatieven bedacht die juist het 'schoonheidsideaal' met een knipoog aan de kaak stellen. Zo kent Italië een verkiezing van miss Cicciona ('Dikkerdje'), waarbij de enige (19) conditie is dat een deelneemster minstens honderd kilo weegt. Vergelijkbaar is de Thaise verkiezing van miss Jumbo Queen. De opbrengst komt ten goede aan de (20) instandhouding van de Thaise (21) olifantenpopulatie. En het draait hierbij ook niet om objectieve schoonheid, voor zover die al bestaat. De winnares van deze wedstrijd is degene die het meest op een olifant lijkt. Waarom doen daar eigenlijk geen mannen aan mee? Die zouden vast hoge ogen gooien.

Opdracht 4

Werk in tweetallen.

1. In tekst 1 staan zeven uitdrukkingen met rijmende woordparen: één in elke alinea. Noteer die en geef de betekenis.
2. Wat wordt bedoeld met de woorden 'vleeskeuring' (alinea 1) en 'reus' (alinea 4)? Welke vorm van beeldspraak herken je hier?
3. Wat wordt bedoeld met 'de lange arm'? Is 'de lange arm' een metafoor, een personificatie of een metoniem?
4. Noteer twee woorden uit alinea 5 die beeldspraak bevatten. Benoem de beeldspraak en geef aan wat ermee bedoeld wordt.
5. Wat betekent 'met een knipoog' (alinea 7)? Is dat een metafoor of metoniem?

Opdracht 5

1. In tekst 1 komen nog zes andere uitdrukkingen voor (twee in alinea 4, één in alinea 5 en drie in alinea 7). Noteer die en geef de betekenis.
2. Bij welke van de uitdrukkingen die je onder 1 genoemd hebt, is er ook sprake van rijm?

Opdracht 6

Vul een passend woord in. Kies uit: *alternatief – bakzeil halen – bejegenen – concessie – conditie – controverse – degraderen – detail – feministisch – fraude – immoreel – milieubewust – orthodox – populatie – steggelen – zwichten*. Je houdt zes woorden over.

1. Door zijn schulden was de penningmeester … voor de verleiding om een greep in de kas te doen.
2. In onderhandelingen moeten de partijen vaak … doen om tot elkaar te komen.
3. Vind jij 'een leugentje om bestwil' toelaatbaar of is elke leugen een vorm van … gedrag?
4. In Nederland is er een … ontstaan rond de figuur van Zwarte Piet.
5. De NAM wilde doorgaan met boringen, maar moest na heftige protesten ….
6. Lara was prima in staat om de koningin te … als een mens van vlees en bloed.
7. De vuurwerkshow kan alleen plaatsvinden als aan de strenge … van de brandweer wordt voldaan.
8. Zonnepanelen zijn toch een goed … voor windmolens?
9. Als we deze wedstrijd niet winnen, zullen we … naar een lagere klasse.
10. ... gelovigen zijn vaak te herkennen aan hun traditionele kleding.

Opdracht 7

Maak met elk van de zes woorden die bij opdracht 6 overblijven, een zin waaruit de betekenis van die woorden duidelijk blijkt.

Opdracht 8

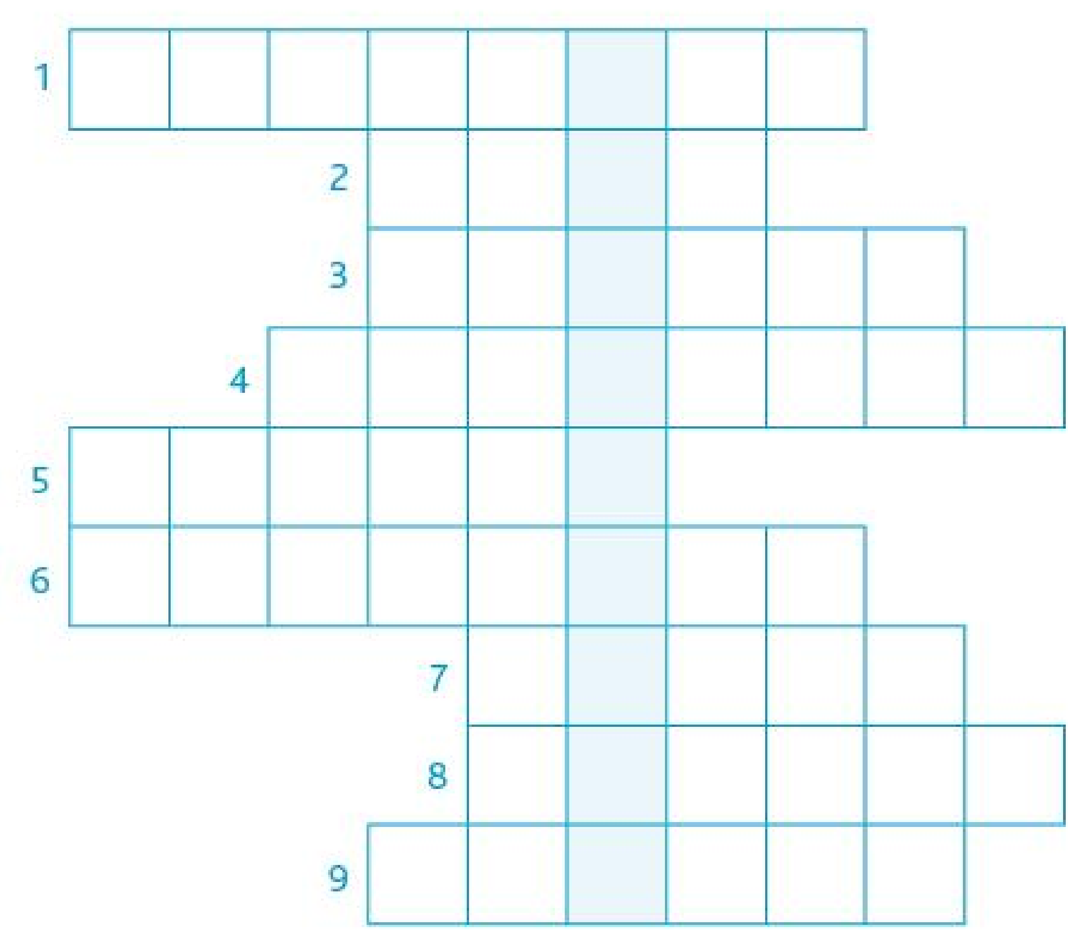
Vervang het onderstreepte deel door een uitdrukking met rijmende woordparen. Je vindt ze in deze paragraaf.

1. De transfer van Djerel Ganzerik naar WVV is eindelijk goed geregeld.
2. In deze buitenwijk met woonerven weet ik de weg niet.
3. Lissa en Thijs zaten de stamppot andijvie met grote tegenzin op te eten.
4. Tijdens de betoging verzetten de demonstranten zich heftig tegen de ME.
5. Bas vertelde het verhaal over zijn hachelijke tocht in de Alpen met veel details.
6. In een relatie moet je de positieve en negatieve dingen met elkaar delen.
7. De rechercheurs zijn geïnteresseerd in de gedragingen van de topcrimineel die vorige maand uit de gevangenis is ontslagen.
8. Mijn broer bezoekt ons regelmatig, ook als het niet uitkomt.

Opdracht 9

Hieronder staan negen vrij cryptische omschrijvingen van woorden die je in dit hoofdstuk hebt geleerd. Soms verwijst de omschrijving naar een tweede betekenis die het woord heeft naast de betekenis die je al kent.
Zoek de woorden die bij de omschrijvingen horen en vul ze in het diagram in. In de blauwe kolom lees je dan een woord dat past bij het thema van dit hoofdstuk.

1. Wat niet fatsoenlijk is, gaat tegen de moraal in.
2. Begeerte die je best lekker vindt.
3. Een bijzonderheid die ook wel klein kan zijn.
4. Streng in de leer en recht van zinnen.
5. Dat pleeg je als je vals speelt of afkijkt bij een toets.
6. Een uitstekende voorwaarde voor de marathonloper.
7. Wonderlijk en vreemd.
8. Mooi, proper en rein.
9. Een positie die aanzien geeft.

Ik kan/weet
- rijmende uitdrukkingen herkennen en begrijpen. 2F

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over hoofd- en bijzinnen.

Startopdracht

1 Welke zinnen van tekst 1 hebben meer dan één persoonsvorm? Noteer het eerste en het laatste woord.
2 Hoe heb je de persoonsvormen in de tekst gevonden?

Tekst 1

Mooi niet grappig!

De oud-CEO van Disney veroorzaakte veel ophef door een onhandige uitspraak te doen. Hij beweerde in een interview dat erg mooie vrouwen niet grappig zijn. Sommige schoonheden winnen wel een missverkiezing, maar die vertellen volgens hem heus geen moppen. Het internet steigerde. Van diverse kanten kwamen voorbeelden van knappe dames die wel humor hebben.

Theorie

video-uitleg

Enkelvoudige en samengestelde zinnen; hoofd- en bijzinnen

Een zin met één persoonsvorm heet een **enkelvoudige zin**. Een zin met meer dan één persoonsvorm heet een **samengestelde zin**:
– *1* {$_{\text{hoofdzin}}$ Ik (ow) heb nooit geld bij me}, *want* {$_{\text{hoofdzin}}$ ik (ow) gebruik mijn pinpas}.
– *2* {(*$_{\text{bijzin}}$ Omdat ik (ow) mijn pinpas gebruik*), $_{\text{hoofdzin}}$ heb ik (ow) nooit geld bij me}.

Er zijn **hoofdzinnen** en **bijzinnen**. Kenmerken:

Hoofdzin
- Onderwerp en persoonsvorm staan naast elkaar; er passen (bijna nooit) andere zinsdelen tussen.
- De persoonsvorm staat voor in de zin: op de eerste of tweede plaats.

Bijzin
- Tussen onderwerp en persoonsvorm kunnen wel andere zinsdelen staan (bijvoorbeeld het woordje 'niet').
- De persoonsvorm staat vaak achter in de bijzin.

Zinnen kunnen op twee manieren samengesteld zijn: nevenschikkend of onderschikkend:
- **nevenschikking** (ns): De zin bestaat uit (minstens) twee hoofdzinnen, zoals in zin 1. Ook twee bijzinnen kunnen nevenschikkend verbonden zijn, zoals in zin 3:

– *3* {$_{\text{hoofdzin}}$ Cheryll (ow) heeft besloten (*$_{\text{bijzin}}$ dat zij (ow) contant geld meeneemt*) en (*$_{\text{bijzin}}$ dat ik (ow) met mijn pinpas betaal*)}.

- **onderschikking** (os): De zin bestaat uit een hoofdzin met een bijzin erin. De bijzin kan vooraan staan, zoals in zin 2, of achteraan, zoals in zin 4:

– *4* {$_{\text{hoofdzin}}$ Ik (ow) heb nooit geld bij me, (*$_{\text{bijzin}}$ omdat ik (ow) mijn pinpas gebruik*)}.

Opdracht
1

De volgende zinnen bestaan uit een hoofdzin met een bijzin erin. Maak in je hoofd de zin vragend; de hoofdzin komt dan vooraan te staan. Noteer vervolgens of de bijzin voor of achter in de zin staat.

1 Als hun diensttijd erop zit, worden de meeste treinen ontmanteld.
2 Uit onderzoek blijkt dat fijnstof in de longen en in de hersenen terechtkomt.
3 Mensen lachen vooral omdat ze aardig willen doen tegen anderen.
4 Dat hij de journalistiek in wilde, wist Jeroen Pauw al op de middelbare school.
5 Hoewel hij wel ontworpen is, heeft Nederland de snelweg A3 nooit aangelegd.
6 Middels camouflage zorgen sommige prooidieren ervoor dat ze niet opvallen.

Opdracht
2

Noteer de structuur van de zin: A {hoofdzin} + {hoofdzin}, B *{(bijzin)* + hoofdzin} of C {hoofdzin + *(bijzin)}*. Noteer daarachter of er sprake is van nevenschikking (ns) of van onderschikking (os).

1 Nederland heeft veel onderzoekers voortgebracht, maar wie was de grootste?
2 *Quest* stelde die vraag aan wetenschappers en enkele resultaten volgen hier.
3 Omdat hij licht beschreef als golfverschijnsel, staat Christiaan Huygens op één.
4 Huygens ontdekte de ringen rond Saturnus en hij vond het slingeruurwerk uit.
5 Hoewel Antoni van Leeuwenhoek bekendstaat als uitvinder van de microscoop, heeft hij het instrument eigenlijk alleen verbeterd.
6 Lenzenslijper Baruch Spinoza werd vooral bekend doordat hij ook filosoof was.

Opdracht
3

Een samengestelde zin kan ook bestaan uit drie zinnen:
– {$_{\text{hoofdzin}}$ *Deze band werd beroemd (*$_{\textit{bijzin}}$ *doordat Lisa prachtig zong) en (*$_{\textit{bijzin}}$ *Brendan originele composities maakte)*.} Structuur: {hz + *(bz)* + *(bz)*}
Noteer de structuur van de zinnen.

1 Rioolbuizen liggen vrij diep onder de grond, want ze moeten een beetje aflopen, zodat het vieze rioolwater goed blijft stromen.
2 Terwijl een muis maar een jaar of vier wordt, kan een kip wel vijftien jaar leven, maar sommige andere vogels bereiken nog veel hogere leeftijden.
3 Omdat ons stroomnetwerk met dat van andere landen verbonden is, hebben we in Nederland ook elektriciteit als onze centrales zouden uitvallen.
4 Wetenschappers denken dat helium en waterstof uit de atmosfeer zijn verdwenen, doordat deze gassen erg licht zijn.

Opdracht
4

Maak met elk van de volgende structuren een zin. Lees zo nodig de uitleg in Route A (herhaalroute) op Nieuw Nederlands online.

1 {hz + *(bz)*} + {hz}
2 {hz} + {*(bz)* + hz}
3 {hz} + {hz} + {hz}
4 {hz + *(bz)* + *(bz)*}
5 {*(bz)* + hz} + {hz}
6 {*(bz)* + hz + *(bz)*}

Opdracht
5 ✱

Als in een bijzin onderwerp en persoonsvorm naast elkaar staan, kun je er bijvoorbeeld *niet* tussen plaatsen; bij een hoofdzin lukt dat niet:
– *Als Lisanne (ow)* (niet) <u>*snowboardt*</u>, <u>*is*</u> (*niet) *ze (ow) altijd helemaal gelukkig*.

1 Maak vijf zinnen met een bijzin erin waarin onderwerp en persoonsvorm naast elkaar staan. Zorg ervoor dat de bijzin soms vooraan staat en soms achteraan.
2 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Onderstreep in elkaars zinnen de bijzinnen.

Ik kan/weet
- hoofd- en bijzinnen herkennen in samengestelde zinnen.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over voegwoorden.

Startopdracht

Bekijk de zinnen *a* t/m *d*.

1 Welke twee delen van de zin verbindt het onderstreepte woord?
2 Zet achter de twee delen of het gaat om:
A twee groepjes woorden B twee hele zinnen C twee woorden

a Uit een onderzoek van TNO blijkt dat de ouders van kinderen met veel gaatjes in hun tanden negatiever <u>en</u> mopperiger zijn dan die van kroost zonder gaatjes.
b Voor het onderzoek selecteerde men kinderen van vijf tot acht jaar met minstens vier gaatjes <u>en</u> kinderen zonder gaatjes.
c De kinderen moesten samen met hun ouders een huis tekenen <u>of</u> een probleem oplossen, waarbij ze werden gefilmd.
d Gaatjesloze kinderen kregen van hun ouders weinig kritiek, <u>maar</u> ze ontvingen juist wel vaak complimentjes, zo maakten de opnames duidelijk.

Theorie

video-uitleg

Voegwoord

Voegwoorden verbinden twee woorden, woordgroepen of zinnen met elkaar. Er zijn twee soorten:

- De **nevenschikkende voegwoorden** (ns.vgw) zijn *dus, en, maar, of, want. Ze* verbinden
  - twee woorden: *Nick <u>en</u> Simon; tulpen <u>of</u> gladiolen*
  - twee woordgroepen: *geen kopje koffie <u>maar</u> een kopje thee*
  - twee hoofdzinnen: *{Job trekt een pak aan}, want {hij gaat naar een bruiloft}.*
  - twee bijzinnen: *{$_{hoofdzin}$ Elianne rekent erop ($_{bijzin}$ dat jij haar helpt met schilderen) en ($_{bijzin}$ dat ik haar help verhuizen).}*

- **Onderschikkende voegwoorden** (os.vgw) als *aangezien, als, dat, doordat, hoewel, mits, nadat, of, ofschoon, omdat, opdat, terwijl, toen, voordat, zodat, zodra* verbinden een bijzin met een hoofdzin:
  {$_{hoofdzin}$ *Weet Max al* ($_{bijzin}$ *<u>of</u> hij die poster van LeBron James gaat kopen)?*}

Opdracht 1

1 Vul op de puntjes een voegwoord uit de theorie in dat de delen van de zinnen samenvoegt. Je mag elk woord maar één keer gebruiken.
2 Noteer achter de woorden die je hebt ingevuld, de woordsoort: nevenschikkend (ns.vgw) of onderschikkend (os.vgw).

a Het scheelt niet veel, … mannen lijken iets muzikaler dan vrouwen … vwo'ers scoren wat hoger dan vmbo'ers.
b Er is in de IJszee meer plankton voor de walvis, … er minder ijsschotsen zijn.
c Nancy droomt ervan op Mars te gaan wonen, … ze de aarde te vol vindt.
d Mijn broers bereiden het eten, … ik met mijn ouders de tent opzet.
e … Niels ergens gaat eten … logeren, kijkt hij altijd eerst op TripAdvisor.
f Nancy droomt ervan op Mars te gaan wonen, … ze vindt de aarde te vol.

Opdracht
2

Noteer de voegwoorden uit de zinnen en zet erachter om welke soort het gaat: nevenschikkend (ns.vgw) of onderschikkend (os.vgw). Let op: alle zinnen bevatten meer dan één voegwoord.

1 Zodra Elise thuiskomt, smijt ze haar tas weg en trekt ze haar sloffen aan.
2 Wist je dat er vroeger geen asfaltwegen waren, maar straten van klinkers?
3 Toen de stroom uitviel, staken we kaarsen aan, omdat het aardedonker was.
4 Aangezien beiden goed uitleggen, maakt het niet uit of Els of Daan mij helpt.
5 Hoewel de weg glad is, veroorzaak ik geen ongelukken, want ik rijd voorzichtig.
6 Mark wil thuis zijn voordat het donker wordt, dus hij fietst flink door.

Opdracht
3

1 Maak drie zinnen. Gebruik daarin ten minste vijf voegwoorden.
2 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Noteer van elkaars zinnen de voegwoorden en zet de woordsoort erachter: ns.vgw of os.vgw.

Opdracht
4

Niet alle bijzinnen beginnen met een onderschikkend voegwoord. Een bijzin kan bijvoorbeeld ook beginnen met:

- een vragend voornaamwoord: *Ik vraag me af (wat de beste oplossing is).*
- een bijwoord: *Weet u misschien (wanneer de trein naar Deventer vertrekt)?*
- een voorzetsel: *Jos moet nog beslissen (bij welke club hij gaat voetballen).*
- het telwoord *hoeveel*: *De notaris zal u vertellen (hoeveel u heeft geërfd).*

1 Maak drie zinnen met een bijzin erin. In de eerste zin begint de bijzin met een vragend voornaamwoord, in de tweede met een bijwoord, in de derde met *hoeveel*.
2 Maak drie zinnen met een bijzin erin. De bijzinnen moeten beginnen met drie verschillende voorzetsels.
3 Bekijk je zinnen van 2. Welke woordsoort hebben de woorden na het voorzetsel?

Opdracht
5

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – (st.)bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed.vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – vz – bw – bep.hoofdtelw – onbep.hoofdtelw – bep.rangtelw – onbep.rangtelw – ns.vgw – os.vgw.*

Tekst 1

Adonis

Adonis was zo'n buitengewoon knappe jongeman dat de godin Aphrodite verliefd op hem werd. Helaas was de jongen nogal roekeloos als hij op jacht was naar gevaarlijk wild, zijn favoriete tijdverdrijf. Toen Adonis op zekere dag een wild zwijn aanviel, draaide het dier zich plotseling om en doorboorde het met zijn slagtand Adonis' dij. Die probeerde te vluchten, maar zijn been weigerde, zodat het zwijn hem kon doden.

Aphrodite was diep bedroefd. Maar gelukkig kon Zeus haar troosten. De oppergod zorgde ervoor dat haar lief op de eerste lentedag de onderwereld mocht verlaten om bij haar te zijn. Overal waar hij liep, ontloken dan vele bloemen en begonnen alle vogels te fluiten. Iedere herfst keerde Adonis terug naar het dodenrijk en huilde de natuur vanwege zijn vertrek. Naar Adonis is een prachtig bloeiende plant genoemd.

Ik kan/weet • nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden herkennen en gebruiken. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert woorden die bij elkaar horen, bij elkaar plaatsen.

Startopdracht

1 Welke zin vind je beter, A of B? Licht je keuze toe.
A ☐ Als hij straks naar klas 3 gaat, hoopt Rob dat hij bij Mark in de klas komt.
B ☐ Rob hoopt dat hij bij Mark in de klas komt, als hij straks naar klas 3 gaat.

2 Welke van de zinnen A, B en C vind jij het duidelijkst? Licht je keuze toe.
A ☐ Al het zakgeld dat ik dit hele jaar heb opgespaard, geef ik uit aan vuurwerk.
B ☐ Al mijn dit hele jaar opgespaarde zakgeld geef ik uit aan vuurwerk.
C ☐ Ik heb dit hele jaar al mijn zakgeld opgespaard en dat geef ik uit aan vuurwerk.

Theorie

video-uitleg

Aantrekkelijk formuleren 4: zet bij elkaar wat bij elkaar hoort

Een tekst leest gemakkelijker als woorden of zinsdelen die bij elkaar horen, ook dicht bij elkaar staan. Hier vind je vijf tips:

- Zet geen lange bijvoeglijke bepaling vóór een zelfstandig naamwoord.
  Niet: *Beroepsofficier is een avontuurlijk en bovendien goedbetaald beroep.*
  Wel: *Beroepsofficier is een avontuurlijk beroep, dat bovendien goed betaalt.*

- Zet het onderwerp en het gezegde zo dicht mogelijk bij elkaar. Gebruik in lange zinnen dus liever *want* en *maar* dan *omdat* en *hoewel*, want na *want* en *maar* staan onderwerp en persoonsvorm naast elkaar.
  Niet: *Mijn broer Bas droomt van een carrière bij de landmacht, hoewel hij misschien niet aan de strenge toelatingseisen van het leger voldoet.*
  Wel: *Mijn broer Bas droomt van een carrière bij de landmacht, maar hij voldoet misschien niet aan de strenge toelatingseisen van het leger.*

- Zet de andere werkwoorden van het gezegde dicht bij de persoonsvorm.
  Niet: *Een kandidaat kan bijvoorbeeld wegens een gebrek aan emotionele stabiliteit afgewezen worden.*
  Wel: *Een kandidaat kan bijvoorbeeld afgewezen worden wegens een gebrek aan emotionele stabiliteit.*

- Zet bijzinnen die een voorwaarde aangeven, bij het zinsdeel waar ze bij horen.
  Niet: *Als hij zijn best doet, vermoed ik, dat Bas de toelatingstoets kan halen.*
  Wel: *Ik vermoed dat Bas de toelatingstoetsen kan halen, als hij zijn best doet.*

- Splits scheidbare werkwoorden niet als dat niet nodig is.
  Niet: *Denk jij dat Bas het beroep van officier uit zal kunnen oefenen?*
  Wel: *Denk jij dat Bas het beroep van officier zal kunnen uitoefenen?*

Opdracht
1

1 Bedenk bij alle vijf tips uit de theorie nog een voorbeeldzin voor hoe het níét moet.
2 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Verbeter elkaars zinnen: maak ze zo, dat ze een voorbeeld zijn van hoe het wél moet.

Opdracht 2

Verbeter de zinnen: zet woorden bij elkaar die bij elkaar horen.

1 Als Yildiz zeventien wordt, denkt ze dat haar ouders haar rijlessen betalen.
2 Zondagmiddag zal de huldiging van Feyenoord, dat na tien jaar eindelijk weer eens kampioen van Nederland werd, op de Coolsingel plaatsvinden.
3 Deze uit het Midden-Oosten afkomstige, om hun geloof vervolgde christenen hebben in Nederland politiek asiel aangevraagd.
4 Joyce zei tegen Alice dat ze absoluut niet van zangeressen die zich door grote orkesten laten begeleiden, houdt.
5 De arbiter vond het niet leuk om op basis van de videobeelden het doelpunt alsnog af te moeten keuren.
6 Veel meisjes vallen wel op zo'n gespierde en er door de vele tatoeages ook nog eens stoer uitziende sportman.
7 Ik vind het stom dat je je zuurverdiende geld aan onnodige dingen die je makkelijk had kunnen missen, hebt uitgegeven.
8 Zodra je met B1 meetraint, verwacht ik dat je veel meer techniek zult krijgen.
9 Yunus' moeder heeft net als alle andere dagen voor hij vanochtend naar school ging, zijn boterhammen gesmeerd.
10 Bij de eerstehulppost werd een hevig bloedende, door een verdwaalde politiekogel geraakte demonstrant binnengebracht.

Opdracht 3

Je gaat een tekst schrijven van 250 à 300 woorden over het onderwerp *Mooi*. Kies iets wat jij mooi vindt: een (computer)spel, een film, een boek, een tv-serie. Leg in je tekst uit wát je er zo mooi aan vindt.

1 Schrijf de tekst. Varieer in woordkeus en zinsopbouw. Zorg ervoor dat woorden die bij elkaar horen, bij elkaar in de buurt staan.
2 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot. Controleer elkaars tekst en geef zo nodig suggesties ter verbetering:
- Stel vast of je klasgenoot heeft gevarieerd in woordkeus en zinsopbouw.
- Controleer of woorden die bij elkaar horen, inderdaad bij elkaar staan.
- Verbeter fouten in spelling en formulering.

Opdracht 4 ✱

Bekijk de zinnen *a* t/m *d*.

1 Welke zin zullen veel mensen niet correct vinden?
2 Verdeel de werkwoorden over twee of drie groepen: 1 de groep van *aankomen* en 2 de groep van *vooruitkomen* (en zo nodig een groep 3: twijfelgevallen): *achteruitgaan – bekendstaan – doorgeven – gelijktrekken – goeddoen – kennisgeven – meegaan – openmaken – terugtrekken – voordoen*.
3 Maak met de werkwoorden van groep 2 een zin zoals zin *c*, waaruit blijkt dat het werkwoord in die groep thuishoort.

a Ik weet zeker dat ik in de komende weken een paar kilo zal aankomen.
b Ik weet zeker dat ik in de komende weken een paar kilo aan zal komen.
c Geloof jij dat iedereen in het leven graag wil vooruitkomen?
d Geloof jij dat iedereen in het leven graag vooruit wil komen?

Ik kan/weet
- zinnen maken waarin woorden die bij elkaar horen, bij elkaar staan.

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over tussenletters in samenstellingen.

Startopdracht

Stel dat jij mag beslissen wat de juiste manier is om de volgende woorden te spellen. Noteer van elk tweetal woorden welke schrijfwijze je zou kiezen en zet erachter waarom je juist die kiest.

1 beresterk – berensterk
2 brekebeen – brekenbeen
3 gerstebier – gerstenbier
4 maneschijn – manenschijn
5 secondewijzer – secondenwijzer
6 stationchef – stationschef
7 suikersoort – suikerssoort
8 takkenwijf – takkewijf

Theorie

video-uitleg

Tussenletters in samenstellingen

Als je twee woorden aan elkaar plakt, maak je een **samenstelling**: *achter* + *licht* = *achterlicht*. Soms moet je tussen die twee woorden **tussenletters** toevoegen: -(*e*)*n*-, -*e*- of -*s*-.

Zo bepaal je of je een -*s*- moet toevoegen

- Als je in een samenstelling een -*s*- hoort, dan schrijf je die ook:
  – *machtsvertoon, passagierslijst*.
- Soms begint het tweede deel van de samenstelling met een *s*-klank. Vervang dan het tweede deel door een woord dat niet met een *s*-klank begint. Schrijf de -*s*- alleen als je hem bij de vervanging hoort:
  - *machtsstrijd,* want *machtsvertoon; passagiersschip,* want *passagierslijst*.
  Maar: *slotceremonie*, want *slotalinea*.

Zo bepaal je of je een -(*e*)*n*- moet toevoegen

Als het eerste deel van een samenstelling een zelfstandig naamwoord is dat alleen een meervoud op -*en* heeft, schrijf je -*en*- tussen de woorden: *berenkuil, vriendendienst*.

Schrijf geen -(*e*)*n*- (maar soms wel -*e*-) in deze gevallen:

- Het eerste deel heeft geen meervoud: *roggebrood, benzinelucht*.
- Het eerste deel verwijst naar iets waar er maar één van is: *zonnestraal*.
- Het eerste deel heeft (ook) een meervoud op -*s*: (asperge – asperges) *aspergesoep*, (ziekte – ziekten/ziektes) *ziektekiem*.
- Het eerste deel is geen zelfstandig naamwoord: *blindedarm, huilebalk*.
- Het eerste deel versterkt een bijvoeglijk naamwoord: *boordevol*.

Kijk bij twijfel in een (online)woordenboek.

Opdracht 1

Noteer de correcte vorm van de woorden uit de startopdracht. Gebruik de theorie en zo nodig een (online)woordenboek.

Opdracht 2

Zijn de samenstellingen correct gespeld? Leg uit waarom (niet).

1 aanvangsalaris
2 apentrots
3 bessensap
4 blessureleed
5 drinkenbroer
6 druktemaker
7 ontbijtsspek
8 personeelsstop
9 rodekool
10 ruggesteun
11 spinnenwiel
12 theatersport

Opdracht 3

Maak samenstellingen. Plaats zo nodig -*e*- of -*en*-.

1 aarde + werk
2 blind + darm
3 dwing + land
4 eik + boom
5 etage + woning
6 groente + boer
7 krant + kop
8 leeuw + deel
9 Onze-Lieve-Vrouw + kerk
10 steek + blind
11 tarwe + meel
12 vitamine + gebrek

Opdracht 4

Maak samenstellingen. Plaats zo nodig een -*s*-.

1 bagger + schip
2 filiaal + chef
3 landing + snelheid
4 lucht + spiegeling
5 parlement + zetel
6 verkiezing + strijd
7 visser + schuit
8 woning + schaarste

Opdracht 5 ✱

In versteende samenstellingen en schijnsamenstellingen zijn de onderdelen van de samenstelling niet (meer) los herkenbaar. Want wat is een *bakke*- in *bakkebaard*, of een -*gom* in *bruidegom*? Bij dat soort 'samenstellingen' schrijf je geen tussen-n. Sommige woorden hieronder horen tot deze groep. Zijn de volgende woorden correct gespeld? Leg uit waarom (niet).

1 apenkool
2 duimenlot
3 ellenboog
4 flierefluiter
5 gemeentegrens
6 huizehoog
7 ladenkast
8 ledemaat
9 madelief
10 reuzesprong
11 ruggenspraak
12 schattenbout

Opdracht 6

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant → briljante; filosoof → filosofen; creëren → gecreëerd.*
Kies uit: *acceptabel – allochtoon – conflict – creativiteit – desastreus – fysiek – impact – melancholiek – monarchie – permitteren – professioneel – recalcitrant – somatisch.*

1 De docent vond het niet ... dat sommige leerlingen zich ... gedroegen.
2 Het gewapende ... tussen Assad en zijn tegenstanders had een enorme ... op de bevolking en was ... voor een stad als Aleppo.
3 Als de arts vaststelt dat je ... niet in orde bent, heb je blijkbaar ... klachten.
4 Bij romantische kunstenaars leidt juist hun … gemoedstoestand tot grote ….
5 Nederlanders zijn dol op het koningshuis, maar veel … hebben niets met de ….
6 Hoewel ik als … musicus goed verdien, kan ik me geen dure cruisevakantie ….

Ik kan/weet
• samenstellingen met en zonder tussenletters correct spellen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling werkwoorden

Spel

Je leert over de persoonsvorm in de verleden tijd: -*de*(*n*), *dde*(*n*), -*te*(*n*), -*tte*(*n*).

Startopdracht

Noteer twee werkwoorden waarvan de tegenwoordige en de verleden tijd in het meervoud precies hetzelfde geschreven worden.

Theorie

video-uitleg

Werkwoordsvormen op *-de(n)* of *-dde(n)*, *-te(n)* of *-tte(n)*

Zwakke werkwoorden met één -*d*- of één -*t*- in de infinitief (*laden*, *richten*, *vergoeden*, *verwoesten*) hebben vormen die hetzelfde klinken, maar anders geschreven worden: *laden – laadden*; *richten – richtten*; *verwoeste – verwoestte*. Om de juiste keuze te maken tussen -*de(n)* en -*dde(n)* of tussen -*te(n)* en -*tte(n)*, moet je vaststellen met welke werkwoordsvorm je te maken hebt. Ga na of het gaat om een infinitief, een persoonsvorm of een bijvoeglijk naamwoord.

- De **infinitief** staat in het woordenboek.
  - *Jochem moest zich melden (inf) bij de afdelingsleider.*
  - *Laat die fiets maar lekker roesten (inf).*

- De **persoonsvorm tegenwoordige tijd** (pvtt) schrijf je in het meervoud met -*den* en -*ten* (hetzelfde als de infinitief):
  - *Die slakken in de tuin bestrijden (pvtt) we met speciale korrels.*
  - *De kranten berichten (pvtt) elke dag over de Haagse politiek.*

  Let op: bij infinitieven met -*dd*- of -*tt*- heeft ook de pvtt meervoud -*dd*- of -*tt*-:
  - *Veel Engelsen wedden (pvtt) graag bij de paardenraces.*

- Als in de infinitief één -*d*- of één -*t*- staat (*bevrijden, verlichten*), schrijf je de **persoonsvorm verleden tijd** (pvvt) met -*dde(n)* of -*tte(n)*:
  - *De brandweerlieden bevrijdden (pvvt) de automobilist uit zijn auto.*
  - *Tot voor kort verlichtte (pvvt) één schemerlamp mijn hele kamer.*

- Een **bijvoeglijk naamwoord** (bn) schrijf je zo kort mogelijk, dus met -*de* of -*te*:
  - *De militairen brachten de bevrijde (bn) gijzelaars naar het hospitaal.*
  - *Ik kan niet goed studeren in die slecht verlichte (bn) kamer.*

  Let op: bij infinitieven met -*dd*- of -*tt*- (*bekladden*, *verrotten*) heeft ook het bijvoeglijk naamwoord -*dd*- of -*tt*-: *bekladde muren, verrotte aardappels*.

Opdracht 1

Noteer eerst de vorm van het werkwoord: inf, pvtt of pvvt. Spel daarna het werkwoord correct.

1. Volgens de overlevering … (stichten) Romulus en Remus de stad Rome.
2. Ik zal niemand … (aanraden) in die volle tram naar het centrum te stappen.
3. Waarom … (pleiten) de vakbonden toch altijd weer voor hogere lonen?
4. De boeren … (zuchten) eeuwenlang onder de zware belastingen van de adel.
5. In dit restaurant … (kruiden) de koks de gerechten vroeger veel te sterk.
6. Op de Waddeneilanden … (stranden) ook nu nog geregeld jonge potvissen.

Opdracht
2

Noteer eerst de vorm van het werkwoord: pvvt of bn. Spel daarna het werkwoord correct.

1 … (vergoeden) de verzekering alle door de storm … (aanrichten) schade?
2 De rebellen … (bevrijden) de van verraad … (betichten) politicus uit zijn cel.
3 Waarom … (verplanten) je daarstraks die gisteren pas … (poten) struik?
4 In de met rubber … (bekleden) bekisting … (storten) de aannemer het beton.
5 De wind … (verspreiden) de as van het … (verbranden) hout uit de vuurkorf.
6 Aileen … (praten) de hele tijd over de zojuist … (smeden) vakantieplannen.

Opdracht
3

Noteer de werkwoordsvorm (inf, pvtt, pvvt of bn) en onderstreep de juiste spelling.

1 Zulke gouden oorbellen **kosten / kostten** vroeger een vermogen.
2 Onze kok zal het eten **bereidden / bereiden** voor zo'n driehonderd genodigden.
3 Waar gingen die **verklede / verkleedde** carnavalsvierders eigenlijk naartoe?
4 In dit klooster **leidden / leiden** monniken nog altijd een vredig bestaan.
5 De door de crisis **ontwrichte / ontwrichtte** economie herstelt zich langzaam.
6 In welke landen mag een man zijn echtgenote nog **verstootten / verstoten**?

Opdracht
4

Maak met elke werkwoordsvorm een zin; in totaal dus acht zinnen.

1 belandde; belande
2 barsten; barstten
3 ontmoete; ontmoette
4 verbreden; verbreedden

Opdracht
5

Noteer de vorm van het werkwoord: inf, pvtt, pvvt of bn. Zet de juiste spelling erachter.

1 De … (berechten) crimineel … (achten) zijn straf te zwaar, maar volgens de rechtbank moest hij flink … (boeten) voor zijn misdaden.
2 Laatst … (berichten) de krant dat deze zanger Justin nog altijd … (verafgoden).
3 Dat het Zwin destijds … (verzanden), … (schaden) nu nog de Brugse handel.
4 Vroeger … (liften) ik vaak naar Drenthe, waar ik de drukte … (ontvluchten).
5 … (broeden) de knechten nog steeds op een plan om hun … (verachten) meester te … (verraden)?
6 Toen zon en regen het beton … (aantasten), … (verroesten) de wapening.

Opdracht
6 ✱

Noteer de vorm van het werkwoord: inf, pvtt, pvvt, od, vd of bn. Zet de juiste spelling erachter.

1 Lia heeft haar vriend vaak … (bespieden), omdat ze hem niet … (vertrouwen).
2 Met … (ontbloten) schouders … (wachten) de gewonde militair zachtjes … (kreunen) tot de arts zijn wond zou … (hechten).
3 Met die vermomming probeer ik te … (verhoeden), dat men mij … (herkennen).
4 Na de brand keken de gedupeerden … (huilen) naar hun bezittingen, terwijl familieleden hen … (troosten), maar dat … (verzachten) hun leed nauwelijks.
5 Een … (beboeten) automobilist … (ontbranden) vaak in woede jegens de agent die hem heeft … (bekeuren).
6 Jitske … (vermoeden) nog steeds dat haar broers de erfenis … (verkwisten).

Ik kan/weet • werkwoordsvormen op *-de*(*n*), *-dde*(*n*), *-te*(*n*) en *-tte*(*n*) correct spellen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Uitzinnig mooi

Vraag jij je in een museum of op straat ook weleens af: waarom is dat nou kunst? Dat kan ik toch ook? Nou, laat dat dan maar eens zien!

In deze opdracht ga je binnen 15 minuten een kunstwerk maken. Dat kan van alles zijn: getekend, geboetseerd, gefotografeerd, wat je maar kunt bedenken. Over jouw werk houd je vervolgens een betoog voor een deel van de klas: overtuig je klasgenoten ervan dat jouw kunstwerk echte kunst is!

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- feiten, stelling en argumenten herkennen en gebruiken;
- een overtuigende presentatie houden.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan onderscheid maken tussen standpunten en argumenten. 3F • Ik kan tekstverbanden herkennen aan de hand van signaalwoorden. 2F
Schrijven	• Ik kan een overtuigende tekst schrijven met een inleiding, middenstuk en slot. 2F • Ik kan de lezer van mijn standpunt overtuigen met behulp van argumenten. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan de inhoud van een presentatie beoordelen. 1F • Ik kan de manier van presenteren beoordelen.
Spreken en gesprekken	• Ik kan een voorbereide informerende presentatie houden op basis van informatie uit verschillende bronnen. 2F
Woordenschat	• Ik kan rijmende uitdrukkingen herkennen en begrijpen. 2F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan hoofd- en bijzinnen herkennen in samengestelde zinnen.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden herkennen en gebruiken. 2F
Formuleren	• Ik kan zinnen maken waarin woorden die bij elkaar horen, bij elkaar staan.
Spelling	• Ik kan samenstellingen met en zonder tussenletters correct spellen. 3F
Spelling werkwoorden	• Ik kan werkwoordsvormen op -*de*(*n*), -*dde*(*n*), -*te*(*n*) en -*tte*(*n*) correct spellen. 2F

Zo bereid je de toets goed voor

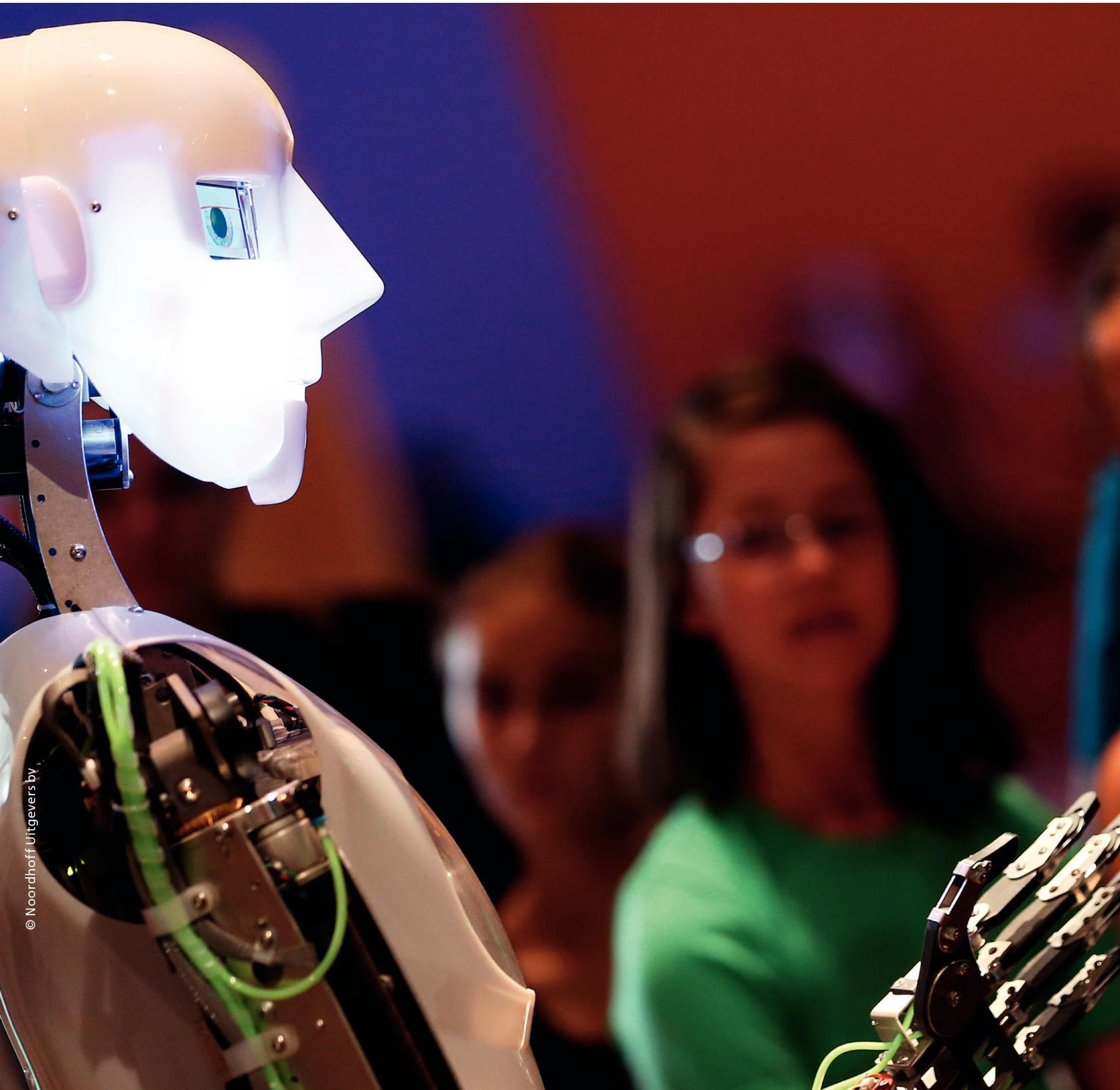
- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Aantekeningen

Hoofdstuk 5

Toekomst

Standaardtaal

Heel wat mensen spreken in verschillende situaties verschillende talen: op het werk, op de sportclub, onder vrienden. De meesten van ons spreken de **standaardtaal** die je ook op het journaal hoort en in de krant leest. Voor deze taal zijn regels vastgelegd. ‘Hij heeft’ is correct, ‘hij heb’ is niet correct.

Zoek uit hoe er in Nederland vanaf de zeventiende eeuw een overkoepelende eenheidstaal of standaardtaal is ontstaan vanuit verschillende dialecten.

Dialect en streektaal

In allerlei streken wordt naast het Nederlands ook nog een **dialect** gesproken. Denk aan het Twents, het Brabants, het Zeeuws. Verder kennen we de officieel erkende **streektalen:** het Fries, het Limburgs en het Nedersaksisch (in Oost-Nederland). Streektalen en dialecten zijn vooral spreektalen.

Zoek twee liedjes die gezongen worden in een streektaal. Noem drie kenmerken van de streektaal.

Verdwijnt het dialect?

Dialecten worden vanaf de negentiende eeuw steeds minder gesproken: het Standaardnederlands kreeg meer prestige; dialecten vond men onbeschaafd. Mede door de trek naar de steden, de grotere mobiliteit en de opkomst van radio, televisie en internet hebben dialecten terrein verloren. Ook stadsdialecten, vooral die in de Randstad, groeien steeds meer naar de standaardtaal toe. Hoe zou het komen dat bepaalde stadsdialecten meer prestige hebben dan bijvoorbeeld de streektalen buiten de Randstad?

Lezen

Je leert kritisch lezen.

Startopdracht

Bekijk de krantenkoppen *a* en *b* over hetzelfde nieuws.
1 Noteer de twee bronnen.
2 Wat valt je op als je de twee koppen met elkaar vergelijkt?

Bron: metronieuws.nl, op 23 januari 2017

Bron: nos.nl, op 23 januari 2017

Theorie

video-uitleg

Kritisch lezen

Via televisie, radio, kranten, tijdschriften en vooral internet kun je snel en makkelijk informatie vinden. Maar die is niet altijd **betrouwbaar**. Soms klopt de informatie niet, doordat de auteur slordig is of niet deskundig genoeg is. Ook kan de informatie in een tekst verouderd zijn. Zo is een artikel van vijf jaar geleden over sociale media inmiddels al lang ingehaald door nieuwe ontwikkelingen. Verder kan het voorkomen dat een tekst niet **objectief** is of dat er informatie wordt weggelaten, omdat de auteur daar belang bij heeft. Denk aan reclamefolders of artikelen in roddelbladen. In een advertentie voor de nieuwste drone staat bijvoorbeeld wel dat dit model het snelste vliegt, maar niet dat dit model ongeschikt is voor beginners, omdat de drone snel beschadigt en de reparatiekosten hoog zijn vanwege de dure onderdelen.
Je moet een tekst dus **kritisch lezen**.

Stel bij het kritisch lezen van een tekst het volgende vast:
- Is de auteur deskundig?
- Is de auteur onpartijdig of heeft hij een bepaald belang? Kun je uit de tekst of het onderschrift iets afleiden over de opleiding of het beroep van de auteur?
- Waar en wanneer is de tekst gepubliceerd?
- Is de informatie in de tekst niet verouderd?
- Zijn de mensen die geïnterviewd worden betrouwbaar en deskundig? Komen er voor- én tegenstanders aan het woord?
- Klopt het wat de auteur zegt? Laat hij geen belangrijke dingen weg?
- Zijn de argumenten van de auteur sterk of kun je er makkelijk iets tegen inbrengen?

Opdracht 1

Lees tekst 1 en tekst 2, de inleiding en de twee koppen van de startopdracht.

1 Kies A of B en vul aan: Bij tekst 1 hoort kop **A / B**, want …
2 Kies A of B en vul aan: Bij tekst 2 hoort kop **A / B**, want …
3 Waarom komt Dick ter Steege in beide kranten aan het woord?
4 Welk gevoel roept elk van de krantenkoppen op?

Bekijk het staafdiagram.

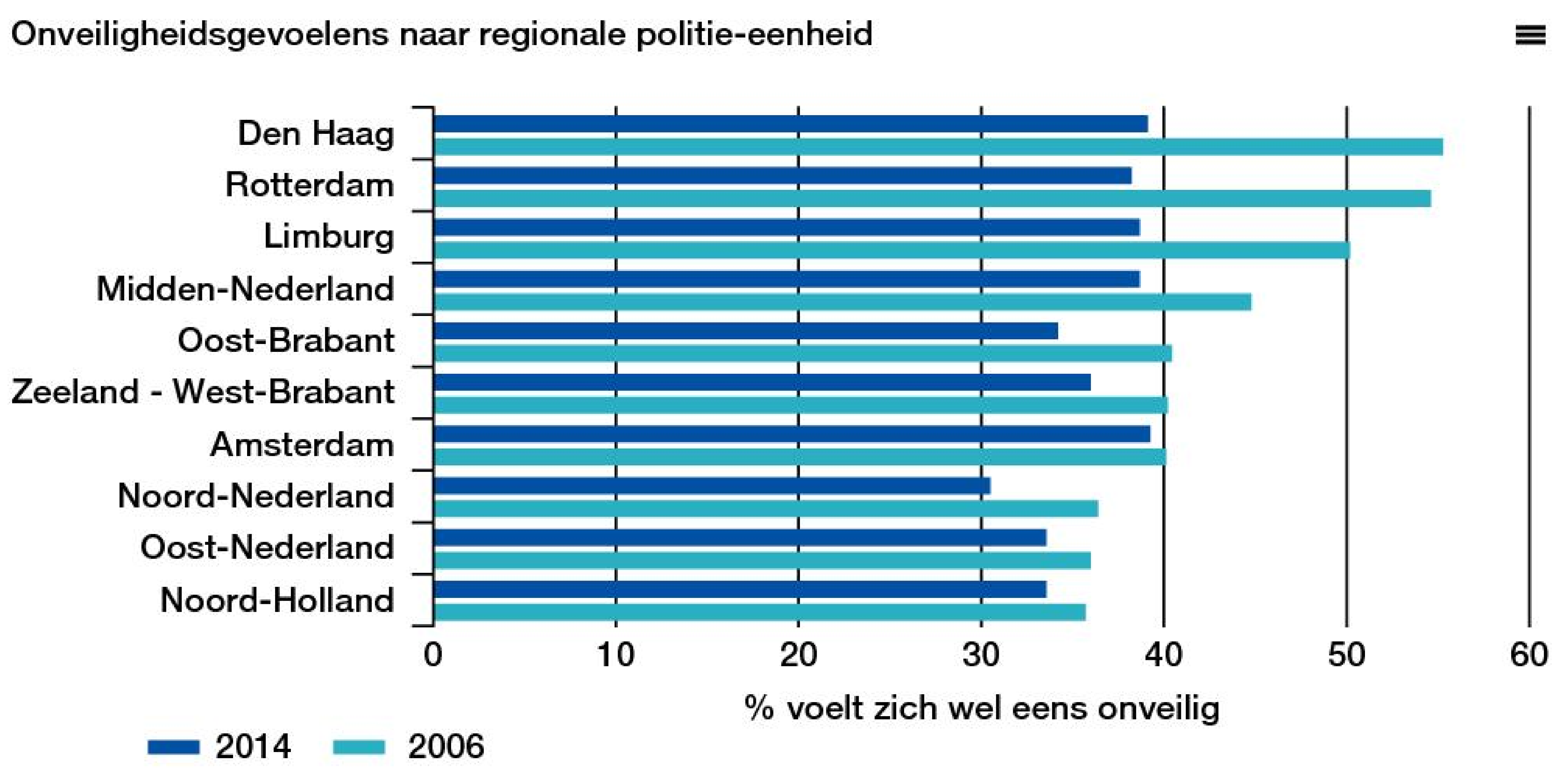
5 Wat wordt in dit diagram met wat vergeleken?
6 Waarom is ervoor gekozen om het diagram te beginnen met Den Haag en te eindigen met Noord-Holland?
7 Waar is het onveiligheidsgevoel het meest verminderd en waar het minst?
8 Welke kritiek kun je hebben op het onderzoek als je de jaartallen bekijkt?
9 Wat zou een kritische lezer verder kunnen aanmerken op het staafdiagram?
10 Welke tekst geeft de werkelijkheid het beste weer? Leg je antwoord uit.

Tekst 1

62 procent van de inwoners in Den Haag voelt zich geborgen in de stad. Dat was in 2006 nog 45 procent. Stadsbewoners ervaren daarmee nu bijna hetzelfde veiligheidsgevoel als dorpelingen op het platteland. Volgens Dick ter Steege van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) komt die stijging doordat stedelingen meer maatregelen nemen. 'Er wordt meer geld uitgegeven aan preventie, de sloten worden steeds beter en er is meer cameratoezicht. Dat werkt toch wel mee aan het veiligheidsgevoel, nu en zeker in de toekomst', aldus Ter Steege. In Limburg, Oost-Nederland, Zeeland en West-Brabant liggen de percentages nog wel hoger dan in stedelijke regio's, maar de verschillen tussen stad en dorp worden minder.

Tekst 2

Het is misschien even wennen, maar op het platteland loop je sinds kort net zoveel kans om slachtoffer te worden van een misdrijf als in de grote stad. Volgens cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) daalt de criminaliteit in stedelijke gebieden namelijk zo hard dat er nauwelijks verschil meer is met kleinere steden en dorpen. Deze daling zal in de toekomst doorzetten, verwacht Dick ter Steege, woordvoerder en redactiechef van het CBS. Een jaar of tien geleden hadden stadsbewoners duidelijk meer kans om slachtoffer te worden van diefstal, mishandeling of oplichterij dan plattelandsbewoners. Uit de vergelijking tussen de verschillende politieregio's blijkt dit verschil bijna verdwenen en de voorspelling is dat over tien jaar dorpsbewoners zich even onveilig zullen voelen als stedelingen.

Opdracht 2

Lees tekst 3 oriënterend.

1 Wat verwacht je van de film op basis van de titel?

2 Als je zou kunnen tijdreizen, naar welke tijd zou je gaan en waarom?

Lees de tekst nu helemaal.

3 De woorden *a* t/m *g* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a ietwat (al. 2)	– *aantrekkingskrachten*
b charmes (al. 4)	– *beter tot uitdrukking, tot zijn recht komen*
c dialogen (al. 4)	– *enigszins*
d van het scherm spatten (al. 4)	– *gebruikelijke gang van zaken*
e gebaande paden (al. 5)	– *gesprekken tussen twee personen*
f beter uit de verf komen (al. 6)	– *vriendschap*
g kameraadschap (al. 6)	– *zeer overtuigend overkomen*

4 Bestaat alinea 2 uit feiten of uit meningen?

5 In het middenstuk past boven elke alinea een van de tussenkopjes *a* t/m *e*. Noteer de letters *a* t/m *e* in de juiste volgorde.

a Creatief met de thematiek
b Krachtige rolbezetting
c Kundigheid in regie
d Reizen in de tijd
e Soms onevenwichtig

6 Wat is de oorzaak en wat is het gevolg in alinea 3?

7 Welke tegenstelling tref je aan in de eerste zin van alinea 4?

8 Welke toegeving tref je aan in alinea 5?

9 'De film drijft behalve op het script misschien nog wel meer op de sterke performances van de cast.' (al. 6) Is dit een feit of een mening?

10 Wordt er in alinea 7 vooral objectieve of subjectieve informatie gegeven?

11 Wat is de hoofdgedachte van de tekst?

12 Met welk doel is deze tekst vooral geschreven?
activeren / amuseren / informeren / overtuigen

Opdracht 3 ✱

1 'Een lieve en leuke film met het hart op de juiste plaats.' (al. 7) Wat wordt hiermee bedoeld?

2 Leg uit dat de laatste zin goed aansluit bij de titel van de film.

3 Op de site van Filmtotaal staat het volgende: 'Filmtotaal geeft een online filmoverzicht van alle films die draaien in de Nederlandse bioscopen en ook kun je er de filmagenda, recensies en trailers vinden.' Lijkt Filmtotaal jou op basis van deze informatie een betrouwbare bron? Leg je antwoord uit.

Tekst 3

About Time ★★★★★

De regisseur van *Notting Hill* en *Love Actually* komt met een spetterende romantische komedie

[1] Teruggaan in de tijd om dat éne moment nog eens over te doen: de keer dat je dat leuke meisje niet durfde te zoenen, de keer dat je jezelf voor schut zette met een domme opmerking of die keer dat je een keuze maakte die helemaal verkeerd uitpakte. Wie zou dat nou niet willen? Dit zeer herkenbare onderwerp vormt de basis van *About Time*, de nieuwe romantische komedie van Richard Curtis.

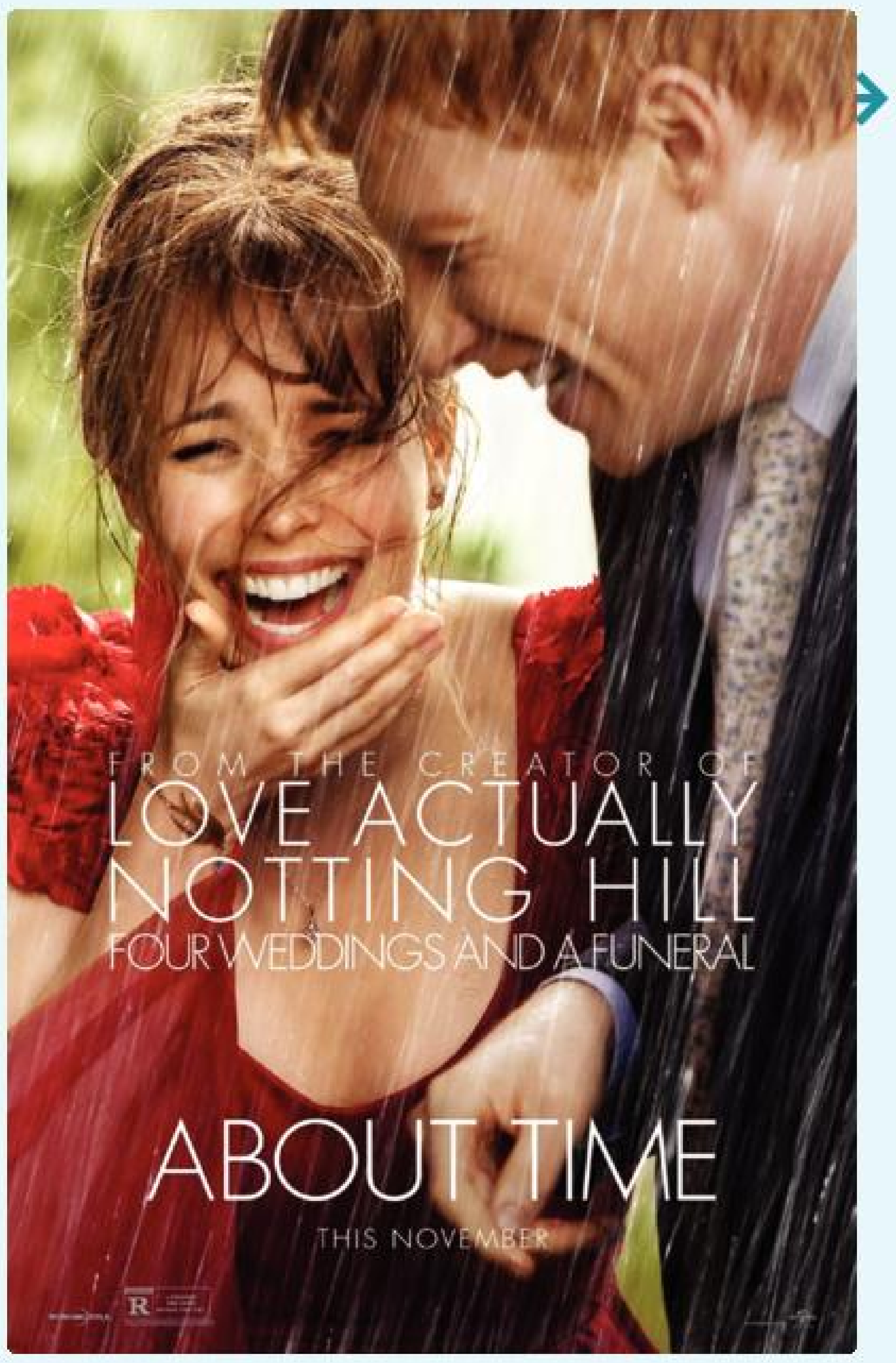
[2] Kort na zijn 21ste verjaardag krijgt Tim van zijn vader te horen dat de mannen in zijn familie de gave hebben om terug in de tijd te reizen. Alleen reisjes naar gebeurtenissen uit hun eigen leven zijn mogelijk: 'You can't kill Hitler (...) unfortunately'. Het enige wat ze hiervoor hoeven te doen, is een donker plekje vinden, de ogen sluiten en zich hard concentreren op een moment uit hun eigen leven en ze vinden zichzelf terug op de juiste plek en het juiste moment. Een gave die Tim goed van pas komt: niet om, bijvoorbeeld, de loterij te winnen, maar het is voor de ietwat verlegen en onhandige jongen wel een ideaal hulpmiddel in de zoektocht naar een vriendinnetje.

[3] Op *About Time* is één belangrijk kritiekpunt te geven: de toon van de film is soms wat uit balans. In het begin vooral mikkend op de lach, gevolgd door een stuk waarin de toon soms juist weer iets te serieus wordt. Dat komt doordat de film met twee uur net iets te lang is om de komische en romantische elementen beide vast te houden.

[4] Maar die tekortkomingen worden makkelijk vergeven door de vele charmes die de film rijk is, niet in de laatste plaats te danken aan het vakmanschap van regisseur en schrijver Richard Curtis (*Notting Hill, Love Actually, The Boat that Rocked*). Neem de scène waarin Tim zijn grote liefde Mary voor het eerst ontmoet: deze speelt zich volledig in het duister af, waarbij alleen de dialogen hoorbaar zijn. Toch laat Curtis zelfs uit alleen die gesproken tekst al de chemie tussen de twee van het scherm spatten.

[5] Ondanks dat aan bepaalde clichés niet valt te ontkomen, is *About Time* een film die dankzij het tijdreiselement voldoende afstand weet te bewaren van de gebaande paden uit het genre. Het is ook dit element dat Curtis in de gelegenheid stelt om zijn creativiteit de vrije loop te laten: zo laat hij Tim de eerste ontmoeting met Mary een paar keer overdoen. Curtis heeft hier duidelijk plezier aan gehad: het leidt tot enkele van de beste scènes.

[6] De film drijft behalve op het script misschien nog wel meer op de sterke performances van de cast. Domhnall Gleeson (Bill Weasley uit *Harry Potter and the Deathly Hallows*) is (nog) allerminst een bekende naam, maar neemt schijnbaar moeiteloos de hoofdrol op zich. Rachel McAdams heeft

natuurlijk al de nodige ervaring in romantische films (toevallig ook al één over tijdreizen: *The Time Traveler's Wife*) en beschikt ondanks dat ze bijna vijfendertig is nog steeds over charmante meisjesachtige kwaliteiten. Er is sprake van de nodige chemie tussen de twee hoofdrolspelers. De relatie die Tim met zijn vader (de eveneens uitstekende Bill Nighy) heeft, laat de regisseur zelfs nóg beter uit de verf komen. De liefde en kameraadschap tussen de twee heren is overtuigend.

[7] *About Time* heeft sympathieke personages, een overtuigende romance en een goede dosis geslaagde grappen. Een lieve en leuke film met het hart op de juiste plaats. Richard Curtis is terug: precies op tijd.

Naar: www.filmtotaal.nl, op 19 maart 2017

Opdracht
4

Lees tekst 4.
1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Waarom staat 'dakboswachters' (al. 2) tussen aanhalingstekens? Wie worden met dat woord bedoeld?
3 'Iedereen heeft belang bij groen ...' (al. 3) Welke vier argumenten worden daarvoor genoemd?
4 Welk verband herken je in de tweede zin van alinea 4? Aan welk signaal zie je dat?
5 'Niet geheel toevallig had de gemeente, sponsor van *De Gezonde Stad*, al eerder dezelfde ambitie uitgesproken.' (al. 4) Wat kun je hier als kritische lezer uit opmaken?
6 Vul het juiste woord in op de puntjes: In alinea 5 wordt een … gegeven van wat *Rooftop Revolution* kan doen voor een klant.
7 Welk argument tegen een groen dak wordt in alinea 6 genoemd?
8 Welke twee zaken worden tegen dit argument ingebracht?

Tekst 4

Alle Amsterdamse daken moeten groen

[1] Amsterdam heeft er genoeg: rechthoekige binnentuinen, omringd door hoge panden. Ideaal voor een rijke, groene oase midden in de stad. Gezond voor iedereen die met een balkonnetje uitkijkt op de tuin. Maar nee. In plaats daarvan zien de meesten een grijs, plat dak, van een magazijn, winkels of schuurtjes. Sinds vorige week is het makkelijker geworden om wat aan dat uitzicht te doen. Stichtingen *De Gezonde Stad* en *De Groene Grachten* lanceerden *Rooftop Revolution*, de site voor het financieren van een groen dak.

[2] Op deze site kan iedereen een project aanmaken en geld inzamelen om een dak te vergroenen met gras, mos, struiken of zelfs boompjes. De internetpagina is landelijk te gebruiken, maar in Amsterdam kunnen de 'dakboswachters' extra begeleiding krijgen met financiering en vergunningen. Een standaard groenpakket kost circa 50 euro per m^2, met dakversteviging loopt dat op. Ook een 'daktuin' – struiken, plantenbakken – is duurder.

[3] 'Iedereen heeft belang bij groen', zegt Suze Gehem van *De Groene Grachten*. 'Het dak gaat langer mee. Huurders krijgen een betere isolatie. Mensen die erop uitkijken, ervaren minder stress. Het schijnt dat je alleen al van het kijken naar een foto met groen uitzicht ontspant.' Zeker in Amsterdam is het belang van groene daken groot, stelt Jaap de Jong van *De Gezonde Stad*: 'De gemeente wil buiten de stad niet bouwen, dus staat het groen in de stad onder druk.' Ook helpen groene daken tegen het waterprobleem. 'Als het hard regent, kan het riool in Amsterdam dat niet aan.' Groene daken kunnen 60 tot 90 procent meer water vasthouden dan een onbegroeid dak.

[4] In Amsterdam kan nog 12.000.000 m^2 dak vergroend worden, zeggen de initiatiefnemers. Dat is vijfentwintig keer het Vondelpark. Op dit moment is in Amsterdam 150.000 m^2 dak groen. Met *Rooftop Revolution* zou daar in drie jaar tijd 50.000 m^2 bij moeten komen. Niet geheel toevallig had de gemeente, sponsor van *De Gezonde Stad*, al eerder dezelfde ambitie uitgesproken. Inmiddels zijn dertien aanvragen gedaan.

[5] Een van de Amsterdammers die met zijn aanvraag bij *De Gezonde Stad* en *De Groene Grachten* terechtkwam, is Rinke Feenstra (31). Hij stoorde zich aan het dak van een supermarkt waarop hij uitkijkt. Feenstra: 'Ik ging flyeren voor een groen dak en bewoners waren bijna allemaal enthousiast. Gelukkig moet het dak van deze winkel toch gerenoveerd worden, puur toeval.' Het geld, ruim 50.000 euro, hoopt Feenstra bij de eigenaar en de gemeente op te halen.

Bij Rooftop Revolution zoekt Feenstra dus niet het geld, maar wel mankracht voor het aanleggen van de tuin.
[6] Er speelt nog iets anders. Sommige tegenstanders beweren dat groene daken concurreren met zonnepanelen. In 2020 wil de gemeente 80.000 huishoudens op zonne-energie laten draaien (nu 7.500). Volgens de gemeente levert een zonnepaneel echter juist meer energie op als dat op een groen dak is geplaatst, door de afkoelende werking. Bovendien zijn lagergelegen daken, waarop mensen uitkijken, geschikter voor planten; de hogere vangen meer zon. *Rooftop Revolution* denkt inmiddels ook al aan crowdfunding voor zonnepanelen.

Naar: Menno Sedee, nrc.nl, op 25 januari 2017

Opdracht 5

Lees tekst 5.

1 Tegen welke alinea in tekst 4 is deze tekst vooral gericht?
2 Noteer alle argumenten van Ella Bosma tegen een groen supermarktdak.
3 Bosma gebruikt een bron. Is die geschikt?

Tekst 5

Het dak op met je oerwoud!

[1] Waar begin je als je af wilt van die initiatieven voor groene daken? Ik word namelijk gek van die ecologisch verantwoorde Amsterdammers die de daken in de buurt willen ombouwen tot een oerwoud. Ik kwam hier in 2012 in de Transvaalbuurt wonen, een prima stek. Opeens stond daar mijn overbuurman Rinke – ja, die jullie aanhalen in jullie artikel in *NRC* – aan mijn deur met zijn foldertje: hij stoorde zich blijkbaar aan het grijze dak van de Dirk van den Broek-supermarkt. En maar rondflyeren in onze buurt. Beseft hij niet dat een beplant dak enorme problemen met zich meebrengt, in ieder geval voor mij?

[2] Groene daken kunnen er dan wel leuk uitzien, maar ze kunnen structurele problemen als lekkage veroorzaken, heb ik gelezen in de *LINDA*. Lekker voor mijn dak, dat grenst aan het dak van de supermarkt. Wie mag er straks voor de kosten opdraaien als dat van mij gaat lekken? Juist ja. Beseft mijn buurman eigenlijk wel dat het op dat begroeide dak straks moeilijk is om de beplanting water te geven in tijden van droogte? En dat het dak van ‘Dirk’ alleen bereikbaar is via de brandtrap op, jawel, míjn dak? Ik neem aan dat de goede heren mijn dak niet eerst gaan verstevigen voordat ze eroverheen lopen met hun gereedschapskist of tuinslang. Laat Dirks dak dus lekker blijven zoals het is. Kaal, maar in ieder geval waterdicht en zonder poespas!

Ella Bosma, Amsterdam

Opdracht 6 ✱

Lees je antwoord op vraag 2 van opdracht 5. Doe alsof je Rinke Feenstra bent en bestrijd Bosma’s argumenten. Gebruik maximaal 200 woorden.

Ik kan/weet
- kritisch lezen om te beoordelen of een tekst objectief en betrouwbaar is. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een beoordeling schrijven.

Startopdracht

Denk aan een goede film die je onlangs gezien hebt. Je mag ook iets anders kiezen, zoals een bijzondere band, een fraaie game, een mooi boek.

1 Stel dat je over de film, de band, de game of het boek een kort stukje moet schrijven. Bedenk minstens drie deelonderwerpen die je in je stukje zou behandelen.

2 Welke positieve woorden gebruik je per deelonderwerp?

Theorie

video-uitleg

Een beoordeling schrijven

Je kunt een tekst schrijven om iets te beoordelen, zoals een nieuw product, een film, een game, een boek of een grote show. Je maakt dan aan andere mensen duidelijk wat jij ervan vindt en waarom. Je geeft dus je oordeel (mening) en je **argumenten**. Als je een boek of film beoordeelt in een **recensie**, schrijf je eerst een korte weergave van de inhoud en daarna geef je je **beoordeling**.

Zo schrijf je een beoordeling

- Maak een **bouwplan**, zoals in het voorbeeld hieronder.
- Noteer in kolom C bij het middenstuk de **aspecten** die je bij het onderwerp aan de orde stelt, bijvoorbeeld gebruiksgemak, vormgeving en kosten.
- Noteer bij elk aspect in kolom D steekwoorden waaronder ook **beoordelingswoorden** die je van toepassing vindt.
- Schrijf een inleiding waarin je de aandacht van de lezers trekt en noteert wat je gaat beoordelen.
- Bespreek in elke alinea van het middenstuk een aspect. Geef kort je mening over het aspect, noem je argumenten en licht die toe, liefst met een voorbeeld.
- Schrijf in de slotalinea je eindoordeel (conclusie) en eventueel een aanbeveling.

Onderwerp: (bijvoorbeeld) De iPhone 8+

Schrijfdoel: overtuigen/activeren

Hoofdgedachte (oordeel): (bijvoorbeeld) De nieuwe iPhone is van hoge kwaliteit, maar duur.

A	B	C	D
Tekstdeel	**Alinea**	**Deelonderwerp**	**steekwoorden**
Inleiding	1	aandachtstrekker; datgene wat je beoordeelt	heb je ooit …; stel dat je …; apparaat om …
Middenstuk met deelonderwerpen (aspecten)	2	aspect 1: gewicht en stevigheid	licht, toch stevig; kan tegen een stootje …
	3	aspect 2: gebruiksgemak	gebruiksvriendelijk, duidelijke knoppen; geen nutteloze dingen
	4	aspect 3: kosten	duur, gewild bij dieven; verzekering
	…	…	…
Slot	…	conclusie / aanbeveling	hoge kwaliteit, wel duur; ideaal voor wie het kan betalen

Opdracht 1

Lees nogmaals tekst 3 op bladzijde 143. Dat is een recensie.

1 Welk eindoordeel heeft de recensent over de film?
2 In welke alinea staat dat?
3 Op welke twee manieren trekt de schrijver de aandacht van de lezer?
4 Welke zin geeft aan wat er in de tekst wordt beoordeeld?
5 In welke alinea('s) geeft de auteur de inhoud van de film weer?
6 Noteer drie positieve en twee negatieve beoordelingswoorden uit de recensie.
7 Welke aspecten van de film behandelt de schrijver achtereenvolgens?
8 Noteer met eigen woorden welk argument de recensent voor zijn oordeel geeft in alinea 4, in alinea 5 en in alinea 6.
9 Noem minimaal één aspect dat niet in de tekst aan de orde komt.
10 Vind jij dit een goede recensie? Waarom (niet)?

Opdracht 2

Er komen elk jaar nieuwe, bijzondere producten op de markt. Denk aan drones, robots, smartwatches. Over zo'n nieuw product ga je een beoordeling schrijven. Eerst maak je een bouwplan.

1 Kies een product dat nog niet (zo lang) bestaat.
2 Noteer welke aspecten je in de beoordeling aan de orde wilt laten komen.
3 Ontwerp een bouwplan zoals in de theorie beschreven.
4 Formuleer je mening en bedenk daarvoor argumenten.
5 Schrijf in kolom D steekwoorden, waaronder beoordelingswoorden.
6 Wissel je bouwplan uit met dat van een klasgenoot en beoordeel elkaars werk aan de hand van het feedbackformulier.

Opdracht 3

Je gaat een beoordeling schrijven. Je bepaalt zelf waarover. Het mag geen product zijn, maar wel bijvoorbeeld een zwembad, een restaurant, een attractiepark, een bijzondere maaltijd, een camping.

1 Bepaal wat je wilt beoordelen.
2 Maak het bouwplan voor de beoordeling.
3 Schrijf een beoordeling van ongeveer 300 woorden.
4 Wissel je beoordeling uit met die van een klasgenoot en beoordeel elkaars werk aan de hand van het feedbackformulier.

Ik kan/weet

- een beoordeling schrijven op basis van een bouwplan. 2F
- verschillende aspecten uitwerken in alinea's. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert kijken en luisteren naar een discussie.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Stel dat je vriend Maxim (M) met zijn vader (V) discussieert over later. Kies ieder een rol: vader of Maxim. Maak het gesprek af met ieder twee spreekbeurten. Probeer tot een goed einde te komen.

M: 'Dat jij nu advocaat bent en opa het ook was, betekent niet dat ik dat ook wil!'
V: 'Pas op, jongen. Een familietraditie zet je niet zomaar overboord!'
M: 'Maar ik heb geen zin om met mijn neus in de wetboeken te zitten of criminelen te helpen. Ik wil juist iets creatiefs! Ik wil naar de kunstacademie.'
V: 'Met kunst valt geen droog brood te verdienen! Ik wil dat je een zekere toekomst tegemoet gaat en mij opvolgt in ons familiebedrijf.'

Theorie

video-uitleg

Kijken en luisteren naar een discussie

Als je het niet met anderen eens bent over een kwestie, kun je met elkaar discussiëren. Je geeft dan je **standpunt**: jouw mening over die kwestie. Ook geef je **argumenten** voor je standpunt: je legt uit *waarom* je die mening hebt.
Er zijn twee soorten discussies:
- een **probleemoplossende discussie** is bedoeld om *samen* een probleem op te lossen;
- een **opiniërende discussie** is erop gericht je mening te vormen over een onderwerp of kwestie.

Vaak wordt een discussie geleid door een **voorzitter**. Als er geen voorzitter is, nemen de deelnemers de voorzitterstaken over.

Zo kijk en luister je naar een discussie
Let op de deelnemers:
- Spreken de deelnemers rustig en duidelijk?
- Leggen ze duidelijk uit wat ze bedoelen?
- Luisteren ze naar elkaar en laten ze elkaar uitspreken?
- Gaan ze serieus in op de woorden van de andere sprekers?

Let op de voorzitter:
- Laat de voorzitter alle deelnemers voldoende aan het woord komen?
- Grijpt hij in als dat nodig is?
- Vat hij de discussie zo nu en dan samen?
- Sluit hij de discussie af met een samenvatting of een conclusie: de gekozen oplossing voor het probleem, de meest gedeelde mening?

Opdracht 1

Bekijk het fragment: een burenruzie die opgelost wordt bij *De Rijdende Rechter*.
Let op de rol van de voorzitter van de discussie.

1 Waarmee opent de voorzitter het gesprek?
2 Op welke manier zorgt de voorzitter ervoor dat alle sprekers het woord krijgen en ze elkaar zo goed mogelijk begrijpen?
3 De voorzitter zegt een keer: 'U bent boos op elkaar.' Waarom doet ze dat?

Opdracht 2

Kijk naar het volgende fragment, uit een documentaire over mensen die een onzekere toekomst tegemoet gaan. Dennis is een van de hoofdpersonen, een man die in Amsterdam-Noord een slechtlopende dierenwinkel runt.

1 Met welke 'argumenten' probeert de boekhouder Dennis ervan te overtuigen dat er iets moet veranderen? Noem de eerste drie.
2 Geef per 'argument' aan wat Dennis' reactie is.
3 Wat vind jij van wat de boekhouder zegt?
4 Op een gegeven moment verandert de boekhouder van aanpak, nadat Dennis duidelijk heeft gemaakt dat hij de persoonsgerichte kritiek niet goed vindt. Hoe reageert de boekhouder op Dennis' ongevoeligheid voor zijn kritiek?
5 Hoe merk je dat Dennis dan wel wil luisteren?
6 Wat bedoelt Dennis met de uitdrukking: 'Met geld maak je geld'?
7 Dennis zegt dat er leven in zijn winkel zit. Wat betekent dit?
8 Waarom zijn Dennis en de boekhouder het hier niet over eens?
9 Dennis' weerwoord op de waarom-vragen van de boekhouder is: 'Als je een stok zoekt om een hond te slaan, dan vind je die altijd.' Wat betekent dit?
10 De boekhouder eindigt met de opmerking: 'Als je het niet voor jezelf doet, doe het dan voor mij: trek de stekker eruit.' Wat betekent die uitdrukking?
11 Wat vind jij van de opstelling van de boekhouder? Licht je antwoord toe.

Opdracht 3

De discussie gaat over de vraag of en waaruit onze nationale identiteit bestaat. Beantwoord vraag 1 en bekijk het fragment.

1 Denk jij dat er een nationale identiteit bestaat? Zo ja, waaruit bestaat deze?
2 Wat is het standpunt van de eerste spreker?
3 Hij zegt: '… dat kan een psycholoog precies vertellen.' Is dit een feit waarmee hij zijn standpunt kan onderbouwen?
4 De voorzitter grijpt bij deze eerste spreker tweemaal in. Leg uit of je dit terecht vindt en wat hij hiermee volgens jou bereikt.
5 Waaruit bestaat de Nederlandse identiteit volgens de tweede spreker?
6 Waarom komt er na zijn antwoord zoveel reactie uit de zaal?
7 De derde spreker, mevrouw Smits, reageert op iets wat een eerdere spreker gezegd heeft. Hoe doet ze dat precies?
8 De politicus Thierry Baudet mengt zich ook in de discussie. Hoe reageert hij op de eerdere deelnemers aan de discussie? Wat betekent zijn uitspraak precies?
9 Waaruit bestaat Baudets bijdrage voornamelijk? Wat is zijn doel?
10 Noteer de kern van de inbreng van mevrouw Groenendijks, die uit twee delen bestaat.
11 Hoe laat meneer Klok merken dat hij geluisterd heeft naar eerdere sprekers?
12 Welke spreker benoemde het kenmerk dat Klok noemt, ook al?
13 Welk kenmerk van 'onze' identiteit wordt het breedst gedeeld?
14 Welk nieuw aspect noemt meneer Ruijters?
15 Wat vind jij van wat hij zegt?
16 Is deze discussie opiniërend of probleemoplossend? Licht je antwoord toe.

Ik kan/weet • een oordeel geven over (opiniërende en probleemoplossende) discussies. 1F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een probleemoplossende discussie voeren.

Startopdracht

Werk in tweetallen. Formuleer samen een reactie op de volgende uitspraken van mensen die in een discussie verwikkeld zijn. Probeer er met jullie reactie achter te komen wat er aan de hand is.

1 'Pff, ik weet echt niet wat jouw probleem is, hoor!'
2 'Hoe moet ik nou weten of je niet uit je nek loopt te kletsen?'
3 'Jij hebt alleen maar domme ideeën! Dit zijn toch geen oplossingen?'
4 'Maar heb je wel iets gehoord van wat ik net zei?'

Theorie

video-uitleg

Een probleemoplossende discussie voeren

Je hebt bij *Kijken en luisteren* geleerd dat een discussie een middel kan zijn om een probleem op te lossen. Dat heet een **probleemoplossende discussie**.

Zo leid je als voorzitter een probleemoplossende discussie
- Leid de discussie in: vertel wat het probleem is.
- Geef de deelnemers het woord.
- Laat elke spreker voldoende aan het woord komen.
- Vraag een spreker om toelichting als je merkt dat anderen hem niet goed begrijpen.
- Spreek iemand erop aan als hij afdwaalt van het onderwerp.
- Vat zo nu en dan de discussie samen.
- Sluit de discussie af met een samenvatting of een conclusie: de oplossing voor het probleem.

Zo voer je een probleemoplossende discussie
- Leg jouw oplossing voor het probleem helder uit. Noem niet alleen de voordelen, maar ook de nadelen, als die er zijn.
- Spreek rustig en duidelijk.
- Luister goed naar de andere deelnemers en ga serieus op hun woorden in. Geef aan waar je het wel of niet mee eens bent.
- Laat de anderen uitspreken.
- Neem het woord met een korte zin als 'Daar wil ik graag op reageren' of 'Mag ik daar wat over zeggen?'
- Bespreek met elkaar de voor- en nadelen van elkaars oplossingen. Bedenk ook wat je kunt doen aan eventuele nadelen van die oplossingen en probeer samen tot de beste oplossing te komen.

Opdracht 1

Werk in tweetallen.

1 Kies een van de volgende probleemsituaties of bedenk er zelf een.
- – Een nieuwe leraar bij jullie op school geeft heel veel huiswerk op.
- – Jullie gezin (ouders, de hond en jij) en de buren (ouders, drie kinderen, onder wie een baby) willen graag samen op vakantie. Wat is een geschikte plek?

- Je zoekt samen met je vader een nieuwe hobby, maar weet niet welke.
- Aanstaande vrijdagavond ben je uitgenodigd voor de verjaardagsfeestjes van je lievelingstante, je beste vriend en degene op wie je al wekenlang verliefd bent.
- Een klasgenoot reageert altijd heel laat op jouw berichtjes. Je wordt er onzeker van, omdat je niet weet waarom.

2 Formuleer voor de gekozen probleemsituatie samen enkele oplossingen.
3 Overleg welke voor- en nadelen er aan elke oplossing kleven.
4 Noteer welke oplossing jullie de beste vinden en waarom.

Opdracht 2

Maak viertallen. Stel dat er nieuwe buren in de straat zijn komen wonen. Ze zorgen voor enorme overlast en er blijkt niet met hen te praten. Wat kan er gedaan worden om de situatie te verbeteren?

1 Kies allemaal een rol die je speelt in deze probleemsituatie: een buur, een vertegenwoordiger van de gemeente, iemand van het maatschappelijk werk of misschien de wijkagent.
2 Bereid je voor op de situatie door op te schrijven wat voor jou precies het probleem is. Bedenk mogelijke oplossingen.
3 Voer nu samen een discussie, waarbij iedereen eerst zijn standpunt in de situatie verwoordt. Bespreek mogelijke oplossingen; houd je daarbij aan de regels uit de theorie. Probeer samen tot de beste oplossing te komen.
4 Bespreek de discussie na: wat ging er goed? Wat moet er de volgende keer beter?

Opdracht 3

Werk in zestallen. Stel je de volgende situatie voor: Het gaat goed met de school, want er hebben zich voor volgend schooljaar maar liefst driehonderd extra kinderen aangemeld. Die passen niet zomaar in het gebouw.
De schoolleiding vraagt een aantal leerlingen mee te denken over de vraag hoe ze deze nieuwe leerlingen in de school kan onderbrengen. Oplossingen zijn te vinden in (1) variaties in het lesrooster, (2) spreiding van de vakanties, (3) meer locaties. Of zijn er nog meer mogelijkheden?

1 Verdeel de rollen: vier scholieren, één voorzitter (de schoolleiding) en één observant.
2 Bedenk samen wat de mogelijke problemen of zorgen zijn.
3 Voer nu de discussie onder leiding van de voorzitter. Bespreek van alle mogelijke oplossingen zowel de voor- als de nadelen. De observant noteert wat hem opvalt aan de discussie.
4 Aan het einde van de discussie vat de voorzitter de discussie en de uitkomst ervan samen.
5 Bespreek samen de discussie na. Wat waren jullie ervaringen? Vul de evaluatie aan met de aantekeningen van de observant. Schrijf allemaal twee tips en twee tops op.

Ik kan/weet
- deelnemen aan een probleemoplossende discussie. 2F
- reageren op de inbreng van anderen. 2F
- op de juiste manier aan het woord komen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over uitdrukkingen uit de Bijbel en de mythologie.

Startopdracht

Werk in tweetallen.
Zin 1, 2, 3 en 4 horen bij elkaar en zin 5, 6, 7 en 8 ook. Wat is het gemeenschappelijk kenmerk van elk groepje?

1. De miljardair gedroeg zich als barmhartige samaritaan en gaf grote bedragen aan goede doelen.
2. De benjamin van het gezin streefde al zijn broers en zusters voorbij.
3. Floor waarschuwde al jaren voor mogelijke schade, maar ze was een roepende in de woestijn.
4. Als je ziet wat die jongelui op Terschelling allemaal uitspoken, kun je terecht constateren: het is daar sodom en gomorra.
5. De defensie bleek de achilleshiel in het nationale hockeyelftal.
6. Toen de komiek door het stoeltje zakte, steeg er een homerisch gelach op.
7. Op haar odyssee over de wereldzeeën deed Laura ook Curaçao aan.
8. Tante Dina is op dieet, dus die taarten zijn voor haar een tantaluskwelling.

Theorie

video-uitleg

Uitdrukkingen uit de Bijbel en de mythologie

Aan de Bijbel en de klassieke mythologie hebben we veel uitdrukkingen te danken. De Statenvertaling van de Bijbel uit 1637 heeft veel sporen in het Nederlands achtergelaten. Die vertaling is drie eeuwen lang gebruikt.
Vaak gebruiken we Bijbelse woorden en uitdrukkingen zonder de herkomst te beseffen. Denk maar aan *adamsappel*, *paradijs* of *een ongelovige thomas*.
Ook de verhalen uit de Griekse en Romeinse mythologie vind je in sommige woorden en uitdrukkingen terug in het Nederlands: *spartaans*, *het paard van Troje binnenhalen*.

Opdracht 1

Werk in tweetallen. Bekijk nogmaals de startopdracht.

1. Noteer de onderstreepte uitdrukkingen uit de zinnen.
2. Bespreek met elkaar de herkomst van de woorden en uitdrukkingen.
3. Zoek de herkomst op, als jullie die niet kennen.
4. Geef de betekenis. Noteer ook kort waar de uitdrukkingen vandaan komen.

Opdracht 2

Vul de uitdrukkingen in onderstaande zinnen aan, noteer de betekenis en de herkomst: de Bijbel (b) of de mythologie (m). Leg de herkomst uit. Gebruik zo nodig een woordenboek of een site over uitdrukkingen.

1. De toename van fietsongelukken is volgens de politie een teken aan de ....
2. De strijd tegen het onkruid in onze enorme tuin is een s…arbeid.
3. Een mogelijke toets hangt ons als het zwaard van … boven het hoofd.
4. De roerige vergadering ontaardde in een … spraakverwarring.
5. De zege was een …overwinning, want drie spelers raakten zwaar geblesseerd.
6. Peter zegt dat hij niets misdaan heeft: hij wast zijn handen ….

Opdracht
3

Lees tekst 1.

1 Schrijf de onderstreepte woorden 1 t/m 23 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.

2 De woorden *a* t/m *f* staan ook onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek de bijbehorende betekenis in de rechter rij.

a hegemonie	– *alleen maar*
b congrueren	– *gebruiken*
c analyse	– *ontleding in bestanddelen*
d intrigerende	– *opperheerschappij*
e louter	– *overeenstemmen*
f bezigen	– *zeer boeiende; fascinerende*

Tekst 1

Waar gaat het Nederlands naartoe?

[1] 'Kep koup feif pont soot appel sjinkse. Hep sain rot!' Enig idee wat voor taal dit is? Een Drents dialect? Afrikaans misschien? Een denkbeeldig Oudnederlands? Geef maar toe dat je het niet weet. Volgens taalkundige Marc van Oostendorp is dit wellicht het Nederlands van de toekomst. Hij (1) beaamt dat het (2) speculatief is. Toch zou het kunnen zijn dat een Nederlander met deze zinnen over pakweg vierhonderd jaar bedoelt: 'Ik heb donderdag vijf pond zoete appelen gekocht, maar ze waren rot!'

[2] Wat valt je op als je beide zinnen vergelijkt? Vast wel dit: 'appel' fungeert als meervoudsvorm. De verleden tijd 'waren' is vervangen door 'hep sain'. De 'z'-klank is een 's' geworden, de 'v' een 'f', aldus de voorspelling. Maar wat is dat gekke woord 'sjinkse'? Dat is afgeleid van het Chinese woord voor 'donderdag'. Door de Chinese (a) hegemonie op de wereldmarkt kan het (3) lexicon van onze taal de komende eeuwen wel eens sterk beïnvloed worden door de Chinese woordenschat. Zou dat dan net zo'n doorn in het oog van taalpuristen zijn als de invloed van het Engels nu? Dat blijft (4) gissen, want over de toekomst weten we weinig met zekerheid.

[3] Voor een (5) prognose over mogelijke veranderingen in onze taal kijken taalkundigen vaak naar het verleden. Dat doet ook bijvoorbeeld Joop van der Horst, langzamerhand de nestor van de Nederlandse taalwetenschap. Hij schreef een paar jaar geleden het boeiende boek *Taal op drift*. Vanuit de ontwikkelingen in het verleden doet hij voorspellingen over de richting waarin het Nederlands gaat. De (6) tendensen die hij signaleert, (b) congrueren voor een deel met wat Van Oostendorp (7) voorziet.

[4] Van der Horst blikt ver terug en beziet over een periode van 800 jaar hoe onze taal (8) evolueert. Er zijn drie interessante ontwikkelingen die gelden voor het Nederlands en voor Indo-Europese talen als het Engels, Duits en Frans. Van der Horst leunt in zijn (c) analyse op het werk van de Amerikaanse (9) linguïst en antropoloog Edward Sapir (1884-1939). Die zag drie duidelijke patronen: een vermindering in het gebruik van naamvallen, steeds duidelijker vaste plaatsen voor woorden in de zin en een neiging tot onveranderlijke vormen voor woorden, vooral in vaste verbindingen. We nemen deze drie ontwikkelingen kort onder de loep.

[5] Naamvallen heb je in het Nederlands nog in oude, versteende vormen, zoals 'uit den boze', 'de tale Kanaäns' en 'in groten getale' (= met velen). Maar de meeste naamvallen zijn verdwenen. In plaats van 'des anderen daags' zeggen we nu 'de volgende dag'. (10) Preposities als 'bij', 'met', 'op' en 'van' hebben de functie van naamvallen grotendeels overgenomen. Nog duidelijker zijn de veranderingen bij de werkwoorden. Kijk naar het Engels of het Afrikaans.

→

Die talen gebruiken voor de tegenwoordige tijd min of meer één vorm. Deze neiging tot (11) reductie en versimpeling treedt bij veel talen op, al is dat geen wet van Meden en Perzen. Er moet namelijk één (12) kanttekening geplaatst worden: de ontwikkeling geldt niet voor alle talen. In de (13) Slavische talen, zoals het Pools of het Tsjechisch, zijn de naamvallen en werkwoordsvervoegingen goed (14) geconserveerd en die ingewikkelde verbuigingen en vervoegingen zijn in het algemeen behouden.

[6] Een (d) intrigerende ontwikkeling betreft de plaats in de zin. Die was in het verleden nogal (15) arbitrair. De taalgebruiker was tamelijk vrij in de woordvolgorde, zoals vroeger in het Latijn. Nu is de zinsstructuur minder willekeurig en staat het onderwerp in een hoofdzin bijvoorbeeld vaak op de eerste plaats. Bij 'Jan slaat Piet' twijfelt niemand eraan dat Jan de (16) boosdoener is en Piet het lijdend voorwerp. Maar voor generaties vóór ons kon dat heel goed andersom zijn.

[7] De interessantste ontwikkeling is dat wij steeds meer vaste verbindingen gebruiken. Denk aan 'in orde', 'aan de drank', 'naar de filistijnen'. In onze taal wemelt het van zulke (17) collocaties en het worden er steeds meer. Dat is een nieuwe ontwikkeling. Zo'n 200 jaar geleden kon je 'je afscheid geven', 'z'n afscheid krijgen' etc. Inmiddels is het (e) louter 'afscheid nemen'. Die vaste verbindingen zijn er in allerlei vormen: 'geen flauw idee hebben', 'op stel en sprong', 'een rib uit m'n lijf', 'een gepasseerd station'. Collocaties zijn brokjes taal die we als ondeelbaar geheel leren en (f) bezigen. Vaak hebben ze een figuurlijke betekenis.

[8] Het Nederlands zal, net als andere talen, steeds meer vaste verbindingen en minder (18) variabele vormen krijgen. Naamvallen zullen (19) teloorgaan, voor zover ze nog bestaan. Een van de aspecten die in dit (20) futuristische beeld buiten beschouwing blijven, is de uitspraak. Zijn wij over een paar honderd jaar nog in staat om onze kindskinderen te verstaan? Het zinnetje over de 'rotte appels' laat zien dat er waarschijnlijk iets in de klanken verandert. Maar een voorspelling doen over (21) fonetische ontwikkelingen op zo'n lange termijn is koffiedik kijken. Er is een duidelijker beeld over taalsituaties die waarschijnlijk verdwijnen. Je hoeft geen (22) visionair te zijn om te weten dat we in de verre toekomst niet meer naar de groenteman gaan. Halen we met onze digitaal gedane boodschappen eventueel ook weer (23) inferieur fruit in huis of laten we ons dan geen knollen meer voor citroenen verkopen?

Opdracht 4

1 In tekst 1 staan uitdrukkingen uit de Bijbel en de mythologie: één in alinea 2 en alinea 3, drie in alinea 5 en twee in alinea 7. Neem ze over, zet erachter of ze uit de Bijbel (b) of de mythologie (m) komen en geef de betekenis.
2 Er staan nog vijf andere uitdrukkingen in de tekst: één in alinea 4, twee in alinea 7 en twee in alinea 8. Noteer die en geef de betekenis.
3 In alinea 2 staat het woord 'taalpurist'. Geef de betekenis van dit woord. Gebruik daarbij de context en de woorddelen.
4 In kringen van taalpuristen hoor je vaak deze opvatting: 'Op Nederlandse universiteiten moeten de lessen in het Nederlands gegeven worden en niet in het Engels'. Ben jij het daarmee eens of oneens? Geef minimaal twee argumenten die jouw standpunt ondersteunen.

Opdracht 5

Vul een passend woord in. Soms moet je dat iets aanpassen.
Kies uit: *analyse – arbitrair – beamen – collocatie – congrueren – conserveren – evolueren – futuristisch – hegemonie – intrigerend – lexicon – prognose – reductie – teloorgaan – tendens – visionair.*
Je houdt zes woorden over.

1 Volgens de laatste … wonen er in 2050 18 miljoen mensen in Nederland.
2 Het doel van de campagne is een … van het aantal fietsongelukken.
3 Tussen het … van het Nederlands en dat van het Duits zijn duidelijke overeenkomsten.
4 Er schijnt een … te zijn dat vrouwen weer op jongere leeftijd moeder worden.
5 De tv-acteur … dat hij gelogen had over zijn middelbareschoolopleiding.

6 Dankzij de recente renovatie zien deze oude grachtenpanden er goed … uit.
7 Bij de … van dit jeugdboek moet je aandacht besteden aan 'familierelaties'.
8 Kunnen alle dieren nog verder … of staan sommige soorten aan het eind van hun ontwikkeling?
9 De … van de Grieken bereikte haar hoogtepunt ten tijde van Alexander de Grote.
10 Doordat dialectsprekende ouders thuis Nederlands spreken tegen hun kinderen, zullen veel dialecten de komende decennia ….

Opdracht 6

Maak met de zes woorden die je bij opdracht 5 hebt overgehouden, zes zinnen waaruit de betekenis van die woorden duidelijk blijkt.

Opdracht 7

Vervang het onderstreepte deel door een uitdrukking uit de Bijbel of de mythologie. Achter de zin staan woorden die je, zo nodig in een andere vorm, in de uitdrukking moet gebruiken.

1 Voor zondaars blijft de hemel volgens deze prediker altijd potdicht. *Hermes*
2 Mevrouw Baard wil met dit moeilijke proefwerk de goede van de slechte leerlingen scheiden. *bokken, schapen*
3 Na veertig jaar zal de cabaretier stoppen met optreden. *lier, wilgen*
4 De nieuwe burgemeester werd vanwege zijn omstreden verleden door de bewoners zeer wantrouwend benaderd. *Argus, bekijken*
5 Paula was diep teleurgesteld, omdat zij na de auditie niet werd uitgekozen als hoofdrolspeler. *zak*, *as*
6 Na de overwinning vierden zij uitbundig feest. *Bacchus, aanrichten*
7 Eén keertje spijbelen zullen de meeste ouders hun kinderen wel vergeven. *liefde, bedekken*
8 Als het even kan, zou ik liever niet deze zware beproeving ondergaan. *drinkbeker*, *voorbij*
9 De beslissing om in zo'n klein dorp een groot azc te vestigen, zal een bron van ellende zijn. *doos*, *Pandora*
10 Alles zal bij het oude blijven. *nieuws*, *zon*

Opdracht 8

In de tekening zitten acht uitdrukkingen en begrippen verborgen, die ontleend zijn aan de Bijbel of de mythologie. Noteer ze.

Ik kan/weet • uitdrukkingen uit de Bijbel en de mythologie herkennen en begrijpen.

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert zinsdeelzinnen herkennen en benoemen.

Startopdracht

1 Vervang in de zinnen *a* t/m *d* de bijzin door één woord. Verander zo nodig de woordvolgorde van de zin.
2 Noteer achter je antwoorden welk zinsdeel dat ene woord is in de zin: ow, lv, mv of bwb.
a Tarik woonde voor hij bij ons op school kwam, in Apeldoorn.
b Wie zo slordig met mijn kampeerspullen omgaat, leen ik niets meer uit.
c Je had ons wel even kunnen vertellen dat je per se in Maastricht wilt studeren.
d Wie de nieuwe KNVB-voorzitter wordt, is nog onduidelijk.

Theorie

video-uitleg

Zinsdeelzinnen

Bijzinnen zijn een zinsdeel (ow, lv, mv, bwb) in de hoofdzin. Zo'n zinsdeel met een persoonsvorm erin heet een **zinsdeelzin**: *onderwerpszin* (ow-zin), *lijdendvoorwerpszin* (lv-zin), *meewerkendvoorwerpszin* (mv-zin), *bijwoordelijkebepalingszin* (bwb-zin), meestal *bijwoordelijke bijzin* genoemd. Een zinsdeel (ow, lv, mv, bwb) is dus pas een zinsdeelzin als er een persoonsvorm in staat:
- *Toekomstige Marsbewoners* $_{(ow)}$ kunnen niet weer terugreizen naar de aarde.
- {($_{ow\text{-}zin}$ *Wie in de toekomst op Mars <u>gaat</u> wonen)*, kan niet weer terugreizen naar de aarde.

Zo vind je welk zinsdeel de bijzin is
1 Bepaal wat de hoofdzin (hz) is door de zin vragend te maken: de hoofdzin komt dan vooraan te staan.
2 Geef de grenzen van de bijzin(nen) aan.
3 Vul in plaats van de bijzin(nen) een woord(groep) in.
4 Ontleed de hoofdzin en stel vast welk zinsdeel de ingevulde woordgroep is.
5 De bijzin (bz) is hetzelfde zinsdeel als de ingevulde woordgroep.

Voorbeeld:
- *Dat Yildiz biologie gaat studeren, had volgens mij niemand verwacht.*

1 $_{hz}$ Had niemand volgens mij verwacht *dat Yildiz biologie gaat studeren?*
2 {($_{bz}$ *Dat Yildiz biologie gaat studeren),* $_{hz}$ had volgens mij niemand verwacht.}
3 **Yildiz' keuze voor de studie biologie** had volgens mij niemand verwacht.
4 pv = had
ow = niemand
wg = had verwacht
lv = Yildiz' keuze voor de studie biologie
bwb = volgens mij
5 Dat Yildiz biologie gaat studeren = lv-zin

Opdracht
1

1 Geef van de onderstreepte zinsgedeelten aan of ze een zinsdeel zijn of een zinsdeelzin.
2 Noteer achter je antwoorden bij 1 om welk zinsdeel het gaat.
a Dit artikel beschrijft de ontwikkeling van duurzame energievoorziening.
b Dit artikel beschrijft hoe duurzame energievoorziening zich zal ontwikkelen.
c Elektrische auto's kunnen geen caravan trekken, doordat ze te weinig vermogen hebben.
d Elektrische auto's kunnen door een gebrek aan vermogen geen caravan trekken.
e Mij lijkt vergaande robotisering van de samenleving zeer onwaarschijnlijk.
f Dat robots een grote rol in de samenleving gaan spelen, lijkt mij zeer onwaarschijnlijk.

Opdracht
2

1 Maak van de onderstreepte zinsdelen een zinsdeelzin. Soms moet je de woordvolgorde in de hoofdzin een beetje veranderen.
2 Benoem je zelfgemaakte zinsdeelzinnen: ow-zin, lv-zin, mv-zin of bwb-zin.
a De marathon op natuurijs kon niet doorgaan wegens invallende dooi.
b Rond middernacht zal de NOS de uitslag van de verkiezingen bekendmaken.
c Aan wanbetalers stuurt dit bedrijf al heel snel een dreigbrief.
d Een diabetespatiënt krijgt tegenwoordig vaak een insulinepompje.
e Waarom zetten jullie je *Going Global*-ervaringen in Ghana niet op de schoolwebsite?
f Na ontvangst van je betaling zenden we je het bestelde artikel toe.

Opdracht
3

1 Neem uit de spreekwoorden *a* t/m *f* de bijzinnen over en benoem ze: ow-zin, lv-zin, mv-zin of bwb-zin.
2 Noteer de betekenis van de spreekwoorden.
a Wie in een glazen huis woont, moet niet met stenen gooien.
b Als het kalf verdronken is, dempt men de put.
c Wat in het vat zit, verzuurt niet.
d Men moet de huid niet verkopen, voordat de beer geschoten is.
e Wat men in dronkenschap doet, moet men nuchter bezuren.
f Zoals de ouden zongen, piepen de jongen.

Opdracht
4 *

Minder vaak voorkomende bijzinnen zijn de *naamwoordelijk deel van het gezegde-zin* (nw.deel-zin) en de *voorzetselvoorwerpszin* (vv-zin).
Neem de bijzinnen over en benoem ze: ow-zin, nw.deel-zin, lv-zin, mv-zin, vv-zin of bwb-zin.
1 Aan wie met zijn tip zorgt voor de oplossing van de moordzaak, schenkt de officier van justitie een beloning van 10.000 euro.
2 Wat Jos op het gymnasium al van plan was, is hij na zijn studie ook geworden.
3 Straks moeten we wel even overleggen over waar we vanavond gaan eten.
4 Dat de processierups niet tijdig bestreden is, heeft veel schade veroorzaakt.
5 Helaas kunnen veel mensen niet zijn wat ze het liefst zouden willen.
6 We zijn benieuwd of jullie het leuk zullen hebben in ons huisje op Texel.

Ik kan/weet
- onderscheid maken tussen zinsdelen en zinsdeelzinnen.
- zinsdeelzinnen herkennen en benoemen.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert soorten werkwoorden benoemen in samengestelde zinnen.

Startopdracht

1 Noteer van de onderstreepte werkwoorden de woordsoort: zelfstandig werkwoord (zww) of koppelwerkwoord (kww).
2 Wat moet je aan de zinnen toevoegen om ervoor te zorgen dat het onderstreepte werkwoord een hulpwerkwoord wordt?
a De kapers Jan, Pier, Tjores en Corneel hebben stevige baarden.
b In het kinderliedje scheen de zon op het bolletje van Moriaantje.
c Midden in de week was Kortjakje een paar dagen ziek.
d Aan de oever van de Rotte zat een kikvors.

Theorie

video-uitleg

Zww, kww en hww in samengestelde zinnen

Hoe je bij een enkelvoudige zin vaststelt of een werkwoord een **zelfstandig werkwoord** (zww), een **koppelwerkwoord** (kww) of een **hulpwerkwoord** (hww) is, kun je lezen op blz. 251.

Zo herken je zww, kww en hww in samengestelde zinnen
1 Splits de samengestelde zin in enkelvoudige zinnen.
2 Stel van elke enkelvoudige zin het gezegde vast: werkwoordelijk gezegde (wg) of naamwoordelijk gezegde (ng); gebruik de theorie op blz. 247.
3 Pas daarna per zin de regels van blz. 251 toe.

Voorbeeld:
– *'Later is allang begonnen' is een elpee van Klein Orkest en Harrie Jekkers zingt op die plaat dat je levend voor morgen nú je toekomst zult kwijtraken.*

Stap 1 De enkelvoudige zinnen:
(1) 'Later is allang begonnen' is een elpee van Klein Orkest /
(2) Harrie Jekkers zingt op die plaat /
(3) dat je levend voor morgen nú je toekomst zult kwijtraken.

Stap 2 zin 1: ng = is [een elpee van Klein Orkest]
zin 2: wg = zingt
zin 3: wg = zult kwijtraken

Stap 3 zin 1: ng met één werkwoord → is = kww
zin 2: wg met één werkwoord → zingt = zww
zin 3: wg met twee werkwoorden → zult = hww, kwijtraken = zww

Opdracht
1

De zinnen *a* t/m *e* bestaan uit een hoofdzin met twee bijzinnen erin.
1 Verdeel de samengestelde zinnen in enkelvoudige zinnen zoals in de theorie.
2 Noteer van elke enkelvoudige zin het gezegde: wg of ng. Onderstreep de persoonsvorm.
3 Neem de werkwoorden over en zet de woordsoort erachter: zww, kww of hww.
a Wanneer je met een auto in het water terechtkomt, moet je snel een raampje openen, opdat je daardoor kunt ontsnappen.

b Toen de illusionist met zijn rechterhand iets wilde laten verdwijnen, richtte hij de aandacht van het publiek op zijn linkerhand, zodat het afgeleid was.
c Als ergens een metrostelsel of een tunnel wordt gebouwd, vind je er vaak een beeld van Sint-Barbara, daar zij de beschermheilige is van gevaarlijke beroepen.
d Noah wilde graag weten of wilde honden ook stoeien en met botten spelen, zoals onze huisdieren dat doen.
e Dat er 45.000 jaar geleden zo'n 70.000 neanderthalers in Eurazië leefden, is duidelijk geworden, nadat hun erfelijke variatie was onderzocht.

Opdracht 2

Onderstaande zinnen bestaan uit één of twee hoofdzinnen met één of twee bijzinnen erin. Neem de werkwoorden over en noteer de woordsoort erachter: zww, kww of hww.

1 Hoewel de ozonlaag de meeste uv-straling absorbeert, zal toch ook een deel ervan je lichaam bereiken wanneer je in de zon zit, zodat je huid bruin wordt.
2 Iedereen weet dat je afvalt zodra je minder gaat eten, doch dat je ook de verwarming lager kunt zetten, blijkt bij velen niet bekend te zijn.
3 Als je echt van een paard houdt, moet je niet in het zadel gaan zitten, maar blijf je staan in de stijgbeugels, want die houding blijkt voor het dier veel prettiger.
4 Dat er in de riolen van New York alligators leven, schijnt een onzinverhaal te zijn, maar mocht je er gaan kijken, dan zul je wel ratten en insecten aantreffen.

Opdracht 3

Noteer alle voegwoorden uit opdracht 1 en 2 en zet erachter om welke soort het gaat: nevenschikkend (ns.vgw) of onderschikkend (os.vgw).

Opdracht 4 ✱

Maak een zin die bestaat uit twee hoofdzinnen en twee bijzinnen. In de zin moeten precies twee zelfstandige werkwoorden, twee koppelwerkwoorden en twee hulpwerkwoorden voorkomen.

Opdracht 5

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – (st.)bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez. vnw – wed.vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – betr.vnw (m.i.a.) – vz – bw – bep.hoofdtelw – onbep.hoofdtelw – bep.rangtelw – onbep.rangtelw – ns.vgw – os.vgw.*

Tekst 1

Apocalyps

1 'Apocalyps' is afgeleid van het Griekse *apokalupsis*, dat 'het opheffen van de sluier' of 'onthulling' betekent, en het is tevens de naam van de *Openbaring van Johannes*. **2** Dit Bijbelboek beschrijft het einde van onze aarde, zodat met 'Apocalyps' tegenwoordig vooral 'de ondergang van de wereld' wordt aangeduid. **3** Het begrip is inmiddels ook gekoppeld aan een literatuur- en filmgenre. **4** Zulke (post)apocalyptische films tonen de oorzaak van het wereldeinde in de vorm van een ramp of een atoomoorlog, of ze laten zien hoe enkele overlevenden zich moeten redden. **5** Andere films in dit genre spelen vele eeuwen later, als die overlevenden een nieuwe beschaving hebben kunnen opbouwen.

Ik kan/weet
- zelfstandige, koppel- en hulpwerkwoorden herkennen in samengestelde zinnen.

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over variatie in zinslengte.

Startopdracht

Lees tekst 1.

1 Voor welke leeftijd is deze tekst geschreven?
2 Waaraan zie je dat?
3 Er zijn achttien zinnen. Bereken het gemiddelde aantal woorden per zin.
4 Uit hoeveel woorden bestaat de langste zin en uit hoeveel woorden de kortste?
5 Hoeveel samengestelde zinnen zijn er?

Tekst 1

Hondje kan toveren

Hondje loopt op straat. Er valt iets naar
beneden. Het is een blad. Een mooi geel blad.
En dan nog één.
Gele blaadjes vallen zomaar op de grond.
Hondje kijkt omhoog. Dat is raar.
Hij plast en er valt een blad.
Hé, denkt Hondje, dat komt door mij.
Van gele plasjes worden de blaadjes geel.
Drie mannen blijven staan. Ze hebben ineens
geen haast meer.
Ze kijken naar de boom en de blaadjes die vallen.
'Prachtig hè, dat gele blad', zegt een man.
'De herfst is begonnen', zegt de andere man.
Maar Hondje weet niks van de herfst.
Hondje denkt dat hij kan toveren.

Naar: Yvonne Jagtenberg, Hondje de enige echte

Theorie

video-uitleg

Aantrekkelijk formuleren 5: variatie in zinslengte

Je maakt een tekst aantrekkelijk door variatie in woordkeus en zinsopbouw. Daarnaast speelt de **zinslengte** een rol. Te veel korte zinnen maken een tekst saai. Varieer dus ook de zinslengte.
Dat kun je onder andere doen door **enkelvoudige** en **samengestelde** zinnen af te wisselen. Enkelvoudige zinnen hebben één persoonsvorm, samengestelde zinnen hebben meer dan één persoonsvorm. Enkelvoudige zinnen zijn daardoor vaak korter dan samengestelde zinnen.

Pas wel op voor te lange zinnen, want …
- lange (samengestelde) zinnen zijn voor een lezer moeilijker te begrijpen dan kortere (enkelvoudige) zinnen;
- als schrijver maak je sneller een zinsbouwfout in een lange zin.

Opdracht 1

1 Herschrijf tekst 1 zo, dat hij prettig leest voor groep 6. Je tekst mag uit maximaal tien zinnen bestaan; hij moet ook samengestelde zinnen bevatten. Er mag geen informatie verloren gaan. Je mag woorden toevoegen.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot en analyseer elkaars tekst:
- Wat is het gemiddelde aantal woorden per zin?
- Uit hoeveel woorden bestaat de langste zin en uit hoeveel woorden de kortste?
- Hoeveel samengestelde zinnen zijn er?

Opdracht 2

De volgende samengestelde zinnen zijn te lang. Herschrijf ze, zodat er enkele kortere enkelvoudige en/of samengestelde zinnen ontstaan.
1 David Hanson van Hanson Robotics heeft de vrouwelijke robot Sophia ontwikkeld, die een menselijke indruk maakt, doordat ze een vrij realistische huid heeft en een gezicht dat beweegt en op bepaalde punten zelfs menselijke trekken vertoont, zoals een snelle glimlach of het knipperen met de ogen.
2 Elektrische auto's bestonden al voordat er auto's waren met een verbrandingsmotor, maar doordat ze tegenwoordig honderden kilometers kunnen rijden op één opgeladen accu, die bovendien snel herlaadbaar is, beleven ze nu pas hun doorbraak op de automarkt en maken ze ons land duurzamer.
3 Door een eigen luchtvaartorganisatie op te starten, krijgt de brandweer de mogelijkheid om zo nodig direct drones in te zetten, die zijn uitgerust met optische en warmtebeeldcamera's, waarmee de brandhaard wordt gelokaliseerd en de drone ziet of er nog mensen of dieren aanwezig zijn in een brandend pand.

Opdracht 3

Je gaat een tekst schrijven over hoe de wereld er in 2100 volgens jou uitziet. Schrijf bijvoorbeeld over technische ontwikkelingen, wonen, vervoermiddelen.
1 Schrijf de tekst van 250 à 300 woorden. Varieer in woordkeus en zinsopbouw. Varieer in zinslengte en wissel enkelvoudige en samengestelde zinnen af.
2 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot. Controleer elkaars tekst en geef zo nodig suggesties ter verbetering:
- Stel vast of je klasgenoot heeft gevarieerd in woordkeus en zinsopbouw.
- Controleer of er zowel enkelvoudige als samengestelde zinnen gebruikt zijn.
- Verbeter fouten in spelling en formulering.

Opdracht 4 *

Herschrijf tekst 2, zodat er kortere zinnen ontstaan, enkelvoudig en/of samengesteld.

Tekst 2

Damhert, een Belgische snackproducent, verkoopt onder de naam *Insecta* in de meeste grote Belgische supermarkten vleesvervangers met als hoofdbestanddeel buffalowormen, die tot dusverre vooral bekend waren als voer voor vissen en (kleinere) insectenetende vogels. De *Insecta*-producten kenmerken zich door een nootachtige smaak met een vleugje spek en zijn heel gezond, omdat de tamelijk zachte buffalowormen door hun hoge eiwit- en lage vetgehalte erg voedzaam zijn en goed verteerbaar. Doordat de wormen eerst gevriesdroogd worden en daarna vermalen, is aan de bugnuggets, bugburgers en insectenschnitzels, die waarschijnlijk binnenkort ook in Nederland op de markt komen, niet te zien dat er insecten in zitten.

Naar: duurzaaminsecteneten.nl, op 4 maart 2017

Ik kan/weet
- mijn tekst aantrekkelijker maken door te variëren in zinslengte. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Je leert over hoofdletters en aanhalingstekens.

Startopdracht

Raadseltje: Hoe heet de langste Nederlander? Leid je antwoord af uit de volgende zin.
– *Hij zag de wilde wateren over de bergen.*

Theorie

video-uitleg

Hoofdletters en aanhalingstekens

Je schrijft een **hoofdletter** in de volgende gevallen:
- aan het begin van een zin. Maar er zijn uitzonderingen:
  – *'s Morgens eet ik altijd twee beschuiten met kaas.*
  – *53 betogers werden door de politie gearresteerd wegens vandalisme.*
- bij eigennamen (van een persoon, dier, schip, straat, stad, berg, rivier, planeet, taal, titel, feestdag, organisatie, school, wet enz.):
  – *Tugra, Kazan, Marina 4, de Meidoornstraat, 's-Hertogenbosch, Mount Everest, de Hollandse Vecht, Jupiter, Frans, de musical 'Hair', Pinksteren, Bevrijdingsdag, Artsen zonder Grenzen, het Meander College, de AOW*

  Let op bij persoonsnamen. Als er een voorletter of voornaam bij staat, schrijf je voorvoegsels met kleine letters:
  – *Joost van der Wal, de heer J. van der Wal, de heer Van der Wal, mevrouw K. van der Wal-ten Napel*
- bij bijvoeglijke naamwoorden die van aardrijkskundige namen zijn afgeleid:
  – *Italiaans ijs, Noord-Hollandse tulpen*

Je gebruikt een **kleine letter**:
- bij samenstellingen met religieuze feesten: *pinkstermaandag, kerstgala*
- bij religies en stromingen: *hindoeïsme, gereformeerden, socialisme*
- bij windstreken: *het oosten, zuidzuidwest*
- bij namen van periodes: *zomer, juli, zaterdag, middeleeuwen*
- bij namen die niet meer aan de persoon doen denken: *marxisme, een diesel*
- bij soortnamen: een fles *bordeaux*, een stukje *edammer*

Kijk bij twijfel in een (online)woordenboek.

Je gebruikt **aanhalingstekens**:
- bij de directe rede/citaten (let op de plaats van de aanhalingstekens):
  – *'Je moet even een boodschap voor me doen', zei vader.*
  – *'Een supporter die zich misdraagt,' zei de voorzitter, 'is niet meer welkom.'*
  – *Mevrouw Jansen vroeg aan een voorbijganger: 'Bent u hier bekend?'*

  Maar: *Mevrouw Jansen vroeg aan een voorbijganger of hij hier bekend was.*
- bij titels:
  – *Voor vragen over spelling kijk ik altijd in 'Schrijfwijzer' van Renkema.*
- als je het woord zelf bedoelt en niet de betekenis:
  – *Schrijf jij 'cadeau' altijd met een k en een o of met een c en eau?*

Let op: gedachten zet je niet tussen aanhalingstekens:
  – *Damian dacht: met dat meisje zou ik wel een keer naar de film willen.*

Opdracht
1

Kies de juiste spelwijze.

1 Belgisch / belgisch
2 de film 'Matilda' / de film 'matilda'
3 Islam / islam
4 Maastricht / maastricht
5 het Noorden / het noorden
6 Noord-Spanje / noord-spanje
7 Oosterse salade / oosterse salade
8 Prehistorie / prehistorie
9 een Spa rood / een spa rood
10 Venus / venus
11 Woensdag / woensdag
12 Zwolle-Zuid / zwolle-zuid

Opdracht
2

Plaats de hoofdletters in de persoonsnamen.

1 bram op het hof
2 meneer van vleuten
3 dominee s. van der zee
4 janneke ter avest
5 mevrouw b. de boer-van den bergh
6 directeur de witte

Opdracht
3

Plaats in de zinnen de hoofdletters en de leestekens.

1 gaan jullie vanavond chinezen vroeg annemarieke aan haar vriendin
2 vader dacht de kerstdagen gaan we maar doorbrengen bij oma van de ploeg
3 als je niet vaker hardop oefent johan de corte zei de leraar engels wordt dat steenkolenengels van jou echt niet beter
4 veel mensen zijn gek op franse en italiaanse kazen zoals camembert roquefort en gorgonzola zei de eigenaar van de delicatessenzaak

Opdracht
4

Plaats in de zinnen hoofdletters en leestekens.

1 vinden de duitse toeristen op het texelse noordzeestrand nederland gezellig
2 onder de james bondfilm zat mevrouw ter haar-de wildt cashewnoten te eten
3 wanneer hebben de gereformeerden zich afgescheiden van de hervormden
4 als ik naar die bordeauxrode wc-bril kijk zei ramsey krijg ik last van mijn adhd
5 welke romein is door een python gedood vroeg de juf van de marnixschool
6 de docent zei de legende van sint-nicolaas speelt aan de zuidkust van turkije

Opdracht
5 ✱

Plaats in de zinnen hoofdletters, leestekens en apostrofs.

1 t zal koud zijn in t water als t vriest merkte meneer van dale van nederlands op
2 s avonds gaat j van het heck fitnessen bij sportclub adonis in s-heerenbroek
3 drinkt de hollandse toerist op het terras aan de franse rivièra champagne
4 k wil een zuid-afrikaanse man hebben en in z n armen liggen zong sari s zus

Opdracht
6

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant* → *briljante*; *filosoof* → *filosofen*; *creëren* → *gecreëerd*.
Kies uit: *beklijven – budget – cliënt – communicatie – concurrent – desillusie – dyslectisch – enfant terrible – geraffineerd – impulsief – jus d'orange – toereikend – tutoyeren.*

1 Bas, die met zijn ... gedrag steeds gedoe veroorzaakt, is het ... van ons gezin.
2 Met kortingen probeert deze notaris op ... wijze de ... van de ... in te pikken.
3 De ... tussen Nederlanders is vaak informeel, maar Fransen ... elkaar niet snel.
4 Omdat ik maar een beperkt … heb, drink ik op terrasjes water in plaats van ….
5 De cijfers voor de talen vormen voor … leerlingen vaak een ….
6 Eén avond leren voor dit proefwerk is niet …, omdat de leerstof dan niet ….

Ik kan/weet • hoofdletters, leestekens en aanhalingstekens correct gebruiken. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling werkwoorden

Je leert over de persoonsvorm in samengestelde zinnen.

Startopdracht

1 Maak zin *a*, *b* en *c* vragend. Onderstreep de persoonsvorm.
2 Heb je nu alle persoonsvormen uit zin *a*, *b* en *c* onderstreept? Zo niet, noteer dan de overigen.
3 Hoe kun je de persoonsvormen vinden, die niet vooraan komen te staan als je de zin vragend maakt?
a Klimaatsceptici zeggen dat de temperatuur op aarde niet verder zal stijgen.
b Als we voldoende milieumaatregelen nemen, krijgen ze misschien wel gelijk.
c Doordat de overheid windmolens bouwt en veel burgers zonnepanelen plaatsen, hoeven we steeds minder fossiele brandstoffen te gebruiken.

Theorie

video-uitleg

Persoonsvorm in samengestelde zinnen

Er zijn zinnen met één persoonsvorm (**enkelvoudige zinnen**) en zinnen met meer persoonsvormen (**samengestelde zinnen**).

Zo vind je de persoonsvormen in samengestelde zinnen
Probeer alle werkwoorden van tijd te veranderen. De werkwoorden waarbij dat kan, zijn persoonsvormen; de andere werkwoorden zijn infinitief (hele werkwoord), voltooid deelwoord of onvoltooid deelwoord:
– *In het verleden hebben robots vooral klusjes uitgevoerd in en om ons huis, maar het lijkt erop dat op den duur zelfs onze auto's robots zullen zijn.*
– *In het verleden hadden (pv) robots vooral klusjes *uitgevoerde (vd) in en om ons huis, maar het leek (pv) erop dat op den duur zelfs onze auto's robots zouden (pv) *waren (inf).* Het sterretje (*) betekent 'kan niet'.

De werkwoorden *hebben*, *lijkt* en *zullen* kun je van tijd veranderen. Het zijn dus persoonsvormen; *uitgevoerd* en *zijn* kun je niet van tijd veranderen en dat zijn dus geen persoonsvormen: *uitgevoerd* is een voltooid deelwoord en *zijn* is een infinitief. Gebruik voor elke persoonsvorm de regels van het schema op blz. 266.

Let op: de zin vragend maken is bij samengestelde zinnen geen goede manier om de persoonsvormen te vinden: je vindt dan alleen de pv van de hoofdzin.

Opdracht
1

Noteer eerst de vorm van het werkwoord: pvtt of inf. Spel daarna het werkwoord correct.
1 Het … (verbazen) me dat ik jou blijkbaar niet … (kunnen) … (vertrouwen).
2 Ik … (vinden) het belangrijk dat je de betrouwbaarheid … (controleren), wanneer je teksten van internet … (halen).
3 Eindelijk … (beloven) de NS dat de treinen op tijd … (zullen) … (komen).
4 Terwijl de brandweer het vuur … (blussen), … (proberen) de boer de schade te … (bepalen).
5 Mijn buurmeisje … (grinniken) altijd als ze iemand voor de gek … (houden).
6 Als je niet harder … (willen) … (trainen), … (worden) je recordtijd niet beter.

Opdracht
2

Noteer eerst de vorm van het werkwoord: pvtt, pvvt of inf. Onderstreep daarna de juiste vorm.

1 Economen **vermoedden / vermoeden** vorig jaar al dat de maatregelen de economie zullen **ontwrichten / ontwrichtten**.
2 Je kunt wel **raadden / raden** dat hier tijdens de laatste kerst veel kaarsen **brandden / branden**, toen de monniken de klokken **luidden / luiden**.
3 Om de pers te **pesten / pestten**, **beantwoordden / beantwoorden** de ministers morgen geen vragen.
4 Gisteren **meldden / melden** betrouwbare bronnen dat de presidenten elkaar volgende week op een geheime locatie zullen **ontmoeten / ontmoetten**.
5 De trainer moest erin **berusten / berustten** dat de tegenstanders gedurende het duel telkens hun voorsprong **vergrootten / vergroten**.
6 Weet jij waarom de kranten laatst **berichten / berichtten** dat kinderen nog altijd geen spruitjes **lusten / lustten**?

Opdracht
3

Noteer eerst de vorm van het werkwoord: pvtt of vd. Onderstreep daarna de juiste vorm.

1 Heeft je vader je **onterfd / onterft**, omdat jij hem **verwaarloosd / verwaarloost**?
2 Ons is plechtig **beloofd / belooft** dat zo'n ramp nooit weer **gebeurd / gebeurt**.
3 De politie **onthuld / onthult** morgen wie de schoolmuren heeft **beklad / bekladt**.
4 Het heeft mij altijd **verbaasd / verbaast** dat je zo vaak **verhuisd / verhuist**.
5 Hoewel de aanklager hem **beschuldigd / beschuldigt**, **ontkend / ontkent** de verdachte dat de secretaresse door hem **vermoord / vermoordt** is.
6 Is de arts **overrompeld / overrompelt** en **ontvoerd / ontvoert** door terroristen?

Opdracht
4

Noteer de vorm van het werkwoord: inf, pvtt, pvvt of vd. Zet de juiste spelling erachter.

1 Max … (vermoeden) al wel dat Moritz niet in het donker … (durven) te … (rijden).
2 Gözde … (vinden) snorkelen nog steeds geweldig, want ze … (houden) van gekleurde vissen.
3 Hoewel John nooit veel heeft ... (verdienen), … (betalen) hij altijd alles direct.
4 De leraar … (worden) vroeger zo … (vrezen) om zijn strengheid, dat niemand zelfs maar … (fluisteren) in zijn les.
5 Als je mijn les weer … (verstoren), … (worden) je onmiddellijk … (verwijderen).
6 … (worden) je koophuis nu … (veilen), of heb je het aan iemand … (verhuren)?

Opdracht
5 *

1 Gebruik de beide werkwoordsvormen in één (samengestelde) zin. Ze hoeven niet in de aangegeven volgorde te staan.
2 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Controleer elkaars zinnen. Noteer achter elkaars werkwoorden de juiste vorm: pvtt, pvvt, inf, vd of bn.
a bekleed; bekleedt
b geloofd; gelooft
c ontkend; ontkent
d verraadden; verraden
e vind; vindt
f wachten; wachtten

Ik kan/weet • de persoonsvorm in samengestelde zinnen correct spellen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Een reis naar de toekomst

Het is misschien moeilijk voorstelbaar: een leven zonder internet of zonder mobiele telefoon. Toch is het nog niet zo heel erg lang geleden … Vraag maar aan je ouders!

Stel je voor dat je met de klas in een tijdcapsule naar de toekomst wordt geschoten: over 30 jaar stappen jullie uit. Wat is er in de wereld veranderd? Hoe ziet het dagelijks leven er dan uit? Van welke producten maakt men dan gebruik? Zijn alle borden bijvoorbeeld mee op te eten, zodat je nooit meer de afwas hoeft te doen? Heeft iedereen een robot in huis die je gedachten leest en je op je wenken bedient? Of kun je je schoenen programmeren, zodat je altijd de snelste route loopt?

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- kritisch lezen;
- een beoordeling schrijven.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Onderdeel	Leerdoelen
Lezen	• Ik kan kritisch lezen om te beoordelen of een tekst objectief en betrouwbaar is. 3F
Schrijven	• Ik kan een beoordeling schrijven op basis van een bouwplan. 2F • Ik kan verschillende aspecten uitwerken in alinea's. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan een oordeel geven over (opiniërende en probleemoplossende) discussies. 1F
Spreken en gesprekken	• Ik kan deelnemen aan een probleemoplossende discussie. 2F • Ik kan reageren op de inbreng van anderen. 2F • Ik kan op de juiste manier aan het woord komen. 2F
Woordenschat	• Ik kan uitdrukkingen uit de Bijbel en de mythologie herkennen en begrijpen. 2F
Grammatica zinsdelen	• Ik kan onderscheid maken tussen zinsdelen en zinsdeelzinnen. • Ik kan zinsdeelzinnen herkennen en benoemen.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan zelfstandige, koppel- en hulpwerkwoorden herkennen in samengestelde zinnen.
Formuleren	• Ik kan mijn tekst aantrekkelijker maken door te variëren in zinslengte. 2F
Spelling	• Ik kan hoofdletters, leestekens en aanhalingstekens correct gebruiken. 2F
Spelling werkwoorden	• Ik kan de persoonsvorm in samengestelde zinnen correct spellen. 2F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed?
  Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Aantekeningen

Hoofdstuk 6

Vakantie

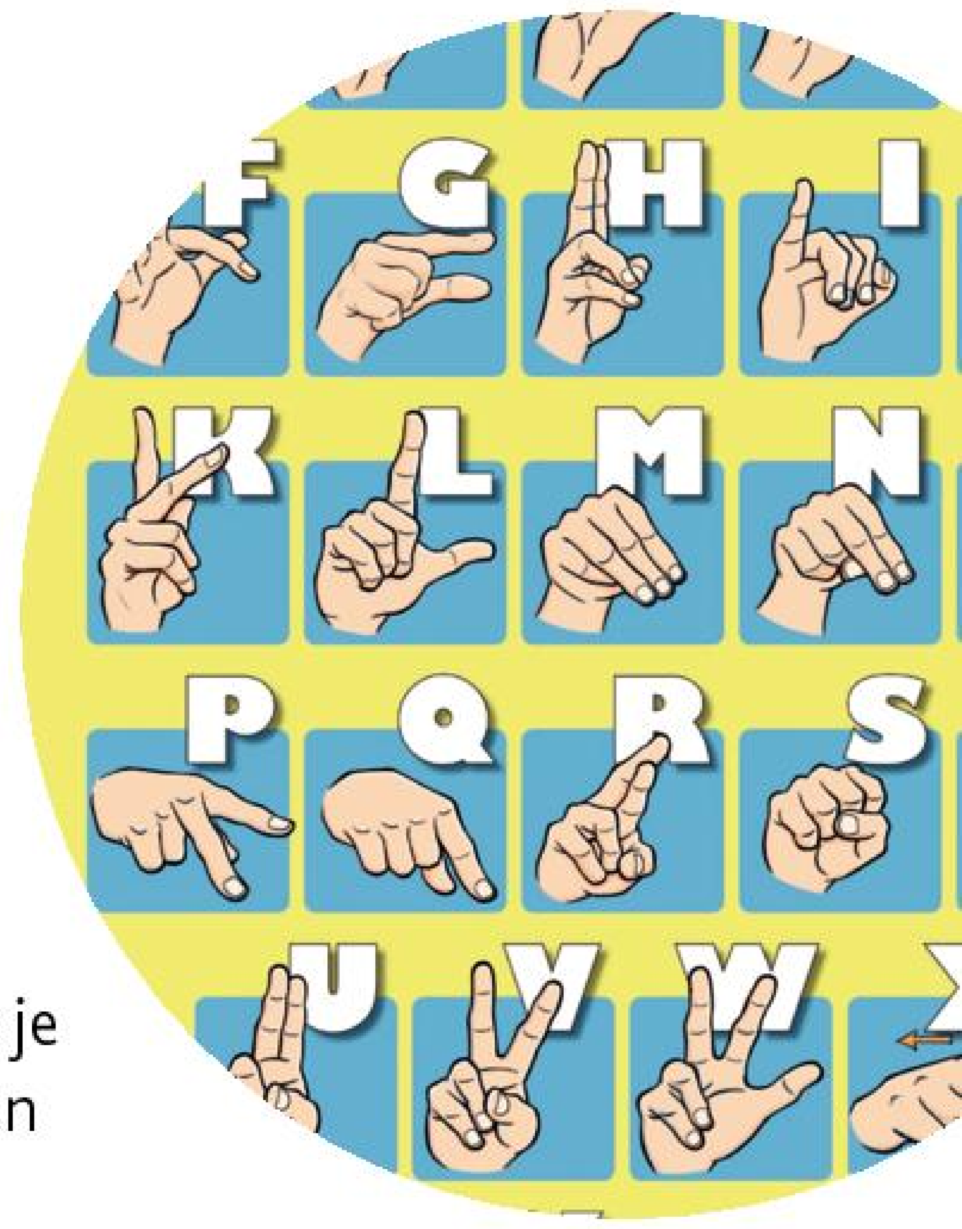
Gebarentaal

Dove mensen maken bij het communiceren gebruik van **gebarentaal**. Alle mogelijke woorden en begrippen worden daarin visueel uitgedrukt door handgebaren en **gezichtsuitdrukkingen**. Een gebarentaal heeft een eigen woordenschat en grammatica. Bedenk met een klasgenoot gebaren voor *doof, goedemorgen, olifant, tot ziens* en *bidden*.

Bekijk hoe die begrippen in de Nederlandse Gebarentaal (NGT) worden uitgedrukt.

Handalfabet

In plaats van gebaren te maken om een woord uit te drukken, kun je met je handen ook letters maken die samen een woord of een zin vormen. Bedenk een woord of een kort zinnetje dat je aan een klasgenoot wilt overbrengen. Spel het woord met je handen en laat je klasgenoot raden wat je 'zegt'.

Gebaren en mimiek

Soms kun je tijdens het spreken aan de **mimiek** van iemand zien wat hij bedoelt. Het gaat dan vooral om zijn gezichtsuitdrukking. Het woord *mime* gaat terug op het Griekse woord *mimos*, dat 'nabootser' betekent. *Pantomime* of kortweg *mime* is visueel theater waarbij spelers niet spreken, maar door gebaren, gelaatstrekken en lichaamstaal van alles uitbeelden: handelingen, gevoelens, karaktereigenschappen. De Engelse acteur Rowan Atkinson is als Mr. Bean erg bekend geworden in dit genre.

Lezen

Je leert over tekst en publiek.

Startopdracht

Bekijk de achterflap van het boek 'Zeilen voor dummies'.

1 Lees onderstaande woorden. Verdeel ze in drie groepen en licht je keuze toe.
adviezen voor beginnende zeilers – beginselen van de zeilsport – eenvoudige woorden – felle kleuren – humoristisch – kort en bondig geschreven – praktische zeilinformatie – veel plaatjes – veel variatie in lettertype en -grootte
2 Voor wie is dit boek geschreven?

Theorie

video-uitleg

Tekst en publiek

Een schrijver houdt altijd rekening met zijn **publiek**, want anders bereikt hij zijn tekstdoel niet. Je kunt aan verschillende dingen zien voor welke lezers, welke **doelgroep**, een tekst bedoeld is:

- het **onderwerp**: Een tekst over zweefvliegen is voor geïnteresseerden in deze sport; een tekst over overwinteren in Spanje na je pensioen is voor ouderen.
- de **bron** (publicatieplaats): Waarschijnlijk zullen meer meisjes dan jongens in de *GIRLZ* lezen en een tekst in *GOAL!* is bedoeld voor voetballiefhebbers. Veel tijdschriften en kranten zijn overigens gericht op een algemeen publiek.
- het **taalgebruik**: Een tekst in een basisschoolboek heeft korte zinnen en weinig moeilijke woorden. Een tekst in een wetenschappelijk tijdschrift bevat langere zinnen en heeft een lastiger vocabulaire.
  – In teksten die voor een specifiek publiek zijn bestemd, lees je meer **jargon** (vaktermen), zoals 'buddy breathing', 'inflator' en 'klaren' in een duikboek.
  – Teksten voor jongeren herken je vaak aan typische jongerenwoorden, zoals 'strak' en 'flex'; ook wordt de lezer met 'jij' en 'jou' aangesproken.
- de **lay-out**: Advertenties, teksten voor jongeren en populaire weekbladen voor een breed publiek (*Quest* en *Glossy)* zijn rijk geïllustreerd en hebben meestal grote koppen en veel kleuren. Tijdschriften voor een hoger opgeleid publiek (*Onze Taal* en *Didactief)* hebben minder illustraties en zijn zakelijker opgemaakt.

Opdracht 1

Lees tekst 1, 2 en 3 en vul het schema in.

	tekst 1	tekst 2	tekst 3
onderwerp			
bron			
taalgebruik			
lay-out			
publiek			

Tekst 1

Kamp!

Zou je graag een keertje zonder je ouders op vakantie willen? Maar vinden je ouders je te jong om alleen te gaan? Dan is ons tienerkamp iets voor jou!
Tijdens het kamp zijn er veel gezellige en (in) spannende activiteiten, die gericht zijn op het ontdekken van je talenten. Ook spreken we met elkaar over de Bijbel en het geloof in God; dat doen we onder andere 's avonds tijdens de groepsgesprekken. Er wordt dan gezongen, er is een sketch en een van de kampleiders houdt een inleidend verhaal, waarover we in groepen doorpraten. Dat levert gegarandeerd boeiende gesprekken op!
Dus, als je zin hebt in een actieve week waarin je optrekt met leeftijdsgenoten met wie je ook van gedachten wisselt over van alles en nog wat, daag jezelf uit en ga met ons mee!

Vrij naar: www.wegwijzerkampen.nl, op 18 maart 2017

Tekst 2

IJsland gaat jatten van verkeersborden tegen

REYKJAVIK – De een neemt een aansteker mee als souvenir van vakantie, de ander een ketting of een T-shirt. En veel bezoekers van IJsland nemen de unieke verkeersborden mee om aan het thuisfront te laten zien. De borden zijn zó populair dat het land ze zwaarder maakt om het jatten tegen te gaan.
Volgens Viktor Arnar Ingólfsson, schrijver en medewerker van de IJslandse wegendienst, zijn de borden razend populair, omdat ze nergens anders ter wereld voorkomen. Zo worden weggebruikers alleen in IJsland gewaarschuwd voor een abrupt einde van een asfaltweg, een plotselinge rivier, of een overstekende duiker. De verkeersborden worden niet alleen verzwaard, maar ook vastgezet, zodat je ze met simpel gereedschap niet los kunt krijgen.

Naar: www.bndestem.nl, op 1 mei 2017

Tekst 3

Opdracht
2

Lees tekst 4.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Wat voor soort tekst is het?
3 Noteer de betekenis van de volgende woorden en uitdrukkingen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
steevast (al. 4) – soelaas bieden (al. 4) – roet in het eten gooien (al. 5) – naburig (al. 6) – middenstand (al. 6) – pijnpunten (al. 7)
4 ‘Als het pretpark niet kan uitbreiden, dreigt het in handen te vallen van buitenlandse kopers.’ (al. 1) Waarom wil de Efteling dat laatste niet?
5 Waarin gaat de Efteling investeren? (al. 3 en 4)
6 Welk verband herken je tussen de eerste en tweede zin van alinea 5?
7 Welke twee argumenten hebben de omwonenden volgens Horvers om tegen de uitbreidingsplannen te zijn? (al. 5 en 6)
8 Wat is het doel van de informatiebijeenkomst volgens de Efteling? (al. 7)
9 Hoe ziet Horvers dit? (al. 8)
10 Past de titel bij de tekst? Waarom (niet)?
11 Op welk publiek is de tekst gericht? Hoe zie je dat?
12 Zou dit publiek net als de omwonenden ook alleen maar last hebben van de uitbreidingsplannen van de Efteling? Leg je antwoord uit.

Tekst 4

Komt de Efteling in Russische handen?

[1] De Efteling moet de komende jaren groeien om zelfstandig het hoofd boven water te houden. Als het pretpark niet kan uitbreiden, dreigt het in handen te vallen van buitenlandse kopers. Dat beeld schetst de Efteling aan omwonenden die kritiek hebben op de groeiplannen.

[2] ‘Steeds meer attractieparken worden overgenomen door buitenlandse spelers. Ook bij ons kloppen investeerders uit bijvoorbeeld Rusland en het Midden-Oosten regelmatig aan’, zegt woordvoerster Femke van Es van de Efteling. ‘Nu kunnen we daar nog kort en krachtig nee op zeggen. Maar als we niet blijven vernieuwen, zijn we straks niet meer in die positie. Een buitenlandse overname zou groot effect hebben in Brabant. Denk aan gevolgen voor de werkgelegenheid, in het park en bij onze leveranciers. Daar komt bij dat de Efteling Nederlands erfgoed moet blijven.’

[3] De Efteling gaat daarom investeren. Niet alleen in nieuwe attracties. Vorig jaar trok het themapark in Kaatsheuvel 4,4 miljoen bezoekers. In 2020 moeten dat er 5 miljoen zijn. Die aanwas moet vooral uit Duitsland en Frankrijk komen. Om buitenlandse bezoekers overnachtingsmogelijkheden te bieden, wil de Efteling graag een tweede hotel bouwen.

[4] Ook moet de bereikbaarheid van het pretpark worden verbeterd. Op drukke dagen, zoals een mooie pinksterzondag, staan op de aanvoerwegen steevast files. Een eigen afrit vanaf de provinciale weg N261 zou soelaas bieden. De Efteling is daarom van plan het park met 8 hectare uit te breiden in oostelijke richting. Een oude verbindingsweg tussen Kaatsheuvel en Loon op Zand zou daarbij verdwijnen.

[5] De gemeente en provincie zijn enthousiast over deze plannen die uitgebreid beschreven staan in het masterplan ‘Wereld van de Efteling 2030’. Omwonenden dreigen echter roet in het eten te gooien. De geplande nieuwe aanrijroute gaat ten koste van hun recreatiemogelijkheden, zegt Peter Horvers uit Kaatsheuvel. ‘Wij hebben er begrip voor dat de Efteling wil uitbreiden. Er moet wel iets veranderen; we hebben zelf ook veel last van de verkeersdrukte als we ’s ochtends het dorp uit willen. Maar zoals de plannen er nu liggen, wordt onze toegang tot het natuurgebied de Loonse en Drunense Duinen afgesneden. Mensen uit Kaatsheuvel-West die daar fietsen of wandelen, moeten straks kilometers om.’

[6] Ook vrezen de bewoners dat Kaatsheuvel lastiger bereikbaar wordt vanuit het naburige kerkdorp Loon op Zand. ‘Mensen uit Loon op Zand zullen dan eerder in Tilburg gaan winkelen. Dat gaat ten koste van de middenstand hier’, zegt Horvers. ‘Daarom zullen we ons met alle beschikbare middelen tegen dit plan verzetten.’

[7] De Efteling organiseert een informatiebijeenkomst voor omwonenden in Kaatsheuvel. 'We vinden het belangrijk om met omwonenden in gesprek te gaan', verklaart de Eftelingwoordvoerster. 'Zo kunnen we uitleggen waarom deze uitbreiding zo belangrijk voor ons is. Ook willen we weten waar de pijnpunten zitten, zodat we daar rekening mee houden.'

[8] Horvers heeft weinig verwachtingen van die procedure. 'De Efteling, de gemeente en de provincie zijn het al over de plannen eens. Ze hebben een professioneel bureau ingehuurd om de onrust te sussen. De eerste informatieavond wekte bij mij niet het gevoel dat wij als omwonenden nog enige invloed hebben op de plannen.'

Naar: www.deondernemer.nl, op 31 maart 2017

Opdracht 3

Lees nu tekst 5.

1. Van wie is deze tekst afkomstig?
2. Geef drie voorbeelden van jargon in de tekst. Schrijf de betekenis erachter.
3. Noteer de andere moeilijke woorden uit de tekst en schrijf de betekenis erachter. Gebruik zo nodig een woordenboek.
4. Wat is het belangrijkste argument tegen de uitbreidingsplannen?
5. Waarin verschilt dat argument van de argumenten in tekst 4?
6. Welk verband is er tussen de eerste twee zinnen van alinea 2 en de derde zin?
7. Welke oplossing voor het probleem draagt Natuurmonumenten zelf aan?

Opdracht 4 ✱

Lees tekst 4 en 5 nogmaals.

1. 'Denk aan gevolgen voor de werkgelegenheid, (1) in het park en (2) bij onze leveranciers.' (Tekst 4, al. 2) Geef bij elk van deze nadelige gevolgen één voorbeeld.
2. Wat is een persbericht? Zoek de betekenis eventueel op.
3. Leg aan de hand van de kenmerken 'onderwerp', 'bron', 'taalgebruik' en 'lay-out' uit voor welk publiek tekst 5 geschreven is.

Tekst 5

Groei Efteling niet ten koste van natuur

[1] De vereniging Natuurmonumenten spreekt in een brief aan de gemeente Loon op Zand haar zorg uit over het masterplan 'Wereld van de Efteling 2030'. De Efteling heeft de ambitie om verder te groeien en kijkt daarbij ook naar mogelijkheden aan de zuidzijde. Dit vormt een bedreiging voor de aangrenzende natuurgebieden tussen Landgoed Huis ter Heide en de Loonse en Drunense Duinen. Deze gebieden zijn van groot belang voor het behoud van de diversiteit aan planten en dieren. De in het masterplan opgenomen optie om een tweede weg aan te leggen midden in de natuurzone, is voor de vereniging dan ook niet aanvaardbaar.

[2] Natuurmonumenten ziet het belang van de Efteling als topattractiepark voor de toeristisch-economische sector in Brabant en begrijpt de ambitie van de Efteling om haar vooraanstaande positie te willen vasthouden en versterken. De Efteling ligt op een prachtige locatie in een kwetsbare natuuromgeving. Niettemin is met de realisatie van de verblijfsrecreatieterreinen Bosrijk en Loonsche Land de zuidgrens wat Natuurmonumenten betreft bereikt en zal verdere ruimtelijke groei van de Efteling in westelijke richting moeten plaatsvinden om het zuidelijke ecosysteem de ruimte te geven die het nodig heeft.

[3] De vereniging vraagt in haar brief aan de gemeente de Efteling te verzoeken alternatieve voorstellen uit te werken die gericht zijn op de protectie van de natuur.

[4] Voor meer informatie kunt u contact opnemen met: S. Prinsen, e-mailadres: pr@natuurmonumenten.nl.

Naar: www.natuurmonumenten.nl, op 2 april 2017

Opdracht 5

Lees tekst 6.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 Noteer de betekenis van de volgende woorden en uitdrukkingen. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
lapmiddelen (al. 1) – naarstig (al. 4) – hamvraag (al. 5) – beschaafd (al. 6) – stimuli (al. 7) – modieus (al. 8) – restauratiezaal (al. 8) – pneumatisch (al. 8) – sceptici (al. 10) – democratisering (al. 10) – minderbedeeld (al. 11)

3 Wat is de functie van alinea 1 en van alinea 2? Kies per alinea uit:
A een anekdote vertellen, B een voorbeeld geven, C een samenvatting vooraf geven, D het onderwerp introduceren.

4 De tussenkopjes *a* t/m *e* passen in het middenstuk van de tekst. Noteer de letters *a* t/m *e* in de juiste volgorde.
- *a* Behandelingen in de negentiende eeuw
- *b* Beschavingsziekte
- *c* Eerste onderzoeken naar de oorzaken
- *d* Weer toename hooikoortspatiënten
- *e* Weinig vertrouwen in geneeswijzen

5 Geef antwoord op de hamvraag die gesteld wordt in alinea 5.

6 Hoe verklaarde men vroeger dat vooral de beschaafde stand getroffen werd door hooikoorts? (al. 6)

7 Welk verband herken je in de laatste zin van alinea 8?

8 Leg uit dat de kritiek van de sceptici niet gegrond was. (al. 10)

9 Kruis de correcte bewering(en) aan.
- A ☐ De schrijver is deskundig op het gebied van het onderwerp.
- B ☐ De tekst is chronologisch opgebouwd.
- C ☐ Frederik van Eeden geeft betrouwbare informatie over hooikoorts.
- D ☐ In deze tekst staan geen meningen, maar alleen feiten.

10 Voor welk publiek is deze tekst geschreven? Waaraan zie je dat?

Opdracht 6 ✱

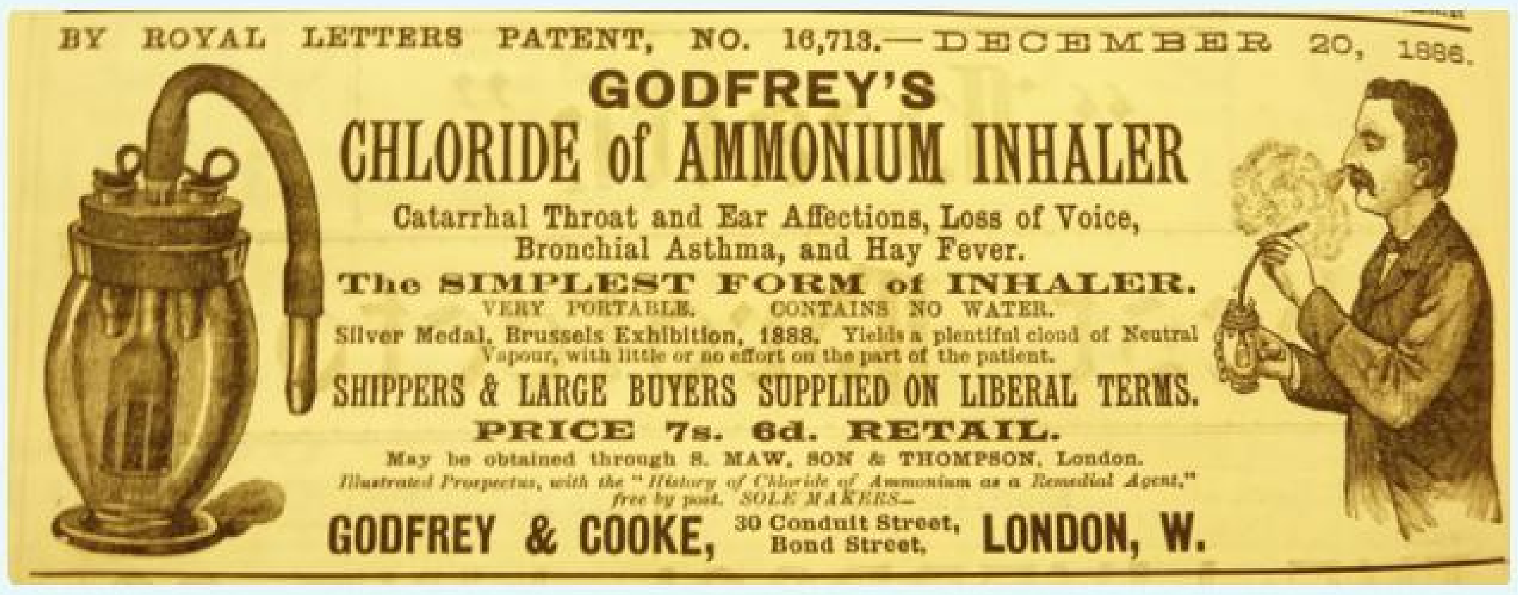
Je gaat een tweede klas middelbare school uit 1911 in een brief uitleggen wat we tegenwoordig weten over hooikoorts en de behandeling ervan. Schrijf die brief in ongeveer 250 woorden.

Tekst 6

De opkomst van hooikoorts in de 19de eeuw

[1] Vóór 1800 klaagde niemand over hooikoorts. Het is een moderne ziekte die eerst vooral de stedelijke elite trof. In Nederland verschenen er pas in 1894 advertenties voor hooikoortsmiddelen. Slimme ondernemers verdienden goed aan luxe kuren en lapmiddelen.

[2] In 1898 richtte de schrijver en maatschappijcriticus Frederik van Eeden in de natuur bij Bussum de leefgemeenschap Walden op. Een paar jaar eerder had hij wel eens last van een prikkelende neus, maar in 1898 kreeg hij het bijzonder zwaar te verduren. 'Ik lijd verschrikkelijk aan mijn neus, het bederft alle zomergevoel … vandaag bitter, droevig, ziek van de hooikoorts', klaagde hij in zijn dagboek. Daarna kwamen de klachten elk jaar terug.

[3] Van Eeden was niet de enige. Vanaf midden 19de eeuw ontstond er hier, maar ook onder de Engelse en Amerikaanse stedelijke elite een ware hooikoortsepidemie. Daarna stak de allergie ook in Frankrijk en Duitsland steeds vaker de kop op, en tegen het eind van de eeuw maakte de hooikoorts in Nederland zijn eerste slachtoffers.

[4] Rond 1900 werd naarstig onderzoek gedaan naar de vraag waarom een deel van de bevolking elk jaar weer in de vroege lente of het begin van de zomer werd overvallen door een kriebelneus, waterige ogen en niesbuien. Veel Nederlandse wetenschappers, journalisten en brievenschrijvers geloofden – terecht – dat pollen in stuifmeel de oorzaak waren, maar sloten andere factoren niet uit: fel licht, straatvuil, sommige bloemengeuren, olie, stof, bacteriën en de geur van specerijen waren verdacht.
[5] Daarmee was de hamvraag echter nog niet beantwoord: pollen, hitte en fel licht waren er immers altijd al geweest. Waarom leidden die dan nu ineens tot zoveel klachten? Sommigen brachten in dat ook de toegenomen bekendheid van de aandoening het aantal meldingen of klagers best eens zou kunnen beïnvloeden.
[6] In 1911 merkte een columnist van de *Leeuwarder Courant* bovendien op dat hooikoorts zich tegelijk had verspreid met de mode om uitstapjes te maken buiten de stad. En het waren toch vooral stedelingen die niet tegen bloeiende natuur konden. Opvallend was dat niet alle stedelingen even vatbaar waren voor de kwaal: vooral de beschaafde stand werd getroffen.
[7] Dat vonden de wetenschappers, journalisten en hooikoortspatiënten zelf niet moeilijk te verklaren: het waren juist de beschaving, inspanning van geest en gevoelige zenuwen die hen extra vatbaar maakten voor hooikoorts. En in de moderne industriële stad hadden de toch al zwakke zenuwen van de beschaafde elite het zwaar te verduren: ze werden blootgesteld aan een duizelingwekkende combinatie van nieuwe ideeën, religieuze en politieke keuzes en zintuiglijke stimuli. Voor 19de-eeuwse elitaire stadsbewoners was het duidelijk: hooikoorts was een beschavingsziekte. De verschijnselen traden op in de natuur, maar het was niet de natuur die hen overgevoelig had gemaakt. Dat was de moderne industriële en haastige stedelijke samenleving.
[8] Dat hooikoorts een teken van beschaving, verfijnde gevoeligheid, intelligentie en welstand was, betekende dat je je er niet voor hoefde te schamen. De aandoening was zelfs modieus; de patiënten onderscheidden zich ermee van de rest van de bevolking. Ook de behandeling gebeurde 'op stand'. De hooikoortserige Amsterdamse hoge heren en dames konden onder andere terecht in het chique Amstelbadhuis. Gevolgd of voorafgegaan door een bezoek aan een restauratiezaal, leeszaal, parfumerie of kapper, konden ze daar in pneumatische kabinetten zuivere en met dennenaroma versterkte lucht inademen. Wie onvoldoende baat vond bij dergelijke kortstondige kuren, kon ook nog het hele hooikoortsseizoen weg, bijvoorbeeld naar het eiland Helgoland. Doordat dit midden in zee ligt, 65 km ten noorden van de Duitse kust, was het een ideale pollenvrije omgeving voor de patiënten.
[9] In de vele wondermiddeltjes tegen hooikoorts waarmee de dagbladen adverteerden, hadden zowel journalisten als hooikoortspatiënten zelf op den duur nog maar weinig vertrouwen. De verkochte neuswatten of abdijsiroop brachten niet werkelijk verlichting, het enkele jaren spoelen van de neus met chloorkaliwater bleek op de lange termijn giftig.
[10] Aan het hooikoortstoerisme en de vele lokmiddelen is een aardige duit verdiend. Sceptici vroegen zich dan ook af of de nieuwe ziekte niet een verzinsel was van dokters of hoteleigenaren. Dit soort kritiek verstomde naarmate het aantal hooikoortspatiënten in de loop van de 20ste eeuw ook onder de rest van de bevolking toenam. Deze 'democratisering' van de kwaal werd waarschijnlijk net als de opkomst een eeuw eerder veroorzaakt door een complex samenspel van factoren, met name de veranderde leefomgeving en de toegenomen lichamelijke gevoeligheid van de slachtoffers. De bredere bekendheid van het begrip 'hooikoorts', een aandoening die bovendien iets chics had, zal ook een rol hebben gespeeld.
[11] In de praktijk zal dit voor de minderbedeelde patiënten weinig verschil hebben gemaakt. Zonder uitzicht op een hooikoortsvakantie of werkende geneesmiddelen kreeg die maar één echt bruikbaar advies: binnenblijven met de ramen dicht.

Naar: Geschiedenis Magazine, juni 2016.

Ik kan/weet
- bepalen voor welk publiek een tekst is geschreven.

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert publiekgericht schrijven.

Startopdracht

Lees tekst 1. Het is een deel uit een langere tekst.
1 Voor wie is de tekst bedoeld? Waaraan zie je dat?
2 Wat zou het tekstdoel zijn? Waaraan herken je dit tekstdoel?

Tekst 1

Een onvergetelijke ervaring! Je maakt internationale vrienden, reist onder inspirerende begeleiding en je doet twee weken van je vakantie zinvol vrijwilligerswerk. Je werkt samen met jongeren van jouw leeftijd uit meer dan veertig landen. Jullie verzorgen bijvoorbeeld activiteiten voor vluchtelingenkinderen of helpen op een boerderij. Yvonne (16): 'Ik heb twee te gekke weken gehad, [...]

Theorie

video-uitleg

Publiekgericht schrijven

Als je een tekst schrijft, moet je weten voor wie de tekst bedoeld is: de **doelgroep**, bijvoorbeeld jongeren van 12 tot 18, of ouders, of 55-plussers. Soms is een doelgroep algemeen, bijvoorbeeld: alle Hagenaars. Doelgroepen kunnen ook specifiek zijn: fietsers, buren, paardrijders. Bij het schrijven houd je rekening met die doelgroep: je schrijft **publiekgericht**.

Zo schrijf je publiekgericht
- Bepaal wie de doelgroep vormen; denk daarbij aan kenmerken als leeftijd, werk, geslacht, gezondheid, hobby's.
- Presenteer het onderwerp zó dat je de interesse van de doelgroep wekt; bepaal welk nieuws je het publiek kunt vertellen over het onderwerp en maak dat duidelijk, bijvoorbeeld door te schrijven 'Maar wat u nog niet weet …'
- Stel je **tekstdoel** vast: informeren, amuseren, overtuigen of activeren.
- Kies de juiste **toon**: bij informeren bijvoorbeeld gebruik je een zakelijke toon, bij overtuigen kies je een enthousiaste toon.
- Let op je **taalgebruik**: ouderen spreek je in je tekst aan met 'u', jongeren met 'je'; gebruik geen woorden die je zelf niet kent; voor kinderen schrijf je korte zinnen met eenvoudige woorden.
- Kies een **lay-out** die bij de doelgroep past; in een tekst voor jongeren kun je veel kleuren en afbeeldingen gebruiken; volwassenen bereik je beter met een rustige lay-out.

Opdracht 1

Lees tekst 2, een deel van een grotere tekst.
1 Voor welke doelgroep is de tekst geschreven?
2 Aan welke tekstkenmerken zie je dat?
3 Wat is het tekstdoel?
4 Zijn toon en taalgebruik geschikt voor het doel en de doelgroep? Waarom (niet)?
5 Herschrijf de tekst. Richt je daarbij op leeftijdgenoten. Voeg een slotalinea toe.

Tekst 2

Overgaan voor zittenblijvers

[1] 'En? Hoe ging je proefwerk wiskunde?' vraagt de vader van Brian aan zijn zoon. 'Mwoah, ging wel.' Erg overtuigend klinkt de veertienjarige niet. Een week later blijkt de twijfel gegrond: een 4,7 op een van de laatste proefwerken voor de zomervakantie. Dat betekent dat zijn gemiddelde net onder de 5,5 uitkomt: onvoldoende dus. Brian blijft daardoor misschien zitten.
[2] Herkent u dit? Maakt u zich zorgen over de overgang van uw zoon of dochter? Dan bent u niet de enige. In deze periode zitten heel wat ouders in de rats. Zij kijken aan het eind van het schooljaar met meer spanning naar de proefwerkcijfers van zoon- of dochterlief dan eerder in het jaar. Voor veel scholieren geldt dat de overgang naar de volgende klas nog niet zeker is. Als dan in juni vaststaat dat een leerling moet doubleren of afstromen naar een ander onderwijstype, is dat vaak een grote teleurstelling, voor de leerling én voor de ouders.

[3] Maar er is een goede mogelijkheid om eventuele zittenblijvers een handje te helpen en tóch over te laten gaan: de zomerschool. Hoe werkt het?
[...]

Opdracht 2

Werk in tweetallen. In de vakantie willen jullie wat bijverdienen. Het idee is dat jullie ouderen gaan helpen bij het gebruik van een mobieltje: een stoomcursus 'Smartphone voor senioren'. Jullie bereiden een tekst voor om de cursus bekend te maken via het wijkkrantje en de buurtwebsite.
1 Bepaal de doelgroep. Noteer minimaal drie kenmerken van de doelgroep.
2 Op welke manier(en) wekken jullie de interesse van de doelgroep?
3 Wat is jullie tekstdoel?
4 Hoe spreken jullie de doelgroep aan?
5 Noteer minimaal twee zinnetjes die de toon van de tekst duidelijk maken.
6 Wat voor lay-out kiezen jullie?

Opdracht 3

1 Schrijf individueel de tekst die jullie bij opdracht 2 hebben voorbereid.
2 Wissel je tekst uit met die van een ander tweetal en geef elkaar commentaar. Gebruik het feedbackformulier.

Ik kan/weet
• het taalgebruik, de toon en de lay-out van mijn tekst aanpassen aan het publiek. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert over programma en publiek.

Startopdracht

Werk in viertallen. Op Nieuw Nederlands Online vind je een invulformulier. Vul het samen in.

1. Ieder kiest iemand uit zijn omgeving die hij goed kent. Noteer de namen in rij 1.
2. Noteer in kolom 2 drie tv-programma's waar de persoon regelmatig naar kijkt.
3. Noteer in kolom 3 van elk programma op welke doelgroep het gericht is.
4. Noteer in kolom 4 minstens twee kenmerken van het programma waaraan je de doelgroep herkende.

Theorie

video-uitleg

Programma en publiek

Radio- en tv-programma's worden, net als vlogs en andere filmpjes op internet, gemaakt voor een speciale **doelgroep**: het **publiek** dat de makers willen bereiken. Veel uitzendingen of films zijn bedoeld voor een breed publiek, zoals natuurseries en reisprogramma's. Maar er zijn ook programma's die op een bepaalde doelgroep zijn gericht, zoals het kinderprogramma *Sesamstraat*, het geschiedenisprogramma *Andere Tijden* en het cultuurprogramma *Kunstuur*.

Met zenders is dat net zo: denk maar aan Disney XD (voor kinderen) en aan BNN (voor jongeren). Verder zijn er steeds meer themazenders, bijvoorbeeld voor sportliefhebbers (Eurosport), voor kookfanaten (24Kitchen) en voor mensen die op de hoogte willen blijven van het laatste internationale nieuws (CNN).

Zo stel je de doelgroep van een programma, vlog of filmpje vast
Let op de volgende zaken:

- het tijdstip (alleen bij radio- en tv-programma's) – Het *Jeugdjournaal* is aan het begin van de avond, het journaal voor volwassenen wordt later uitgezonden.
- het onderwerp – Een muziekprogramma met videoclips is gericht op jongeren, een praatprogramma over voetbal is vooral bedoeld voor voetballiefhebbers.
- het taalgebruik – De woordkeus en de zinsbouw worden aangepast aan de doelgroep van het programma; in een kinderprogramma is het taalgebruik eenvoudiger dan in een discussieprogramma voor volwassenen.

Opdracht 1

Bekijk de afbeelding, een uitsnede uit een televisiegids.

1. Op welke dag staan de programma's gepland? Hoe kun je dat zien? Geef drie verschillende dingen aan.
2. Bepaal van de programma's voor welke doelgroep ze zijn en leg je antwoord uit:
   NPO 1: 11.20 uur *Boeken*
   NPO 2: 10.15 uur *Geloofsgesprek*
   NPO 3: 12.35 uur *Shaun het schaap: De ondeugende lama's*
   RTL 4: 22.10 uur *All you need is love*
3. Zoek een programma uit de lijst waarvan je niet kunt bepalen voor welke doelgroep het is. Hoe komt dat?
4. Naar welk programma dat je nog niet kent, ben je nieuwsgierig? Waardoor?

5 Wat betekenen EO, VPRO, NOS en HUMAN?
6 Waarom staan deze namen achter de programma's bij NPO 1, 2 en 3?

NPO 1
09.15 The Making of Planet Earth (EO).
09.30 WNL Op Zondag (WNL).
10.30 Vrije Geluiden (VPRO).
11.20 Boeken (VPRO).
12.00 NOS Journaal (NOS).
12.10 Buitenhof (VPRO).
13.10 Studio Sport (NOS).
18.00 Journaal (NOS).
18.10 Studio Sport (NOS).
19.00 Studio Sport Eredivisie (NOS).
20.00 Journaal (NOS).
20.20 Planet Earth (EO).
21.20 TV Show (AVROTROS).
22.15 Studio Voetbal (NOS).
23.10 Wie steelt mijn show? (VARA).
00.15 Journaal (NOS).
00.25 WNL Op Zondag (WNL).
01.28 Journaal (NOS).

NPO 2
09.10 Nederland Zingt op Zondag (EO).
09.55 De Kapel (EO).
10.05 Metterdaad (EO).
10.15 Geloofsgesprek (KRO).
10.30 Eucharistieviering (KRO).
11.35 Het Vermoeden (EO).
12.00 Wilde Ganzen (EO).
12.01 Songs of Praise (EO).
12.30 De Verandering (EO).
13.05 Fryslân DOK (Omrop Fryslân).
13.40 BinnensteBuiten (KRO-NCRV).
14.35 Andere Tijden (NTR).
15.10 Leven in de schaduw van een conflict: Iraanse Israeli's (EO).
16.00 Brainwash Talks (HUMAN).
i **16.20** We doen het zelf wel (HUMAN).
16.52 Socutera
17.00 Journaal (NOS).
17.00 Jacobine op zondag (NCRV).
17.35 Kunstuur (AVROTROS).

NPO 3
09.50 Taarten van Abel (VPRO).
10.20 Weekoverzicht SpangaS (KRO-NCRV).
11.15 Brugklas (AVROTROS).
12.05 Wallace & Gromit (VPRO).
12.35 Shaun het schaap: De ondeugende lama's (VPRO).
13.05 Wallace & Gromit (VPRO).
13.25 Twisted Whiskers (AVROTROS).
13.45 Checkpoint (EO).
13.55 Thunderbirds (AVROTROS).
14.40 Kaal of Kammen (AVROTROS).
15.00 Willem Wever (KRO-NCRV).
15.30 Stella (VPRO).
17.00 Freeks wilde wereld (VPRO).
17.10 Checkpoint (EO).
17.35 Nederland in 2050 (EO).
18.05 Ik ben Nederlander (NTR).
18.30 Zapp Weekjournaal (NOS/NTR).
19.05 Dunya & Desie (NTR)

RTL 4
09.05 RTL Snowmagazine.
09.35 Eigen Huis & Tuin.
10.25 House Vision.
10.55 Teleshop 4: Dit is mijn toekomst.
11.25 Van Woonvilla Naar Droomvilla.
11.55 De Beste van Nederland.
12.25 Green Tech.
12.55 Films & Sterren.
13.25 Flipping Out.
14.30 LifestyleXperience.
15.30 Van Passie Naar Droombaan.
16.00 Nederland Heeft Het!
16.30 Boarding Time.
17.00 Pluijms eetbare wereld.
17.30 Kampeer TV.
18.00 RTL Nieuws.
18.05 RTL Weer.
18.15 Carlo's TV Café.
19.20 Vriendenloterij: De Winnaars.
19.30 RTL Nieuws.
19.55 RTL Weer.
20.00 Moordvrouw.
21.00 Alles Mag Op Zondag.
22.10 All You Need Is Love.

Opdracht 2

Je gaat een uitzending van het *Jeugdjournaal* vergelijken met het achtuurjournaal. Je docent zegt van welke dag je de beide journaals moet bekijken.
1 Welke onderwerpen komen aan de orde? Wat zijn de verschillen?
2 Bedenk een verklaring voor het verschil in onderwerpkeuze.
3 Kies een onderwerp dat in beide uitzendingen voorkomt. Noteer welke informatie er in elk van de uitzendingen over dit onderwerp gegeven wordt.
4 Geef een verklaring voor de verschillen.
5 Noteer drie kenmerken waaraan je ziet dat het *Jeugdjournaal* voor kinderen en jongeren bedoeld is.
6 Noteer drie kenmerken waaraan je ziet wie de doelgroep vormen van het achtuurjournaal.
7 Bedenk een andere doelgroep dan kinderen, waarvoor het journaal van 20.00 uur minder geschikt is. Licht je antwoord toe.
8 Bedenk een andere doelgroep dan kinderen, waarvoor het *Jeugdjournaal* erg geschikt is. Licht je antwoord toe.

Opdracht 3

Bekijk het fragment.
1 Noteer tijdens het kijken in steekwoorden wat je ziet.
2 Voor welk publiek is dit filmpje gemaakt? Licht je antwoord toe.
3 Wat is het doel van dit filmpje? Licht je antwoord toe.
4 Het doel van het filmpje wordt pas aan het eind goed duidelijk. Geef drie tips aan de makers om het filmpje te verbeteren.

Ik kan/weet
- bepalen voor welk publiek een programma gemaakt is.

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert spreken in formele situaties.

Startopdracht

1 Noteer in welke woorden jij je vrienden zou vertellen …
   a dat je het vervelend vindt dat je steeds ruzie hebt met een klasgenoot.
   b dat je al wekenlang geen huiswerk gemaakt hebt voor wiskunde.
   c dat je vanmorgen op het schoolplein keihard onderuit bent gegaan.
2 Wat zou je aan je taalgebruik veranderen als je *a*, *b* en *c* aan je mentor zou vertellen?

Theorie

video-uitleg

Spreken in formele situaties

Als je spreekt, houd je rekening met je gesprekspartner(s) en met de situatie waarin je spreekt. Zo praat je in **informele** situaties, bijvoorbeeld met je klasgenoten in de schoolkantine, heel anders dan in **formele** situaties, zoals met je huisarts in zijn spreekkamer of bij een presentatie op je stageadres.
Ook in situaties waarin je je gesprekspartner niet persoonlijk kent, bijvoorbeeld bij de kassa van de bioscoop, benader je deze anders dan bijvoorbeeld je sportvrienden in de kantine.

Zo spreek je in een formele situatie
- Open het gesprek met een begroeting.
- Leg zo nodig uit wie je bent.
- Geef aan wat het doel (van het gesprek) is.
- Wees beleefd en spreek je gesprekspartner of je publiek aan met 'u'.
- Spreek Standaardnederlands, geen dialect of groepstaal.
- Neem een actieve houding aan: maak oogcontact (als dat kan) en reageer eventueel door te knikken of door korte reacties te geven ('oké', 'hm').
- Sluit af, eventueel met een bedankje en een groet.

Opdracht
1

1 Geef van de volgende zinnen aan in welke gesprekssituatie ze passen. Leg je antwoord uit.
   a Maar waar is je moeder dan?
   b Goedemorgen, u spreekt met Katinka Manders.
   c 'Festina lente!' Dat is ons devies. Als u dit met ons eens bent, heten wij u van harte welkom in onze pittoreske residentie aan de kust.
2 Kies nu een van de zinnen en bedenk twee vervolgzinnen die goed aansluiten bij de situatie.
3 Lees je zinnen aan een klasgenoot voor en overleg samen of de vervolgzinnen inderdaad goed aansluiten.

Opdracht 2

Werk in tweetallen.
Stel dat je met een klasgenoot stage loopt bij een reisbureau. Aan jullie wordt gevraagd twee introducties van 3 minuten voor te bereiden over een Europese stad, een voor jongeren die willen interrailen en een voor zestigplussers. Je kunt kiezen uit Parijs, Kopenhagen, Berlijn, Praag en Barcelona. De introductie moet worden opgenomen op film en wordt op de website van het reisbureau geplaatst.

1. Kies samen een van de steden uit en besluit wie welke doelgroep voor zijn rekening neemt.
2. Bedenk samen ten minste drie deelonderwerpen (aspecten van de stad), die volgens jullie passen bij de doelgroep. Die kunnen per doelgroep verschillen. Zoek samen voldoende informatie voor beide introducties. Maak aantekeningen.
3. Bereid ieder de tekst voor de introductie voor. Bespreek samen hoe elke introductie het beste aansluit op de doelgroep en hoe jullie professioneel kunnen overkomen.
4. Oefen de presentatie van beide introducties. Loopt alles goed? Blijven jullie binnen de tijd?
5. Jullie presenteren om de beurt aan elkaar de introductie voor de eigen doelgroep. De ander neemt de presentatie op.
6. Bekijk samen met een ander tweetal de vier filmpjes en bespreek wat er goed ging en wat er beter kon.

Opdracht 3

Werk in viertallen. Jullie gaan over je eigen school twee verschillende promotiefilmpjes maken: een voor toekomstige leerlingen en een voor hun ouders.

1. Noteer voor elk van beide doelgroepen vijf deelonderwerpen (aspecten van de school) die belangrijk zijn om een positief beeld van de school te geven. De deelonderwerpen kunnen per doelgroep verschillen.
2. Bedenk per deelonderwerp hoe jullie het goed in beeld kunnen brengen: welke beelden worden opgenomen en waar? Bedenk ook welke teksten er nodig zijn om het publiek van jongeren of ouders aan te spreken. Wie moet die teksten uitspreken?
3. Maak voor beide filmpjes een draaiboek, waarin je vastlegt in welke volgorde en hoelang de vijf deelonderwerpen aan bod komen. Bedenk ook een pakkende opening en een goede afsluiting voor het filmpje.
4. Bepaal wie welke rol op zich neemt: filmer, regisseur, spreker, (eventueel) figurant.
5. Neem de beide filmpjes op.
6. Bekijk de filmpjes in de klas. Kies samen het beste filmpje.
7. Lever jullie filmpje en het draaiboek in bij de docent.

Ik kan/weet
- rekening houden met mijn publiek in de inhoud en het taalgebruik van een presentatie of gesprek. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert over oude naamvallen.

Startopdracht

Lees de zinnen. Vervang het onderstreepte deel door een synoniem of een omschrijving.

1. Als dochter van een diplomaat woonde Kim jarenlang in den vreemde.
2. De man die van verraad verdacht werd, bleek toch te goeder trouw.
3. Ingrid beloofde mij direct terug te bellen, maar zij is in gebreke gebleven.
4. Zet ter bevestiging van de opdracht onderaan het formulier je handtekening.
5. Met loeiende sirenes haastte de politie zich naar de plaats des onheils.
6. Bas is volgens zijn klasgenoten ten onrechte van school gestuurd.

Theorie

video-uitleg

Oude naamvallen

In het Nederlands vind je nog sporen van **oude naamvallen**. Zo is *'s avonds* een verkorting van de tweede naamval *des avonds* (= in de avond), *iemand ten huwelijk vragen* betekent *vragen of iemand met jou wil trouwen* en *in groten getale* betekent *met zeer velen*.

Zo herken je oude naamvallen

Oude naamvallen bestaan vaak uit verbogen vormen van *de* en *te*:

– den: *in den beginne*
– der: *in de loop der eeuwen*
– des: *de dag des oordeels*
– ten: *ten voeten uit*
– ter: *ter gelegenheid van*

In veel gevallen staat er een verbogen vorm van een ander woord bij: *de vrouw des huizes, enerzijds - anderzijds, enigszins, te allen tijde, te elfder ure, te zijner tijd*. Ook in voorzetseluitdrukkingen vind je soms oude naamvallen en verbogen vormen: *ten behoeve van*. Deze vormen kun je het beste uit je hoofd leren.

Opdracht
1

Lees onderstaande zinnen. Noteer de zinsgedeelten met oude naamvallen. Geef een synoniem of een omschrijving.

1. Vloeken, scheldwoorden en schuttingtaal zijn uit den boze bij ons thuis.
2. U kunt desgewenst uw telefoonnummer onder uw mail vermelden.
3. Toen de wedstrijd werd afgelast, gingen de spelers onverrichter zake naar huis.
4. Behoudens een handtas mag men in het vliegtuig geen bagage meenemen.
5. De dronken vechtersbaas is ter ontnuchtering ingesloten op het hoofdbureau.
6. Het spoedoverleg van het kabinet vond plaats ten huize van de premier.
7. In dit dorp was het vroeger regel om niet te fietsen op de dag des Heren.
8. Ter verhoging van de feestvreugde werd er een vuurwerkshow gegeven.
9. Midzomernacht wordt in Zweden uitbundig gevierd: 's lands wijs, 's lands eer.
10. In dit boek beschrijft de Amerikaanse auteur Truman Capote hoe de familie Clutter in koelen bloede wordt vermoord door twee jonge criminelen.

Opdracht 2

Noteer de uitdrukkingen of zinsgedeelten met oude naamvallen. Vul daarbij op de puntjes de juiste woorden in. Gebruik *den*, *der*, *des*, *'s*, *te*, *ten*, *ter* en de woorden tussen haakjes. Zet die in de juiste vorm. Noteer de betekenis.

1 De haren rijzen je … … (berg) bij zijn verhalen over kannibalisme.
2 Het oude schilderij is duidelijk aangetast door de … … … (tand, tijd).
3 … … … (nagedachtenis) de slachtoffers wordt er een minuut stilte gehouden.
4 De hoofdstad van Zuid-Holland heet officieel … (graaf, haag).
5 Hans F. en Willem S. zal ontvoering en geweldpleging … … (last) worden gelegd.
6 In het begin is het boek wel spannend, maar … … … (duur) wordt het wat langdradig.
7 Uiteraard is roken in deze ruimte … … … (streng, verbieden).
8 Bestaat dat tv-programma '… … (land), … … (zee) en in de lucht' nog altijd?
9 Samir heeft zich … … … … … (loop, tijd) ontwikkeld tot de sterspeler van ons elftal.
10 Je moet één dag voor het diner aan het kokkerellen, want deze Mexicaanse stoofschotel smaakt … … (ander, dag) het beste.
11 Toen Jouri afkeek tijdens het proefwerk, werd meneer Grim … … (duivel).
12 Zou de … … … (tocht, tocht) dit jaar dankzij het vriezend weer eindelijk weer eens verreden worden?

Opdracht 3

Kies vier woorden of zinsgedeelten met oude naamvallen uit opdracht 1 en vier uit opdracht 2. Maak met elk een zin waaruit de betekenis duidelijk blijkt.

Opdracht 4

Lees tekst 1. Schrijf de onderstreepte woorden 1 t/m 25 onder elkaar. Noteer de betekenis. Gebruik de woordraadstrategieën en eventueel een woordenboek.

Tekst 1

Blind boeken

[1] De nieuwste trend in vakantietripjes: (1) 'bestemming onbekend'. Je kent het (2) concept misschien via een tv-programma met die naam. Het basisidee is dat mensen een vakantie boeken, maar (3) in het ongewisse blijven over het (4) exacte eindpunt van de reis. Dat is niet alleen iets voor mensen die graag (5) op de bonnefooi reizen en niet alles precies uitstippelen. Het is ook zeer geschikt voor degenen die geen tijd hebben om reisbrochures door te spitten, recensies te vergelijken en (6) accommodaties als hotelkamers of appartementen kritisch te bekijken. Zij kunnen zich dankzij een verrassingstripje veel stress besparen.

[2] Verrassingsreizen zijn (7) een gat in de markt. Onlinereisbureaus die te boek staan als specialisten in zulke uitstapjes, schoten de afgelopen jaren als paddenstoelen uit de grond.

[3] Hoe gaat zo'n (8) memorabele 'surprisetrip' in z'n werk? Je geeft aan de reisorganisatie door wanneer je van zins bent weg te gaan en hoelang. Ook vermeld je je (9) budget: hoeveel wil je besteden? De touroperator regelt de rest. Wordt het een (10) metropool als Caïro of Bangkok? Of een maagdelijk zandstrand in de (11) ongerepte natuur op een tropisch eiland?

→

[4] Pas op het vliegveld wordt (12) onthuld waar de reis heen gaat. Ter geruststelling: van tevoren krijg je wel te horen wat de weersvoorspelling is voor de plaats van bestemming. Dat voorkomt dat je straks in dunne zomerkleren in Lapland staat. Verder kun je aangeven waar je niet naartoe wilt. Ook zijn er betaalbare (13) opties voor mensen met een smalle beurs.
[5] (14) Voorloper in de business is bestemming-onbekend.nl, dat al (15) sedert 2007 allerhande mogelijkheden voor tripjes naar het onbekende aanbiedt. De kick is vooral de voorpret en de spanning. Dat is ook wat bijvoorbeeld srps.me (16) nastreeft. ‘Mensen hebben de neiging om van tevoren hun vakantie kapot te googelen’, vertelt Raymond Klompsma van het onlinebedrijfje, dat sinds 2014 op de markt opereert. ‘Ze gaan op zoek naar recensies en beleven dan eigenlijk andermans vakantie. Wij proberen te bereiken dat mensen het échte reisgevoel terugkrijgen.’ De reisorganisatie zorgt ervoor dat ter plaatse alles geregeld is.
[6] Het is duidelijk dat het mysteryconcept (17) aanslaat. De bedrijfjes (18) floreren, de (19) omzet stijgt. Jaarlijks maken al meer dan duizend Nederlanders een verrassingsreis. Studentenreisjes en citytrips zijn het meest in trek. Klompsma: ‘We verwachten volgend jaar met minimaal 500 procent te groeien.’
[7] Die prognose is niet uit de lucht gegrepen, als we trendwatcher Adjiedj Bakas mogen geloven. Volgens hem is de tijd rijp voor verrassingsvakanties. Hij signaleert dat de surprisemenu’s in de (20) horeca heden ten dage ook goed lopen. Bakas heeft er een verklaring voor: ‘We leven in een (21) gereguleerde samenleving. Zo’n vakantie is dé manier om dat te doorbreken. Vroeger leefden we wat rommeliger en dat willen we nu weer terughalen. Even lummelen en stout kunnen doen.’
[8] Maar hoe onvoorspelbaar is zo’n reis nou echt? Je kunt uit allerlei soorten vakanties kiezen: een stedentrip, een relaxvakantie, budget of vijfsterren. Volgens Klompsma is het verstandig je wensen beperkt te houden. ‘Het budget is voor ons het (22) richtsnoer. Geef geen waslijst met steden door waar je *niet* heen wilt.’ Mensen met te veel noten op hun zang worden wel eens afgewezen.
[9] Een aantal vliegmaatschappijen ziet ook brood in ‘blind boeken’. KLM had bijvoorbeeld een tijdelijke actie voor een onbekende stedentrip binnen Europa. Dat is (23) commercieel gezien een slimme manier om lege stoelen op te vullen, zodat er toch nog wat financieel gewin te halen valt uit (24) onrendabele routes.
[10] Zit er niet een addertje onder het gras? Niet echt, maar de Consumentenbond, die kijkt naar prijs-kwaliteitverhoudingen, nam de proef op de som door drie verrassingsreizen te boeken. De (25) hamvraag: ben je goedkoper uit als je zelf boekt? Ja, in het algemeen iets goedkoper, luidt het antwoord. Maar logischerwijs is het verrassingseffect dan helemaal weg. Bakas verwacht dat de meeste mensen hun vakantie liever blijven plannen en dat tezelfdertijd het aantal geboekte verrassingsreisjes zal stijgen. ‘Van onverwachte belevenissen wordt de mens alleen maar gelukkiger.’

Naar: www.ad.nl, op 27 februari 2017

Opdracht 5

Werk in tweetallen.

1 In tekst 1 staan negen woorden of zinsdelen met oude naamvallen: één in alinea 2, 3, 4 en 7, drie in alinea 5 en twee in alinea 10. Noteer die en geef een synoniem of omschrijving.
2 In tekst 1 staan zes uitdrukkingen: één in alinea 2, 7, 8 en 9 en twee in alinea 10. Noteer die en geef de betekenis.
3 Noteer de beeldspraak in de volgende woorden en zinsgedeelten uit tekst 1: ‘een smalle beurs’ (al. 4), ‘de tijd is rijp’ (al. 7), ‘budget’, ‘vijfsterren’, ‘waslijst’ (al. 8) en ‘blind boeken’ (al. 9). Geef ook de betekenis.

Opdracht 6

Vul een passend woord in. Kies uit: *aanslaan – accommodatie – budget – commercieel – concept – exact – floreren – hamvraag – horeca – memorabel – metropool – nastreven – omzet – onrendabel – onthullen – optie*. Je houdt zes woorden over.

1 Lijn 95, die volgens de busmaatschappij … is, wordt per 1 mei opgeheven.
2 Het eten in het hotel op Kreta was prima, maar de … liet te wensen over.

3 Hoe meer producten je verkoopt, hoe hoger de ….
4 Zo'n peperdure iPhone gaat mijn … echt te boven.
5 Nu de economische crisis voorbij is, … veel bedrijven weer als vanouds.
6 Het … van het succesvolle *Airbnb* is simpel: via een centrale organisatie je eigen huis verhuren als tijdelijk vakantieonderkomen.
7 Met ruim 21 miljoen inwoners is São Paulo de grootste … van Zuid-Amerika.
8 Als je een strandvakantie in Spanje wilt, heb je allerlei ….
9 Wat maakt dat die grote musicalproducties zo … bij het Nederlandse publiek?
10 Ik kan het niet … zeggen, maar ik zal rond een uur of 11 bij je zijn.

Opdracht 7

Maak met elk van de zes woorden die bij opdracht 6 overblijven, een zin waaruit de betekenis van die woorden duidelijk blijkt.

Opdracht 8

Vervang het onderstreepte deel door een woord of zinsgedeelte met oude naamvallen. Je vindt ze in deze paragraaf.

1 Je kunt bij problemen altijd bij deze mentor terecht.
2 Omdat het vuurtje al geblust was door de buurtbewoners, ging de brandweer zonder in actie te zijn gekomen terug naar de kazerne.
3 Karin heeft beloofd om mij de foto's te sturen, maar zij heeft dat niet gedaan.
4 Mevrouw Spoelstra werd zonder goede reden boos op de klas.
5 Bij deze winkel kun je allerlei spullen kopen die anderen hebben afgedankt.
6 U kunt, als u dat wilt, uw jas en tas bij de garderobe afgeven.
7 Er zijn tegenwoordig meer eenpersoonsbedrijfjes in Nederland dan ooit.
8 Alle ministeries zijn in Den Haag gevestigd.
9 Als je deze gruwelijke beelden ziet, zul je hevig geschokt zijn.
10 Met velen kwamen de wijkbewoners naar de belangrijke buurtvergadering.

Opdracht 9

In de tekening zijn tien uitdrukkingen verstopt die je in de paragrafen *Woordenschat* van dit boek hebt geleerd. Welke tien zijn dat?

Ik kan/weet
- oude naamvallen herkennen en gebruiken.

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Grammatica
zinsdelen

Je leert over bijvoeglijke bijzinnen.

Startopdracht

1 Noteer de bijvoeglijke bepalingen (bijv.bep) en ondergeschikte bijwoordelijke bepalingen (obwb) uit de zinnen *a* t/m *d*.
2 In welke van de zinnen *a* t/m *d* is de bijvoeglijke bepaling een zinnetje?
3 Wat is het verschil in betekenis tussen de zinnen *d* en *e*?
- *a* Voor de Nederlandse kust raakte gisteren een zeiljacht in grote moeilijkheden.
- *b* De zeer ervaren zeilers werden verrast door een plotseling opkomende storm.
- *c* Hun situatie werd extra gevaarlijk door een mankement aan de motor.
- *d* De zeilers, die een zwemvest droegen, werden door de kustwacht gered.
- *e* De zeilers die een zwemvest droegen, werden door de kustwacht gered.

Theorie

video-uitleg

De bijvoeglijke bijzin

In een woordgroep met een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord als kern kunnen bijvoeglijke bepalingen staan. Vergelijk de zinnen 1a en 1b:
1a Deze prachtig aangelegde ***natuurcamping*** *(zn) wordt op 1 mei geopend.*
1b Deze ***natuurcamping*** *(zn), die prachtig is aangelegd, wordt op 1 mei geopend.*

In zin 1a is het onderwerp *Deze prachtig aangelegde natuurcamping*. Daarbinnen is *prachtig aangelegde* een bijvoeglijke bepaling bij de kern *natuurcamping*. In zin 1b is het onderwerp *Deze natuurcamping, die prachtig is aangelegd*. Het zinnetje *die prachtig is aangelegd* is binnen het onderwerp een bijvoeglijke bepaling bij de **kern** *natuurcamping*. Die bijvoeglijke bepaling is een zin – dat zie je aan de persoonsvorm *is* – en heet daarom een **bijvoeglijke bijzin**. Dat noteer je zo:
bijv.bijzin = die prachtig is aangelegd → natuurcamping

Een bijvoeglijke bijzin hoort vaak bij een zelfstandig naamwoord (zoals in zin 1b), maar kan ook horen bij een voornaamwoord, bijvoorbeeld een onbepaald, aanwijzend of persoonlijk voornaamwoord.
2 ***Allen*** *(onbep.vnw) die zich in Nederland bevinden, worden gelijk behandeld.*
bijv.bijzin = die zich in Nederland bevinden → allen
3 Raften is leuk voor ***hen*** *die van gevaarlijke sporten houden.*
bijv.bijzin = die van gevaarlijke sporten houden → hen

Zo herken je de bijvoeglijke bijzin
Een bijvoeglijke bijzin
- zegt iets over een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord;
- is een zin en heeft dus een persoonsvorm;
- is geen zinsdeel (zoals een ow-zin, lv-zin, mv-zin, vv-zin en bwb-zin), maar een **zinsdeelstuk**, net als een bijvoeglijke bepaling en een ondergeschikte bijwoordelijke bepaling.

Opdracht 1

Is het onderstreepte deel van de zin een bijvoeglijke bepaling (bijv.bep) of een bijvoeglijke bijzin (bijv.bijzin)?

1 Landelijke kranten die dagelijks verschijnen, verliezen steeds meer abonnees.
2 Wil de eigenaar van de fraai gepimpte auto voor het gebouw zich hier melden?
3 Voor zijn in vele jaren opgebouwde oeuvre kreeg de auteur de P.C. Hooftprijs.
4 Deze band maakt al jaren prachtige muziek waarop je heerlijk kunt dansen.
5 Helaas kon de quizkandidaat de vraag hoe oud de aarde is, niet beantwoorden.
6 Zijn kunstwerken van deze beginnende Franse kunstenaar echt zo populair?

Opdracht 2

Is het onderstreepte deel een zinsdeel of een zinsdeelstuk?

1 Eigenlijk moet elke hond die kinderen gebeten heeft, worden afgemaakt.
2 Waarschijnlijk wordt het huis waar Eva geboren is, binnenkort afgebroken.
3 Helaas konden we de teksten op de wapperende vlaggen niet goed lezen.
4 Kregen zij die te laat binnenkwamen, geen elfstedenkruisje uitgereikt?
5 Aan dit plein wordt door een aannemer uit het noorden een kantoor gebouwd.
6 Verdedigde de militair zich met een wapen dat hij buitmaakte op de vijand?

Opdracht 3

Noteer uit de zinnen 1, 2 en 3 één bijvoeglijke bepaling en uit de zinnen 4, 5 en 6 één bijvoeglijke bijzin. Zet erachter bij welke kern ze horen.

1 Een al geruime tijd overspannen scholier stak gisteren zijn school in brand.
2 Voorlopig worden de weeskinderen ondergebracht in huizen van Unicef.
3 Vermoedelijk zal de ansichtkaart aan je oma over een week arriveren.
4 De commissaris, die blunderende agenten niet bestrafte, moest vertrekken.
5 De wandelaars werden verzorgd door verpleegsters, die de blaren doorprikten.
6 Jannita heeft de man die haar stalkte, aangegeven bij de politie.

Opdracht 4

1 Neem de zin nen *a* t/m *e* over, onderstreep de persoonsvorm van de hoofdzin en zet streepjes tussen de zinsdelen.
2 Noteer van elke zin het zinsdeel dat een bijvoeglijke bijzin bevat. Noteer erachter om welk zinsdeel het gaat: ow, nw.deel, lv, mv, vv of bwb.
3 Noteer de bijvoeglijke bijzinnen. Zet erachter bij welke kern ze horen.
4 Waarom beginnen sommige bijvoeglijke bijzinnen met *dat* en andere met *die*?
   a Bij het gezin dat hier vorige week is komen wonen, is nu een baby geboren.
   b Journalisten moeten alles wat ze schrijven, eerst zorgvuldig controleren.
   c De vrouw beloonde de man die haar kat uit een boom had gered, met een kus.
   d Verlangden de Israëlieten naar een land dat overvloeit van melk en honing?
   e Mijn lp's heb ik weggegeven aan iemand die nog een platenspeler heeft.

Opdracht 5 ✱

Noteer uit elke zin de bijzin en zet erachter welk soort bijzin het is: ow-zin, nw.deel-zin, lv-zin, mv-zin, vv-zin, bwb-zin of bijv.bijzin.

1 Hoewel de leerling fraude had gepleegd, wilde de docent hem niet straffen.
2 De ruwe olie wordt getransporteerd naar Pernis, waar ze wordt geraffineerd.
3 Wie belangstelling heeft voor de opleiding, sturen we graag informatie toe.
4 De journalist wilde niet zeggen uit welke bron het bericht afkomstig was.
5 Na zijn pensioen leidde de minister het leven dat hij altijd al gewenst had.
6 Volgens deskundigen is moeilijk vast te stellen hoe het ongeluk kon gebeuren.

Ik kan/weet
- bijvoeglijke bijzinnen herkennen.
- onderscheid maken tussen bijvoeglijke bijzinnen en bijvoeglijke bepalingen.

Maak de extra opdrachten online.

Grammatica
woordsoorten

Je leert over betrekkelijke voornaamwoorden.

Startopdracht

1 De zinnen *a* t/m *d* vormen een tekstje. Vul op de puntjes steeds een passend woord in.
2 Noteer achter de in zin *a*, *b* en *c* ingevulde woorden de woordsoort.
a Het bestuur nam de beslissing … de trainer ontslagen moest worden.
b De beslissing … deze crisis ontstond, is vorig seizoen al genomen.
c De vraag … het eerste team gaat trainen, moet snel beantwoord worden.
d Het bestuur stond voor een beslissing … bepaald niet eenvoudig was.

Theorie

video-uitleg

Betrekkelijk voornaamwoord

Bijvoeglijke bijzinnen beginnen vaak met een **betrekkelijk voornaamwoord** (betr.vnw). Zo'n betrekkelijk voornaamwoord wijst terug naar een woord dat eerder genoemd is, het **antecedent**. De bekendste betrekkelijke voornaamwoorden zijn *die*, *dat*, *wie* en *wat*:
1 *De* ***rondleiding****, (die $_{betr.vnw}$ een uurtje duurde $_{bijv.bijzin}$), was erg interessant.*
2 *Sara is het* ***souvenir*** *(dat $_{betr.vnw}$ ze gekocht had $_{bijv.bijzin}$), ergens kwijtgeraakt.*
3 *Ken jij die* ***jongen*** *(van wie $_{betr.vnw}$ Mark zijn scooter gekocht heeft $_{bijv.bijzin}$)?*
4 *Vertel jij mij eens* ***iets interessants*** *(wat $_{betr.vnw}$ ik nog niet weet $_{bijv.bijzin}$).*

Soms kun je *wie* en *wat* vervangen door *degene die* of *datgene wat*. Er is dan geen antecedent. *Wie*/*wat* is dan **betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent** (betr.vnw m.i.a.).
5 *Wie (= degene die) zoiets gevaarlijks doet, vraagt om moeilijkheden.*
6 *Wat (= datgene wat) je nu niet snapt, moet je morgen in de les even navragen.*

Zo gebruik je het betrekkelijk voornaamwoord
- Met het betrekkelijk voornaamwoord *die* verwijs je naar *de*-woorden (zie zin 1), met *dat* naar *het*-woorden (zie zin 2). Let op: als je *die*/*dat* kunt vervangen door *deze* of *dit*, is *die*/*dat* een aanwijzend voornaamwoord.

- Het betrekkelijk voornaamwoord *wat* gebruik je om te verwijzen naar
  – een overtreffende trap:
    - *Bungeejumpen is het* ***spectaculairste*** *(wat ik ooit gedaan heb $_{bijv.bijzin}$).*
  – een onbepaald voornaamwoord:
    - *Heb je van* ***alles*** *(wat je op school geleerd hebt $_{bijv.bijzin}$), niets onthouden?*
  – een hele zin:
    - ***We gaan naar Zweden op vakantie****, wat ik niet zo leuk vind.*

- Als je verwijst naar een persoon, dan gebruik je niet *waar+voorzetsel* (*waarmee*, *waarover* enz.) maar *voorzetsel + wie* (*met wie*, *over wie*).
  Niet: **De agent waarvan ik een bon kreeg, was niet erg vriendelijk.*
  Maar: *De agent van wie ik een bon kreeg, was niet erg vriendelijk.*

Opdracht
1

Noteer de betrekkelijke voornaamwoorden en zet het type erachter: betr. vnw of betr.vnw m.i.a.. Zet het antecedent erachter, als dat er is.

1 De aanvoerder rekende op hen die hem in de strijd trouw waren gebleven.
2 Wie niet durft te vliegen, kan dat beter ook maar niet doen.
3 Mijn broer leert alleen het deel van de stof dat nodig is om een zes te halen.
4 De struiken van Matt staan in bloei, wat deze tuinman zichtbaar goeddoet.
5 Van die stapel ken ik alleen dit boek, dat over de planeet Venus gaat.
6 Aan iemand die zo loslippig is, moet je geen geheimen toevertrouwen.
7 Op het jubileumfeest komen alleen de clubleden die meer dan tien jaar lid zijn.
8 Van wat jullie daar gehoord hebben, mag je niets aan anderen doorvertellen.

Opdracht
2

Vul het juiste (verwijs)woord in.

1 Max had een vijf voor het werkstuk … hij maakte, … hij erg vervelend vond.
2 … het bruidsboeket vangt, is de volgende … in het huwelijk treedt.
3 Dat verwende jongetje schijnt alles te krijgen … hij maar wil hebben.
4 Van wie heb je die omafiets gekregen … jij altijd naar school rijdt?
5 De koning kon alleen bouwen op … gezworen hadden hem trouw te zijn.
6 Het gouden horloge … Jonas cadeau gekregen had, was al snel kapot.
7 De werknemers deden niets meer dan dat … van hen gevraagd werd.
8 Met een jongen … ik kende, liep ik naar het huisje … ik gehuurd had.

Opdracht
3 ✱

Maak zinnen met de aangegeven woordvolgorde.

1 blw – zn – betr.vnw – pers.vnw – zww – hww, kww – bw – bn.
2 vz – aanw.vnw – zn – zww – olw – zn, betr.vnw – olw – bn – zn – hww – kww.
3 zww – pers.vnw – onbep.vnw – vz – betr.vnw – pers.vnw – hww – hww – zww?

Opdracht
4

Neem de onderstreepte woorden uit tekst 1 over en zet de woordsoort erachter. Kies uit: *blw – olw – azn – czn – zn-e – (st.)bn – zww – kww – hww – pers.vnw – bez.vnw – wed.vnw – wedig.vnw – aanw.vnw – vr.vnw – onbep.vnw – betr.vnw (m.i.a.) – vz – bw – bep.hoofdtelw – onbep.hoofdtelw – bep.rangtelw – onbep.rangtelw – ns.vgw – os.vgw.*

Tekst 1

Vakantie in de oudheid

1 Romeinse keizers woonden natuurlijk in Rome. **2** Maar wie echt een goede indruk wil krijgen van hoe het er aan het Romeinse hof aan toeging, moet buiten Rome zoeken. **3** De keizers brachten niet al hun tijd door in de snikhete, stinkende hoofdstad, want ze hadden buiten hun 'vakantievilla's'. **4** Een van de bekendste is de Villa Adriana in Tivoli, die genoemd is naar keizer Hadrianus. **5** Voor de verwezenlijking van dit villacomplex, dat gebouwd werd vanaf 118 na Christus, had men vele jaren nodig. **6** Behalve kamers voor Hadrianus zelf vond je er een bibliotheek, ontvangstruimtes en gastenverblijven, een compleet sportcomplex met marmeren badruimtes, een uitgestrekt park met verscheidene waterbekkens en zelfs een eiland, waar Hadrianus zich vaak terugtrok.

Ik kan/weet
• betrekkelijke voornaamwoorden herkennen en gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Formuleren

Je leert over verbanden tussen zinnen.

Startopdracht

Noteer de betekenis van de vetgedrukte woorden. Je kunt die afleiden uit het zinsverband.
– Sommige politici zijn bang dat het Engels het Nederlands zal verdringen. **Dat** willen ze voorkomen. **Daarom** willen **ze** Engels als instructietaal op de universiteit verbieden. Tegenwoordig wordt **daar** vaak in het Engels lesgegeven.

Theorie

video-uitleg

Aantrekkelijk formuleren 6: verbanden tussen zinnen

De zinnen van een alinea (en een tekst) houden **verband** met elkaar. Een tekst leest prettiger als de schrijver/spreker dat verband duidelijk aanbrengt.
Je kunt op twee manieren verbanden aanbrengen:
- door middel van **verwijswoorden**, die terugwijzen naar een woord of (een deel van) een zin. Er zijn verschillende soorten verwijswoorden:
  - persoonlijke voornaamwoorden: *hij, hem, zij, ze, haar, hen, hun*
  - bezittelijke voornaamwoorden: *zijn, haar, hun*
  - aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden: *deze, die, dit, dat*
  - bijwoorden: *daar, waar, toen, zo*
  - *waar* + *voorzetsel* of voorzetsel + *wie*?: *waarmee, waarover* enz., *met wie, over wie* enz.
- door **signaalwoorden** te gebruiken. Hieronder staan enkele veelvoorkomende verbanden in een schema. Bij elk verband vind je een aantal signaalwoorden.

opsomming	om te beginnen, ook, bovendien, daarnaast, vervolgens, verder, ten slotte, en
tegenstelling	maar, toch, daar staat tegenover, desondanks, echter, aan de ene kant … aan de andere kant
tijd (chronologie)	eerst, daarna, dan, toen, eens, vroeger, nu, ooit, later, voordat, nadat, uiteindelijk
oorzaak-gevolg	daardoor, doordat, als gevolg van, zodat
reden	daarom, dus, omdat, want, namelijk, immers
voorbeeld	zo, bijvoorbeeld, neem nou, zoals
conclusie/samenvatting	kortom, dus, daarom, al met al, samengevat
voorwaarde	als (… dan), indien, tenzij, wanneer

Opdracht
1

Vul op de puntjes een verwijswoord in. Kies uit: *deze – die – dit – dat – waar – waarmee – waarover* enz., *met wie – over wie* enz.

1 Is dat de nieuwe cd van O'G3NE? Wordt … ook als lp op vinyl uitgebracht?
2 Het kasteel … de gids ons verteld heeft, ligt bij de rivier op een hoge rots.

3 'Wanneer krijg ik je werkstuk, Karin?' '… heb ik gisteren in uw postvak gedaan.'
4 Heeft de zanger … je vriendin al die brieven stuurde, er ooit een beantwoord?
5 'Ken jij het boek dat daar ligt?' 'Ja, maar … hier ken ik nog niet.'

Opdracht 2

Onderstreep het juiste verwijswoord.
1 Het kabinet ontving weinig belasting. **Het / Hij / Ze** moet dus bezuinigen.
2 De onderneming is failliet. Al **haar / zijn** werknemers staan nu op straat.
3 Onze kater lijdt aan stress. **Hij / Zij** heeft al **haar / zijn** haren verloren.
4 Deze telefoon kreeg ik toen ik acht was. Ik heb **haar / hem** dus al bijna zes jaar.
5 Het schilderij is beschadigd. **Hij / Het** heeft **haar / zijn** waarde verloren.

Opdracht 3

1 Vul op de puntjes een signaalwoord in. Kies uit de woorden in de theorie.
2 Noteer achter het signaalwoord het verband dat het aangeeft.
a Job houdt van zonnig weer. Hij gaat … vaak naar Spanje op vakantie.
b Een kiesstelsel met twee partijen is simpel. Het heeft … ook enkele nadelen.
c Je leest veel over slecht voedsel. Vet is … ongezond. Suiker is … gevaarlijk.
d Deze zomer haalt Erin haar vwo-diploma. … gaat ze studeren in Maastricht.
e Met zittend werk verbrand je weinig calorieën. … word je al snel te dik.

Opdracht 4

Vul in tekst 1 bij de letters een verwijswoord in en bij de nummers een signaalwoord.

Tekst 1

Op de aarde is veel water in rivieren, meren (1) … oceanen. (a) … verdampt door de warmte van zon. De damp gaat de lucht in (2) … vormt (b) … een wolk. De kleine druppeltjes in de wolk vormen samen grotere druppels. (c) … worden op den duur te zwaar. (3) ... dat gebeurt, vallen (d) … naar beneden als regen. Wolken zweven meestal erg hoog in de lucht, (e) … het vriest. De neerslag (f) … uit de wolken valt, bestaat (4) … meestal uit ijsklontjes of sneeuwvlokken, (g) … dicht bij de aarde in warmere lucht ontdooien, (5) … er regendruppels ontstaan. (h) … gebeurt (6) … niet (7) … het heel koud is, (8) … dan ontdooien de ijsklontjes niet, (9) … bereiken (i) … de grond als sneeuw (10) … hagel.

Naar: willemwever.kro-ncrv.nl, op 4 maart 2017

Opdracht 5 ✱

Je gaat een tekst schrijven van 250 à 300 woorden over het onderwerp *Mijn droomvakantie*: hoe, waar en met wie zou jij de droomvakantie willen doorbrengen? Wat ga je zoal doen en waarom?
1 Schrijf de tekst. Varieer in woordkeus, zinsopbouw en zinslengte. Wissel enkelvoudige en samengestelde zinnen af. Breng minstens tien keer verband aan tussen de zinnen met behulp van verwijswoorden en signaalwoorden.
2 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot. Controleer elkaars tekst en geef zo nodig suggesties ter verbetering:
– Stel vast of je klasgenoot heeft gevarieerd in woordkeus, zinsopbouw en zinslengte (zowel enkelvoudige als samengestelde zinnen).
– Onderstreep de gebruikte verwijswoorden en signaalwoorden.
– Verbeter fouten in spelling en formulering.

Ik kan/weet
• door het gebruik van verwijs- en signaalwoorden verbanden tussen zinnen aanbrengen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling

Spel

Je leert over los en aan elkaar schrijven.

Startopdracht

Maak met elk van de volgende (groepen) woorden een zin.

1a bezemsteel
1b bezem steel
2a nergens goedkoper
2b nergens goed koper
3a wildezwijnenplaag
3b wilde zwijnen plaag

Theorie

video-uitleg

Aan elkaar of los?

Samenstellingen (schouder + tas = schoudertas) worden in het Nederlands aan elkaar geschreven. Ze hebben één klemtoon:
– *Ga je naar een bungalowpark of naar een natuurcamping op vakantie?*
Maar:
– *In dit grote park wordt een kleine camping aangelegd.* (twee klemtonen)

De volgende woorden schrijf je aan elkaar:
- samenstellingen van drie woorden of minder: *huissleutel, lagelonenlanden*
- woorden die gemaakt zijn van *er, hier, daar* of *waar* plus een voorzetsel: *daarna, ervoor, hierover, waarom*, *eronderdoor*
- getallen met *honderd* en *duizend*: *vijftienduizend*; maar: *zes miljoen*
- vaak voorkomende samengestelde werkwoorden: *kapotmaken, pianospelen, thuiskomen, theezetten*; maar: *fagot spelen, te laat komen, thee inschenken*
- veel samengestelde bijvoeglijke naamwoorden met een deelwoord als tweede deel: *dichtbevolkt, hooggelegen, pasgetrouwd, veelzeggend*
- twee delen van een splitsbaar werkwoord die in dezelfde volgorde naast elkaar staan als in de infinitief:
  – *Toen mijn zusje thuiskwam, heb ik de deur opengedaan*.
  Maar: *Ik kom thuis om een uur of zes.*

Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.

Opdracht 1

Schrijf waar nodig woorden aan elkaar.

1 de basis school directeur
2 deze druk bevaren rivier
3 een eerste klas coupé
4 een ervaren politie agent
5 een mooie kalender
6 er onder door kruipen
7 Heb je les gegeven?
8 zelf gemaakte regen jassen

Opdracht 2

Schrijf waar nodig woorden aan elkaar.

1 Zo'n platte lands super markt accepteert vast geen twee honderd euro biljetten.
2 Die vroeg gestorven dichter heeft veel leuke nonsens poëzie voort gebracht.
3 Het spring paard naderde de dubbele oxer en sprong er over heen.
4 De kruimel dief werd na diep gravend recherche onderzoek aan gehouden.
5 Toen hij rond thee tijd kwam koffie drinken, wou Jan alleen water drinken.
6 De baas van de woning bouw vereniging leert in zijn vrije tijd viool spelen.

Opdracht 3

Werk in tweetallen.

1. In tekst 1 zijn fouten gemaakt in het aaneenschrijven van woorden: sommige spaties kloppen niet. Verbeter de fouten.
2. Kies vijf fouten uit tekst 1 en bedenk er een zin mee waarin de woorden terecht met een spatie zijn geschreven of terecht aan elkaar zijn geschreven.

Tekst 1

Onjuist spatie gebruik

Is het correct dat ik een spatiegebruik, als ik een babyzalf? In elk geval gebruik ik geen baby zalf, als ik in de keuken een amandel- of olijfolie. Ik pepernoten, maar kom soms zouttekort. Dat haal ik dan even hier naast, bij de opvang voor twee tot zes jarigen, waar ik ook vaak kom als ik voor mijn werk rolstoelpatiëntenvervoer. De kleuters spelen meestal het wilde dierenkwartet. Gisteren vroeg de leidster: 'Wilt u iets eten of drinken?'
Ik antwoordde: 'Koffiekan en theekan.'
Ze had ook oude kaaskroketten en ik zag tamme konijnen bouten en boeren met worst.
En als ik vrij ben? Ik wandelroutes door de bossen en vluchtweg, soms zelfs snelweg, als ik wild zie. Laatst lag er een dood geschoten dier. Ik las het bordje dat er bijstond met daar op: 'Was beer'.

Opdracht 4

Werk in tweetallen.

1. Bedenk samen tien voorbeelden van onjuist spatiegebruik, zoals *Ik gebruik nooit een mes als ik bananenschil.* Maak er een zin mee. Je mag niet op internet zoeken.
2. Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal. Zoek in elkaars zinnen de fouten.

Opdracht 5 ✱

Werk in tweetallen.
Ontwerp samen een toetsje over *Spelling* van deze paragraaf (Aan elkaar of los?) en het eerste deel van *Spelling* hoofdstuk 3 (Koppelteken). Gebruik ook minimaal tien nieuwe woorden, die niet in de paragrafen voorkomen.

Opdracht 6

Woorddictee. Vul het juiste woord in. Soms moet je dat iets aanpassen: *briljant* → *briljante*; *filosoof* → *filosofen*; *creëren* → *gecreëerd*.
Kies uit: *cappuccino – creatief – criticus – delicatesse – diagnose – illustratie – obsessie – psychisch – repertoire – sowieso – stethoscoop – symptoom – therapeutisch – trauma*.

1. Voor veel Nederlanders is … een …, maar Italianen drinken het dagelijks.
2. Als je verliefdheid een … voor je wordt, leidt dat vaak tot … problemen.
3. Nadat de arts met zijn … naar mijn ademhaling geluisterd had, stelde hij op basis van de geconstateerde … zijn …: longontsteking.
4. Als Jan Smit optreedt, zingt hij … de bekendste liedjes uit zijn ….
5. Na de ramp voerden de slachtoffers … gesprekken om hun … te verwerken.
6. De meeste … prezen de jeugdboekenauteur, omdat zijn boek erg … geschreven was en bovendien voorzien was van prachtige ….

Ik kan/weet
- bepalen of ik woorden los of aan elkaar moet schrijven. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Spelling werkwoorden

Je leert over de persoonsvorm tegenwoordige tijd en het voltooid deelwoord.

Startopdracht

1 Onderstreep de juiste vorm.
– *Het* ***verbaasd/verbaast*** *ons dat op dit kruispunt niet vaker een ongeluk* ***gebeurd/gebeurt****.*

2 Hoe zou het komen dat veel mensen hier de foute vorm kiezen?

3 Welk werkwoord wordt in deze zin volgens jou vaker fout geschreven: *verbazen* of *gebeuren*? Hoe zou dat komen?

Theorie

video-uitleg

Persoonsvorm tegenwoordige tijd of voltooid deelwoord?

Soms klinken de **persoonsvorm tegenwoordige tijd** (pvtt) en het **voltooid deelwoord** (vd) van een werkwoord hetzelfde: *betreurt*, *verdient* (pvtt) en *betreurd*, *verdiend* (vd). Dat probleem speelt bij zwakke werkwoorden waarvan de letter voor de uitgang -*en* niet in ’**t** (e) **x** - **f** (o) **k s ch** (aa) **p** zit: *betreuren*, *verdienen*.

Zo spel je de persoonsvorm en het voltooid deelwoord correct

- Zet de zin eerst in een andere tijd. Een persoonsvorm verandert dan *(verdient /→ verdiende)*, een voltooid deelwoord niet *(heeft verdiend / had verdiend)*.
- Bepaal daarna de juiste spelwijze:
  – Spel een persoonsvorm als *ik-vorm* + *t*:
  *Wie beheer**t** (pvtt) voor de gemeente Saulieu deze camping municipal?*
  (Wie beheerde (pvvt) voor de gemeente Saulieu deze camping municipal?)

  – Kijk voor een voltooid deelwoord naar de letter voor de uitgang -*en* van de infinitief. Als die letter in ’**t** (e) **x** - **f** (o) **k s ch** (aa) **p** zit, dan eindigt het voltooid deelwoord op een -*t* en anders op een -*d*.
  *beheren: Door wie wordt deze gemeentelijke camping beheer**d** (vd)?*

  Let op: het voltooid deelwoord komt ook voor als bijvoeglijk naamwoord:
  verdienen: een verdiend gelijkspel; omhakken: een omgehakt boompje.

Opdracht **1**

Noteer de persoonsvormen in de tegenwoordige tijd.

1 Een journalist van *de Volkskrant* … (beweren) dat deze fabriek het milieu ernstig … (vervuilen).

2 Waarom … (beschuldigen) Jan jou ervan dat je hem steeds … (beledigen)?

3 Mijn vriendin … (verstijven) altijd van schrik, als ze ergens een spin … (ontwaren).

4 Doordat de gemeente deze wijk … (verwaarlozen), … (verslechteren) het leefklimaat.

5 Het … (verheugen) veel Nederlanders dat de regering niet langer … (bezuinigen) op de zorg.

6 … (veronderstellen) de directie werkelijk dat de winst door deze maatregelen bijna … (verdubbelen)?

Opdracht
2

Noteer het voltooid deelwoord.

1 Het heeft mij … (verrassen) dat Djokovic door Murray is … (onttronen).
2 Is de overvaller die jou heeft … (beroven), … (veroordelen) tot een half jaar cel?
3 Omdat de politicus per e-mail is … (bedreigen), wordt hij nu … (beveiligen).
4 Heeft de vandaal … (bekendmaken) dat hij de abri's heeft … (vernielen)?
5 Dat de politie het complot heeft … (ontdekken), wordt door velen … (betreuren).
6 Waar zijn de slingers … (vervaardigen) waarmee jullie straat … (versieren) is?

Opdracht
3

Noteer eerst de vorm van het werkwoord: pvtt of vd. Onderstreep daarna de juiste vorm.

1 Het ziekenhuis heeft zich **verontschuldigd / verontschuldigt** tegenover de ouderparen, omdat hun baby's per ongeluk **verwisseld / verwisselt** zijn.
2 Dat de geheime dienst een aanslag heeft **verijdeld / verijdelt**, **getuigd / getuigt** van waakzaamheid.
3 Nadat Raymond in *Het gouden ei* Saskia heeft **bedwelmd / bedwelmt** met chloroform, **ontvoerd / ontvoert** hij haar in zijn auto.
4 Het CBS heeft **becijferd / becijfert**, dat het kabinet flink op de uitkeringen **beknibbeld / beknibbelt**.
5 Als een lawine een gebouw **verpletterd / verplettert**, wordt de hele constructie **verbrijzeld / verbrijzelt**.
6 Unicef **ontfermd / ontfermt** zich over weeskinderen en **verzorgd / verzorgt** ze.

Opdracht
4

Noteer eerst de vorm van het werkwoord: pvtt, vd of bn. Spel daarna het werkwoord correct.

1 De chef was … (ontgoochelen), toen hij niet tot directeur werd … (benoemen).
2 Op de foto … (ontluizen) een vrouw een sterk … (vermageren) meisje.
3 De gemeente heeft van de winkelier … (eisen) dat hij zijn zaak … (heropenen).
4 Heleen heeft haar vader … (beloven) dat ze de toets niet … (verknallen).
5 Dat hij met … (vervroegen) pensioen gaat, … (ontkennen) de baas hardnekkig.
6 Je … (bestuderen) de leerstof het best als je die geregeld … (herhalen).

Opdracht
5

Kies zes van de volgende werkwoorden. Maak er een bijvoeglijk naamwoord van en gebruik dat in een zin.
begroeien – bemesten – beminnen – bestraffen – ontdekken – ontdooien – ontvoeren – ontwikkelen – verdorren – verduisteren – verkleinen – verkleuren – verlossen – verwaarlozen – verwennen

Opdracht
6 ✱

Kies twaalf van de volgende werkwoordsvormen en gebruik ze in een samengestelde zin. Je maakt dus maximaal zes zinnen. Noteer achter elk werkwoord de juiste vorm: pvtt, vd of bn. Pvtt, vd en bn moeten elk ten minste drie keer voorkomen. Je mag de werkwoordsvormen niet veranderen.
beoordeeld/beoordeelt – bepaald/bepaalt – besproeid/besproeit – bestormd/bestormt – betaald/betaalt – geloofd/gelooft – hersteld/herstelt – ontmaskerd/ontmaskert – verdiend/verdient – verdord/verdort – verduisterd/verduistert – verfrommeld/verfrommelt – verkleurd/verkleurt – versnipperd/versnippert

Ik kan/weet
• persoonsvormen en voltooide deelwoorden die hetzelfde klinken, correct spellen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Een perfect weekendje weg op Texel

Dat steden als Parijs, Gent, Keulen of Maastricht leuk zijn om een paar dagen naartoe te gaan, dat zullen de meesten wel weten. Maar dat ook het eiland Texel een prachtige vakantielocatie is, dat weet niet iedereen. Tijd om dat te veranderen!

Omdat Texel voor het komend seizoen best wat meer toerisme kan gebruiken, heeft de VVV van Texel een prijsvraag uitgeschreven: wie maakt de mooiste promotiefolder om nieuwe doelgroepen naar het eiland te lokken? De VVV wil graag reclame maken voor onder andere sportvissers, vogelaars, nordic walkers, parachutespringers en mensen die op zoek zijn naar een culinaire vakantie. De hoofdprijs is een vakantie op Texel en jij besluit mee te doen!

Bij deze opdracht pas je de volgende theorie uit dit hoofdstuk toe:
- publieksgericht schrijven;
- spreken in verschillende situaties.

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan bepalen voor welk publiek een tekst is geschreven.
Schrijven	• Ik kan het taalgebruik, de toon en de lay-out van mijn tekst aanpassen aan het publiek. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan bepalen voor welk publiek een programma gemaakt is.
Spreken en gesprekken	• Ik kan rekening houden met mijn publiek in de inhoud en het taalgebruik van een presentatie of gesprek. 2F
Woordenschat	• Ik kan oude naamvallen herkennen en gebruiken.
Grammatica zinsdelen	• Ik kan bijvoeglijke bijzinnen herkennen. • Ik kan onderscheid maken tussen bijvoeglijke bijzinnen en bijvoeglijke bepalingen.
Grammatica woordsoorten	• Ik kan betrekkelijke voornaamwoorden herkennen en gebruiken. 3F
Formuleren	• Ik kan door het gebruik van verwijs- en signaalwoorden verbanden tussen zinnen aanbrengen. 3F
Spelling	• Ik kan bepalen of ik woorden los of aan elkaar moet schrijven. 3F
Spelling werkwoorden	• Ik kan persoonsvormen en voltooide deelwoorden die hetzelfde klinken, correct spellen. 3F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de video's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Aantekeningen

Poëzie en

Fictie

Inhoud

A Problemen

Opdracht 1

1 Werk samen met een klasgenoot. Maak twee kolommen. Links noteer je vijf kleine problemen, rechts vijf grote problemen die mensen van jullie leeftijd kunnen hebben.
2 Vergelijk jullie antwoorden met die van twee klasgenoten. Zijn er problemen die jullie in een andere kolom hebben geplaatst? Zo ja, hoe komt dat?
3 Over welk probleem kun je volgens jou het interessantste boek schrijven? Waarom?

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *Honderd uur nacht* van Anna Woltz.

1 Waarvoor wil Emilia vluchten, denk je? Gebruik minstens twee aanwijzingen uit de tekst waarop je je antwoord baseert.
2 Emilia vertelt iets over de ontwikkeling van haar karakter. Beschrijf die ontwikkeling in drie stappen.
3 Hoe komt het dat Emilia veranderd is, denk je?
4 Wat bedoelt Emilia met 'Ik zie eruit alsof ik bezig ben op te lossen in het niets'?
5 Hoe vind je dit verhaal geschreven? Kies uit: *grappig – makkelijk – moeilijk – saai – spannend – anders, namelijk* … Leg je antwoord uit.

Begrippen

Ontwikkeling hoofdpersoon In de meeste boeken maakt de hoofdpersoon een ontwikkeling door. Vooral in probleemboeken zie je dat goed: de hoofdpersoon heeft een probleem en probeert dat op te lossen. Door dit proces verandert de hoofdpersoon.

Tekst 1 (niveau 2)

Honderd uur nacht

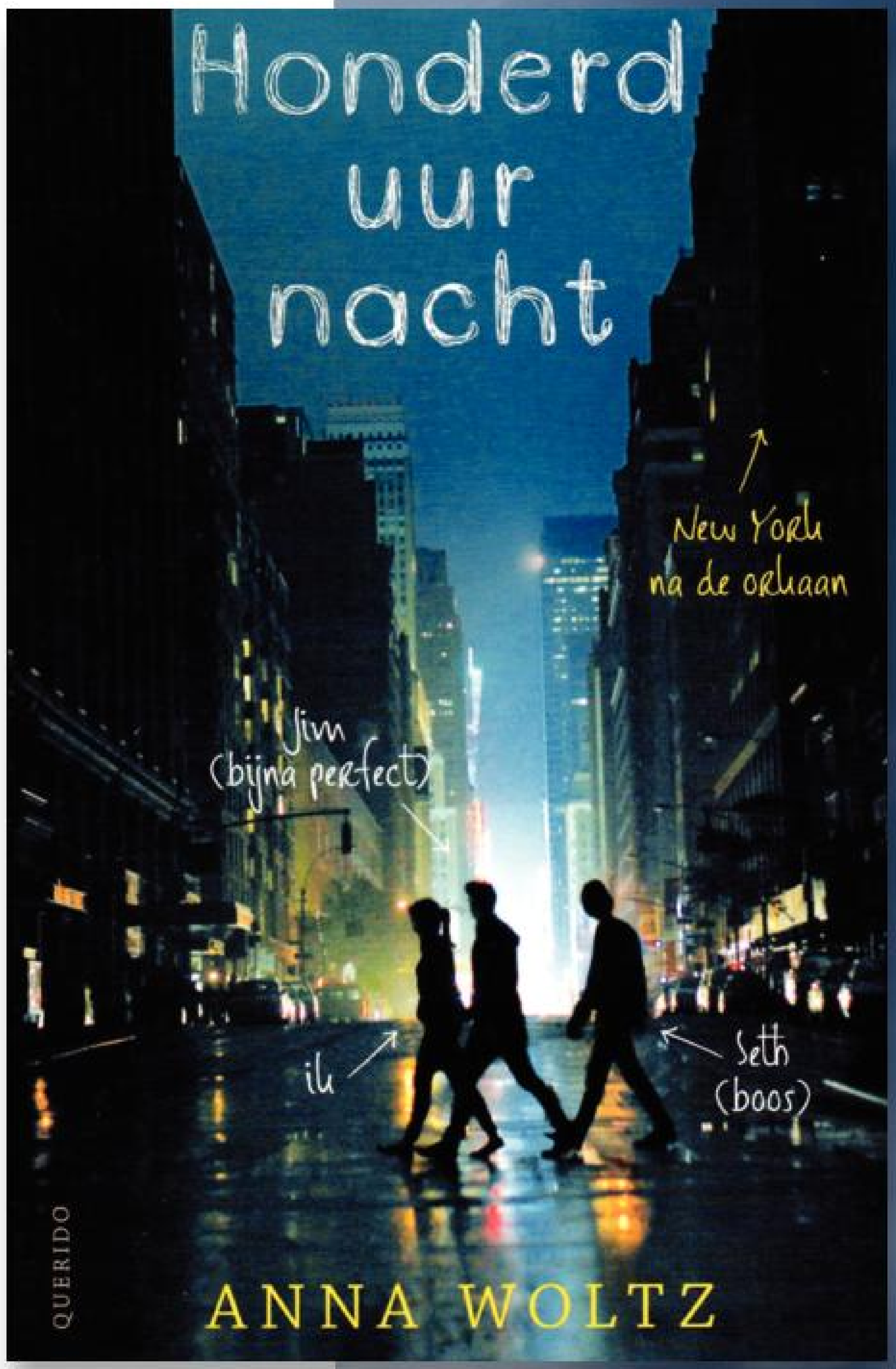
Emilia (14) heeft net ontdekt dat haar vader iets vreselijks heeft gedaan. Ze ziet maar één oplossing.

Ben ik het ranzige rotverhaal dat op internet staat?
Pas ik in het sprookje dat ik straks aan de Amerikaanse douane ga vertellen?
Of heb ik een eigen verhaal?

Ik weet het niet.
Ik ben veertien. Mijn vader draagt broeken van ribfluweel en kijkt het liefst naar de sterren. En ach, dat vergeet ik bijna – afgelopen dinsdag heeft hij de wereld verwoest. Mijn moeder is Nora Quinn. Ze werd geboren in Ierland en spreekt zo nu en dan Engels met mij.
Ik bedoel: ze spreekt zo nu en dan met me. Altijd in het Engels.
Haar schilderijen hangen in musea over de hele wereld en als ze zin heeft om haar kleren uit te trekken en naakt op ons dak aan een nieuw schilderij te beginnen, dan doet ze dat.

Ik ben hun dochter. Dat was altijd mijn verhaal.
En nu heb ik niks meer.

1
Ik ben de enige op de wereld die weet wat ik vandaag ga doen. Als ik tenminste durf.
Mijn laarzen wachten doodstil op de gladde vliegveldvloer. Wanneer er iemand naar me kijkt, stopt mijn hart even met kloppen. Zouden ze me herkennen van internet? Beginnen ze straks plotseling te schelden?
Er gebeurt niets. De mensen in de vertrekhal kijken dwars door me heen. Gisteren lazen ze over mijn smerige vader, maar vandaag gaan ze op reis. Ze slepen met koffers en krijsende peuters en zijn hun tweets allang weer vergeten.

Ik ben de bedreigingen *niet* vergeten.
Mijn ademhaling gaat oppervlakkiger sinds dinsdagavond. Mijn mond is droog. Ergens in mijn hoofd rinkelt zonder ophouden een alarmbel. *Gevaar*, zegt het geluid. *Maak dat je wegkomt. Vlucht.*

Ik doe alsof het normaal is dat ik hier helemaal alleen op Schiphol sta. Boven mijn hoofd flikkeren informatieborden, ik ruik mannenzweet, een hond zo groot als een kalf wordt voorbijgereden in een plastic kooi.
Om de dertig seconden gaat mijn hand naar mijn tas omdat ik mijn telefoon wil pakken – maar elke keer stokt mijn arm halverwege. Ik heb mijn telefoon uitgezet, voor de eerste keer ooit.
Ik haal mijn paspoort alvast tevoorschijn en blader door het boekje zonder stempels. Bij de pasfoto aarzel ik. Ik hou er niet van om naar foto's van mezelf te kijken. Mijn haar is te steil, mijn ogen zijn te groot, mijn gezicht is te bleek. Ik zie eruit alsof ik bezig ben op te lossen in het niets.
Maar de foto in mijn paspoort is anders: die werd drie jaar geleden gemaakt, toen ik nog op de basisschool zat. Ik kijk onverschrokken en zie eruit alsof ik *superveel* zin heb in de rest van mijn leven. Ik was elf en liet sterrenkers groeien in lege eierschalen.
Dat meisje ben ik dus niet meer.
Naast de pasfoto staat mijn naam. *Emilia December de Wit.* Serieus, zo heet ik. Die tweede naam was een plannetje van mijn moeder, en toen ik vertraging had en pas op 2 januari werd geboren, vond ze het een prachtig idee om me December te noemen.
Mijn vader had best kunnen zeggen: 'Misschien past Sanne beter bij haar. Of Margriet.' Hij had ook kunnen zeggen: 'Laten we haar Cosinus Gelijkbenige Driehoek de Wit noemen.' Dan had mijn moeder misschien gesnapt dat het geen goed idee is om je eigen gekte in de naam van je kind te verwerken. Maar mijn vader hield zijn mond. Die man was veertien jaar geleden natuurlijk ook al een egoïstische zak. Het kon hem gewoon geen klap schelen hoe zijn enige kind ging heten.

Eindelijk ben ik aan de beurt. Ik leg mijn paspoort op de balie en probeer wanhopig spuug naar mijn mond te krijgen.
'Waar vlieg je vandaag naartoe?' vraagt de stewardess in zonnig geel.
'Naar New York.'
Ik ga rechtop staan. Ik ben bang. En tegelijkertijd voel ik iets nieuws in mijn bloed bij het uitspreken van de naam van die stad. Ik ga naar *New York*. Boven de bedden van al mijn vriendinnen hangen posters van jongens die ze nog

nooit in het echt hebben gezien. Boven mijn bed hangt de skyline van New York. Ik ben er nooit geweest, en toch ben ik verliefd.
'Vlieg je alleen?' vraagt de stewardess.
Ik knik. Buiten adem geef ik antwoord op haar vragen.
Ja, ik heb mijn koffer zelf gepakt.
Nee, ik heb geen gevaarlijke stoffen in mijn handbagage.
Alleen deze schoudertas gaat mee de cabine in.
De vrouw kijkt me aan, maar ze herkent me niet van internet.. En goddank bedenkt ze ook niet dat ze gisteren op het journaal een walgelijke man heeft gezien die mijn achternaam had.
Mijn uitpuilende koffer krijgt een label en verdwijnt uit zicht. En ik krijg mijn instapkaart. Over anderhalf uur begint het boarden.
Helemaal alleen loop ik naar de rij voor de paspoortencontrole. Ik hoor bij niemand en voel me wonderlijk licht zonder koffer. Mijn bloed tintelt. Ik kan het eigenlijk nog steeds niet geloven: ik ga het echt doen. Twee dagen geleden was het niet meer dan een idee. Iets waarvan ik dacht: als ik een totaal ander meisje was, dan zou ik nu mijn middelvinger naar de wereld opsteken en naar New York vliegen.
Het is vrijdag 26 oktober. Over tien en een half uur ben ik er.

Anna Woltz, Honderd uur nacht. Querido, Amsterdam 2014

Opdracht 3

Lees tekst 2. Hier lees je hoe *Honderd uur nacht* verdergaat.

1. Waarom reageert Emilia zo heftig op het gegeven dat er driehonderd mensen aan boord zijn?
2. Waarom is Emilia zo verdrietig als haar aanval voorbij is?
3. Wat moet Emilia doen als ze in Amerika landen, vind jij? Leg je antwoord uit.

Tekst 2 (niveau 2)

Honderd uur nacht

Meer mensen gaan dood door auto-ongelukken dan door vliegrampen. Dat vertel ik mezelf terwijl ik door de grijze slurf naar de cabine loop. De alarmbel in mijn hoofd rinkelt hard, maar ik probeer er niet op te letten.
In mijn tas zit een artikel dat ik vannacht uit mijn hoofd heb geleerd. De airco van een vliegtuig filtert maar liefst 99,97 procent van alle bacteriën en virussen uit de lucht. Als je je strikt aan de Tien Gouden Regels Voor Vliegreizen houdt, dan is er niets aan de hand.
Zodra ik op mijn stoel bij het raampje zit, zet ik Gouden Regel Nummer Eén in werking. Ik haal een pak ontsmettende doekjes uit mijn tas en begin te boenen. Het plastic uitklaptafeltje, mijn stoelleuningen en de gesp van mijn riem moeten allemaal schoon. De mensen om me heen zijn gelukkig druk in de weer met tijdschriften en oordopjes en het platdrukken van andermans bagage door hun eigen tas keihard in het vak boven hun hoofd te rammen. Ze kijken bijna niet naar me.

Tijdens het opstijgen staar ik naar de pleister op mijn linkerhand. Ik voel hoe het vliegtuig schokt in de wind. Hoe de hemel aan onze vleugels rukt. Hoe de motoren razen om ons in leven te houden.
Maar eigenlijk, als ik eerlijk ben, gaat het meer dan een uur best goed met me in die Boeing.
Jammer genoeg kom ik dan op het idee om een stewardess te vragen hoeveel mensen er eigenlijk aan boord zijn.
'Driehonderd,' zegt ze opgewekt, terwijl ze me een glas appelsap geeft.
Ik kijk om me heen. Ik hang hier met driehonderd levende wezens in een trillende cocon boven de oceaan. Driehonderd mensen die rochelend hoesten en slijmerig niesen en de hele tijd ademen. Een dikke man duwt het deurtje van de wc dicht en opeens vraag ik me af hoeveel mensen zo gek zullen zijn om op elf kilometer boven de aarde te gaan poepen. Helemaal niemand, zou ik denken. Maar ik weet het niet zeker. Er bestaan ook mensen die op school poepen, of op de kermis, of als ze ergens op bezoek zijn.
Ik voel het misgaan.
Soms, als ik echt nadenk over mijn pincode, dan weet ik hem opeens niet meer. En zo is het ook met ademen. Zodra ik op mijn ademhaling ga letten, snappen mijn longen niet meer hoe ze normaal moeten doen.
God, dit is gênant.
Ik begin te hyperventileren.

Eerst merkt niemand het, want ik probeer heel stil te stikken. Maar na een paar minuten kan ik het niet meer verbergen. Mijn borst gaat steeds sneller op en neer. Ik voel zweet op mijn voorhoofd en mijn keel brandt. Ik moet kokhalzen en maak per ongeluk een soort jankend geluid.
Het hele vliegtuig kijkt naar me. Vijf mensen drukken op hun belletje. Een klein meisje begint te huilen.
Al snel staan er drie stewardessen bij mijn rij die fluisterend met elkaar overleggen. Even later wordt er door het vliegtuig omgeroepen of er een dokter aan boord is.
Het gaat half langs me heen omdat ik bezig ben dood te gaan, maar uit de businessclass komt een Russische dokter tevoorschijn. In gebroken Engels overlegt hij met de stewardessen en met ongeveer vijftien passagiers die zich er allemaal mee bemoeien. Terwijl de vergadering nog in volle gang is, laat een vrouw die duidelijk is opgeleid tot moeder me in een plastic zakje ademen. En daarna geeft de Russische dokter me iets kalmerends. Het duurt een hele tijd voordat niemand meer naar me kijkt.

Tranen rollen zachtjes in mijn hals, want ik had het dus helemaal mis. Ik steek mijn middelvinger niet op naar de wereld – de wereld steekt zijn middelvinger op naar mij.
Nog steeds. Alweer.

Anna Woltz, Honderd uur nacht. Querido, Amsterdam 2014

Opdracht 4

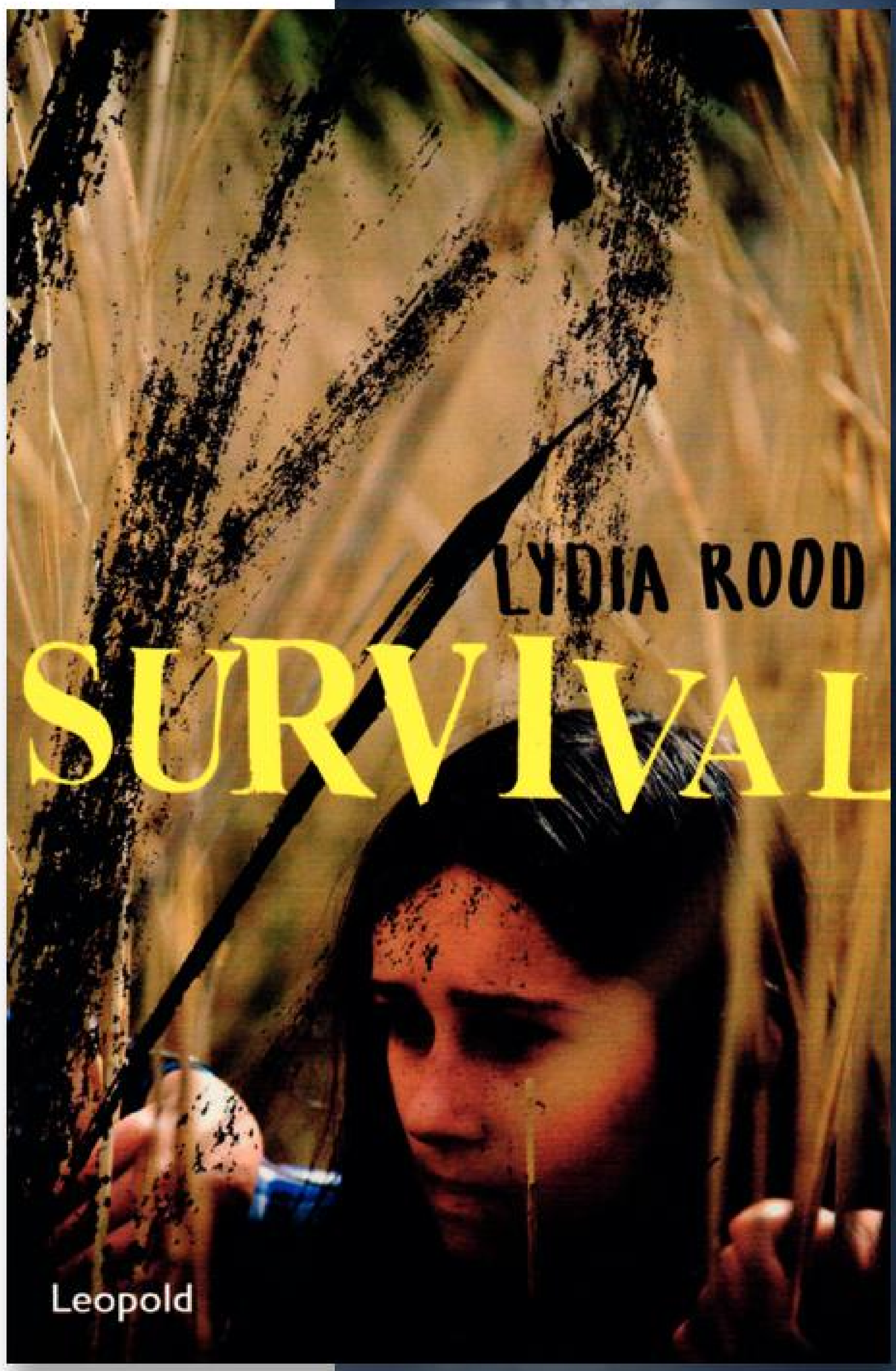
Lees tekst 3. Het is een fragment uit *Survival* van Lydia Rood.

1 Waarom wil Liesbeth niet op kamp?
2 Als Liesbeth haar stem wel had kunnen vinden, wat zou dan haar antwoord zijn op de vraag: 'Je vindt het toch leuk?'?
3 Wat vind jij Liesbeths grootste probleem: dat haar ouders haar niet zien staan, dat ze een autistisch broertje en zusje heeft of dat ze op kamp moet? Leg je antwoord uit.
4 Hoe komt het dat Liesbeth haar stem soms niet kan vinden, denk je?

Tekst 3 (niveau 1)

Survival

Liesbeth heeft een autistische broer en zus, Wessel en Janne. Van jongs af aan moet ze rekening houden met hun leefgewoontes, terwijl ze zelf thuis nauwelijks aandacht krijgt van haar ouders, Ferdi en Hella. In de zomervakantie wil Hella Liesbeth op survivalkamp sturen.

Soms kan ik mijn stem niet vinden. Ze zeggen dat ik schreeuw en met dingen smijt en veel te veel lawaai maak, maar dan is het altijd te laat. Op de momenten dat het moet kan ik niets zeggen.
'Leuk voor je, tien dagen onder leeftijdgenoten,' zegt ze.
Ja? Tien dagen tussen vreemde kinderen. Lol die ik niet begrijp.
'En jullie gaan fantastische dingen doen. Survivallen en zo. Denk ik.'
O, geweldig. Tien dagen stoer doen. Me groot houden. Als laatste op de top aankomen. Kano en kleren kwijtraken. Alleen in die kano moeten.
'Jullie slapen met zijn vijven in een tent. Leuk hè?'
Ik schraap mijn keel. Er komt niets.
Dus vijf meisjes, dag en nacht. Babbelen, giechelen, haren vlechten. Geen eigen plek om mijn pyjama aan te trekken, dus hun blote borsten en mijn niks. Tien dagen lang poepen waar andere mensen het kunnen horen. Leuk?
'Er is nog plaats.' Hella ziet er tevreden uit. 'Ik krijg net de bevestiging. Zodra ik het geld overmaak, is het definitief.'
Dus het is nog niet te laat, het kan nog, ik kan nog nee zeggen. Een kamp – ik ga nog liever tien dagen naar de gevangenis.
'Je vindt het toch leuk?' vraagt ze.
Ik knik.

'Gauw, ga even naar de winkel om de hoek, hagelslag halen. Puur is op.'
Ik begin mijn sokken aan te trekken, die ik zolang op de trap had gelegd. Hella vindt dat slordig. Ik vind het handig. Dat blijkt maar weer. De hagelslag puur op: dat is een noodgeval. Als ik niet snel ben, krijgt Janne een gilbui. Ze loopt rood aan, begint te schreeuwen en houdt niet meer op. Brullen is een beter woord. Janne is geen gewoon zusje. Ze kan veranderen in een brulbeest. Maar als alles goed gaat – en dingen die zij verwacht te zien zijn niet op of kwijt of stuk – is ze meer een soort huisdier. Je moet haar alleen niet aaien, want daar kan ze dan weer niet tegen.
Hagelslag puur, chocoladepasta (geen Nutella, dat is te bleek), rookvlees. Geen pindakaas: te geel. Janne eet alleen donkerbruine dingen. Geen rijst, geen

aardappelen, geen pasta. Wel donker volkoren en roggebrood. Ze kan met een vies gezicht een bleek randje van een gebakken ui peuteren voor ze een hap in haar mond durft te steken. Volgens mij zou Hella haar niet zo moeten verwennen. Maar Hella houdt niet van gegil. Daarom moet ik nu rennen om op tijd terug te zijn voor het ontbijt.
Ik ben Hella's pinpas vergeten (die voor zulke noodgevallen altijd op de ijskast ligt) en ik moet uit mijn zakken vergeten muntjes opdiepen tot ik genoeg heb voor de hagelslag. Het lukt net niet.
We moeten wel precies op tijd eten, want ten eerste wacht het busje dat de tweeling op komt halen niet en ten tweede kan Wessel erop zijn beurt niet tegen als we niet precies om 07.45 uur gaan eten. Wessel heeft zijn eigen raarheden. Gelukkig is hij geen giller. Hij bijt alleen keihard op de muis van zijn duim als iets hem niet zint. Dat hele stuk van zijn hand is hard van het eelt, want als hij angstig of onzeker is, zuigt hij erop. Ik wil niet dat Wessel boos of angstig wordt. Het is naar om te zien.
Ik zie er zeker nogal paniekerig uit, want de vrouw achter de kassa zegt: 'Dan komt het de volgende keer wel, ga maar gauw.' Ik kijk haar verbaasd aan: het lijkt wel of ze snapt wat het probleem is. Misschien kent ze Wessel en Janne?
Ik ben een dikke minuut te laat terug, maar Wessel is bezig met een spelletje op zijn telefoon en heeft het niet in de gaten. Hella moet hem zelfs waarschuwen: 'Wessel, eten nu.' Zonder naar de klok te kijken gaat hij aan tafel zitten. Janne strooit hagelslag op haar volkorenbrood. Alles onder controle. Ik adem stevig uit.
'Hella?'
Mijn moeder kijkt mijn kant op.
Zeg het eens, schat? Ik heb een vervelend stemmetje in mijn hoofd dat soms voor zijn beurt praat. Nu praat het voor Hella. De echte Hella geeft geen kik. Ze houdt mijn blik ook niet vast, ze kijkt weer op haar bord, maar ze luistert wel, dat weet ik.
'Eigenlijk...' begin ik, 'zou ik toch liever niet naar dat...'
Mijn stem doet het!
'Weet je wat het is...' Ferdi komt binnen. Zijn kleur is groen vandaag. Groene sokken, groen T-shirt onder zijn overhemd, groen polsbandje, en als hij zich omdraait zie ik het groene elastiekje in zijn paardenstaart.
Hij merkt niet dat ik aan het praten was.

Lydia Rood, Survival. Leopold, Amsterdam 2015

Opdracht 5

Lees tekst 4. Hier lees je hoe *Survival* verdergaat.

1. Met wie leef je het meest mee? Hoe komt dat?
2. Wat maakt Liesbeth volgens jou zo boos?
3. Welke gevoelens wekt dit fragment bij je op? Kies uit: *irritatie – medelijden – woede – iets anders, namelijk ...* Leg je antwoord uit.
4. Denk je dat Tess gelijk heeft over de relatie van Liesbeth met haar ouders? Leg je antwoord uit.
5. Wat hadden Tess en Jill kunnen zeggen, zodat Liesbeth minder boos zou zijn geworden?
6. Liesbeth denkt dat ze niemand nodig heeft. Heeft ze gelijk? Leg je antwoord uit.
7. Leg uit dat de titel, *Survival*, twee betekenissen heeft.

Tekst 4 (niveau 1)

Survival

Liesbeth is tegen haar zin op kamp en haar ouders zijn onverwacht samen naar New York. Samen met Jill, Tess en wat andere kampleden zit ze even uit te puffen onder het afdak van het kampgebouw.

'Je hebt zeker niet zo'n goede band met je ouders,' zegt Tess. Haar stem sust, maar de woorden striemen.
'Hoezo?' vraag ik kwaad. Wat weet zij daar nou van?
'Nou, omdat ze je ook niet wegbrachten en zo.' Tess ziet mijn gezicht.
'Sorry, als je er liever niet over wilt praten…'
'Inderdaad!' Waar bemoeit ze zich mee? Ze doet alsof ze mijn moeder is – de moeder van iedereen hier.
Tess kijkt de kring rond, ze wil iemand anders aan de praat krijgen. Dat is haar ding. Anderen helpen is lekker veilig – dan vraagt niemand zich iets af over haar.
Jill heeft niet door dat ik bijna ontplof. Ze doet er rustig nog een schepje bovenop.
'Nee, maar Liesbeth, ik heb je ook nog helemaal niet met thuis zien praten.'
'Nou en? Wat gaat jou dat aan?'
'Haar telefoon was kapot,' zegt Tess.
'Dan kon ze er toch een lenen,' zegt Jill terug.
Ze? Wie ze? Ik zit erbij! Ik ben geen baby!
'Maar dat hoeft toch niet per se. Als het nou niet lekker zit met haar ouders…'
Ik spring overeind.
'Weet je wat? Als jullie nou fijn verder vergaderen over mijn psychische problemen, en die van Annemarie en van Floor en van weet ik wie nog allemaal meer, dan ga ik wat zinnigs doen met mijn tijd, oké?'
Ze kijken me perplex aan. Ik schaam me zó, dat ik het nog erger maak: ik schop een stoel om en roep: 'Stelletje mongolen! Niemand die spoort, én maar oordelen over anderen!'
'Psychische problemen?' vraagt Tess aangeslagen. 'Ik zei toch niks over psychische problemen?'
Ze reageren niet, blijven mij aanstaren. Ik kan niet meer terug.
'Veel plezier verder! Met die klotezooi hier! Stelletje…' Ik spuug de woorden uit, letterlijk, met klodders. Nu kan ik helemáál niet meer blijven. Ik storm om de pingpongtafel heen – het spel ligt stil, iedereen kijkt. Naar mij. Ik wil door de keuken naar buiten rennen, maar ik bots tegen iemand op: Erik. Hij klemt meteen zijn armen om me heen. Ik ken dat, je doet het met een autist die door het lint gaat. Ferdi doet het met Wessel als hij met zijn hoofd tegen de muur staat te bonken.
Even lijkt het alsof mijn kop uit elkaar gaat barsten. Tranen stromen over mijn wangen. Woedetranen, maar ik voel dat ik verslap, dat ik toe wil geven aan de druk van zijn armen. Als hij nu iets aardigs zegt, breek ik.
Het moment gaat voorbij. Erik staat in mijn oor te hijgen. Zijn adem stinkt naar te veel koffie. En dan zegt hij tegen iemand in de keuken: 'Ga Denis halen.'
Dat niet! Ik weet meteen weer wat ik wil: weg hier, en ik worstel me los en ren de keuken door en over het groene veld naar de tent om mijn rugzak te halen – maar ze komen me achterna en ik zwenk opzij en ik ren het ruige veld over, distels, ik laat iedereen achter me en hol langs de rivier tot het stenig wordt en mijn voeten zwikken bij elke stap, ik ren voorbij het houtschuurtje door de natte brandnetels maar ik voel er niks van, en dan naar boven en ik glijd uit

over rollende keien, braamstruiken proberen me te vangen, maar ik vecht me omhoog naar het pad en mijn ene hand bloedt maar niemand kan me inhalen. En ik ren de boerderij voorbij en volg het pad het bos in, tot het ophoudt bij een open plek met stapels boomstammen en ik ga verder tussen bomen en struiken door en als mijn adem het toelaat begin ik weer te rennen, ik steek de weg over en duik de struiken weer in, bergop, bergop, en ik blijf haken aan stekels en ik struikel over stronken, ik stuit op een ander pad en volg het door het dampende bos, de adem schuurt in mijn keel maar ik ren en ren tot niemand meer kan weten waar ik ben.
Ik heb niemand nodig. Overleven doe je in je eentje.

Lydia Rood, Survival. Leopold, Amsterdam 2015

Opdracht 6

De volgende vragen gaan over alle teksten uit deze paragraaf.

1 Emilia en Liesbeth vluchten allebei voor hun problemen. Wat hadden ze ook kunnen doen?
2 In dit hoofdstuk heb je gelezen over de problemen van Emilia en Liesbeth. Gaan jongens volgens jou anders met problemen om dan meisjes? Leg uit.
3 Hoe moet een probleemboek voor jou aflopen? Eind goed al goed of hoeft niet alles opgelost te zijn? Leg je antwoord uit.

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Maak de online opdracht ‘Probleemverhaal’. Je schrijft een verhaal dat begint met de zin: ‘Ik ben de enige op de wereld die weet wat ik vandaag ga doen.’

Opdracht 8 – Voor je fictiedossier (niveau 1)

Lees een probleemboek. Je kunt een van de boeken lezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.
Maak de online opdracht ‘Problemen in kaart’.

Leestips

Erna Sassen,
Dit is geen dagboek

De zestienjarige Boudewijn belandt na de dood van zijn moeder depressief in bed. Van zijn vader mag hij kiezen: in therapie of een dagboek bijhouden. Hij kiest voor het laatste.
(niveau 2)

Selma Noort,
Stiefkind

Virginia woont bij haar vader en stiefmoeder, omdat haar moeder haar verwaarloosde. Ze besluit de herfstvakantie bij haar moeder door te brengen.
(niveau 3)

Jenny Valentine,
Eleanor en Park

Eleanor wordt gepest op haar nieuwe school. In de schoolbus komt ze naast Park te zitten. Ook hij is een buitenbeentje. In deze moeilijke omstandigheden bloeit hun liefde op.
(niveau 3)

Gerbrand Bakker,
Perenbomen bloeien wit

Drie broers spelen vaak ‘zwart’, een spel dat je speelt met je ogen dicht. Een auto-ongeluk zorgt ervoor dat een van de broers blind wordt en de rest van zijn leven ‘zwart’ zal moeten spelen.
(niveau 3)

Kijk op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

B Geluk

Opdracht 1

Nadenken over geluk is van alle tijden. De Griekse filosoof Aristoteles zei ooit: 'Je hebt een beetje geluk nodig om gelukkig te worden' en de Romeinse filosoof Seneca zei: 'Gelukkig is hij die gelooft het te zijn.'

1 Noteer de namen van deze filosofen en zet de juiste letter erachter. Kies uit A of B.
   A De mens kiest er zelf voor om gelukkig of ongelukkig te zijn.
   B Het geluk van de mens hangt af van zijn omgeving en het toeval.

2 Ben jij het eens met een van beide filosofen of denk jij anders over geluk? Leg je antwoord uit.

3 Je docent bespreekt het antwoord op vraag 2 klassikaal. Is je mening over geluk veranderd na het klassengesprek?

4 Beschrijf een situatie waarin jij gelukkig was.

5 Wie geeft de beste verklaring voor jouw geluk? Aristoteles, Seneca, geen van beiden of allebei? Leg je antwoord uit.

Opdracht 2

Lees tekst 1.

1 Welke twee personen voeren een gesprek?

2 Wat is de ik-persoon kwijt, denk je? Noteer wat op de puntjes past.

3 Vergelijk je antwoord op vraag 2 met dat van drie klasgenoten. Welk antwoord past het best?

4 Je docent vertelt welk woord er op de puntjes hoort te staan. Leg uit hoe het komt dat je dat zelf nooit bedacht zou hebben.

5 Wat vind je van dit gedicht? Leg je antwoord uit.

Tekst 1

Mama, waar heb jij …
gelaten? Ik had het hier
neergelegd en nou is het weg!

Je zult het wel ergens hebben laten
slingeren of het is gestolen of
misschien per ongeluk weggegooid.

Wie zou mijn … willen stelen?
Wie niet?

Ted van Lieshout, Hou van mij. Leopold, Amsterdam 2009

Opdracht 3

Lees tekst 2.

1. \`De handen uit de mouwen steken' is figuurlijk taalgebruik. Wat betekent het?
2. In dit gedicht staan drie personificaties. Noteer ze.
3. Welke personificatie vind je het meest geslaagd? Waarom?
4. Leg in je eigen woorden uit wat de laatste twee regels betekenen.
5. Bedenk zelf een personificatie voor jouw leven.

Begrippen

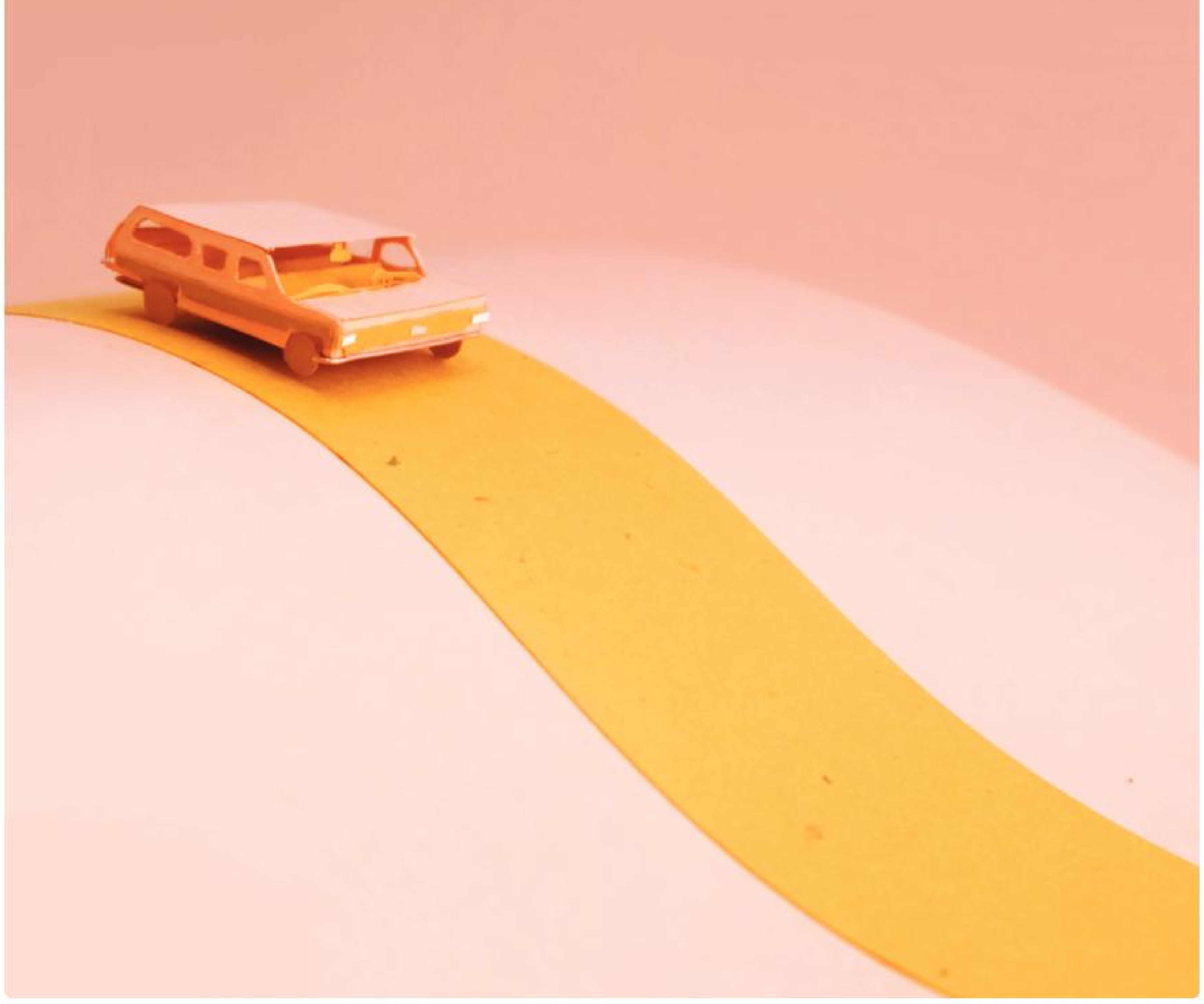
Letterlijk en figuurlijk taalgebruik 'Het regent' is een voorbeeld van letterlijk taalgebruik: je zegt precies wat je bedoelt. 'De hemel huilt' is figuurlijk taalgebruik: je bedoelt iets anders dan je letterlijk zegt.

Personificatie Een voorwerp, plant, dier of abstract begrip menselijke eigenschappen geven. Bijvoorbeeld: *Het huis slaapt*.

Tekst 2

ZOMER

De zomer steekt de handen uit de mouwen.
De zon lacht al haar tanden bloot
vol stralend zelfvertrouwen.
Het leven is een trouwe kameraad
die me lachend op de schouder slaat.

Herman de Coninck, De gedichten. Arbeiderspers, Amsterdam 2001

Opdracht 4

Je docent leest tekst 3 voor.

1 Wat is sport volgens dit gedicht? Noteer wat op de puntjes moet staan: 'wég zijn – dat is sport' en '… Dat is sport.'
2 Leg uit wat die zinnen betekenen in dit gedicht.
3 Lees nog eens de laatste zin: 'De mooiste dromen worden aan je toegekend terwijl jij ergens anders bent.' Wat is een 'mooie droom' voor een sporter?
4 Welke strofen bevatten nog meer figuurlijk taalgebruik?
5 Wat vind je van dit gedicht? Kies uit: *dromerig – herkenbaar – oninteressant – spannend – vaag – anders, namelijk …*
Leg je antwoord uit.

Tekst 3

Dat is sport

Een paar seconden voor de race.
Je hebt fans. Ze worden hees.

Ze verwachten een sensatie.
Ademhalen. Concentratie.

En dan opeens verstomt hun lied.
Wat er gebeurt, begrijp je niet.

Je sluit ze af. Je gumt ze uit.
De wind steekt op binnen je huid.

Je wordt een suizende orkaan.
en het schijnt dat je gaat staan,

dat je verandert in een vorm,
die gehoorzaamt aan een storm.

Die jou laat doen wat je moet doen.
Je springt. Daar ga je. Kampioen.

En terwijl je toegejubeld wordt
denk je: wég zijn – dat is sport.

Je bent getraind en voorbereid,
maar pas als je precies op tijd

afwezig bent, en leeg, en stil,
doet je lichaam wat je wil.

Word je mee op reis genomen.
Dat is sport. De mooiste dromen

worden aan je toegekend
terwijl jij ergens anders bent.

Edward van de Vendel, *Ik juich voor jou*. Querido, Amsterdam 2013

Opdracht 5 – Creatief schrijven

Lees *Dichters aan het woord*.

1 Noteer minstens drie personificaties met 'geluk'. Bijvoorbeeld: *Het geluk knipoogt.*

2 Lees tekst 4. Het is een rondeel: een gedicht van acht regels met veel herhalingen.

3 Schrijf een rondeel over geluk met de mooiste personificatie uit vraag 1. Doe het zo:
- Noteer de cijfers 1 t/m 8 onder elkaar.
- Noteer op regels 1, 4 en 7 de personificatie over geluk. Je mag de zinnen steeds een beetje veranderen. Zie tekst 4.
- Noteer op regel 2 en 8 een zin over de situatie die past bij regel 1. Ook nu hoeven de zinnen niet precies hetzelfde te zijn. Zie voorbeeld.
- Noteer op regel 3, 5 en 6 verschillende zinnen die je vindt passen bij dit gedicht.
- Je gedicht mag rijmen, maar dat hoeft niet.
- Lees je gedicht en pas het zo nodig nog wat aan.
- Schrijf het gedicht over in het net, waarbij je de cijfers weglaat.
- Bedenk een passende titel.

4 Je docent leest een aantal gedichten voor.

Tekst 4

O, was ik maar mijn kat
Nooit regende ik nat
Nooit liep ik door een regenplas
O als ik mijn kat toch was
Dan bleef ik lekker binnen
Tevreden liggen spinnen
O was ik maar mijn kat
Dan werd ik echt nooit nat

Dichters aan het woord

Hoe schrijf je een gedicht?

Jan Van Coillie:
Dichters gebruiken vaak vreemde combinaties van woorden, waarmee ze van een ding een beetje een persoon maken ('personificatie' heet dat). Bijvoorbeeld: 'De muren van een huis dromen'. Als je dat leest is het bizar, want muren dromen normaal niet. Maar als je het zelf gaat doen, leer je het gebruiken. Neem een woord, bijvoorbeeld 'licht'. Zet daar een werkwoord achter dat gewoonlijk niet bij licht past, dus niet 'schijnt' of 'brandt'. Schrijf bijvoorbeeld 'Het licht strompelt' of 'Het licht fluistert'. Van daaruit gaan de gedachten vaak al stromen over wat je ermee kunt zeggen. 'Het licht fluistert stilletjes in mijn kamer.' Als je dat hardop voorleest, merk je dat je er meteen een bepaald gevoel van krijgt.

Leesplein.nl, op 15 mei 2017

C Misdaad en criminaliteit

Opdracht 1

1 Veel mensen lezen boeken of kijken films over misdaad en criminaliteit. Waarom houden mensen daarvan, denk je?
2 Houd jij van boeken en films over misdaad en criminaliteit? Leg je antwoord uit.
3 Soms komen de gruwelijkste misdaden in boeken of films voor. Heb je wel eens iets gelezen of gezien wat je echt té erg vond?

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *Test.* van Mirjam Mous.

1 Elvis denkt in eerste instantie dat hij beroofd wordt door de zwerver. Vind je Elvis bevooroordeeld? Leg je antwoord uit.
2 Wat bedoelt de zwerver met: 'Don't shoot the messenger'?
3 Aan het einde van dit fragment is er sprake van een cliffhanger. Op welke vragen wil je een antwoord?
4 Elvis leest: 'VERTEL HET AAN NIEMAND'. Houdt hij zich aan deze opdracht, denk je? Leg je antwoord uit.

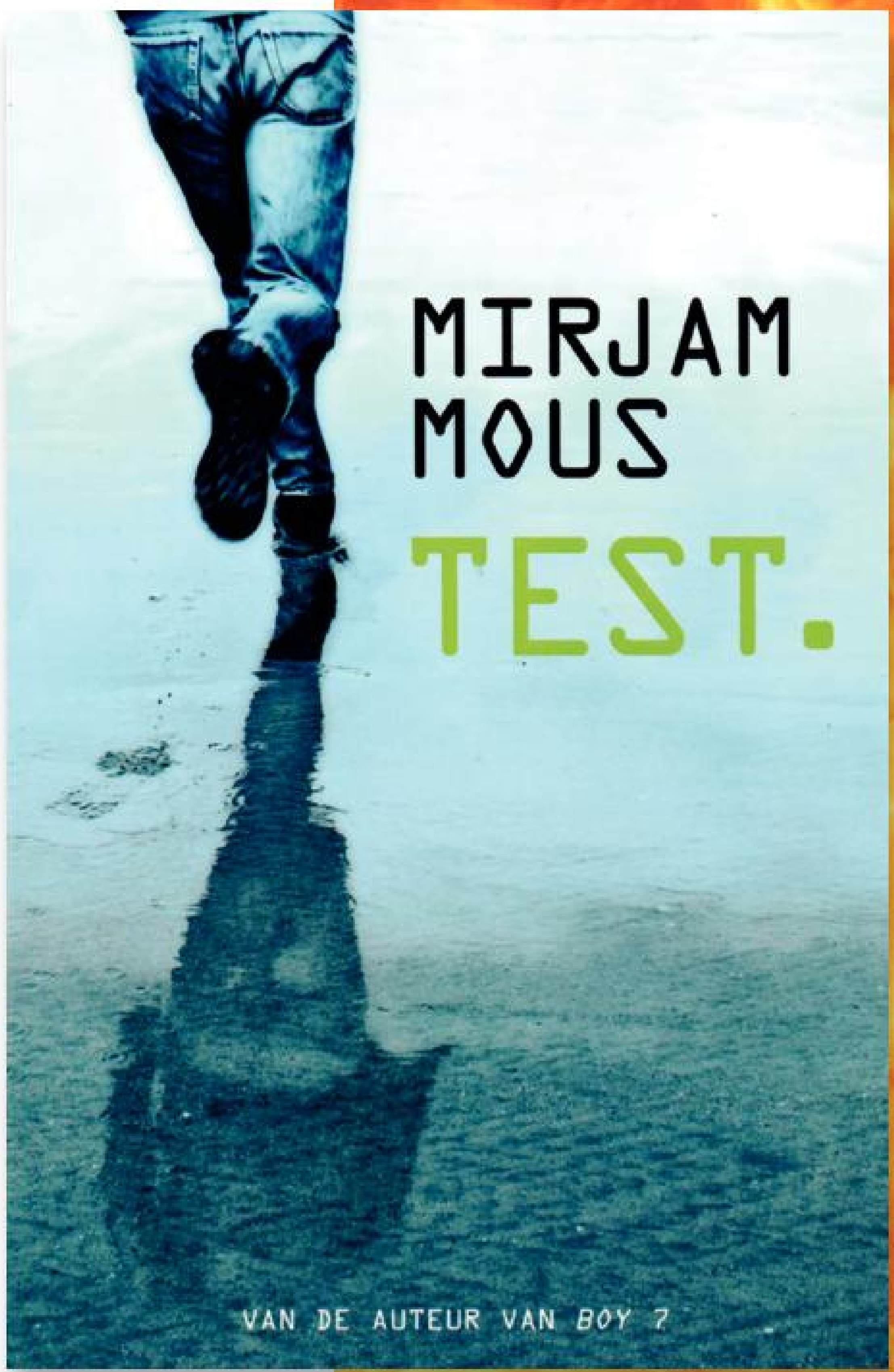
Begrippen

Cliffhanger Wanneer een schrijver een hoofdstuk laat eindigen op een spannend moment, wil je als lezer graag weten hoe het verhaal verdergaat. Dit noem je een 'cliffhanger'.

Tekst 1 (niveau 2)

Test.

Elvis Long woont in een Engelse kustplaats. Op de eerste dag van de zomervakantie heeft hij een afspraakje met Talisha op wie hij verliefd is.

Ik had met Talisha afgesproken op de pier. Om elf uur en met voorbedachten rade. Het plan was dat ik eindelijk werk van haar zou maken – iets wat ik al maanden probeerde maar wat telkens mislukte, omdat privacy op St. Michael net zo zeldzaam is als een fatsoenlijke schoolmaaltijd. Om te beginnen heeft Talisha honderd vriendinnen die elke pauze aan haar zitten vastgeplakt als slakken aan een auto na een regenbui. En de weinige keren dat we wel alleen waren, kwamen Simon en Peter ons acuut lopen klieren, zogenaamd om mij te redden, want 'meiden zijn stom', maar dat zeggen ze alleen omdat ze zelf geen vriendin kunnen krijgen, wat trouwens niet verwonderlijk is, want in de nabijheid van meisjes gedragen ze zich als een stel baby's.
Maar deze zaterdag zou alles anders gaan. De enige stoorzenders op Linfertpier waren de meeuwen die je friet willen jatten, dus trok ik fluitend de voordeur achter me dicht en ging de straat op.
Een eindje verder stond een man op de stoep. Of beter gezegd: een weirdo, want hoewel het bloedheet was, droeg hij een dikke trui met strepen, een lange broek en snowboots. Zijn haar – coupe uitgeplozen touw – viel tot over zijn schouders. Hij had geen tas of koffer bij zich maar een zwarte, plastic vuilniszak, waarin zwervers wel vaker hun spullen vervoeren. Het leek me dat hij verdwaald was, want normaal

gesproken zie je nooit daklozen in onze wijk. Ze hangen meestal rond bij de vishuisjes – zo noemen ze hier de afgebladderde schuurtjes waar de vissers vroeger hun netten bewaarden, maar op St. Michael zeggen we altijd 'pishuisjes', omdat het er vreselijk stinkt.
Al na een paar passen trilde mijn smartphone in mijn broekzak. Ik vergat de weirdo meteen. Dat zou Talisha kunnen zijn!
Het was een berichtje van Simon: WAAR ZIT JE?
Dat ging ik hem dus echt niet aan zijn neus hangen. Ik wilde de telefoon weer wegstoppen, maar Dakloos stond ineens voor me en strekte zijn arm naar me uit. Een beroving! Van schrik deinsde ik terug.
Tot mijn verbazing pakte Dakloos mijn smartphone niet af. Hij wilde me juist iets geven. Zijn groezelige vingers probeerden me een slordig opgevouwen papiertje toe te stoppen. Gatver! Misschien kwam het wel uit een of andere vuilnisbak waarin hij had zitten wroeten.
Ik sloeg het papiertje uit zijn hand en hoorde mezelf snauwen: 'Wat moet je?'
'Don't shoot the messenger,' zei hij en toen stak hij de straat over. 'Mafkees!' riep ik hem na.
Hij hoorde me niet of deed alsof hij me niet hoorde – in elk geval sjokte hij verder met de plastic zak tegen zich aan gedrukt alsof het een kostbare schat was die hij moest beschermen. Ik staarde hem na tot hij in het plantsoentje verdween. Creep! Toen keek ik pas naar het papiertje dat op de stoep was gevallen.
Hè? Stond mijn naam er nou op?
Ik hurkte zodat ik de tekst beter kon lezen en toch niets hoefde aan te raken.
Ja hoor: ELVIS LONG – dat was ik.
Het bloed gonsde in mijn oren. Het was dus niet zomaar een papiertje, maar een briefje. En hoe wist die zwerver wie ik was?
Mijn nieuwsgierigheid won het van mijn afkeer. Ik raapte het briefje op en vouwde het open. Zwarte, handgeschreven letters en de lay-out van een boodschappenlijstje. Mijn ogen gleden over de tekst.

DIT IS EEN TEST

WE HEBBEN JE VADER

VERTEL HET AAN NIEMAND

ANDERS TEKEN JE ZIJN DOODVONNIS

Mirjam Mous, *Test*. Van Holkema & Warendorf, Houten 2013

Opdracht 3

Lees tekst 2. Hier lees je hoe *Test.* verdergaat.

1. Elvis voelt meer dreiging dan na het eerste briefje. Waardoor komt dat?
2. Waarom is Elvis gezakt voor de test?
3. Waarom valt het Elvis zwaar om Talisha weg te sturen? Noteer twee redenen.
4. In het fragment staat: 'De pitbull kwam weer in haar naar boven.' Noteer een karaktereigenschap die bij deze uitspraak past.
5. Vind je dat Elvis de juiste keus maakt door Talisha weg te sturen? Leg je antwoord uit.

Tekst 2 (niveau 2)

Test.

Inmiddels heeft Elvis aan Talisha verteld dat zijn vader ontvoerd is. Zij gelooft hem niet en denkt dat Elvis gek geworden is. Samen doorzoeken ze het appartement van Elvis' vader. Als de bel klinkt, gaat Elvis naar beneden om poolshoogte te nemen. Hij vindt een vastgeplakte envelop op de deur.

Toen schudde ik de envelop naast me leeg. Inderdaad een brief en … Haar. Niet van een dooie kat maar van mijn vader – een mengeling van grijs en zwart. Zebrahaar, zou m'n pa zeggen. Als hij tenminste nog leefde. 'Elvis?' klonk het vanboven.
'Alles oké. Ik kom er zo aan!' Ik propte de haarlok in mijn kontzak en vouwde de brief open. Hetzelfde handschrift als de vorige keer. En ook weer met zwarte balpen geschreven. Het kostte me moeite om het te lezen. De letters sprongen als vlooien van het papier.
JE BENT GEZAKT VOOR DE TEST
DUMP HAAR EN JE KRIJGT EEN HERKANSING
DIT IS DE DERDE EN LAATSTE WAARSCHUWING
DE VOLGENDE KEER BLIJFT HET NIET BIJ EEN HAARLOK
Ik dacht aan afgeknipte vingers en tenen. Aan dat ik mijn vader vond en hem omdraaide en dat er dan maden uit zijn buik kropen. Zuur klom uit mijn maag omhoog. Ik wist het weg te slikken, maar de smerige smaak van braaksel bleef in mijn keel hangen. Zie je nou wel dat ik gelijk had? Mijn smartphone was echt afgeluisterd. Kon ik het maar aan Talisha vertellen.
Dump haar.
'Wat zit je daar nou in je eentje?' Ze daalde de trap af zoals presentatrices van grote tv-shows doen. Glimlachend, op hoge hakken en zonder te vallen, wat ik een behoorlijk knappe combinatie vind. Intussen keek ze me met haar fluwelige ogen aan, waardoor ik me al een rotzak voelde voordat ik ook nog maar een woord had gezegd.
'Gewoon.' Ik verstopte de brief tussen mijn benen en schoof opzij zodat ik op de envelop kwam te zitten.
'Wie was er nou aan de deur?' Ze wierp haar lange haar achterover.
'O, eh… Een of andere kerel die iets wilde verkopen.'
Ze kwam naast me zitten. 'Maar niet je vader dus?'
'Nee.'
Ze rook nog lekkerder dan de cupcakes van Wonka. Net zo zoet, maar met een vleugje oosterse kruiden erdoor.
'Balen.' Ze legde haar hoofd tegen mijn schouder en zuchtte zachtjes.
Ik wilde haar vasthouden en ik wist zeker dat zij dat ook wilde en misschien nog wel meer dan dat.
De volgende keer blijft het niet bij een haarlok.
Mijn lichaam verstarde.
'Is er iets?' vroeg ze.
Weer hing ik tussen de elastieken en stuiterde alle kanten op. Wel zeggen, niet zeggen.
Als ze pa iets aandeden, was het mijn schuld.
'Maak je je nog steeds druk om je vader?' Ze legde haar hand op mijn knie. Het was alsof haar vingers dwars door mijn broek heen smolten.

Ik knikte. 'En daarom heb ik liever dat je nu weggaat.' Met een enorme krachtinspanning verhuisde ik haar hand naar haar eigen been. 'Dan kan ik hem gaan zoeken.'
De pitbull kwam weer in haar naar boven. 'Doe niet zo raar. Ik help je natuurlijk.'
Dump haar en je krijgt een herkansing.
'Ik doe het liever in mijn eentje,' wist ik net uit te brengen.
'Je hoeft je voor mij niet groot te houden, hoor,' zei ze. 'Doe ik ook niet.' Ik had me nog nooit zo ellendig en slecht gevoeld. 'Maar...'
'Ik wist het. Je wilt me toch niet meer zien.'
'Heus wel. Het komt nu alleen even niet zo goed uit.'
'Dan niet.' Ze sprong overeind alsof de tree in lichterlaaie stond en liep met kwaaie stappen naar de deur. Toen bedacht ze zich en bleef demonstratief staan. Flikkerende ogen. Handen in haar zij. 'Wie was er nou echt aan de deur? Laatste kans. Of je zegt wat er aan de hand is of je ziet me niet meer.' Ik dacht aan pa en kromp in elkaar.
De deur ging open. 'Sukkel,' hoorde ik Talisha nog zeggen, toen sloeg hij met een klap weer dicht. Verdwaasd bleef ik op de trap zitten. Dat was het dan. Waarom moest pa zich ook zo nodig laten ontvoeren?
Met de envelop en de brief sjokte ik naar boven. Ik moest mezelf dwingen om de knop om te zetten. Pa was nu belangrijker.

Mirjam Mous, Test. Van Holkema & Warendorf, Houten 2013

Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een fragment uit *Bloedbroeders* van Helen Vreeswijk.

1 Fleur vindt Reza ondanks alles een 'goed mens'. Ben je het met haar eens? Leg je antwoord uit.
2 Waarom gelooft Reza niet dat Ayaan hem voor deze misdaad op zal laten draaien?
3 Waarom vindt Fleur het familieargument niet erg sterk, denk je?
4 Wat moet Fleur doen als ze heeft gehoord wat Reza en Ayaan gedaan hebben, vind je?

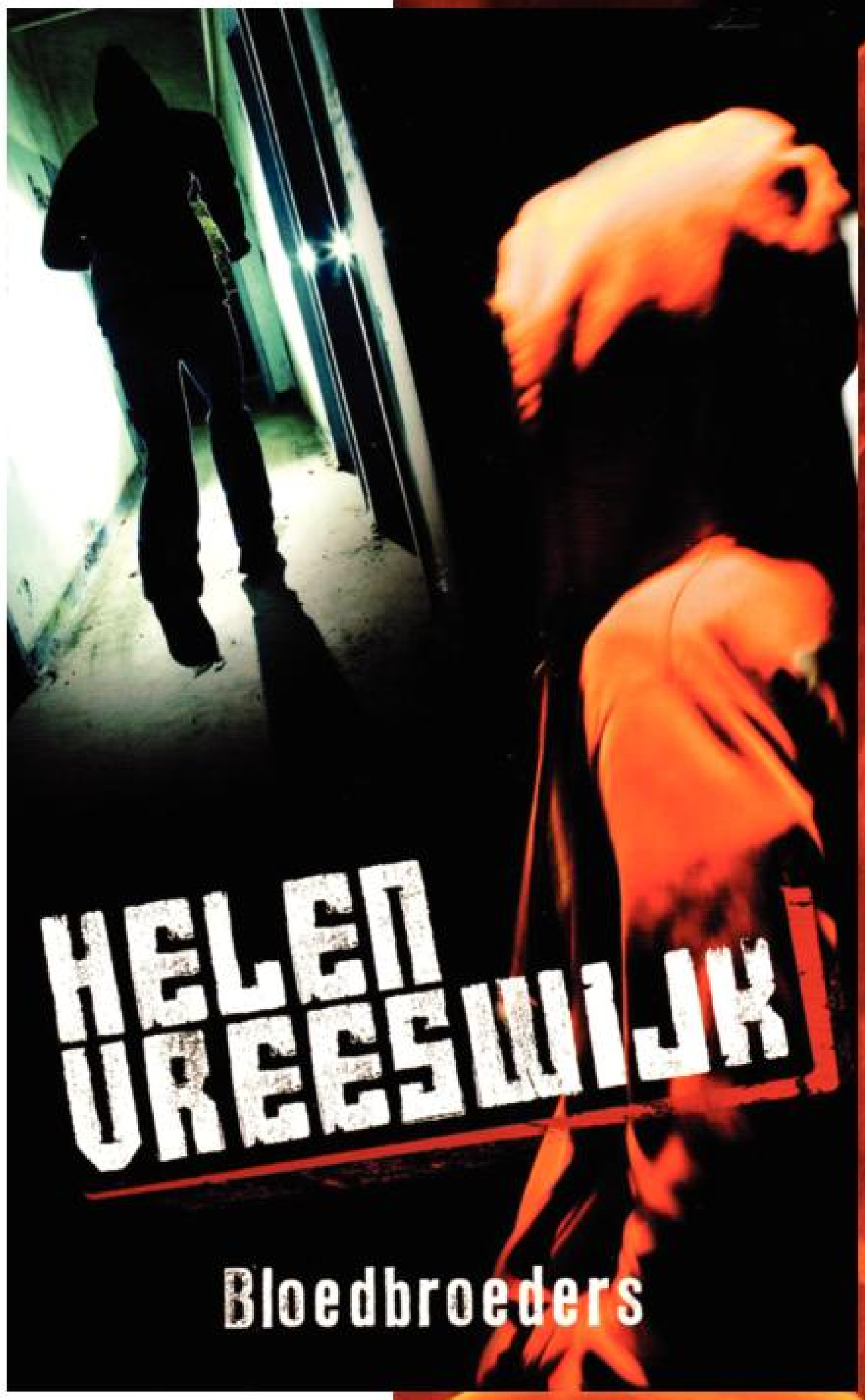
Tekst 3 (niveau 2)

Bloedbroeders

Reza (16) draagt zijn oudere neef Ayaan op handen. Ayaan heeft succes bij de vrouwen, rijdt een mooie auto en runt het familierestaurant. Dus als Ayaan Reza vraagt om met hem een klusje te doen, kan Reza niet weigeren. Helaas loopt de klus nogal uit de hand en Reza neemt zijn vriendin Fleur in vertrouwen.

'Vertel je me nou eindelijk eens wat er allemaal aan de hand is?'
Fleur en Reza stonden op het parkeerterrein, onder het afdak van het fietsenhok. Reza staarde naar het gloeiende puntje van zijn sigaret. Hij zocht naar de juiste woorden.
'We hebben de vent klemgereden,' begon hij zijn verhaal.
'Met de auto van oom Malek. We wilden de auto van Ayaan buiten schot houden. Als iemand ons zag dan was de link niet snel gelegd.' Hij wiebelde van

zijn ene been op zijn andere en zoog de rook naar binnen. 'Ayaan had een wapen bij zich...'
'Een wapen?' riep Fleur geschrokken. 'Wat voor wapen? Bedoel je een pistool?'
'Ja en het was geladen.' Reza beet op de binnenkant van zijn lip.
'Oh, shit.' Fleur liet hem los en liep gestrest met haar handen op haar hoofd rondjes door het fietsenhok. 'Heeft Ayaan geschoten?'
Er gleed een traan over zijn wang en hij knikte.
Ze staarde hem een paar seconden sprakeloos aan. 'Is de man dood?'
'Ayaan zei eerst van niet, maar op het nieuws...'
'Op het nieuws? Shit, Reza...' Ze stompte hem gefrustreerd op zijn borst. 'Shit.'
'Ik weet het ook niet meer. Ayaan had gezegd dat het een simpele klus was en...' Hij begon te huilen en Fleur huilde mee.
'Je had niet naar hem moeten luisteren. Hij is gek en hij is niet te vertrouwen. Straks laat hij jou ervoor opdraaien.'
'Niet! Ayaan is mijn neef.'
'Ja, en wat dan nog?' Ik ben je vriendin.'
'Hij zou dat nooit doen. We zijn familie.'
'Hoe weet je dat? Omdat jullie dezelfde grootouders hebben? Jullie zijn niet samen opgegroeid. Je kent hem niet. Frank was zijn beste vriend en omdat Frank niet wil doen wat hij zei, laat hij hem gewoon vallen. En dat doet hij straks met jou ook als je niet oppast.'
Zijn ogen vulden zich opnieuw met tranen. Hij trok haar in zijn armen en hield haar stevig vast. 'Wat moet ik nou doen?' snifte hij. 'Ik wil je niet kwijt.'
'Je raakt mij niet kwijt, want ik laat dat niet gebeuren. Het is allemaal de schuld van Ayaan. Hij heeft je in deze beerput getrokken. Jij bent een goed mens, hoor je me?' Ze pakte zijn gezicht met beide handen vast. 'Hoor je me?'
Hij knikte wat zielig en kuste haar. 'Je kunt je beter gedeisd houden. Was het een jonge of een oude man?'
'Maakt dat wat uit?'

Helen Vreeswijk, Bloedbroeders. Van Goor, Houten 2015

Opdracht 5

Lees tekst 4. Het is een ander fragment uit *Bloedbroeders*.

1 Tussen tekst 3 en 4 is er sprake van een perspectiefwisseling. Bij wie ligt het perspectief in tekst 3 en bij wie in tekst 4?
2 De verhalen van Reza in tekst 3 en Ayaan in tekst 4 spreken elkaar nogal tegen. Wie vertelt de waarheid volgens jou? Waarom?
3 Op welke vragen krijg je een antwoord als je het boek uitleest, denk je?
4 De schrijfster van *Bloedbroeders,* Helen Vreeswijk, is jarenlang rechercheur geweest. Haar verhalen zijn op echte gebeurtenissen gebaseerd. Maakt die informatie *Bloedbroeders* voor jou interessanter?

Begrippen

Wisseling van tijd, plaats, perspectief De schrijver kan een verhaal spannend maken door regelmatig van tijd, plaats en perspectief te wisselen.

Tekst 4 (niveau 2)

Bloedbroeders

Inmiddels is Ayaan als verdachte van moord opgepakt. Rechercheurs Rob van Buren en Sera Kuguksloe verhoren hem.

’Zullen we bij het begin beginnen? In november is je neef met zijn moeder en zijn zus uit Pakistan overgekomen?’
‘Dat klopt. Zijn naam is Reza en hij werkt in ons restaurant.’
‘Is het een goedlopend restaurant?’
Ayaan haalde zijn schouders op. ‘Het kan altijd beter.’
‘Maar het draaide goed genoeg om een extra kracht aan te nemen?’
‘Je moet je familie helpen. Zo zijn wij.’
Ayaan dacht plotseling aan het geld dat ze hem hadden afgepakt. Ze waren natuurlijk aan het vissen naar de herkomst van het bedrag. Het gaf hem meer zelfvertrouwen nu hij wist dat hij de rechercheurs een stapje voor was. ‘Ik heb in ieder geval het laatste jaar goed kunnen sparen,’ zei hij. Met een schuin oog keek hij naar Van Buren die meerdere malen irritant klikte met zijn pen. De rechercheur had nog geen woord op papier gezet.
‘Dat is toch wel apart. Als het niet om het geld ging, waarom hebben jullie Robert de Lange dan vermoord?’
‘Die hebben we niet vermoord,’ zei Ayaan kalm. Hij dwong zichzelf om oogcontact te houden. Sera Kuguksloe trok een foto tussen haar aantekeningen vandaan.
‘Herken je de man op deze foto?’
Hij vertrok geen spier, maar zijn ademhaling stokte. Koortsachtig dacht hij na of een leugen nog zinvol was. ‘Dat ben ik.’
‘En waar denkt u dat de foto is genomen?’ bemoeide Van Buren zich nu met het verhoor. ‘In het casino in Zaltbommel?’
‘Ja, dat klopt.’ Er schoof een nieuwe foto zijn richting op.
‘Hier sta je naast Robert de Lange, nietwaar?’ zei Van Buren behulpzaam.
Ayaan knikte. Zijn keel was droog en zijn stem sloeg over toen hij met ja antwoordde.
‘Daarnet beweerde je nog dat je Robert de Lange niet kende,’ merkte Kuguksloe op. ‘Ik wist niet dat hij Robert de Lange heette,’ was zijn slappe excuus. ‘En dood ziet hij er anders uit.’
‘Herken je deze auto?’
‘Dat is de Audi van mijn vader.’
‘Wie zit er achter het stuur?’
‘Reza, mijn neef.’ Ayaan wist dat ontkennen geen zin had.
Hun bewijs was sterk, maar het verhaal was gelukkig nog vaag.
Hij moest daar een draai aan geven en dan wel in zijn voordeel.
‘De Audi heb jij als gestolen opgegeven.’
‘Ja, nadat Reza hem onder aan de dijk in de prak had gereden. Ik wilde niet dat mijn vader erachter kwam dat we zijn auto hadden gebruikt. Luister…’ Ayaan maakte een hulpeloos gebaar met zijn handen. ‘Oké, het verhaal is als volgt… De familie van Reza heeft financiële problemen. Daarom zijn ze naar Nederland gekomen. We hebben hen voor zover het mogelijk was geholpen met werk. Maar dan nog zou het jaren duren voordat ze hun schuld hadden afbetaald. Reza kwam toen met het idee om iemand te beroven en omdat ik regelmatig naar het casino ga… Zo werd het idee geboren. Reza was wanhopig. Hij is mijn neef, ik moest hem wel helpen.’

'Waarom heb je hem niet gewoon het geld geleend? Je had toch gespaard?' merkte Sera op.
'Lenen was geen optie.' Ayaan liet merken dat hij het een domme vraag vond. 'De schuld zou alleen maar groter worden. Zo help ik hem alleen maar dieper de shit in.'
'In het casino heb jij een slachtoffer uitgezocht?' probeerde Rob het gesprek weer op gang te krijgen.
'Inderdaad. De Lange had wat geld gewonnen met gokken. We zijn hem gevolgd. Ik heb nog tegen Reza gezegd dat het niet de moeite waard was. Het ging om een paar duizend euro. Maar hij wilde niet luisteren. Hij reed als een gek achter de man aan. Op de dijk reed hij de man klem. Ik kon niet meer terug, ik moest wel uitstappen. We hebben de man uit zijn auto getrokken en terwijl ik de kerel in de houdgreep hield heeft Reza zijn zakken doorzocht. Daarna heeft Reza hem een kopstoot gegeven en toen zijn we gevlucht. Ik heb geen cent van de buit gezien. Dat was het... De man leefde nog toen wij ervandoor gingen.' Zijn stem sloeg over. 'Sorry, ik heb een droge keel.'

Helen Vreeswijk, Bloedbroeders. Van Goor, Houten 2015

Opdracht 6

1. Welk boek lijkt jou het interessantst? *Test.* of *Bloedbroeders*? Leg je antwoord uit.
2. Op haar website legt de inmiddels overleden Helen Vreeswijk uit waarom ze het goed vindt dat jongeren over misdaad lezen: 'Want lezen is weten, weten is herkennen, herkennen is voorkomen.' Leg uit wat Vreeswijk met deze uitspraak bedoelt.
3. Ben je het met Vreeswijk eens? Leg je antwoord uit.

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Een andere schrijfster van misdaadboeken is Cis Meijer. In haar boek *Moordspel* roept ze lezers op om een spannende gebeurtenis te beschrijven. Bijvoorbeeld hoe je inbreekt bij je buurman, een belangrijke rugzak verwisselt of je verstopt in de personeelskamer van school om af te luisteren. Gebruik de volgende schrijftips van Cis Meijer:

- Verzin iets wat jij of een bekende hebt meegemaakt. Als iets dicht bij je staat, is het vaak makkelijker om erover te schrijven. Als je liever zelf iets wilt verzinnen, is dat natuurlijk ook goed.
- Bedenk welk probleem er in jouw verhaal centraal staat. Wat moet opgelost worden?
- Zorg dat je openingszin vragen oproept. Kijk hoe schrijvers ervoor zorgen dat je na de eerste zin verder wilt lezen. De eerste zin uit *Bloedbroeders* is: 'Fleur gluurde door een kier in het gordijn naar de tuin van de buren.' Als je dit leest, wil je weten wat Fleur ziet.
- Gebruik actieve werkwoorden. Dus niet: 'Ik ga ...', maar 'Ik race/ren/sluip ...'
- Gebruik zintuigelijke beschrijvingen. Wat proef, ruik, voel, hoor, zie je?
- Maak de plaats waar het verhaal zich afspeelt spannend: schaduwen, hoekjes, verlaten fabrieksterreinen enzovoort.
- Gebruik ongeveer 300 woorden voor je verhaal.
- Kies tot slot een spannende afbeelding bij je verhaal.

Opdracht 8 – Voor je fictiedossier (niveau 2)

Lees een jeugdthriller. Je kunt een van de boeken lezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.
In thrillers gebruiken schrijvers trucjes om het verhaal spannend te maken. Ze zetten je vaak op een dwaalspoor. Ze geven je bijvoorbeeld informatie over een personage waardoor je als lezer denkt: dát is 'm, dat moet de moordenaar zijn! Toch blijkt dan later dat iemand anders de dader is en dat je misleid bent door de schrijver.

1 Breng *tijdens* het lezen van de thriller de momenten in kaart waarop de auteur je (mogelijk) op een dwaalspoor zet. Gebruik daarvoor onderstaande tabel.

Voorbeeld: *Bloedbroeders*

Paginanummer	**Wie is er verdacht?**	**Waarom is hij/zij verdacht?**

2 Leg uit wie het uiteindelijk gedaan heeft en waarom.
3 Noteer de naam van één personage die je tijdens het lezen ten onrechte hebt verdacht van een misdrijf. Citeer de tekstfragmenten die jou op een dwaalspoor zetten.
4 Leg bij de citaten uit wat je als lezer denkt dat er aan de hand is.
5 Leg vervolgens uit wat er uiteindelijk echt aan de hand is.
6 Wat vind je van die dwaalsporen? Kies uit:
A ☐ Ik heb veel respect voor de schrijver, omdat het verhaal heel knap in elkaar zit.
B ☐ Ik vind deze manier van schrijven leuk, omdat het verhaal daardoor heel spannend wordt.
C ☐ Ik vind die dwaalsporen irritant, want het is een trucje; als je dat eenmaal doorhebt, is er niks meer aan.
D ☐ Anders, namelijk …

Leestips

Mel Wallis de Vries,
Klem

Vier vriendinnen gaan met hun klas op werkweek naar Vlieland. Een van de meisjes wordt vermoord. Wie is de dader? Iemand uit de klas? Een van de vriendinnen?
(niveau 1)

Cis Meijer,
Moordspel

Robin en haar vrienden besluiten tijdens het schoolkamp in de Ardennen wraak te nemen op hun vervelende leraar De Beuker. Na hun actie is De Beuker ineens verdwenen.
(niveau 1)

Eva Burgers,
Sneeuwstorm

Elouise, Nora en Sophie gaan met school op wintersport naar Oostenrijk. Elouise wil nog een afdaling maken, terwijl de rest teruggaat naar het hotel. Dan verdwijnt ze.
(niveau 1)

Lucy Christopher,
Dodelijk spel

Emily's vader is beschuldigd van moord op een meisje in het bos. Samen met het vriendje van het slachtoffer probeert Emily te achterhalen wat er gebeurd is.
(niveau 2)

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

D Geschiedenis

Opdracht 1

1 Vind je het vak geschiedenis interessant? Waarom?
2 Welk tijdvak uit de geschiedenis spreekt je het meest aan? Kies uit: de tijd van *Grieken en Romeinen – ridders en monniken – ontdekkers en hervormers – pruiken en revoluties – burgers en stoommachines*.
3 Lees je over het gekozen tijdvak liever fictie of non-fictie? Waarom?

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *De castraat*, een historische jeugdroman van Joyce Pool.

1 Waarom denkt Angelo dat hij in de hemel is?
2 'Zeker net behandeld?' Wat houdt de 'behandeling' van Angelo in?
3 Waarom is hij 'behandeld'?
4 'Ik kon het niet geloven.' Kun jij wel geloven dat dit vroeger echt gebeurde? Leg je antwoord uit.
5 Vind je het belangrijk om te weten of dit soort dingen vroeger wel of niet echt gebeurden? Leg je antwoord uit.

Begrippen

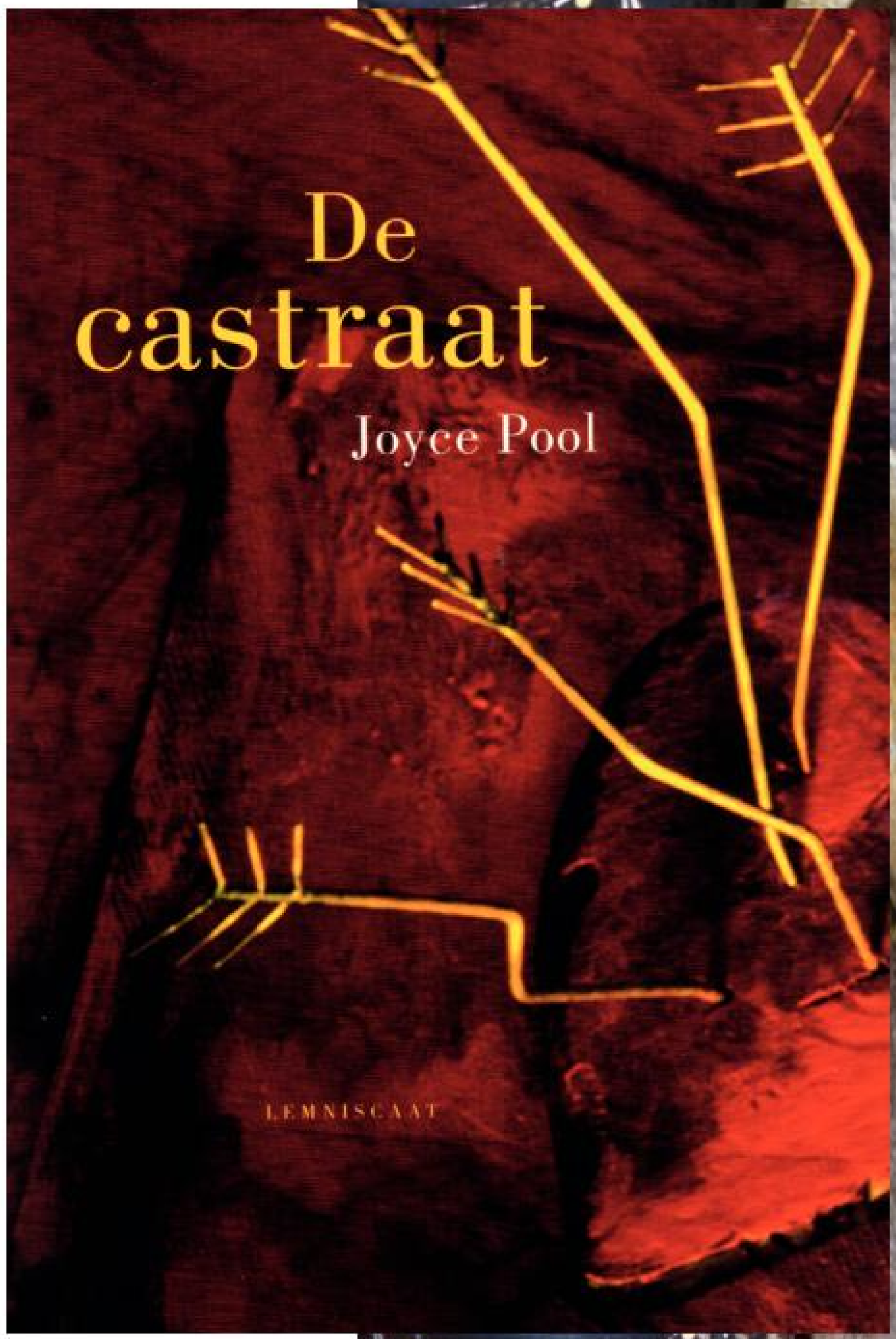
Historische (jeugd)roman Boek over geschiedenis. Vaak gaat een historische roman over gebeurtenissen die werkelijk hebben plaatsgevonden, maar de schrijver heeft er ook veel bij verzonnen. In de bibliotheek herken je historische romans aan deze afbeelding:

Tekst 1 (niveau 2)

De castraat

Italië, 1698. De droom van de 12-jarige Angelo lijkt uitgekomen te zijn als hij wordt uitverkoren om een zangopleiding te volgen aan het conservatorium in Florence. Maar hij wist niet welke prijs hij daarvoor zou moeten betalen.

De hemel…
Was dit de hemel?
Kon het anders?
Engelenstemmen bezongen Gods heerlijkheid en tussen mijn oogleden drong een fel licht tot me door.
De hemel.
Ik was bij mijn zuster Mariana en tante Ignatia weggehaald om gedood te worden.
Waarom?
Wat had ik gedaan?
Mijn hoofd bonkte en vanuit mijn liezen zette een branderige pijn mijn buik en bovenbenen in lichterlaaie. Ik wist niet dat dat kon, pijn hebben in de hemel. Hier was alles toch mooi en goed?
Niet dus.
Weer een scherpe steek. Ik kromp in elkaar. Mijn handen bewogen naar mijn buik. En dieper. Naar de zijkant van mijn kruis.
De bobbel die daar zat.
Voorzichtig gleden mijn handen over de verdikking. Wat was het? Een stuk stof? Ik betastte het, wurmde mijn vingers eronder.

De vastgekleefde stof scheurde los van mijn been en ik gilde het bijna uit. Godzijdank kon ik me nog net inhouden. Gillen in de hemel?
Met mijn tanden op elkaar wachtte ik tot de pijn was weggeëbd. Toen duwde ik mijn benen iets van elkaar, wrong mijn vingertoppen verder.
Het engelengezang naderde. Plotseling voelde ik iets of iemand dicht bij me staan. Ik verstijfde, mijn hand nog altijd in mijn kruis. Doodstil lag ik. Wat zou ik zien als ik mijn ogen opende? Twee vleugels, over me heen gespreid? De heilige Petrus, klaar om me de hemel binnen te leiden? Of mijn vader en moeder die me met open armen opwachtten?
Ik wilde het niet zien, niet zeker weten. Ik wilde dromen dat ik geen pijn had en naast mijn vader bezig was met het schrapen van huiden in de looierij.
'Zorgvuldig werken, Angelo. Geen haartje mag achterblijven. Geen klachten…'
'Ja, papa,' fluisterde ik. 'Geen haartje…'
'Hé,' klonk het naast me. 'Jongen… ben je wakker?'
Ik kneep mijn ogen nog stijver dicht.
'Word eens wakker, jongen. Je bent aan het bazelen.'
Wakker? Nee. Niet de hemel. Niet dood. Mama, vergeef me.
Mijn matras werd naar beneden gedrukt. Iemand leunde naast mijn hoofd.
'Ik ben het, Paolo. Je nieuwe kamergenoot.' Vingers tikten tegen mijn wang. 'Ben je wakker?'
Ik wilde hem wegslaan. Maar mijn hand, daar in mijn kruis… Die ellendige pijn!
'Goeie hemel, je kookt! Man, alsof je net uit een oven geschoven bent! Zal ik even luchten?' Zonder waarschuwing werd de deken van me af gerukt.
In een reflex sperde ik mijn ogen open. Een jongen met blonde krullen keek op me neer.
'Met jezelf aan het spelen?' vroeg hij met een blik op mijn hand. 'Kan nog niet veel aan zijn. Zeker net behandeld?'
Ik rilde. Trok mijn hand terug. Klauwde naar de deken. 'Koud…'
'Tja.' Hij wapperde met de deken. 'Het moet even. Als ik een ei op je kop had gelegd, was-ie nu gebakken.' Behoedzaam drapeerde hij de deken weer over me heen en vouwde de stof onder mijn voeten. 'Zo.'
Ik probeerde mijn hoofd te draaien, rond te kijken. 'Dit…'
Paolo grijnsde. 'Geen idee waar je bent, hè? Dat flikken ze altijd, 's avonds laat met nieuwelingen aankomen. Wij worden natuurlijk klaarwakker door al dat gerommel met die melkbaarden, maar dat kan ze geen donder schelen. Als we de volgende morgen maar weer voor dag en dauw fris en vrolijk staan te jubelen. Maar goed, je bent hier dus in het internaat van het oudste conservatorium van Florence.'
Conservatorium? 's Avonds laat aankomen? Verward probeerde ik zijn woorden tot me door te laten dringen.
'Niet de hemel?'
'De hemel?' Paolo snoof. 'Het is maar net aan wie je het vraagt. Soms lijkt het hier meer op de onderwereld. Niet, jongens?'
De anderen konden hun gezang kennelijk niet onderbreken, want niemand antwoordde. Wel vloog er een kussen naar Paolo's hoofd. Hij lachte en smeet het terug naar de kant van de zaal. 'Is de rol van Lucifer niets voor jou, Silvio? En als jullie dan een schetensymfonie opvoeren?'
Er klonk gehik door het engelachtige gezang heen.
Paolo keerde zich weer naar mij. 'Je lijkt anders knap oud voor iemand die net is behandeld. Hoe oud ben je? Twaalf, net als ik?'
Ik wilde antwoord geven, maar mijn tong voelde als een lap uitgedroogd vlees. Ik stak hem naar buiten en likte mijn lippen.
'Droge mond? Wacht!'

Nog steeds dezelfde lofzang om me heen, in verschillende toonhoogten. Het vertrek, zag ik, was een slaapzaal. Naast de bedden stonden jongens, gekleed in witte soutanes met donkerblauwe koorhemden eroverheen, die al zingend aan de dekens trokken. Het was een vreemd gezicht: ik kende koorknapen alleen daar waar ze hoorden, in het koor van de kerk of op weg ernaartoe. Hier stonden ze in hun koorkleren bedden op te maken. Als mijn onderbuik niet zo brandde en mijn hoofd niet zo'n pijn deed, had ik misschien moeten lachen.
Het duurde niet lang voor Paolo terug was. 'Ik heb even een doekje nat gemaakt, misschien lukt het je er water uit te zuigen. Er mag geen serviesgoed op de slaapzaal, maar dat leer je allemaal nog wel.' Hij ondersteunde mijn hoofd terwijl ik aan het doekje zoog. 'Hoe gaat het daaronder? Brandt het?'
Zijn vraag leek wel een messteek, onmiddellijk voelde ik de branderige pijn weer door mijn lijf schieten. Blijkbaar las hij het antwoord van mijn gezicht.
'Het wordt langzaam minder,' zei hij. 'Bij mij is het twee jaar geleden gebeurd. Ik voel er niets meer van.'
'Wat is er dan... gebeurd?'
'Je ontmanning.'
Als ik had gekund, was ik overeind gesprongen. 'Ik... Wát?'
'Heeft ook niemand je gezegd, zeker?' Hij grijnsde weer.
'Hoe bedoel je?'
'Een mooie stem, hè?'
'Dat zeiden ze...'
De maestro, de padres en de bisschop... en dat spichtige meisje met de vurige glinsterende ogen, Rosa Scarlatti. Allemaal hadden ze het gezegd.
Paolo knikte wijs. 'Wel, die mooie stem hou je de rest van je leven, daar heeft het conservatorium voor gezorgd. Bij ons allemaal.' Hij gebaarde naar de jongens, die nu bijna allemaal klaar waren met het opmaken van hun bed.
Onthutst tilde ik mijn hoofd op om naar de jongens om me heen te kijken. Sommigen zwaaiden even naar me of trokken een gekke bek. Eén maakte een overdreven buiging. Die van het kussen. Silvio.
Ik liet me terugvallen op het matras en staarde voor me uit. Hadden zij allemaal doorstaan wat ik nu voelde? Ik kon het niet geloven.

Joyce Pool, De castraat. Lemniscaat, Rotterdam 2013

Opdracht 3

Lees tekst 2. Het is een fragment uit *De bastaard van Brussel* van Simone van der Vlugt.

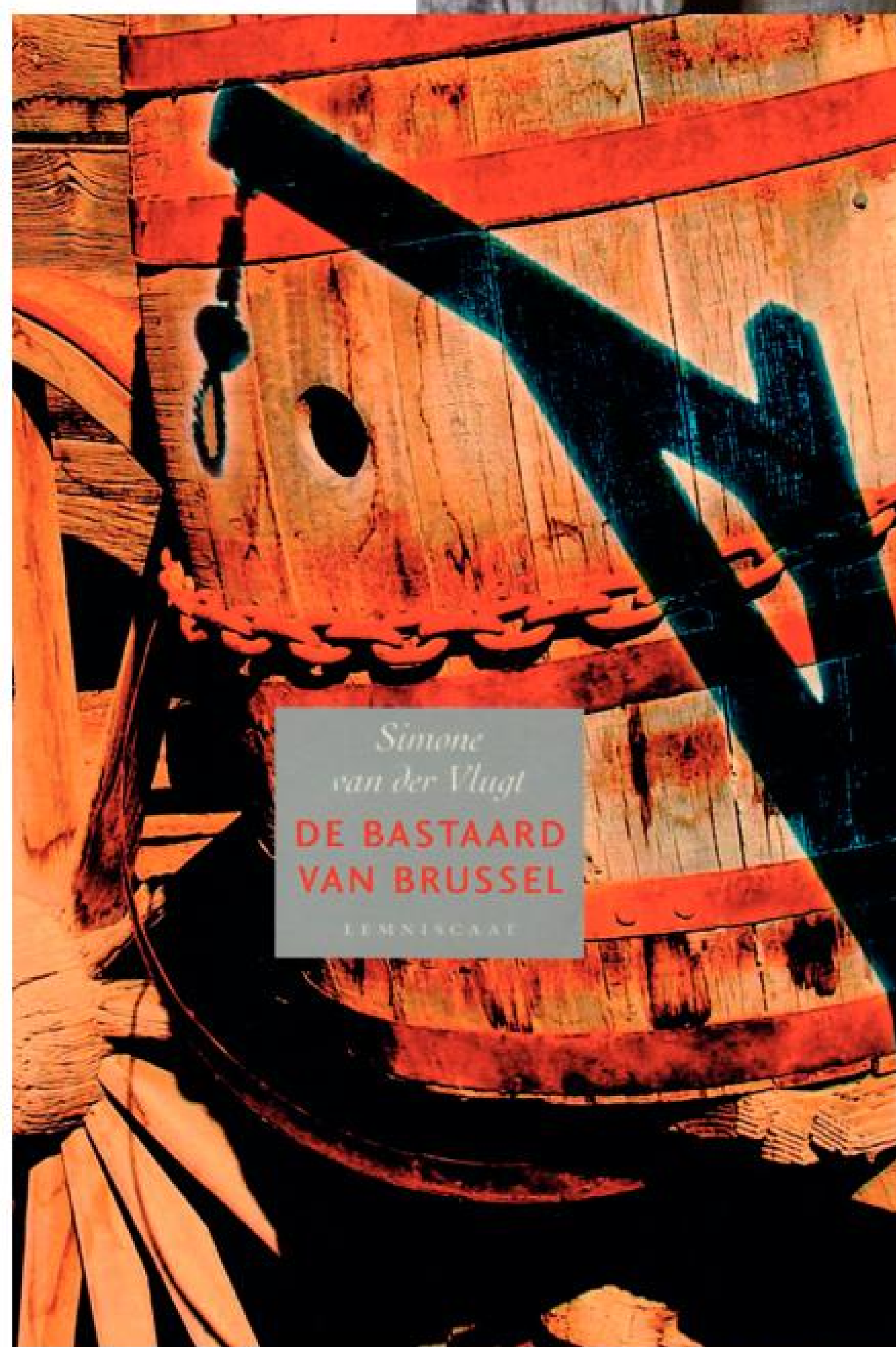
1 Beschrijf de tijd en plaats in tekst 2 zo nauwkeurig mogelijk.
2 Waarvoor worden de brandstapels op de Grote Markt gebruikt?
3 Vroeger werd heiligschennis minder streng bestraft. Hoe komt het dat er nu zulke strenge straffen worden opgelegd?
4 Iedereen in Vlaanderen is bang voor Titelmans. Hoe kan het dat één persoon zoveel angst kan veroorzaken bij een hele bevolking, denk je?
5 Wat vind je ervan dat er vroeger veel mensen zijn gedood, omdat zij anders aankeken tegen het christelijke geloof dan de katholieken?
6 In tekst 2 worden veel moeilijke of oude woorden gebruikt. Hindert dat je bij het lezen? Leg je antwoord uit.

Begrippen

Tijd en plaats De tijd en de plaats van het verhaal vormen het 'decor'. Het beschrijven van de tijd en plaats helpt je om een helder beeld te krijgen van waar en wanneer het verhaal zich afspeelt. De 'plaats' omvat niet alleen het land, de stad, de streek of het dorp waar het verhaal zich afspeelt, maar ook de ruimte (bijvoorbeeld in een huis, op het dorpsplein etc.). De 'tijd' omvat allereerst het tijdvak of het jaar waarin het verhaal zich afspeelt, maar ook bijvoorbeeld het seizoen of het tijdstip op de dag.

Tekst 2 (niveau 2)

De bastaard van Brussel

Aan de vooravond van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) lopen de spanningen op in de Zuidelijke Nederlanden (Brabant en Vlaanderen). De Nederlanden vallen onder het bewind van de Spaanse koning Filips II, die iedereen vervolgt die een ander geloof heeft dan het katholieke. Vaak eindigen luthersen en calvinisten op de brandstapel. Crispijn, de jonge eigenaar van taveerne Au brasseur *probeert zich verre te houden van de executies.*

Brussel, december 1565
Het is weer zover, denkt Crispijn als hij langs de houten gildehuizen over de Grote Markt loopt. Wie zullen ze vandaag weer de brandstapel opsleuren?
Zo snel mogelijk loopt hij langs de plankenafzetting naar de eerste de beste zijstraat. Maar het valt niet mee om van de Grote Markt met zijn brandstapels weg te komen; bij iedere aanpalende straat wordt de doorgang versperd door een groep mensen. Mensen met dreigende gezichten, met woedende ogen en gebalde vuisten. Mensen die hun verontwaardiging over de brandstapels durven te uiten, die hun stemmen niet dempen, zodat hun protesten luid in de straatjes weerklinken.
Crispijn probeert zich langs de samengepakte lijven heen te wringen. Voetje voor voetje schuifelt hij door de groep Brusselaars, die steeds heftiger gaat praten en steeds feller naar het stadhuis kijkt.
Een paar weken geleden heeft een vijftienjarige jongen, Gilles van Wesenbeke, tijdens de communie in de Sint-Goedelekerk de hostie op de grond gegooid en onder zijn voeten vertrapt. ‘Het lichaam van Christus! Volgens mij is het niet meer dan een plakje ouwel!’ hoonde hij met luide stem.
Er was een diepe stilte gevallen, die verbroken werd door woedende katholieken die Gilles de weg naar de deur versperden en hem overdroegen aan de baljuw[1)]. De baljuw kon niet veel anders doen dan de jongen aanhouden en in het gevang werpen. Op heiligschennis staat een strenge straf, geseling of verbanning, maar de overwegend lutherse schepenen[2)] waren vrij mild in hun oordeel en kwamen overeen gevangenisstraf uit te spreken. Tot Pieter Titelmans, een fanatieke katholieke inquisiteur, in Brussel verscheen en alle antikatholieke misstappen eens onder de loep nam. Gilles kreeg spoedig gezelschap van vele anderen en zal straks met zijn leven moeten boeten op een van de brandstapels, gadegeslagen door duizenden ongelovige, ontzette ogen. Crispijn kent Gilles van Wesenbeke niet persoonlijk, maar bij de gedachte aan wat de jongen straks moet doormaken, voelt hij zijn maag omdraaien.
Hij gaat nooit kijken naar de executies, hij denkt er niet aan. Executies in het openbaar hebben hem nooit aangetrokken en hij begrijpt niet veel van de sensatie en de opwinding die zijn stadsgenoten doen toestromen.
Alsof het kermis is, denkt hij wrang.
Het beste dat hij voor Gilles en de andere veroordeelden kan doen, is wegblijven. Dat is immers helemaal niet wat de strafrechtelijke macht van Brussel met de openbare executies voor ogen heeft; ze moeten als waarschuwing dienen voor de toeschouwers om niet dezelfde misstappen te

begaan. Een volstrekt verlaten Grote Markt zou een prachtig protest zijn. Veel van zijn vrienden en kennissen denken daar precies zo over, maar helaas niet iedereen. De meeste Brusselaars willen, al zijn ze tegen de verbrandingen, toch niets van het schouwspel missen.
Uiteindelijk lukt het Crispijn de Grote Markt af te komen, maar halverwege de Hoedenmakerstraat loopt hij vast op een kluwen dringende, duwende mensen die allemaal op tijd willen zijn voor de terechtstellingen. Met veel moeite wringt hij zich tussen de mensen door, zijn blik gericht op het uithangbord in de verte, met het opschrift *Au brasseur*. Hij worstelt zich ernaartoe, gaat naar binnen en gooit opgelucht de deur achter zich dicht.
De geur van hop en gistend bier drijft hem troostrijk tegemoet. Hij is thuis. Dit is zijn veilige haven. Hij loopt naar de toog van de kleine taveerne die hij naast de brouwerij drijft, pakt een kannetje van roodgebakken aardewerk, houdt het onder het biervat achter de toonbank, trekt de stop eruit en laat het gouden vocht in het kannetje stromen. Niet te veel - dit is geen dunbier. Dit is zijn eigen krachtige brouwsel, *lambic*, waar Brusselaars met goede smaak speciaal voor komen. Hij is nog niet zo lang geleden begonnen met het brouwen van dit bier, dat een speciale bereiding vereist. Een paar slokken, dat is precies wat hij nu even nodig heeft.
'Wat zie jij er bescheten uit?' Stina komt uit de kelder omhoog stommelen en blijft boven aan de trap staan. Haar volumineuze lichaam heeft moeite met de steile klim en haar boezem gaat op en neer terwijl ze op adem staat te komen. Ze veegt een rode krul uit haar gezicht en kijkt met gefronste wenkbrauwen naar Crispijn. 'Wat is er aan de hand?'
Crispijn kijkt met donkere blik naar buiten. 'Ze gaan weer branden,' zegt hij alleen maar.
Stina slaat haar hand voor haar mond. 'Heer in de hemel!'
Crispijn laat zich op een stoel zakken en zet het kannetje *lambic* voor zich neer. Stina is verbleekt onder haar sproeten. 'Hoeveel zijn het er deze keer?' fluistert ze.
'Vijf.'
'O mijn God,' fluistert Stina, om er verbijsterd aan toe te voegen: 'Ik had gedacht dat de magistraat[3] van Brussel de gevangenen wel zou laten lopen. Dat deden ze vroeger ook altijd. Wat hebben ze nou helemaal misdaan om de doodstraf te krijgen?'
'Dat zal de magistraat ook wel van plan zijn geweest,' zegt Crispijn. 'Tot Titelmans opdook. Nu moeten de schepenen wel zo streng vonnissen, als ze zelf niet op de brandstapel terecht willen komen.'
Pieter Titelmans is een deken[4] uit Ronse en als algemeen inquisiteur aangesteld door wijlen keizer Karel zelf. In korte tijd is Titelmans erin geslaagd iedere ziel in Vlaanderen ineen te doen krimpen als alleen maar zijn naam wordt genoemd. Door de volmachten van de keizer, en nu van Koning Filips, heeft hij het recht om iedereen die hij ervan verdenkt niet katholiek te zijn, te arresteren, te ondervragen en te berechten. En berechten doet hij. Overal in het land staan galgen opgericht, roken de brandstapels en zitten de gevangenissen vol met verdachten van het lutherse geloof.

Noot 1) baljuw: ambtenaar van het stadsbestuur die belast was met de rechtspraak
Noot 2) schepen: iemand die lid is van het bestuur van de gemeente
Noot 3) magistraat: iemand met een belangrijke functie binnen de rechterlijke macht
Noot 4) deken: priester die leidinggeeft aan meer dan één kerk

Simone van der Vlugt, De bastaard van Brussel. Lemniscaat, Rotterdam 2005

Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een ander fragment uit *De bastaard van Brussel*.

1. Waarom worden Crispijn en alle bezoekers van de taveerne door Titelmans gevangengenomen?
2. Vind je dat Titelmans voldoende bewijs heeft voor de arrestaties? Leg je antwoord uit.
3. Hoe denk je dat het verhaal verdergaat?
4. Hoewel *De bastaard van Brussel* zich in de zeventiende eeuw afspeelt, is de beschreven strijd nog steeds actueel. Leg dit uit.

Tekst 3 (niveau 2)

De bastaard van Brussel

Stina, de vrouw die Crispijns taveerne draaiende houdt en het lutherse geloof aanhangt, is gearresteerd. Ze is veroordeeld tot de brandstapel, maar is door een volksopstand gered en de stad uit gevlucht. Crispijn moet hard werken om zijn taveerne open te kunnen houden en bovendien voor Stina's dochtertje Eva zorgen. Zij helpt hem in de brouwerij, net als de nieuwe brouwersknecht Hans.

Het gaat goed met de brouwerij, maar de taveerne zal Crispijn misschien moeten sluiten. Overdag blijven de luiken al dicht omdat het werk in de brouwerij hem te veel in beslag neemt. 's Avonds gaat de zaak open, maar het valt hem steeds zwaarder om tot middernacht gasten te bedienen en dan 's morgens heel vroeg de rotzooi op te ruimen en aan zijn werk in de brouwerij te beginnen. Hans heeft ook recht op vrije avonden; hij laat hem overdag hard genoeg werken, zodat hij hem liever niet 's avonds nog eens in de taveerne inzet, en Eva is daar te jong voor. Nóg iemand in dienst nemen is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Titelmans' vervolgingsdrift jaagt een leger van vluchtelingen van stad naar stad. Je kunt er je hoofd om verwedden dat alle werkzoekenden lutheranen zijn en daar heeft Crispijn voorlopig even zijn bekomst van.
In de taveerne gaan alle gesprekken over Titelmans, over de hagenpreken in de omgeving, over de brandstapels die in heel Vlaanderen de lucht verhitten. En op een avond gebeurt wat Crispijn altijd al heeft gevreesd: er wordt een inval gedaan. De binnenkomst van de soldaten valt eerst niet eens op in de drukte, tot de ene na de andere gast opkijkt, verbleekt en stilvalt. De drukke gesprekken verstommen tot een zwak geroezemoes, tot er een doodse stilte onder de zware eikenhouten balken hangt.
Crispijn is onder de toog gedoken om de stop uit een nieuw vat bier te trekken. Gealarmeerd door de stilte komt hij overeind en kijkt recht in het smalle gezicht van Titelmans.
Hij is veel kleiner dan ik, is de eerste gedachte die door zijn hoofd schiet. Als ik hem een duw geef, vliegt hij door de gelagkamer. Maar er is geen sprake van dat hij de inquisiteur een duw gaat geven. Pieter Titelmans mag dan een gewone pastoor-deken uit Ronse zijn, een iel, kortzichtig mannetje met grootheidswaanzin, hij staat voor hem als inquisiteur met bevoegdheden die verstrekt zijn door landvoogdes Margaretha van Parma. Ondanks zijn tengere schouders en smalle postuur straalt zijn houding macht en fanatisme uit.
'Mag ik u vragen waaraan ik de eer…' begint Crispijn, maar Titelmans heeft geen tijd om de schijn van vriendelijkheid op te houden. Hij geeft zijn soldaten een wenk en de mannen stormen de brouwerij en Crispijns woonvertrekken binnen. Twee soldaten blijven achter in de gelagkamer en

vatten post bij de uitgangen. ‘Wat is hier de bedoeling van?’ informeert Crispijn zo rustig mogelijk. ‘Waarom komt u zo binnenvallen?’
‘Omdat wij het sterke vermoeden hebben dat hier samenscholingen worden gehouden,’ zegt Titelmans, even kalm.
Crispijn schenkt twee kroezen bier in, schuift er een naar de inquisiteur en neemt een slok uit de andere. ‘Dat lijkt me niet verbazingwekkend voor een taveerne.’ Hij veegt het schuim van zijn mond en kijkt het mannetje tegenover hem zo rustig mogelijk aan. Pieter Titelmans heeft weinig gevoel voor humor.
‘Verboden samenscholingen,’ zegt hij koud. ‘Lutherse samenscholingen.’
Crispijn schudt zijn hoofd. ‘Ik ben een goed katholiek.’
‘U gaat naar de kerk, ja’, knikt Titelmans. ‘Maar u verbiedt aanhangers van het lutherse geloof niet om uw taveerne te bezoeken. U omringt zich met verdachte ambachtslieden en de impuls om ketters van de brandstapel te bevrijden ontstond hier, in deze taveerne, naar ik heb vernomen. En als ik me niet vergis stond u aan het hoofd van het oproer.’
Crispijn haalt zijn schouders op. ‘Daar vergist u zich wel in.’
Titelmans leunt met zijn arm op de toog en buigt zich iets naar Crispijn toe. ‘De man die tegenover me stond in het Broodhuis had uw postuur.’
Weer haalt Crispijn zijn schouders op, maar onder hem - goddank niet zichtbaar voor Titelmans - trillen zijn knieën tegen het hout van de toog.
Titelmans draait zich om, leunt tegen de toog en laat zijn ogen ronddwalen door het nog altijd doodstille vertrek. Alle gasten ontwijken zijn blik. Ze kijken weg, staren naar het tafelblad of wenden zich af. Achter in het huis gaan de soldaten tekeer in de kasten. Een van hen komt terug met Eva, die even naar achteren gelopen was, en duwt haar de gelagkamer binnen. Crispijn stapt achter de toog vandaan en steekt zijn armen naar haar uit. Ze vliegt naar hem toe en drukt zich tegen hem aan.
Titelmans maakt zich los van de toog en loopt met trage, luid klinkende stapjes naar hen toe.
‘Wie hebben we hier?’ zegt hij zacht. Hij hoeft maar iets te buigen om op ooghoogte met Eva te komen. Langzaam gaat zijn hand naar haar hals waar een dof zilveren kettinkje tegen haar huid blinkt. Traag trekt Titelmans het vanonder haar halsdoek tevoorschijn.
‘Ach,’ zegt hij teleurgesteld. ‘Geen kruisje. Maar dat heeft er ooit wel aan gehangen, nietwaar?’
Eva kijkt zichtbaar nerveus naar Crispijn.
‘Nee,’ zegt Crispijn. ‘Het is gewoon een zilveren kettinkje.’
Titelmans knikt bedachtzaam. Met trage, weloverwogen stappen loopt hij door de gelagkamer. ‘En dit is een gewone taveerne,’ zegt hij halfluid, maar goed verstaanbaar in de stilte om hem heen.
De soldaten keren met lege handen terug. ‘Niets verdachts gevonden, heer.’
‘Niets?’ Met zijn handen op zijn rug draait Titelmans zich om en kijkt zijn soldaten scherp aan.
‘Niets. Maar ook niets dat erop wijst dat we met een goed katholiek te maken hebben.’
‘Dat is ook niet per se nodig,’ zegt Titelmans, met een zijdelingse blik op Crispijn. ‘Ik heb navraag gedaan naar deze jongeman. Hij heeft interessante vrienden. Helaas zijn de meeste van hen de stad uit gevlucht. En was het niet uw moeder, Godelieve Matsijs, die een verboden preek bijwoonde en daarbij het leven liet?’ Vragend kijkt Titelmans Crispijn aan, die ongemerkt steun zoekt bij de toog. Met onverwacht ferme stappen beent Titelmans naar de voordeur en beveelt met een snauw: ‘Neem ze mee. Allemaal.’
Een enorm tumult barst los. De mannen aan de tafeltjes vliegen overeind, sommigen deinzen terug, anderen proberen via de achteruitgang en de deur

naar de brouwerij te ontkomen. Crispijn grijpt Eva bij de arm, sleurt haar naar de voordeur. Titelmans heeft die nog niet bereikt en laat zich verrassen door een flinke duw in zijn rug, waardoor hij tegen een kast met kroezen smakt. Crispijn trapt de deur open, duwt Eva naar buiten en volgt haar. In de straat staat een versperring, gevormd door een wagen en een paar lege biervaten die voor de taveerne staan. Dat geeft Eva de tijd om de donkere Hoedenmakerstraat in te rennen, maar Crispijn krijgt die gelegenheid niet meer.
Hij voelt hoe een paar soldaten van achteren boven op hem springen, smakt op de grond en wordt in de modderige sneeuw gedrukt. Vervolgens wordt hij overeind gesleurd en geboeid.

Simone van der Vlugt, De bastaard van Brussel. Lemniscaat, Rotterdam 2005

Opdracht 5

De volgende vragen gaan over alle teksten uit deze paragraaf.

1. Welke fragmenten spraken je het meest aan? Het fragment uit *De castraat* of de fragmenten uit *De bastaard van Brussel*? Waarom?
2. Vind je het belangrijk om te weten wat precies wel en niet waargebeurd is in historische romans? Leg je antwoord uit.
3. Van boeken over geschiedenis kun je vaak iets leren over het verleden, maar vaak zijn het ook spannende verhalen. Wat vind jij belangrijker, dat je er iets van leert of dat het spannend is? Leg je antwoord uit.

Opdracht 6 – Creatief schrijven

Maak de online opdracht 'Tijd en plaats'. Je bedenkt een verhaal dat zich op een bepaalde tijd en plaats afspeelt.

Opdracht 7 – Voor je fictiedossier (niveau 1)

Lees een historisch (jeugd)boek. Je kunt een van de boeken kiezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.
Maak de online opdracht 'Geschiedenis'.

Leestips

Rob Ruggenberg, *Manhatan*

Peye heeft zijn vader nooit gekend. Als hij hoort dat deze in Nieuw-Amsterdam is, besluit Peye aan te monsteren op een schip om hem te bezoeken.
(niveau 1)

Thea Beckman, *Kruistocht in spijkerbroek*

Dolf mag een nieuwe tijdmachine testen en vertrekt naar de middeleeuwen voor een beroemd riddertoernooi. Hij komt echter midden in een kinderkruistocht terecht.
(niveau 2)

Top Naeff, *Schoolidyllen*

Een vriendinnenclubje zet de boel flink op stelten op hun 19e-eeuwse keurige meisjesschool. Ze maken het zelfs zó bont dat een van hen voorgoed van school wordt gestuurd.
(niveau 2)

Lieneke Dijkzeul, *De overwintering op Nova Zembla*

In de hoop China te bereiken, vaart Willem Barentsz in 1596 om de Noord. De reis verloopt rampzalig: het schip raakt vast in het ijs en de bemanning moet overwinteren op Nova Zembla.
(niveau 2)

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

E Bang, boos, bedroefd

Opdracht 1

Nadenken over angst, woede en verdriet is van alle tijden. De Romeinse dichter Ovidius zei over verdriet: ‘Verdraag en volhard! Eens zal dit verdriet jou tot voordeel zijn.’ De Romeinse filosoof Seneca zei over angst en woede: ‘Erger dan de oorlog is de angst ervoor’ en ‘Uitstel is het beste geneesmiddel voor woede.’

1. Op welke manier kan verdriet in je voordeel zijn, denk je?
2. Een bekende uitspraak over angst luidt: ‘Een mens lijdt het meest van het lijden dat hij vreest.’ Leg in je eigen woorden uit wat die uitspraak betekent.
3. Op welke uitspraak van Seneca lijkt: ‘Een mens lijdt het meest van het lijden dat hij vreest’?
4. Waarom is ‘uitstel’ zo’n goed geneesmiddel voor woede?
5. Wat vind jij de beste uitspraak uit deze opdracht? Waarom?

Opdracht 2

Lees tekst 1.

1. In het verkeer is groen een belangrijke kleur. Wat betekent het?
2. Waarom past groen bij vrede? Je mag gebruik maken van het internet.
3. Welke bekende natuurorganisatie maakt in haar naam gebruik van groen en vrede?
4. Welke kleur past juist helemaal niet bij vrede, vind je? Leg je antwoord uit.
5. In het gedicht staat ‘we speelden op straat alsof het nooit anders was geweest’. Blijkbaar is het wel anders geweest. Hoe wás het dan, denk je?
6. In het gedicht lees je: ‘dat het altijd kan, ineens’. Wat kan altijd ineens, denk je?
7. Welke zin past het best bij dit gedicht? Kies uit:
   A ☐ Bezorgdheid overvalt de wij-personen soms.
   B ☐ De wij-personen hoeven nergens ongerust over te zijn.
   C ☐ De wij-personen zijn steeds heel erg bang.

Tekst 1

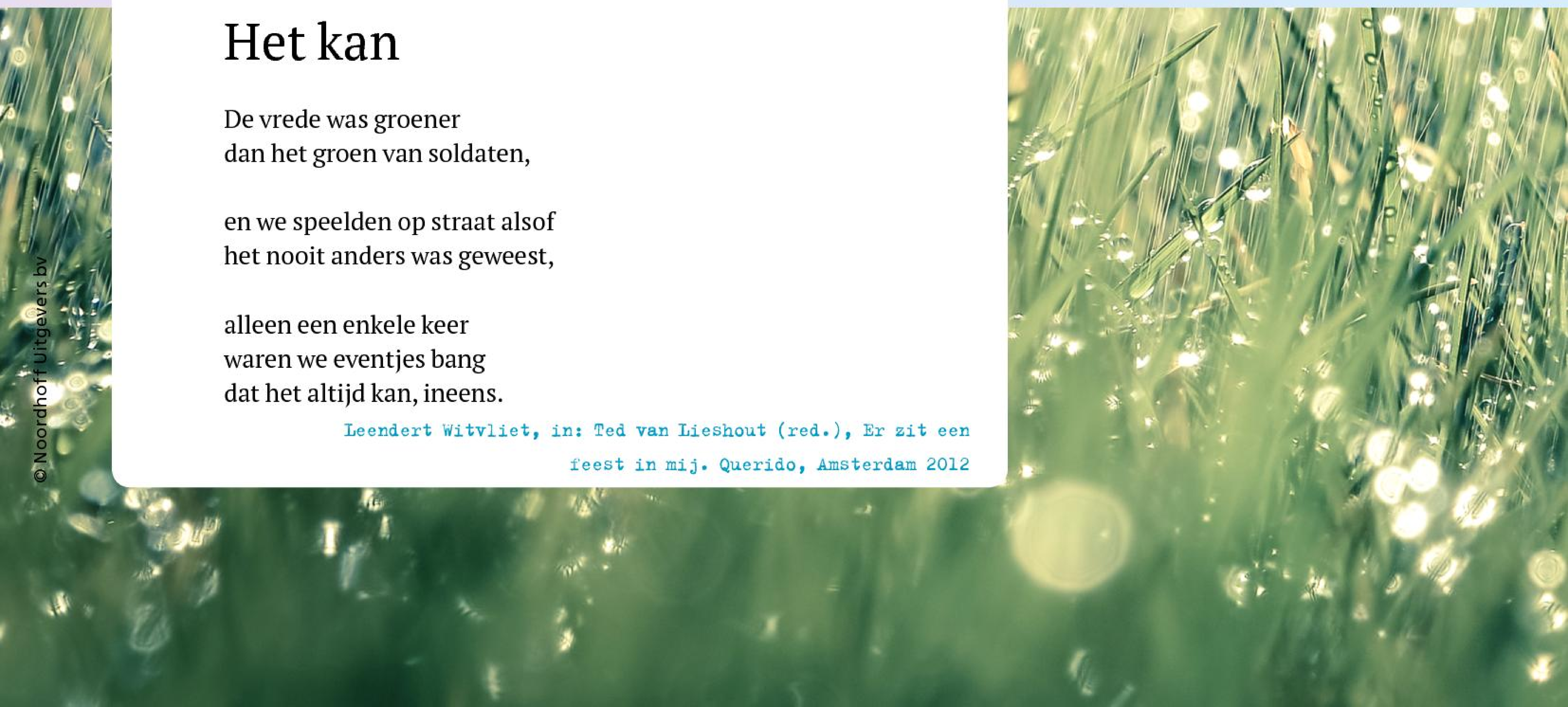
Het kan

De vrede was groener
dan het groen van soldaten,

en we speelden op straat alsof
het nooit anders was geweest,

alleen een enkele keer
waren we eventjes bang
dat het altijd kan, ineens.

Leendert Witvliet, in: Ted van Lieshout (red.), Er zit een feest in mij. Querido, Amsterdam 2012

Opdracht 3

Lees tekst 2.

1 Waarmee wordt de ik-persoon in dit gedicht vergeleken?
2 Leg uit dat de regels ‘ik golf’ en ‘ik schuim van woede’ een figuurlijke betekenis hebben.
3 ‘Genadeloos’ betekent ‘keihard’ of ‘zonder medelijden’. Welke betekenis vind je het best passen in strofe 2? Leg je antwoord uit.
4 In strofe 1 is de ik-persoon heel boos. Is hij in strofe 3 nog bozer of juist minder boos? Leg je antwoord uit.
5 Leg in minimaal twee zinnen uit waarover dit gedicht volgens jou gaat.

Tekst 2

donkere zee

ik golf
ik schuim van woede

tot ik bots
tegen een genadeloos eiland

en besef
dat ook ik grenzen heb

Willem Dythiel, in: Dingen die je niet kunt zeggen, Mechelen, Bakermat 2008

Opdracht 4

Lees tekst 3.

1. Wie stel je je voor bij 'Liefje' en wie bij de 'ik-persoon' in dit gedicht?
2. Noteer in je eigen woorden wat de volgende zin betekent: 'Wees niet droef als ik zal heengaan'.
3. Waarmee wordt het verdriet van de ik-persoon vergeleken?
4. Waarom is dit beeld nogal verrassend?
5. Onderstreep wat volgens jou op de puntjes moet staan: Dit gedicht gaat volgens mij over …
   Kies uit: *geruststellen – iemand de liefde verklaren – jezelf opofferen voor een ander – oneindig veel van iemand houden – troosten – iets anders, namelijk …*
6. Vergelijk je antwoord op vraag 5 met dat van een klasgenoot. Zijn jullie het eens? Hoe komt dat?

Tekst 3

Liefje,
laat mijn verdriet altijd groter wezen
dan het jouwe
zodat het eromheen kan liggen
als armen.

Wees niet droef als ik zal heengaan,
dan zal ik altijd aan je denken.

En anders ook.

Herman de Coninck, in: Poëzie en beeldende kunst 2.
Plint, Eindhoven 2009

Opdracht 5

Lees tekst 4 en 5.

1. Gaan de gedichten over hetzelfde onderwerp? Leg je antwoord uit.
2. Met welke metafoor beschrijft de ik-persoon zichzelf in tekst 4?
3. Waarvoor is 'oorlog' een metafoor in tekst 5?
4. In beide gedichten probeert de ik-persoon geen partij te kiezen. Noteer de strofe uit tekst 4 en de woorden uit tekst 5 waaruit dat blijkt.
5. In beide gedichten probeert de ik-persoon te schuilen. Waar schuilt de ik-persoon in tekst 4 en waar in tekst 5?
6. Welk gedicht vind je mooier? Leg je antwoord uit.
7. Lees 'Dichters aan het woord'. Bedenk een zin over ruzie waarin je beeldspraak gebruikt.

Begrippen

Beeldspraak Twee dingen worden met elkaar vergeleken. Een vorm van beeldspraak is de **vergelijking**. Bijvoorbeeld: *Hij (object) is zo bang als een wezel (beeld).*

In een **metafoor** wordt het object weggelaten. Bijvoorbeeld: *Die wezel is er alweer vandoor.*

Tekst 4

Bij mij thuis

na lang zeilen
tussen al die klippen door
van telkens weer een nieuwe ruzie

en nooit mijn boeg
– zelfs een beetje maar – naar één van
tweeën
toch gewend

al was dat wel voortdurend
wat ze vroegen

zoek ik een haven
waar hun noodweer
mij niet meer kan raken

diep onder mijn laken

An Candaele, in: Joke van Leeuwen (red.), Tikken tegen de maan. Ons Erfdeel, Rekkem 2010

Tekst 5

Oorlog aan tafel

Mijn vader werpt woorden
als bommen over mijn moeder
haar bord. Met alle geweld
kaatst zij zoveel kilte terug dat
zelfs mijn oorlogszuchtige zusje
er stil van wordt. Er hangen doden
in de lucht, grote doden, ten minste
twee. Ik, vriend noch vijand, zoek
dekking achter een heuveltje
aardappelpuree.

Erik van Os, in: Ted van Lieshout (red.), Ik wil een naam van chocola. Querido, Amsterdam 2009

Opdracht 6 – Creatief schrijven

Maak de online opdracht 'Bang, boos, bedroefd'.

Dichters aan het woord

Hoe gebruik je beeldspraak?

Glenn de Randamie (rapper Typhoon):
IJswater was eerst een gedicht over liefdesverdriet. Het beschreef de koele relatie die ik met mijn toenmalige vriendin had. Ik wilde met een straalkacheltje een wak in het ijs maken, waardoor ik nog een beetje toenadering kon zoeken. Uit dat beeld kwam het woord 'ijswater' naar voren.

Leesplein.nl, gelezen op 15 mei 2017

F Andere werelden

Opdracht 1

1. Welk(e) dystopisch(e) film, game of boek ken je?
2. Speelden in die film, in die game of in dat boek niet-bestaande technologieën een rol? Zo ja, welke?
3. Welke technologie zou honderd jaar geleden 'sciencefiction' zijn geweest?

Begrippen

Dystopie Angstaanjagende, toekomstige wereld. De hoofdpersoon in een dystopisch verhaal worstelt vaak met een of meer morele dilemma's: hij wil het goede doen, maar kiezen voor het goed heeft grote nadelen. In *De Hongerspelen* neemt Katniss bijvoorbeeld de plaats in van haar zusje, maar daardoor loopt haar eigen leven gevaar.

Sciencefiction Een verhaal waarin een grote rol is weggelegd voor een (nog) niet-bestaande of gebruikte technologie.

Opdracht 2

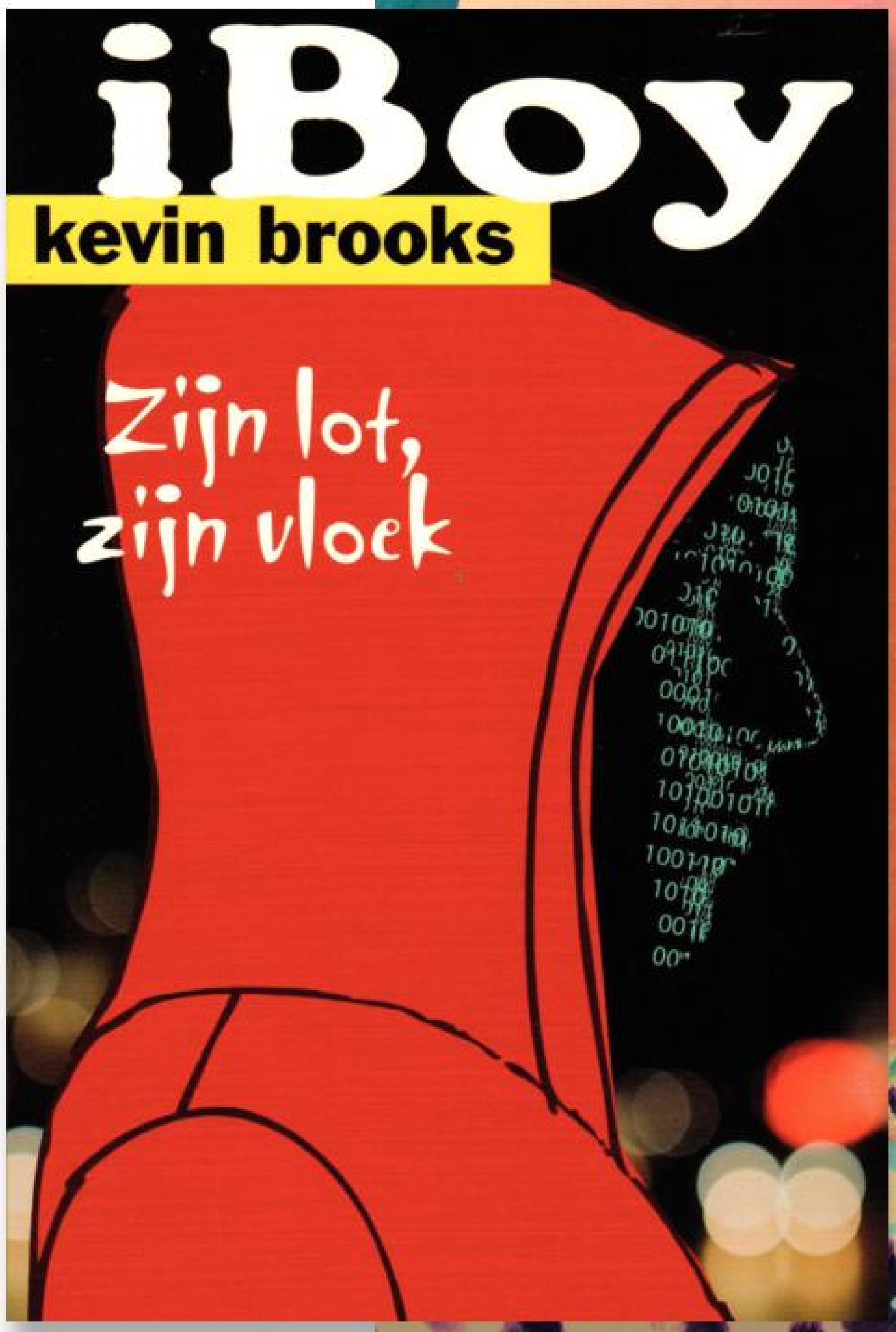
Lees tekst 1. Het is een fragment uit *iBoy* van de Engelse schrijver Kevin Brooks.

1. Met welk morele dilemma worstelt Tom?
2. Waarom heeft Tom uiteindelijk geen slecht gevoel over zijn actie?
3. Vind jij het terecht dat Tom geen slecht gevoel heeft over zijn actie? Leg je antwoord uit.

Tekst 1 (niveau 2)

iBoy

De 16-jarige Tom Harvey groeit op bij zijn oma in een achterstandswijk in Engeland. Als Tom geraakt wordt door een iPhone die van een flatgebouw af wordt gegooid, moet hij worden geopereerd. Doordat niet alle stukjes van de telefoon verwijderd zijn, beschikt Tom nu over iPowers. Als hij eenmaal gewens is aan zijn nieuwe mogelijkheden, wil hij ze gebruiken om de problemen in zijn omgeving op te lossen.

Maar goed, waar het om gaat is dat ik op den duur doorkreeg welke manier ik ook koos om omi's geldproblemen op te lossen – en met de groeiende potentie in mijn hoofd waren de mogelijkheden bijna eindeloos –, dat welke ik er ook uitpikte, het er altijd op neerkwam dat het geld ergens anders vandaan moest komen, geld dat niet van mij was. En hoe ik mezelf er ook van probeerde te overtuigen dat het oké was, in mijn hart wist ik dat het niet zo was.
Ik kon bijvoorbeeld makkelijk in de boekhouding en database van omi's verschillende uitgevers komen en het was een fluitje van een cent om iets aan de verkoopcijfers te veranderen, om het aantal verkochte boeken van omi te verhogen, om een vracht geld voor haar te creëren die er eigenlijk niet was. Of ik kon grofweg de bankrekening van een superrijk iemand kraken, iemand die een armzalige paar duizend pond niet zou missen – bijvoorbeeld Bill Gates, Bono of J.K. Rowling – en daar wat vanaf pakken.
Om kort te gaan, ik had de mogelijkheid om zoveel te stelen als ik wilde, van wie ook. Wat in het begin best opwindend was. Ik bedoel, ik kon een biljonair, een triljonair, een oneindigiljonair zijn... maar al snel besefte ik dat het eigenlijk niet veel te betekenen had. Ik bedoel, wat moest ik met een triljoen pond? En, veel belangrijker, hoe ging ik uitleggen waar het vandaan kwam?

Wat ik op het laatst deed… nou, om te beginnen zette ik een algoritmisch programma op.

> Bij <u>wiskunde</u>, <u>computers</u>, <u>linguïstiek</u>, en aanverwante onderwerpen, is een algoritme een reeks eindige instructies, dikwijls gebruikt voor het <u>berekenen</u> en <u>verwerken van gegevens</u>, waarbij een serie duidelijk omschreven instructies voor het uitvoeren van een taak, eenmaal in gang gezet, een duidelijk omschreven reeks opeenvolgende stadia zal doorlopen om uiteindelijk te resulteren in een eindstadium.

Ik programmeerde dat algoritme voornamelijk om alle bankrekeningen van de wereld te scannen, ze op basis van rijkdom te rangschikken, en om van de bovenste 15.000, £1 af te halen. Het totaal van £15.000 werd dan elektronisch (en volstrekt anoniem) op omi's bankrekening overgemaakt als een enkele storting. Hoe ik deze storting ging uitleggen – dat wil zeggen hoe ik een legitieme geldgever moest verzinnen – kon ik niet bedenken, maar ik besloot dat naar later te schuiven. Ondertussen vernietigde ik omi's dagvaarding voor het niet betalen van de gemeentebelasting en nam wat van de £15.000 om haar schulden af te betalen en de achterstallige huur over te maken.
Ja, het was verkeerd.
Het was stelen.
Het was fraude.
Het was verkeerd.
Maar ik had er geen slecht gevoel over.

Kevin Brooks, iBoy. De Harmonie, Amsterdam 2012

Opdracht 3

Lees tekst 2. Hier lees je hoe *iBoy* verdergaat.

1. Over welke krachten beschikt Tom? Geef voorbeelden uit de tekst.
2. Eerst wil Lucy O'Neil vermoorden. Waarom is ze van gedachten veranderd, denk je?
3. iBoy begrijpt niet dat Lucy geen wraak wil nemen. Zou hij als Tom meer begrip hebben, denk je? Leg je antwoord uit.
4. Hoop jij dat Tom iBoy blijft of dat hij weer helemaal zichzelf wordt? Leg je antwoord uit.

Tekst 2 (niveau 2)

iBoy

Tom wil zijn iPowers gebruiken om wraak te nemen op de bendeleden die zijn vriendin Lucy hebben verkracht en haar blijven lastigvallen. Onder zijn schuilnaam iBoy volgt Tom wat Lucy op haar blog schrijft – 'ik wil ze pijn doen, ze vermoorden… ze het laten voelen' – en als hij de bende voor Lucy's deur aantreft op de dertigste verdieping, grijpt hij zijn kans. De meeste jongens zijn direct gevlucht, maar O'Neil is de klos. Onherkenbaar voor zowel Lucy als O'Neil leert Tom hem een lesje.

’Lopen,’ zei ik. ‘Naar het eind van de galerij.’
Hij liep het hele eind achteruit, liet zijn ogen niet van me af en stopte aan het eind.
‘Doe het raam open,’ zei ik.
‘Waarvoor?’
‘Doe het gewoon.’
Hij draaide zich om naar het raam, haalde de grendel eraf en deed het zo ver mogelijk open, wat niet heel ver was omdat alle ramen in de torenflats veiligheidspinnen hadden. Die zitten erop zodat de ramen niet wijd open kunnen en mensen er niet uit kunnen springen… of er andere mensen uit kunnen gooien.
‘Weg daar,’ zei ik.
Terwijl hij een stap achteruit deed, greep ik beide veiligheidspinnen en liet er een stroomstoot op los. De stalen schroeven sprongen los en ik rukte de veiligheidspinnen eruit. Toen ik het raam lostrok ging het wijd open.
‘Shit, man,’ hoorde ik O’Neil fluisteren. ‘Wat dóé je?’
Ik pakte hem vast voor hij weg kon rennen, greep hem met één hand bij zijn keel en gaf hem een lichte schok, net voldoende om hem niet te laten tegenstribbelen. En genoeg om ook zijn mond te snoeren. Terwijl ik zijn hoofd en vervolgens zijn bovenlijf door het open raam wrong, kon hij alleen nog ‘Nng… ning… nng…’ uitbrengen.
Ik weet niet hoever ik was gegaan als Lucy niet plotseling in haar deur was verschenen en schreeuwde dat ik moest stoppen. Ik geloof niet dat ik O’Neil het raam uit zou hebben geduwd… dat ik tot zoiets in staat was. Ik geloof dat ik hem alleen maar angst wilde aanjagen. Maar echt weten zal ik het nooit. Want toen ik Lucy’s stem hoorde – ‘Nee! Niet doen!’ – zakte plotseling alle kille, gewelddadige woede uit me weg, en wist ik echt even niet wie of waar ik was.
Ik staarde door de galerij naar Lucy. Ze stond voor haar deur, met Ben achter haar in de deuropening en ik zag oprechte bezorgdheid in haar ogen. Ze wilde werkelijk niet dat ik O’Neil het raam uitduwde… en dat begreep ik niet. O’Neil had haar verkracht. Hij had haar het ergste aangedaan wat je je maar kon voorstellen. Hoe kon ze in vredesnaam niet willen dat ik hem vermoordde?
‘Maar je zei…’ hoorde ik mezelf zeggen.
Ze keek me verwonderd aan. ‘Wat?’
‘Je zei dat je ze pijn wilde doen, ze wilde vermoorden… ze het wilde laten voelen.’
Ze schudde nog steeds verwonderd haar hoofd en ik wist niet zeker of dat wilde zeggen dat ze me niet had verstaan, of wel, maar niet begreep wat ik zei.
Terwijl dit zich afspeelde, moet ik mijn greep op O’Neil hebben laten verslappen, want plotseling besefte ik dat ik hem niet langer beethad en dat hij met een hand aan zijn keel bij me vandaan wankelde in de richting van het trappenhuis.
Ik ging hem niet achterna.
Mijn woede was voorbij. Ik voelde me uitgewrongen, uitgeput, zo goed als dood en vroeg me af of ik te ver was gegaan, te veel kracht had verbruikt. Ik sloot even mijn ogen en haalde een paar keer diep adem. Ik hoorde O’Neil de trap af rennen. Toen ik mijn ogen weer opendeed en naar Lucy keek, stond ze me daar nog steeds aan te staren… en toen onze blikken elkaar kruisten en we elkaar door de galerij heen aankeken, zag ik een flits van plotseling besef in haar ogen. Ze had zich herinnerd waar mijn woorden vandaan kwamen: *Je zei dat je ze pijn wilde doen, ze wilde vermoorden… ze het laten voelen*. Ze had zich gerealiseerd dat de woorden van haar Myspaceblog kwamen. En wie was de enige die haar blog gelezen had?

Ik zag haar ogen groter worden, haar mond opengaan en haar lippen bewegen toen ze bij zichzelf fluisterde: ‘iBoy’.
Dat moment koos ik om te vertrekken.
Terwijl ik de deur van het trappenhuis door ging en de trap af liep, hoorde ik de verre voetstappen van O’Neil beneden. Hij rende niet meer, maar liep nog steeds behoorlijk hard. Ik ging in mijn hoofd, selecteerde de video van de afgelopen paar minuten, leunde toen over de reling, keek omlaag in de duizelingwekkende diepte van het trappenhuis en richtte op O’Neils mobiele telefoon. Terwijl ik de video naar zijn nummer stuurde, riep ik zijn naam. ‘Hé, Eugene!’
Toen zijn voetstappen stilhielden hoorde ik de doffe echo van mijn stem rondzingen door het beton en staal van het trappenhuis en vervolgens het verre geluid van een ringtone (Fiddy’s ‘In da Club’).
‘Neem op!’ riep ik.
Het was even stil, toen stopte de ringtone. Ik gaf O’Neil even tijd om de video te openen en tot zich te laten doordringen wat die liet zien – dat wil zeggen dat hij me probeerde te steken wat hem niet lukte, dat ik hem bij zijn keel greep en bijna het raam uit duwde – en riep toen weer:
‘Heb je het gezien?’
Weer een stilte en toen: ‘Ja...’
Zijn stem klonk verward en ongerust.
‘Als je ooit nog bij Lucy in de buurt komt,’ riep ik naar beneden, ‘gaat die video op YouTube. Versta je dat?’
Niets. Stilte.
‘Heb je het VERSTAAN?’ schreeuwde ik.
‘Ja... ja, ik heb het verstaan. Hoe de fuck...’
‘Ik zet hem op YouTube en stuur hem naar iedereen die je kent. Naar alle Crows, FGH...iedereen. Heb je dat begrepen?’
‘Ja...maar...’
‘Geen vragen. Je krijgt drie seconden om weg te wezen en dan kom ik je achterna.’ Ik telde af: ‘Eén... twee...’
Hij begon te rennen.
Ik wachtte tot hij nog een paar trappen af was gedenderd, zette toen mijn iSkin uit en liep terug naar de drieëntwintigste verdieping.

Kevin Brooks, iBoy. De Harmonie, Amsterdam 2012

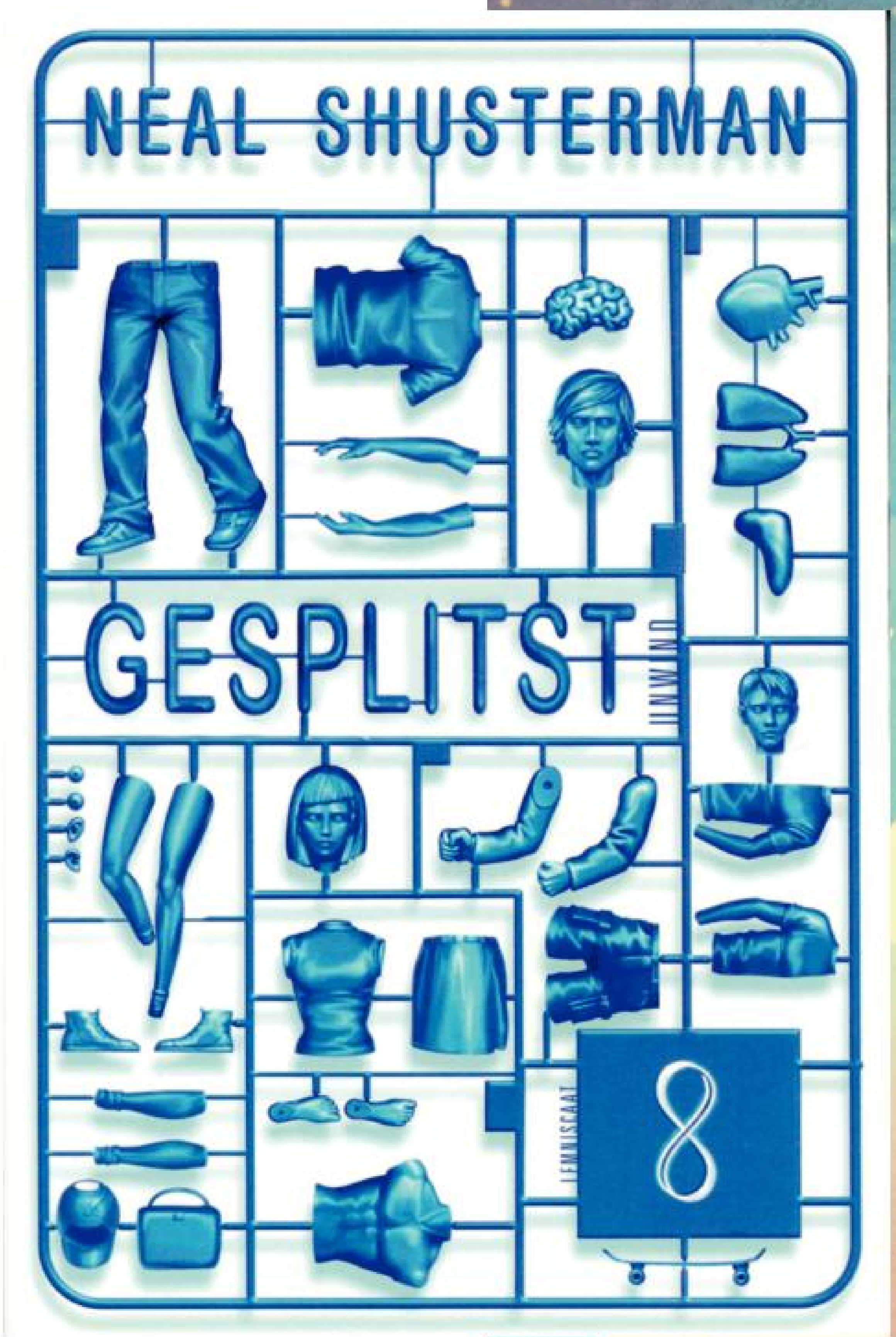
Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een fragment uit *Gesplitst* van de Amerikaanse schrijver Neal Shusterman.

1. De overheid heeft de voor- en nadelen van de Wet op het Leven tegenover elkaar afgewogen en geconcludeerd dat de samenleving erdoor zou verbeteren. Ben je het met die conclusie eens?
2. Waarom laten Connors ouders hem splitsen, denk je?
3. Op welke manier probeert Connor zijn ouders te laten voelen dat ze een foute keuze gemaakt hebben?
4. Legt Connor zich bij de situatie neer of gaat hij zich verzetten, denk je? Leg je antwoord uit.

Tekst 3 (niveau 3)

Gesplitst

Na de Tweede Burgeroorlog is in de Verenigde Staten de Wet op het Leven ingesteld, die het abortusvraagstuk en het tekort aan orgaandonoren in één keer heeft opgelost. Abortus tijdens de zwangerschap is verboden, maar ouders kunnen hun kinderen tussen hun dertiende en achttiende levensjaar opgeven als splitser, waarna hun lichaam uit elkaar wordt gehaald en de organen worden hergebruikt. Connor is zo'n splitser. Daar komt hij toevallig achter, als hij het splitsingsformulier in zijn vaders kamer vindt.

De splitsingsopdracht. Hij was ouderwets in drievoud ondertekend. De witte kopie was al weg: naar de instanties. De gele kopie zou Connor naar zijn eindpunt vergezellen en de roze zou bij zijn ouders achterblijven, als een soort ontvangstbewijs. Misschien zouden ze hem wel inlijsten en naast zijn brugklasfoto hangen.
De datum die ze hadden opgegeven was de dag voor hun vertrek naar de Cariben. Hij zou worden afgevoerd om gesplitst te worden, en zij gingen op vakantie om afleiding te zoeken. Het was zo oneerlijk dat hij het liefst iets kapot had gesmeten. Of eigenlijk een heleboel dingen – maar hij had zich ingehouden. Bij wijze van uitzondering had hij niet toegegeven aan zijn impulsen, en behalve bij een paar vechtpartijen op school die zijn schuld niet waren, heeft hij sindsdien zijn woede verborgen. Hij laat niet merken dat hij op de hoogte is. Een splitsingsopdracht is onherroepelijk, dus moord en brand schreeuwen heeft geen zin. Bovendien geeft het hem een bepaald soort macht om het geheim van zijn ouders te kennen. Nu kan hij veel gerichtere klappen uitdelen. Zoals laatst, toen hij bloemen voor zijn moeder had meegebracht en ze uren had zitten snotteren. Zoals die keer dat hij een acht had gehaald voor een natuurkundeproefwerk, het hoogste cijfer dat hij ooit voor dat vak heeft gekregen. Toen hij het aan zijn vader had laten zien, trok al het bloed uit zijn gezicht weg.
'Kijk eens, pa, ik ga vooruit. Tegen het eind van het semester kan ik een negen staan.'
Een uur later zat zijn vader nog steeds met holle ogen naar de muur te staren, het proefwerk in zijn hand geklemd.
Connors motief is simpel: ze laten lijden. Ervoor zorgen dat ze de rest van hun leven bijblijft wat voor verschrikkelijke fout ze hebben gemaakt.
Toch heeft de wraak geen zoete smaak, en zelfs nu hij het ze drie weken lang heeft ingewreven, voelt hij zich er niet beter bij. Onwillekeurig begint hij medelijden te krijgen met ze, en dat is wel het laatste wat hij wil.
'Heb ik het eten gemist?'
'Je moeder heeft een bord voor je apart gehouden,' antwoordt zijn vader zonder zijn blik van de tv te halen.
Connor loopt naar de keuken, maar halverwege hoort hij: 'Connor?' Hij draait zich om en ziet dat zijn vader naar hem zit te kijken. Niet gewoon te kijken, maar te staren. Nu zul je het hebben, denkt Connor. Nu komt hij ermee op de proppen dat ze me laten splitsen, en dan barst hij in tranen uit, gaat hij blèren dat hij er heel heel heel erg spijt van heeft. Als hij dat doet, aanvaardt Connor

de excuses misschien nog ook. Misschien vergeeft hij het hem zelfs, en vertelt hij dan dat hij niet van plan is er nog te zijn wanneer de jeugdpolitie hem komt halen.
‘Heb je de deur net gelijk achter je op slot gedaan?’ is uiteindelijk het enige wat zijn vader vraagt.
‘Zal ik nog even doen.’
Vanuit de gang loopt Connor meteen door naar zijn kamer. Wat zijn moeder ook voor hem heeft bewaard, hij hoeft het niet meer.

Neal Shusterman, Gesplitst. Lemniscaat, Rotterdam 2012

Opdracht 5

Lees tekst 4. Het is een ander fragment uit *Gesplitst*.

1 Als Risa bij de directeur komt is ze heel gespannen, terwijl de drie volwassenen juist ontspannen zijn. Verklaar dit verschil.
2 Wat betekent ‘splitsen’ volgens Risa en wat betekent het volgens de volwassenen?
3 In het fragment lees je: ‘Er worden dagelijks ongewenste kinderen geboren en die worden niet allemaal geooievaard.’ Wat betekent ‘geooievaard’, denk je?
4 Risa krijgt een brochure van een ‘oogstkamp’ op een ‘prachtige locatie’. Leg uit dat deze woordkeuze de werkelijkheid een beetje mooier maakt dan die is.
5 In Nederland willen sommige partijen een wet die het mogelijk maakt een ‘voltooid leven’ te beëindigen. Kan die wet net als in *Gesplitst* leiden tot een dystopie volgens jou? Leg je antwoord uit.

Tekst 4 (niveau 3)

Gesplitst

De zestienjarige Risa, opgegroeid in een weeshuis van de Staat, wordt wegbezuinigd. Alleen als ze over een bijzonder talent beschikt, zal het weeshuis haar niet laten splitsen. Ze heeft enorm haar best gedaan om op te vallen tijdens een muziekoptreden.

Een week later moet ze zich bij de directeur melden.
Er zitten drie mensen in de kamer. Een tribunaal, schiet het door haar heen. Een strafgericht van drie volwassenen, net als de drie aapjes: horen, zien en zwijgen.
‘Risa, neem plaats,’ zegt de directeur.
Ze probeert elegant te gaan zitten, maar daar knikken haar knieën te veel voor. Ze ploft onbeholpen neer in de stoel die veel te comfortabel is voor een inquisitie. De twee mensen naast de directeur kent ze niet, maar ze zien er allebei heel officieel uit. Hun houding is ontspannen, alsof dit gesneden koek is voor ze. De vrouw links stelt zich voor als de sociaal werkster die haar ‘status’ toegewezen heeft gekregen. Het is voor het eerst dat Risa hoort dat ze een ‘status’ heeft. Ms. Huppeldepup heet ze; de naam gaat het ene oor in, het andere uit. Alsof ze de krant doorneemt, bladert ze oppervlakkig door het verslag van Risa’s vijftienjarige bestaan. ‘Eens zien… je staat al vanaf je geboorte onder voogdij. Zo te lezen heb je je altijd voorbeeldig gedragen. Je cijfers zijn mooi, maar niet uitmuntend.’ De sociaal werkster glimlacht naar haar. ‘Ik was bij je optreden laatst. Ook erg mooi.’
Mooi, denkt Risa, maar niet uitmuntend.

Ms. Huppeldepup bladert nog een poosje verder, maar Risa ziet dat het maar voor de vorm is. Waar dit ook om draait, het besluit is allang genomen.
‘Waarom moest ik hierheen komen?’
Ms. Huppeldepup klapt de map dicht en blikt naar de directeur en de man in het dure pak. Het pak geeft een knikje, en de sociaal werkster richt zich met een vriendelijke uitdrukking weer op Risa. ‘Wij zijn van mening dat je het maximaal haalbare hebt bereikt,’ zegt ze. ‘Directeur Thomas en Mr. Paulson zijn het met me eens.’
Risa kijkt naar het pak. ‘Mr. Paulson?’
De man kucht en zegt bijna verontschuldigend: ‘Ik ben de juridisch raadsheer van de school.’
‘Een advocaat? Waarom is hier een advocaat bij?’
‘Voorschriften,’ zegt directeur Thomas tegen haar. Hij haakt een vinger onder zijn kraag en trekt eraan, alsof zijn stropdas hem ineens verstikt. ‘Het beleid schrijft voor dat er een advocaat aanwezig moet zijn bij deze procedure.’
‘Wat voor procedure?’
De drie kijken elkaar aan, willen geen van allen het voortouw nemen. Uiteindelijk doet Ms. Huppeldepup haar mond open. ‘Je moet begrijpen dat opvang in een staatsinternaat een prijzige aangelegenheid is tegenwoordig, en alle instellingen worden getroffen door de bezuinigingen – ook de onze.’
Risa blijft haar kil aanstaren. ‘Volgens de wet heb je als minderjarige recht op een plek in een staatsinternaat.’
‘Dat klopt - maar dat recht vervalt op je dertiende.’ Dan hebben ze plotseling allemaal wel iets in te brengen.
‘We moeten elk dubbeltje omdraaien,’ zegt de directeur.
‘Het onderwijsniveau mag niet in het geding komen,’ zegt de advocaat.
‘We hebben met al onze pupillen het beste voor,’ zegt de sociaal werkster.
Heen en weer gaat het, als een potje tafeltennis voor drie personen.
Risa reageert niet, ze luistert alleen maar.
‘Je bent muzikaal onderlegd, maar…’
‘Zoals ik al zei, je hebt het maximaal haalbare bereikt.’
‘Meer zit er helaas niet in.’
‘Als je nu een minder prestatiegerichte studierichting had gekozen…’
‘Tja, dat is wijsheid achteraf.’
‘We zijn aan de regels gebonden.’
‘Er worden dagelijks ongewenste kinderen geboren en die worden niet allemaal geooievaard.’
‘We zijn verplicht de niet-geooievaarde kinderen op te nemen.’
‘We moeten ruimte vrijmaken voor nieuwe pupillen.’
‘Wat betekent dat we onze tienerpopulatie met vijf procent moeten inkrimpen.’
‘Je begrijpt het vast wel.’
Risa kan het niet meer aanhoren, dus ze kapt ze af door te zeggen wat zijzelf niet hardop uit durven spreken. ‘Word ik gesplitst?’
Stilte. Het is een duidelijker antwoord dan als ze ‘ja’ hadden gezegd. De sociaal werkster buigt zich over de tafel en wil Risa’s hand vastpakken, maar ze deinst achteruit.
‘Het is niet erg om bang te zijn. Veranderingen zijn altijd eng.’
‘Veranderingen?’ schreeuwt Risa. ‘Hoezo, “veranderingen”? Doodgaan is wel iets erger dan een “verandering”!’
De stropdas van de directeur dreigt hem weer te verstikken, er stroomt nu geen bloed meer naar zijn gezicht.
De advocaat knipt zijn koffertje open. ‘Toe, Miss Ward. Doodgaan is niet het juiste woord, en ik weet zeker dat iedereen hier het prettiger zou vinden als je

niet zulke flagrant opruiende taal gebruikte. Het feit is dat je voor honderd procent in leven zult blijven, zij het in verdeelde toestand.' Dan haalt hij een kleurrijke folder tevoorschijn. 'Hier, dit is een brochure van oogstkamp Twin Lakes.'
'Een prachtige locatie,' zegt de directeur. 'Met zorg geselecteerd voor onze pupillen. Mijn eigen neefje is er zelfs gesplitst.'
'Fijn voor hem.'
'Het is een verandering,' herhaalt de sociaal werkster, 'meer niet. Zoals ijs in water verandert, zoals water in wolken verandert. Je blijft leven, Risa. Alleen in een andere vorm.'

Neal Shusterman, Gesplitst. Lemniscaat, Rotterdam 2012

Opdracht 6

De volgende vragen gaan over alle teksten in deze paragraaf.

1 Welk boek lijkt jou het interessantst? *iBoy* of *Gesplitst*? Leg je antwoord uit.
2 In hoeverre zijn de toekomstbeelden uit *iBoy* en *Gesplitst* denkbaar volgens jou?
3 Waarover hebben de fragmenten jou aan het denken gezet?

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Maak de online opdracht 'Dystopie'. Je beschrijft een denkbeeldige dag uit je eigen leven in deze dystopie.

Opdracht 8 – Voor je fictiedossier (niveau 2)

Lees een dystopisch boek of een sciencefictionboek. Je kunt een van de boeken lezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek. Maak de online opdracht 'Dystopie/Sciencefiction'.

Leestips

Suzanne Collins,
De Hongerspelen

In Panem moeten 24 jongeren strijden op leven en dood. De 16-jarige Katniss komt voor onmenselijke keuzes te staan.
(niveau 2)

Ally Condie,
Matched

In de Unie hoeven de inwoners nauwelijks na te denken om een gelukkig leven te leiden. Maar dan gaat er iets mis en dat heeft grote gevolgen voor Cassia.
(niveau 2)

Eva Moraal,
Overstroomd

Na de Grote Overstromingen is het land verdeeld in droge en natte gebieden. De elite zit veilig op het droge; het werkvolk probeert te overleven in het natte gebied.
(niveau 2)

Meg Rosoff,
Hoe ik nu leef

Daisy beleeft een droomzomer bij haar familie in Engeland tot de derde wereldoorlog uitbreekt. Daisy's droomwereld verandert in een nachtmerrie.
(niveau 3)

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

Begrippenlijst

Beeldspraak Twee dingen worden met elkaar vergeleken. Een vorm van beeldspraak is de **vergelijking**. Bijvoorbeeld: *Hij (object) is zo bang als een wezel (beeld).*
In een **metafoor** wordt het object weggelaten. Bijvoorbeeld: *Die wezel is er alweer vandoor.*

Cliffhanger Wanneer een schrijver een hoofdstuk laat eindigen op een spannend moment, wil je als lezer graag weten hoe het verhaal verdergaat. Dit noem je een 'cliffhanger'.

Dystopie Angstaanjagende, toekomstige wereld. De hoofdpersoon in een dystopisch verhaal worstelt vaak met een of meer morele dilemma's: hij wil het goede doen, maar kiezen voor het goed heeft grote nadelen. In *De Hongerspelen* neemt Katniss bijvoorbeeld de plaats in van haar zusje, maar daardoor loopt haar eigen leven gevaar.

Historische (jeugd)roman Boek over geschiedenis. Vaak gaat een historische roman over gebeurtenissen die werkelijk hebben plaatsgevonden, maar de schrijver heeft er ook veel bij verzonnen.

Letterlijk en figuurlijk taalgebruik 'Het regent' is een voorbeeld van letterlijk taalgebruik: je zegt precies wat je bedoelt. 'De hemel huilt' is figuurlijk taalgebruik: je bedoelt iets anders dan je letterlijk zegt.

Ontwikkeling hoofdpersoon In de meeste boeken maakt de hoofdpersoon een ontwikkeling door. Vooral in probleemboeken zie je dat goed: de hoofdpersoon heeft een probleem en probeert dat op te lossen. Door dit proces verandert de hoofdpersoon.

Personificatie Een voorwerp, plant, dier of abstract begrip menselijke eigenschappen geven. Bijvoorbeeld: *Het huis slaapt*.

Sciencefiction Een verhaal waarin een grote rol is weggelegd voor een (nog) niet-bestaande of gebruikte technologie.

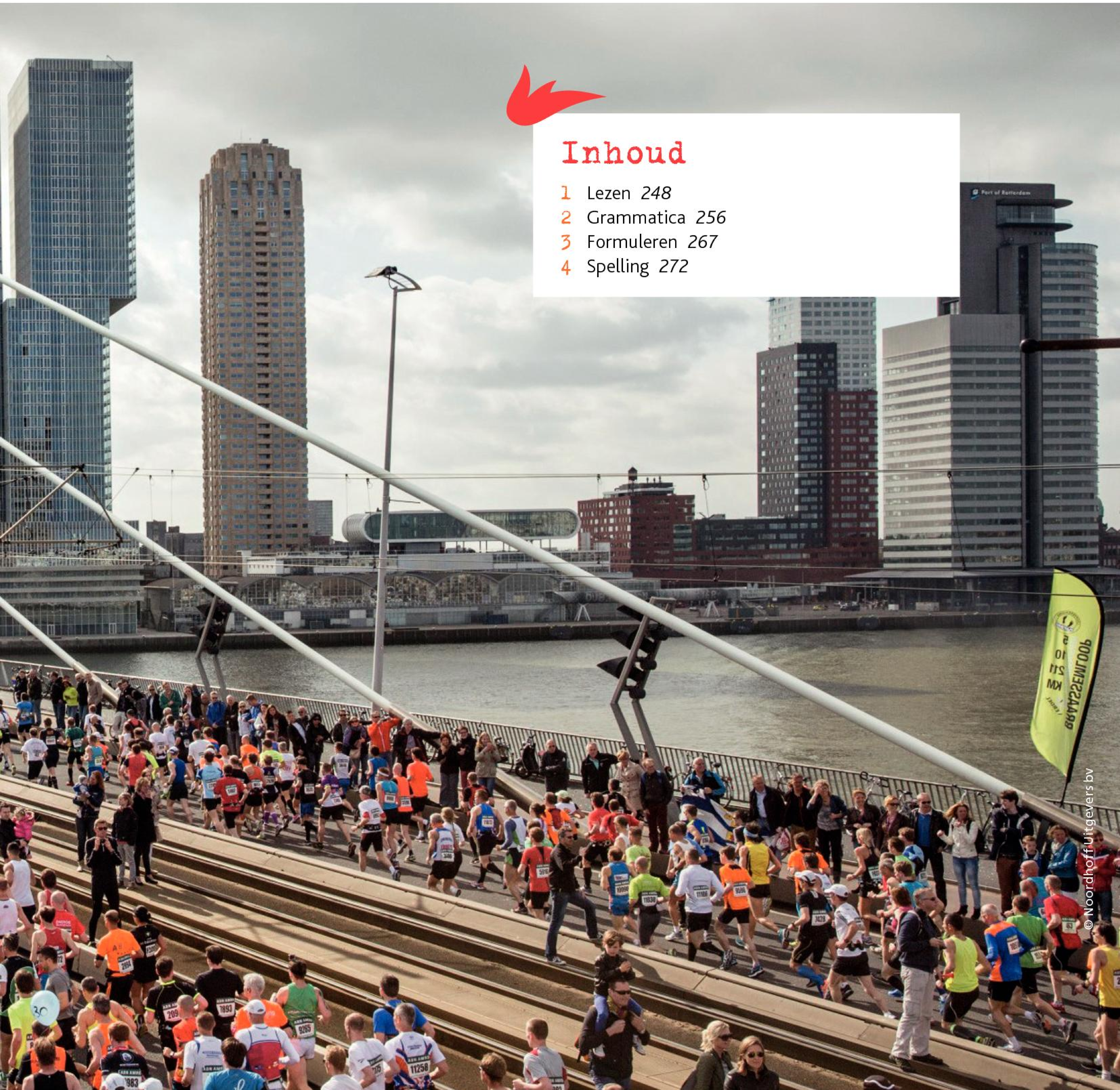
Tijd en plaats De tijd en de plaats van het verhaal vormen het 'decor'. Het beschrijven van de tijd en plaats helpt je om een helder beeld te krijgen van waar en wanneer het verhaal zich afspeelt. De 'plaats' omvat niet alleen het land, de stad, de streek of het dorp waar het verhaal zich afspeelt, maar ook de ruimte (bijvoorbeeld in een huis, op het dorpsplein etc.). De 'tijd' omvat allereerst het tijdvak of het jaar waarin het verhaal zich afspeelt, maar ook bijvoorbeeld het seizoen of het tijdstip op de dag.

Wisseling van tijd, plaats, perspectief De schrijver kan een verhaal spannend maken door regelmatig van tijd, plaats en perspectief te wisselen.

De

brug

Inhoud

Lezen

Theorie

Het onderwerp van een tekst

Waar een tekst over gaat, noem je het **onderwerp** van de tekst. Je kunt met één of een paar woorden zeggen wat het onderwerp is. Om het onderwerp te vinden, lees je de tekst **oriënterend**, dat wil zeggen:

1 **Bekijk** de tekst:
- Kijk naar de **titel**.
- Kijk naar de **illustraties** (plaatjes, foto's, lijstjes, rijtjes of schema's).
- Kijk naar eventuele **tussenkopjes** (de 'titels' van tekstgedeeltes).
- Let op anders gedrukte woorden (**vet**, *cursief,* GROOT of gekleurd).

2 Lees de eerste alinea; soms is die vetgedrukt.

Inleiding, middenstuk en slot van een tekst

In de **inleiding** wordt duidelijk gemaakt waar de tekst over gaat. Vaak gebeurt dat met een voorbeeld, een (grappig) verhaaltje (**anekdote**) of een bijzondere situatie. Daarmee wordt de lezer nieuwsgierig naar de rest van de tekst.

Het **middenstuk** (de kern) is het grootste deel van de tekst. Het is vaak verdeeld in **deelonderwerpen**. Een deelonderwerp is een aspect (deel, kant) van het onderwerp. Het bestaat uit een of meer alinea's met soms een tussenkopje erboven. Lees de tekst **globaal** om een deelonderwerp te vinden: je leest dan vooral de eerste en laatste zinnen van alle alinea's.

Het laatste deel van een tekst is het **slot**. Daar vind je bijvoorbeeld een conclusie of een korte samenvatting. In het slot wordt ook wel naar de toekomst gekeken of er wordt aangesloten bij de inleiding, zodat het verhaal mooi 'rond' is. Bij nieuwsberichten ontbreekt vaak het slot, net als bij informatieve teksten in bijvoorbeeld naslagwerken en op internet.

Hoofdgedachte van een tekst

De **hoofdgedachte** van een tekst is één volledige zin, die het belangrijkste samenvat wat in de tekst over het onderwerp gezegd wordt. De hoofdgedachte staat meestal in de inleiding of in het slot. Het kan zijn dat je de hoofdgedachte daar letterlijk vindt, maar soms moet je zelf een zin formuleren. Om te bepalen wat de hoofdgedachte van een tekst is, moet je de tekst **precies** lezen: je leest de tekst nauwkeurig van het begin tot het eind.

Tekstverbanden en signaalwoorden

Een tekst is beter te begrijpen als je weet wat de delen met elkaar te maken hebben. Je herkent de samenhang (het verband) tussen woorden, zinnen en alinea's aan **signaalwoorden**. Er bestaan verschillende tekstverbanden.

Tekstverband	Signaalwoorden
Een **chronologisch** verband beschrijft gebeurtenissen in de juiste tijdsvolgorde.	vroeger, later, nu, eerst, daarna, vervolgens, nadat, terwijl, dadelijk, intussen, binnenkort; ook jaartallen en data
In een **opsommend** verband worden dingen achter elkaar opgenoemd.	ten eerste, ten tweede, om te beginnen, bovendien, ook (nog), verder, ten slotte, en, niet alleen … (maar) ook; ook liggende streepjes (–), getallen (1, 2, 3) of 'dots'(•)
In een **tegenstellend** verband worden tegenovergestelde dingen genoemd.	maar, tegenover, daarentegen, toch, echter, hoewel, ofschoon, ondanks, aan de ene kant … aan de andere kant
In een **toelichtend** verband wordt extra informatie gegeven bij een onderwerp, vaak in de vorm van een voorbeeld.	bijvoorbeeld, zo, als, zoals, denk aan

Het doel van een tekst

Elke schrijver heeft een doel met zijn tekst. Er zijn vier **tekstdoelen**: **amuseren**, **informeren**, **overtuigen** en **activeren**. Om het tekstdoel te bepalen, moet je vaststellen wat het belangrijkste is wat de schrijver met zijn tekst wil bereiken.

Tekstdoel	De schrijver wil	Voorbeelden van tekstsoorten
amuseren	dat je je vermaakt	roman, verhaal, strip, gedicht, mop, column, rap, cartoon
informeren	dat je iets te weten komt	gebruiksaanwijzing, instructie, verslag, studieboek, nieuwsbericht, (achtergrond)artikel, tweet, folder
overtuigen	dat je zijn mening overneemt	betoog, recensie, ingezonden brief
activeren	je overhalen om iets te doen	reclametekst, uitnodiging, advertentie, affiche, flyer

Tekst en beeld

Vaak staan er **illustraties** bij een tekst, zoals foto's, tekeningen, schema's, (land)kaartjes, tabellen enzovoort. De schrijver kan met een illustratie verschillende doelen hebben. Hij wil:
- de tekst **verfraaien**. Hij kiest een illustratie die bij de tekst past.
- de **aandacht trekken**. Hij kiest voor een opvallende afbeelding bij de tekst.
- informatie uit de tekst **verduidelijken**. Hij zet bijvoorbeeld informatie uit de tekst overzichtelijk in een schema of tabel.
- informatie uit de tekst **aanvullen**. Hij laat bijvoorbeeld op een kaartje zien waar de plek ligt die in de tekst genoemd wordt.

Opdracht 1

Lees tekst 1.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 In de tekst passen boven de alinea's 2 t/m 5 de volgende tussenkopjes (in alfabetische volgorde):
a Invloed van de omgeving
b Matig effect
c Muziek, kleur en geur: wat heeft welk effect?
d Nieuw onderzoek
Noteer achter de letters *a* t/m *d* het nummer van de alinea waar het kopje bij hoort.

3 Welk tekstverband herken je aan het begin van alinea 2?
4 Aan welk signaalwoord herken je dit tekstverband? (zie vraag 3)
5 Welke woorden helpen nog meer mee om het tekstverband te herkennen?
6 Noteer in maximaal 20 woorden waar alinea 2 over gaat.
7 Tussen de derde en de vierde zin van alinea 3 bestaat een tegenstellend verband. Aan welk signaalwoord herken je dit verband?
8 Welke twee dingen worden er tegenover elkaar gezet? (zie vraag 7)
9 Wat is de belangrijkste zin van alinea 3? Kies uit A t/m E en licht je antwoord toe.
A ☐ Met muziek kun je wel plezier, tevredenheid en gedrag beïnvloeden, maar geen enthousiasme, zo constateren de onderzoekers.
B ☐ Bij kleur blijken warme kleuren (rood, oranje en geel) effect te hebben op het enthousiasme en koude kleuren (groen, blauw, violet en wit) op de tevredenheid.
C ☐ De wetenschappers raden winkeliers dan ook aan om een schap met nieuwe producten een warme kleur te geven.
D ☐ De afdeling klachten kan daarentegen beter een koude kleur krijgen.
E ☐ Alleen geur lijkt een effect te hebben op alle vier en is dus volgens de onderzoekers een goede manier om de *shopping experience* te verbeteren.
10 Welk tekstverband is er tussen alinea 3 en alinea 4?
11 Aan welk signaalwoord herken je dit tekstverband? (zie vraag 10)
12 Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
A ☐ Geur en muziek werken het beste in dienstverlenende bedrijven.
B ☐ Muziek, geur en kleur hebben een matig effect op koopgedrag.
C ☐ Vrouwen worden in winkels sneller beïnvloed door geur dan mannen.
D ☐ Warme kleuren in een winkel maken het publiek enthousiaster.
13 Wat is het belangrijkste doel van de tekst: amuseren, informeren, overtuigen of activeren? Licht je antwoord toe.
14 Wat is het doel van de afbeelding bij de tekst? Kies een antwoord en vul het aan.
A ☐ de aandacht van de lezer trekken, want …
B ☐ de informatie uit de tekst aanvullen, want …
C ☐ de informatie uit de tekst verduidelijken, want …
D ☐ de tekst verfraaien, want …

Tekst 1

Maken geur, kleur en muziek je echt kooplustig?

[1] Veel winkels proberen met allerlei geurtjes, kleuren en muziek hun klanten in de juiste stemming te brengen. Dat doen ze uiteraard in de hoop de verkoop te vergroten. Maar werken die trucs ook?

[2] Opmerkelijk genoeg heeft de wetenschap in het verleden nooit een goed antwoord op die vraag kunnen geven. Nu zijn er echter onderzoeksgegevens verschenen die wél duidelijkheid bieden. Voor het betreffende onderzoek is gebruikgemaakt van 66 eerdere studies, gepubliceerd tussen 1982 en 2016. In totaal waren daar meer dan 15.000 proefpersonen bij betrokken. Wetenschappers bekeken het effect dat geur, kleur en muziek hadden op *plezier*, *tevredenheid*, *enthousiasme* en op het gewenste *koopgedrag*.

[3] Met muziek kun je wel plezier, tevredenheid en gedrag beïnvloeden, maar geen enthousiasme, zo constateren de onderzoekers. Bij kleur blijken warme kleuren (rood, oranje en geel) effect te hebben op het enthousiasme en koude kleuren (groen, blauw, violet en wit) op de tevredenheid. De wetenschappers raden winkeliers dan ook aan om een schap met nieuwe producten een warme kleur te geven. De afdeling klachten kan daarentegen beter een koude kleur krijgen. Alleen geur lijkt een effect te hebben op alle vier en is dus volgens de onderzoekers een goede manier om de *shopping experience* te verbeteren.

[4] De onderzoekers zagen verder dat muziek en geur beter werken in een omgeving waar diensten worden aangeboden dan in winkels. Een bank kan dus beter letten op muziek en geur dan op kleur. Geur lijkt overigens een groter effect te hebben op het plezier van vrouwen dan op dat van mannen.

[5] Volgens de onderzoekers moeten bedrijven er wel rekening mee houden dat de effecten van kleur, geur en muziek op de verkoop niet erg groot zijn. De beleving tijdens het winkelen wordt wel beïnvloed, maar winkeliers moeten vooral niet verwachten dat een oranje rek meteen zorgt voor een run op de nieuwste smaak chips.

Naar: KIJK, januari 2017

Opdracht 2

Lees tekst 2.

1. Wat is het onderwerp van de tekst?
2. Boven de alinea's uit het tekstgedeelte na de inleiding passen de tussenkopjes: Plan – Uitbreiding – Wereldwijde dekking – Werking. Bij welke alinea hoort welk kopje?
3. Noteer uit alinea 2 t/m 4 drie signaalwoorden voor een chronologisch verband.
4. In alinea 4 komt een tegenstellend verband voor. Aan welk signaalwoord herken je dit verband?
5. Om welke tegenstelling gaat het hier? (zie vraag 4)
6. Wat wordt bedoeld met 'de witte vlekken op de kaart' (al. 4)?
7. Noteer de hoofdgedachte van de tekst.
8. Vind je alinea 5 een goede slotalinea? Licht je antwoord toe.
9. Wat is het belangrijkste doel van de tekst: amuseren, informeren, overtuigen of activeren? Licht je antwoord toe.

10 Wat is het doel van de afbeelding bij de tekst? Kies een antwoord en vul het aan.

A ☐ de aandacht van de lezer trekken, want …
B ☐ de informatie uit de tekst aanvullen, want …
C ☐ de informatie uit de tekst verduidelijken, want …
D ☐ de tekst verfraaien, want …

Tekst 2

Hoe werkt *Flightradar24*?

[1] Hoe ver zouden ze al zijn? Dat denk je misschien weleens als je ouders of vrienden met het vliegtuig op reis zijn. Je weet de vertrektijd, de aankomsttijd en het vluchtnummer. Maar het is ook leuk om te weten waar ze precies zijn. Sinds een aantal jaren kun je dat op de website of app *Flightradar24* opzoeken.

[2] Twee Zweden kwamen op het idee voor deze service. Ze wilden in 2006 hun vergelijkingssite voor vliegreizen wat opleuken en kochten voor dat doel een apparaat om signalen van vliegtuigen op te vangen: een ADS-B-ontvanger (Automatic Dependent Surveillance-Broadcast). Zo'n apparaat vangt de gegevens op van zogenaamde ADS-B-transponders, die reageren op 'bevragingssignalen'. Grofweg zeventig procent van alle commerciële passagiersvliegtuigen heeft zo'n transponder aan boord.

[3] Via de transponder zendt een vliegtuig regelmatig een bericht uit met daarin onder meer het vluchtnummer, de gps-positie, de hoogte en de snelheid van het vliegtuig. De twee Zweden combineerden die informatie met de vluchtgegevens van luchtvaartmaatschappijen en luchthavens. De resultaten verwerkten ze in een systeem, de vluchttracker *Flygradar*.

[4] Om vliegtuigen over een groter gebied te kunnen volgen, vroegen de Zweden aan de bezitters van ADS-B-transponders in heel Europa om gegevens aan hen door te geven. De vluchttracker *Flygradar* hadden ze inmiddels omgedoopt tot de volwaardige site *Flightradar24*. Die bleef maar groeien. Toch waren de

Zweden nog niet tevreden. Ze wilden ook de witte vlekken op de kaart invullen. Daarom stuurden ze kosteloos ADS-B-ontvangers (van zo'n 500 euro per stuk) naar vrijwilligers. Wereldwijd zijn er nu meer dan tienduizend van die *Flightradar24*-'stations' en er komen er nog steeds bij.

[5] De ADS-B-transponders zijn in Europa per 2017 verplicht en worden in steeds meer landen vereist. Dat maakt het volgen van vliegtuigen voor dit soort 'volgsites' nog eenvoudiger. Een probleem is nog wel dat er geen ADS-B-ontvangers op zee zijn. *Flightradar24* lost dat op door op basis van de koers en de snelheid een schatting te maken van de positie van een vliegtuig, maar er zijn plannen om hiervoor speciale boeien op zee te plaatsen. Als de plannen lukken, kun je straks echt elk toestel van start tot landing volgen.

Naar: KIJK, november 2016

Opdracht 3

Lees tekst 3.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding?
3 De woorden *a* t/m *j* staan onderstreept in de tekst. Schrijf de woorden onder elkaar. Zoek in de rechter rij de betekenis die elk woord in de tekst heeft.

a optie (al. 1)	– *betrekking hebbend op de relaties tussen dieren, planten en hun omgeving*
b verantwoord (al. 2)	– *beweren te doen of te werken aan*
c immuun (al. 2)	– *deel (hier: van het marktaanbod)*
d vergt (al. 4)	– *eist; vraagt*
e chemicaliën (al. 4)	– *in één categorie samenvatten*
f claimen (al. 5)	– *keuzemogelijkheid*
g onder één noemer vangen (al. 6)	– *ongevoelig*
h segment (al. 7)	– *op een doordachte en rechtvaardige manier*
i per definitie (al. 8)	– *scheikundig gemaakte stoffen*
j ecologisch (al. 8)	– *vanzelfsprekend*

4 In de tekst kom je een aantal keren de begrippen *fair* en *duurzaam* tegen. Wat houdt *fair* in en wat betekent *duurzaam* in verband met kleding?
5 'Het probleem van de consument is vooral onmacht, gekruid met luiheid en vaak ook enige gierigheid.' (al. 2) Wat zou hier bedoeld worden met 'luiheid'?
6 Boven welke op elkaar aansluitende alinea's past het kopje 'Gierigheid'?
7 Wat betekent 'sustainable'? (al. 3) Gebruik de context voor je antwoord.
8 Noteer uit alinea 4 drie signaalwoorden voor een toelichtend verband.
9 'Maar of dat een einde maakt aan de onmacht?' (al. 5) De auteur stelt die vraag, omdat …
A ☐ bijna alle grote kledingmerken en modeketens wel een vorm van eerlijke productie claimen.
B ☐ dertien tips en vijf apps niet genoeg helpen bij duurzaam shoppen.
C ☐ in de groene hoek niet iedereen het eens is over de betekenis van 'fair' en 'duurzaam'.
D ☐ je dan nog niet weet of je wel echt duurzame en faire kleding koopt.
10 Leid uit de rest van de tekst af wat er bedoeld wordt met 'een sluitende definitie' (al. 6).
11 'Die twee processen kun je moeilijk onder één noemer vangen.' (al. 6) Waarom is dat moeilijk?
12 'Het goede nieuws vindt ze …' (al. 7) Wat is 'het slechte nieuws'?
13 Is de uitdrukking 'voor (ongeveer) hetzelfde geld' (al. 7) letterlijk of figuurlijk gebruikt? Licht je antwoord toe.
14 Is alinea 9 een goede slotalinea? Licht je antwoord toe.
15 Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
A ☐ Er is genoeg duurzaam en fair geproduceerde kleding te koop in Nederland, maar je moet er wel wat moeite voor doen.
B ☐ Het is nog steeds niet mogelijk om een sluitende definitie te maken van wat duurzame mode precies is.
C ☐ Nederlanders kopen vooral weinig duurzaam en fair geproduceerde kleding, omdat die kleding hier bijna niet te koop is.
D ☐ Uit onderzoek blijkt dat Nederlanders weinig extra willen betalen voor duurzaam en fair gemaakte kleding.

16 Wat is het belangrijkste doel van de tekst: amuseren, informeren, overtuigen of activeren? Licht je antwoord toe.

17 Wat is het belangrijkste doel van de afbeelding bij de tekst? Kies een antwoord en vul het aan.

A ☐ de aandacht van de lezer trekken, want …
B ☐ de informatie uit de tekst aanvullen, want …
C ☐ de informatie uit de tekst verduidelijken, want …
D ☐ de tekst verfraaien, want …

Tekst 3

Koop geen jas van 9,95: dat is unfair

[1] Een huishouden van drie personen besteedt jaarlijks gemiddeld ruim € 2000 aan kleding. Dat is meer dan aan gas en elektriciteit (€ 1740). Maar waar groene stroom een serieuze optie is, is groene kleding dat nauwelijks. Het aandeel echt duurzaam geproduceerde kleding in de winkel wordt geschat op maximaal enkele procenten. Ook kleding van gegarandeerd 'faire' oorsprong heeft een vergelijkbaar klein marktaandeel. Dat is textiel dat gemaakt is voor fatsoenlijke lonen en onder goede arbeidsomstandigheden.

[2] Dat wil niet zeggen dat Nederlanders geen cent extra willen betalen voor een duurzaam en verantwoord gemaakt product, zeggen onderzoekers. En ook niet dat we immuun zouden zijn voor de ellende van werknemers in lagelonenlanden. Het probleem van de consument is vooral onmacht, gekruid met luiheid en vaak ook enige gierigheid.

[3] Onmacht zit bijvoorbeeld in het gevoel dat duurzame spullen slecht verkrijgbaar zijn, zegt Matthijs Kettelerij van Urgenda, een van de organisaties achter de jaarlijkse Sustainable Fashion Week. 'Wij horen van veel consumenten dat ze wel duurzame kleding willen kopen, maar niet weten waar ze die kunnen krijgen. Terwijl veel winkeliers juist zeggen dat ze een schitterend duurzaam aanbod hebben, maar te weinig klanten.' Twee jaar geleden werd daarom al een site gemaakt (kiesduurzamemode.nu) met onder meer een lange lijst van winkels en (online) modezaken die wel degelijk duurzame en faire kleding verkopen. Die zijn er genoeg.

[4] Het belang van groene kleding is groot, want aan reguliere grondstoffen kleven veel milieu- en welzijnsproblemen. De productie van katoen bijvoorbeeld vergt enorme hoeveelheden water en chemicaliën. Zo is het Aralmeer op de grens van Kazachstan en Oezbekistan in vijftig jaar door katoenvelden bijna helemaal leeggetrokken. Grote ketens als C&A en IKEA werken wel aan een duurzamere inkoop, maar hanteren daarbij vaak eigen, afwijkende normen.

[5] Kiesduurzamemode.nu geeft dertien tips voor de onzekere consument en verwijst naar nog eens vijf apps die verder helpen bij duurzaam shoppen. Maar of dat een einde maakt aan de onmacht? Ook in de groene hoek is niet iedereen het eens over de betekenis van 'fair' en 'duurzaam' en bijna alle grote kledingmerken en modeketens claimen wel een vorm van eerlijke productie 'op weg naar' of 'met respect voor' mens en milieu.

[6] Welke merken kun je met een gerust hart kopen? Nou, simpel: die op de genoemde website staan, stelt Urgenda. De keuze baseerde de organisatie op advies van experts, zoals Marieke Eyskoot. Zij is 'sustainable fashion & lifestyle expert', werkte bij de Schone Kleren Campagne, schreef het boek *Talking Dress* over eerlijke kleding en maakte een van de vijf apps die op de site van Urgenda worden aanbevolen. Volgens haar is het echter nog steeds niet mogelijk om een sluitende definitie te maken van wat duurzame mode precies is: 'Het gaat zowel om grondstoffen verbouwen als om kleding in elkaar zetten. Die twee processen kun je moeilijk onder één noemer vangen.'

[7] Vandaar ook haar (gratis) app Talking Dress, zegt ze. 'Die heb ik gemaakt in antwoord op vragen: Waar kan ik het kopen? Welke merken zijn er? En wat kan ik zelf doen?' Het goede nieuws vindt ze dat duurzaam geproduceerde kleding niet duurder hoeft te zijn dan kleding in het middensegment die populair is bij een

grote groep klanten. Wie nu koopt bij Scotch&Soda, Esprit of Mexx, kan voor ongeveer hetzelfde geld ook terecht in duurzame modewinkels, al of niet op internet.

[8] Als je goedkoop uit wilt zijn, kun je duurzame kleding wel vergeten. Echt goede producten zijn per definitie duurder, zegt Marita Bartelet, expert in ecologisch textiel. Dat het prijsverschil tussen goed en goedkoop soms wel erg groot is, komt onder meer doordat de detailhandel zijn kosten terugverdient met een marge van minstens 2,4 keer de inkoopprijs. En dan komt er ook nog belasting bij. Een slecht gemaakt niet-duurzaam shirt dat voor € 5 wordt ingekocht, komt zo voor ongeveer 17 euro in de winkel te liggen. Een beter, verantwoord shirt van biologisch katoen kost maximaal € 12,50 aan materiaal, en maximaal € 10 maakloon. Maar een inkoopprijs van pakweg € 25 kan in de winkel uitkomen op € 85.

[9] Bartelet: 'Ik zeg: accepteer dat nou maar. In de stad zie ik reclame hangen voor een jas van € 9,95. Ik ken de prijzen voor de materialen en geloof me: dat kan gewoon niet. Schaf minder spullen aan, maar wel betere. Koop geen rotzooi.'

Naar: Jeroen Trommelen, volkskrant.nl, op 10 oktober 2015

Grammatica > zinsdelen

Theorie

Persoonsvorm en zinsdelen

In elke zin staan werkwoorden. Een van die werkwoorden is de **persoonsvorm** (pv). De persoonsvorm geeft het *getal* aan en de *tijd*. Voorbeeld:
– *De kok heeft vandaag een lekker toetje gemaakt.*

Er zijn drie manieren om te bepalen welk werkwoord de persoonsvorm is.

1 Maak de zin vragend. De persoonsvorm komt dan vooraan te staan.
   – *Heeft de kok vandaag een lekker toetje gemaakt?*

2 Zet de zin in *een andere tijd*. Het werkwoord dat verandert, is de persoonsvorm.
   – *De kok had vandaag een lekker toetje gemaakt.*

3 Verander *het getal* van de zin: enkelvoud wordt meervoud of andersom. Het werkwoord dat verandert, is de persoonsvorm.
   – *De **koks** hebben vandaag een lekker toetje gemaakt.*

Zinnen bestaan uit **zinsdelen**. Een zinsdeel is één woord of een groepje woorden die bij elkaar horen. Voor de persoonsvorm staat meestal maar één zinsdeel.

Er zijn twee manieren om te zien welke woorden samen een zinsdeel vormen.

1 Kijk welke woorden altijd in dezelfde volgorde naast elkaar blijven staan als je de zin verandert. Die woorden zijn samen een zinsdeel.

2 Probeer welke woorden je samen voor de persoonsvorm kunt zetten. Die woorden zijn samen een zinsdeel.
   – *De kok / heeft / vandaag / een lekker toetje / gemaakt.*
   – *Vandaag / heeft / de kok / een lekker toetje / gemaakt.*
   – *Een lekker toetje / heeft / de kok / vandaag / gemaakt.*

   In deze voorbeeldzin zijn de zinsdelen: *de kok*, *vandaag* en *een lekker toetje*. De werkwoorden *heeft* en *gemaakt* vormen ook samen één zinsdeel, ook al staan ze niet bij elkaar.

Opdracht 1

Maak van de zinnen (in je hoofd) een vraagzin. Onderstreep daarna de persoonsvorm en zet streepjes tussen de zinsdelen.

1 Tegenwoordig schijnt niemand zonder zijn mobieltje te kunnen.
2 Desondanks veroorzaken telefoontjes bij veel mensen gemopper.
3 Zo leidt een mobieltje in een bioscoop vaak tot ergernis.
4 Door het licht van de schermpjes zie je de film minder goed.
5 Treinreizigers blijken zich ook te storen aan de luidruchtige gesprekken van anderen.
6 Daarom heeft de NS enkele jaren geleden stiltecoupés ingevoerd.

Theorie

Onderwerp

Een van de zinsdelen in een zin is het **onderwerp** (ow). Dat zegt *wie* of *wat* iets doet. Het onderwerp en de persoonsvorm horen bij elkaar. Ze zijn allebei enkelvoud of allebei meervoud.
Dit is de gemakkelijkste manier om het onderwerp te vinden:

1. Zoek de persoonsvorm (pv) van de zin en zet streepjes tussen de zinsdelen.
2. Stel de vraag *Wie (soms: Wat) + persoonsvorm?* Het antwoord op die vraag is het onderwerp:
   – *Gedurende het schooljaar / moeten / brugklassers / drie jeugdboeken / lezen.*
   Wie moeten? Antwoord: ow = brugklassers

Opdracht 2

Neem de zinnen over, onderstreep de persoonsvorm en zet streepjes tussen de zinsdelen. Stel dan de vraag: *Wie (wat) + persoonsvorm?* Noteer daarna het onderwerp.

1. Zondagavond heeft de brandweer in Winschoten een man bevrijd uit een hoge boom.
2. De man wilde een kat redden uit de 25 meter hoge kastanjeboom.
3. Het dier zat al enkele dagen vast in de boom in het Sterrebos.
4. Bij zijn reddingspoging werd de redder op een gegeven moment behoorlijk bang.
5. Daarom moesten de brandweerlieden uitkomst brengen.
6. Volgens een woordvoerder duurde de reddingsoperatie bijna een uur.
7. Tot zijn verbazing heeft de eigenaar van de kat zich niet gemeld.

Theorie

Werkwoordelijk gezegde

Zinnen bestaan uit zinsdelen. Het *onderwerp* (ow) ken je al. Een ander zinsdeel is het **werkwoordelijk gezegde** (wg), dat bestaat uit alle werkwoorden van de zin. Het werkwoordelijk gezegde zegt wat het onderwerp *doet*.
Het werkwoordelijk gezegde bestaat uit de persoonsvorm plus de andere werkwoorden, als die er zijn. In de voorbeeldzinnen is de persoonsvorm onderstreept.

– *Gülben (ow) /* ***wil*** */ voor haar verjaardag / al haar vriendinnen /* ***uitnodigen***.
  wg = wil uitnodigen
– *Voor haar verjaardag /* ***nodigt*** */ Gülben (ow) / al haar vriendinnen /* ***uit***.
  wg = nodigt uit (want het hele werkwoord is *uitnodigen*)

Als de woordjes *te* of *aan het* vóór een werkwoord staan, horen *te* en *aan het* bij het werkwoordelijk gezegde.

– *Mijn jongere broertjes (ow) /* ***zitten*** */ naar een film /* ***te kijken***.
  wg = zitten te kijken
– *Op het grasveld /* ***zijn*** */ mijn klasgenoten (ow) /* ***aan het voetballen***.
  wg = zijn aan het voetballen

Soms is het werkwoordelijk gezegde een **werkwoordelijke uitdrukking**.
Voorbeeld:

– *Uit vrees voor arrestatie /* ***kozen*** */ de demonstranten (ow) /* ***het hazenpad***.
  'Het hazenpad kiezen' is een uitdrukking voor 'vluchten'. Dus:
  wg = kozen het hazenpad

Opdracht
3

Neem de zinnen over, onderstreep de pv en zet streepjes tussen de zinsdelen. Noteer daarna het ow en het wg.

1 De ingang van de universiteit werd geblokkeerd door protesterende studenten.
2 In de aula zijn de brugklassers aan het oefenen voor hun optreden op de bonte avond.
3 Bij ons thuis vinden laatkomers voor het eten de hond in de pot.
4 Geven jullie elke maand al je zakgeld uit aan snoep?
5 Zaterdagavond bleek de politie op veel plaatsen in het land alcoholcontroles te houden.
6 De trainer stak de teleurgestelde reserves een hart onder de riem.

Theorie

Lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp

Het **lijdend voorwerp** (lv) komt voor in zinnen waarin iets/iemand wat 'overkomt' of 'ondergaat'. Het lijdend voorwerp is de persoon die iets 'overkomt' of het voorwerp dat iets 'ondergaat'. Tip: het lijdend voorwerp begint nooit met een voorzetsel (*aan, achter, bij, in, langs, met, naast, onder, op, over, voor* enzovoorts).

In zinnen met een lijdend voorwerp kan ook een **meewerkend voorwerp** (mv) voorkomen. Het meewerkend voorwerp geeft aan voor wie iets bestemd is. Het komt voor bij werkwoorden die iets te maken hebben met 'vertellen' (*meedelen, uitleggen, zeggen*) of met 'geven' (*overhandigen, lenen, toesturen*):

– *Daniëlle / mag /* ***deze bos bloemen*** *(lv) / overhandigen /* ***aan de koningin*** *(mv).*

Een meewerkend voorwerp kan beginnen met *aan* (of *voor*), maar dat hoeft niet. Als het niet met *aan* begint, kun je *aan* ervoor zetten. Als *aan* in de zin staat, moet je het weg kunnen laten. Soms moet je dan wel de woordvolgorde veranderen.

Zo vind je lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp

1 Noteer onderwerp en werkwoordelijk gezegde.
2 Stel de vraag: *Wat (soms: Wie) + werkwoordelijk gezegde + onderwerp?* Het antwoord op die vraag is het lijdend voorwerp.
3 Stel de vraag: *Aan/Voor wie + werkwoordelijk gezegde + onderwerp + lijdend voorwerp?* Het antwoord (als er een antwoord is) is het meewerkend voorwerp.
4 Controleer bij het meewerkend voorwerp of je *aan (voor)* kunt weglaten of toevoegen.

– *Daniëlle / mag / deze bos bloemen / overhandigen / aan de koningin.*
  1 ow = Daniëlle; wg = mag overhandigen
  2 Stel de vraag: *Wat mag Daniëlle overhandigen?* Antwoord: lv = deze bos bloemen
  3 Stel de vraag: *Aan wie mag Daniëlle deze bos bloemen overhandigen?* Antwoord: mv = aan de koningin
  4 Controleer bij het meewerkend voorwerp of je *aan (voor)* kunt weglaten of toevoegen.
    – *Daniëlle / mag /* ***de koningin*** *(mv) / deze bos bloemen (lv) / overhandigen.*

Opdracht 4

1 Noteer van de zinnen *a* t/m *f* pv, ow en wg. Zet zo nodig streepjes tussen de zinsdelen.
2 Noteer de vraag die je moet stellen om het lijdend voorwerp te vinden. Zet het antwoord (het lijdend voorwerp) erachter. Let op: niet elke zin bevat een lijdend voorwerp.
3 Noteer de vraag die je moet stellen om het meewerkend voorwerp te vinden. Zet het antwoord (het meewerkend voorwerp) erachter. Let op: niet elke zin bevat een meewerkend voorwerp.

a Vanavond zal de directeur de geslaagden hun diploma's uitreiken.
b Zal dat schilderij van Mondriaan door de gemeente Den Haag worden verkocht?
c In de kantine zal de sponsor alle scheidsrechters trakteren op koffie met gebak.
d Op de A28 staan twee motoragenten bekeuringen uit te delen aan snelheidsduivels.
e Kunnen deze Indische olifanten zonder moeite die zware boomstammen verplaatsen?
f Kan Marianne mij vanmiddag een kilo appels meebrengen van de markt?

Theorie

Naamwoordelijk gezegde

Het werkwoordelijk gezegde van een zin zegt wat iemand of iets (het onderwerp) *doet* en een **naamwoordelijk gezegde** (ng) zegt wat iemand of iets *is* of *wordt*.
– *Matthias / wordt / later / zeer waarschijnlijk / wiskundeleraar.*
ng = wordt [wiskundeleraar]

Het naamwoordelijk gezegde bestaat uit een werkwoordelijk deel en een naamwoordelijk deel.
- Het **werkwoordelijk deel** (ww.deel) bevat alle werkwoorden uit de zin. Een van die werkwoorden is een **koppelwerkwoord** (kww): *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken, voorkomen*.
- Het **naamwoordelijk deel** (nw.deel) bevat een bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord dat een eigenschap (*wiskundeleraar*) van het onderwerp (*Matthias*) geeft. Het koppelwerkwoord (*wordt*) koppelt de eigenschap aan het onderwerp.

Let op: in zinnen met een naamwoordelijk gezegde staat nooit een lijdend voorwerp. Een meewerkend voorwerp komt soms wel voor.

Zo vind je het naamwoordelijk gezegde
1. Stel vast of er in de zin een vorm staat van *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken, voorkomen*.
2. Stel vast of het onderwerp iets *doet* of iets *is/wordt*.
3. Als het onderwerp iets *is/wordt*, stel je de vraag: *Wat + persoonsvorm + onderwerp + overige werkwoorden?* Het antwoord op die vraag is het naamwoordelijk deel.
4. Noteer het naamwoordelijk gezegde: pv + [nw.deel] + overige werkwoorden. Zet het naamwoordelijk deel tussen vierkante haken.

→

Voorbeeld:
– *Ellen is winnares van het Prinses Christina Concours geworden.*
1 geworden = kww
2 Ellen wordt iets, namelijk *winnares van het Prinses Christina Concours*.
3 Vraag: Wat is Ellen geworden? Antwoord: *winnares van het Prinses Christina Concours*
4 ng = *is [winnares van het Prinses Christina Concours] geworden*

Met dit **stappenplan** bepaal je of er een werkwoordelijk gezegde is of een naamwoordelijk gezegde:

Stap 1 Noteer persoonsvorm en onderwerp.
Stap 2 Vraag: staat er een vorm van *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken, voorkomen* in de zin?

- Nee ↓ wg (pv + bijbehorende ww'en)
- Ja ↓ **Stap 3** Vraag: zegt dit ww wat iemand of iets is (of wordt, blijft, blijkt enz.)?
  - Nee ↓ wg (pv + bijbehorende ww'en)
  - Ja ↓ ng
    Stap 4 Vraag: wat + pv + ow + overige ww'en?
    Antwoord = nw. deel ↓ ng (pv + [nw.deel] + overige ww'en)

Opdracht
5

Neem de zinnen over, onderstreep de pv en zet streepjes tussen de zinsdelen. Noteer daarna het ow en het ng. Zet het naamwoordelijk deel tussen vierkante haken.

1 Na drie uur in het zwembad waren de leerlingen van klas 1C bekaf.
2 In Nederland zullen de liedjes van André Hazes altijd bekend blijven.
3 Later wordt Heleen van Velsen vermoedelijk een beroemde danseres.
4 De toets van muziek bleek behoorlijk lastig te zijn.
5 Zou meneer Van Houten volgend jaar de beste docent Frans blijven?
6 Meestal zijn de films van Steven Spielberg erg spannend.

Theorie

Bijwoordelijke bepaling

Een **bijwoordelijke bepaling** (bwb) geeft antwoord op vragen als: *Hoe? Hoelang? Hoever? Waar? Waardoor? Waarheen? Waarom? Waarover? Waarvandaan? Waar…? Wanneer?*
– *Mijn vader gaat elke dag met de auto naar zijn werk*. (Wanneer? Hoe? Waarheen?)

Ook de vraagwoorden waarmee je bijwoordelijke bepalingen zoekt (*hoe, waar, waardoor, waarheen, waarom, wanneer* enzovoort), zijn in een zin bijwoordelijke bepaling.
Let op: niet alle bijwoordelijke bepalingen geven antwoord op een vraag. Ook woorden als *niet, wel, zeker, absoluut, eigenlijk, allicht, natuurlijk, misschien, vermoedelijk* en *waarschijnlijk* zijn bijwoordelijke bepaling.

Opdracht 6

Noteer van de zinnen ow, wg of ng, lv, mv en bwb'en. Zet zo nodig streepjes tussen de zinsdelen. Let op: niet elke zin bevat alle zinsdelen.

1. Door de tegenvallende prestaties keek de coach gisteravond behoorlijk somber.
2. Waarschijnlijk is de schade aan woonhuizen na de najaarsstorm zeer ernstig.
3. De keepster van V&L werd vanmiddag met een blessure afgevoerd naar het ziekenhuis.
4. Wanneer biedt de tennisvereniging haar vrijwilligers de jaarlijkse feestavond aan in de kantine?
5. Waarom hebben je vrienden ons die nare roddels over Bertold op de mouw gespeld?
6. Volgens mij is die trui van Eline voor jou veel te wijd.

Grammatica > woordsoorten

Theorie

Woordsoorten

De woorden van een zin kun je indelen in **woordsoorten**. De zin *De hond blaft* bestaat uit drie woordsoorten: het lidwoord *de*, het zelfstandig naamwoord *hond* en het werkwoord *blaft*.

Zelfstandig naamwoord

- Een **zelfstandig naamwoord** (zn) is een woord voor een mens, dier, plant, ding of gevoel: *kok*, *ratelslang*, *eik*, *tv*, *liefde*. Een **concreet zelfstandig naamwoord** (czn) geeft iets tastbaars aan, iets wat je kunt aanraken: *balpen, armband, Zutphen, Carolien, Noordzee*. Een **abstract zelfstandig naamwoord** (azn) geeft iets aan wat je niet kunt aanraken (*vrede, week, twijfel*) of wat niet bestaat (*elfje, Zweinstein*).
- Een zelfstandig naamwoord heeft meestal een enkelvoud en een meervoud: *het kind – de kinderen; de egel – de egels*.
- Je kunt er vaak een verkleinwoord van maken: *de stoel – het stoeltje*.
- Je kunt er meestal een lidwoord voor zetten: *het plan*, *een plan*, *de plannen*.
- Een **eigennaam** (zn-e) is ook een zelfstandig naamwoord: *Joanne, Excelsior, Drenthe, IJssel*.

Bepaald en onbepaald lidwoord

Er zijn drie **lidwoorden** (lw): *de*, *het*, *een*. De woorden *de* en *het* zijn **bepaald lidwoord** (blw), *een* noem je **onbepaald lidwoord** (olw).
- Een lidwoord hoort bij een zelfstandig naamwoord: *de muur*, *het blad*, *een dag*.
- Tussen het lidwoord en het zelfstandig naamwoord kan een ander woord staan: *de hoge muur*, *het bijzondere verhaal, een groot huis*.

Bijvoeglijk naamwoord

- Een **bijvoeglijk naamwoord** (bn) vertelt iets over een zelfstandig naamwoord: *de <u>nieuwe</u> schoenen*, *een <u>spannend</u> boek*, *een <u>dreigend</u> geblaf*.
- Het heeft vaak een korte vorm (zonder -*e*) en een lange vorm (met een -*e*): *een spannend boek – spannend<u>e</u> boeken; een dreigend geblaf – het dreigend<u>e</u> geblaf*.
- Een bijvoeglijk naamwoord kent vaak de 'trappen van vergelijking': stellende trap (*spannend*) – vergrotende trap (*spannend<u>er</u>*) – overtreffende trap (*spannend<u>st</u>*).
- Soms staat het bijvoeglijk naamwoord niet vóór het zelfstandig naamwoord, maar verderop in de zin: *Het T-shirt is <u>goedkoop</u>*, *Thea's hond is heel <u>oud</u>*.

Een **stoffelijk bijvoeglijk naamwoord** zegt van welk materiaal iets gemaakt is: *een <u>houten</u> stoel, een <u>plastic</u> emmer.*
Sommige bijvoeglijke naamwoorden zijn gemaakt van een werkwoord.
Voorbeelden: *het <u>kussende</u> paar, het <u>gekuste</u> meisje, een <u>gebroken</u> hart.*

Opdracht
1

Neem het schema over en vul het in. Onderstreep de stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden.

1 Heeft Nancy deze zilveren armband voor haar verjaardag gekregen?
2 Zal het ijzeren hek zo'n afgelegen villa kunnen beschermen tegen inbrekers?
3 Die slimme monteurs van Ferrari verwisselden snel de gladde, rubberen banden van mijn bolide.
4 In dit oude grachtenpand hebben bouwvakkers een dure, notenhouten trap geplaatst.
5 Die boze uitspraken van je ouders over ons slechte onderwijs zullen wij niet publiceren.
6 Zou Daniël beter geskatet hebben met plastic wieltjes onder zijn skateboard dan met stalen?

	azn	**czn**	**zn-e**	**blw**	**olw**	**bn**
1						
2						
3						
4						
5						
6						

Theorie

Persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord

Voornaamwoorden zijn woorden die verwijzen naar personen, dieren of andere zelfstandige dingen. Er zijn verschillende soorten voornaamwoorden.

- Een **persoonlijk voornaamwoord** (pers.vnw) duidt een persoon of ding aan: *ik ben verliefd, ze zijn erg mooi, die vriendin van jou*.
- Een **bezittelijk voornaamwoord** (bez.vnw) geeft aan van wie iets is. Het staat vóór het zelfstandig naamwoord waar het bij hoort: *mijn jas, onze fietsen, haar bekendste liedje*.

	persoonlijke voornaamwoorden			**bezittelijke voornaamwoorden**
		onderwerp	**geen onderwerp**	
enkelvoud	1e persoon	ik	mij / me	mijn / m'n
	2e persoon	jij / je	jou / je	jouw / je
		u	u	uw
	3e persoon	hij	hem / 'm	zijn / z'n
		zij / ze	haar / ze / 'r	haar / d'r
		het / 't	het / 't	zijn

meervoud	1e persoon 2e persoon 3e persoon	wij / we jullie u zij / ze	ons jullie u hun / hen / ze	ons / onze jullie uw hun

In het schema zie je dat *je*, *haar*, *ons*, *jullie* en *hun* zowel persoonlijk als bezittelijk voornaamwoord kunnen zijn. Je kunt de woordsoort bepalen door het woord te vervangen door *hij, hem* of *zijn.*

- Een persoonlijk voornaamwoord kun je vervangen door *hij* of *hem.*
  – *Is die kat van jullie (pers.vnw) ziek? → Is die kat van hem ziek?*
- Een bezittelijk voornaamwoord kun je vervangen door *zijn*.
  – *Dat is ons (bez.vnw) huis. → Dat is zijn huis.*

Opdracht
2

Zoek de persoonlijke en de bezittelijke voornaamwoorden en zet de woordsoort erachter: pers.vnw of bez.vnw.

1 Als je vaak deze ijsjes eet, wordt je buik net zo dik als die van mijn vader.
2 Raadt uw adviseur hem af zijn baas om loonsverhoging te vragen?
3 Haar vrienden kunnen veel meer geld uitgeven dan hij.
4 Waarom heeft u ons gezegd dat wij niet mee mogen doen met ons clubkampioenschap?
5 Ze heeft mij nare dingen toegewenst toen ik er met haar vriendin vandoor ging.
6 Hun advocaat vroeg hun: ‘Waarom willen jullie niet onderhandelen met je concurrenten?’

Theorie

Zelfstandig werkwoord, koppelwerkwoord en hulpwerkwoord

Een **zelfstandig werkwoord** (zww) geeft aan wat het onderwerp ‘doet’, bijvoorbeeld: *slapen, zingen, voetballen, blaffen* of *struikelen.* Een zelfstandig werkwoord heeft meestal een duidelijke betekenis.
Een **koppelwerkwoord** (kww) koppelt een (tijdelijke) eigenschap aan het onderwerp. Er zijn er negen: *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken, vóórkomen*.
Elke zin met meer dan één werkwoord bevat een of meer **hulpwerkwoorden** (hww). Een hulpwerkwoord ‘helpt’ om het gezegde te maken; denk aan: *hebben, zijn, worden, zullen, kunnen* en *mogen.*

Zo herken je het zelfstandig werkwoord, koppelwerkwoord en hulpwerkwoord

- In een zin staat altijd maar één zelfstandig werkwoord óf één koppelwerkwoord.
- Als in een zin slechts één werkwoord staat, is dat ene werkwoord een zelfstandig werkwoord (bij een wg) of een koppelwerkwoord (bij een ng):
  – *Ik **stond** (zww) laatst voor een poppenkraam.*
  – *Jan mijne man **wordt** (kww) ruiter.*
- Als er meer werkwoorden in de zin staan, staat het zelfstandig werkwoord of het koppelwerkwoord achter in de zin. Alle overige werkwoorden, dus ook de persoonsvorm, zijn hulpwerkwoord (hww):
  – *Ik **heb** (hww) laatst voor een poppenkraam gestaan (zww).*
  – *Jan mijne man **wou** (hww) ruiter worden (kww).*

Opdracht 3

Noteer de werkwoorden. Zet de woordsoort erachter: zww, kww of hww.

1. Sommige mensen maken elke week enkele cryptogrammen.
2. Zulke strenge maatregelen blijken moeilijk uitvoerbaar te zijn.
3. In Frankrijk willen ze zulke vieze visjes altijd in de soep gebruiken.
4. Guust en Pim moeten in hun nieuwe huis wel gelukkig kunnen worden.
5. Volgens *Party* zou deze bekende Nederlandse zanger ruim vijftig kilo afgevallen zijn.
6. Is Wikipedia volgens jou een bruikbare bron voor werkstukken?

Theorie

Aanwijzend, vragend en onbepaald voornaamwoord

Een **aanwijzend voornaamwoord** (aanw.vnw) wijst een mens, een dier of een ding aan. Dit zijn ze: *deze, die, dat, dit, zulk(e), zo'n, dergelijk(e), zelf, hetzelfde, dezelfde*.
Een aanwijzend voornaamwoord kan voor een zelfstandig naamwoord staan (*dit huis*, *die mooie poster*), maar het kan ook alleen staan: *Die poster vind ik mooi, maar deze niet.*
Let op:
- *Dat* en *die* zijn aanwijzend voornaamwoord als je ze kunt vervangen door *dit* en *deze*.
- Woorden die een plaats of een richting aangeven (*daar, daarheen, daarover, daarlangs*) zijn geen aanwijzend voornaamwoord.

Er zijn vier **vragende voornaamwoorden** (vr.vnw): *wie, wat, welk(e), wat voor (een)*. Ze staan meestal aan het begin van een vraag of aan het begin van een zin die gemaakt is van een vraag:
– *Wat ga je zoal doen in de zomervakantie?*
– *Leslie vroeg me naar welke film we vanavond gaan.*
Let op:
- *Wie* en *wat* zijn geen vragend voornaamwoord als ze terugwijzen naar een eerdergenoemd woord: *Die leuke docent van wie ik Frans kreeg, gaat naar een andere school.*
- Woorden als *waar*, *waarheen*, *wanneer* en *hoe* zijn geen vragende voornaamwoorden.

Een **onbepaald voornaamwoord** (onbep.vnw) duidt een persoon of een zaak aan, maar zegt niet precies wie of wat bedoeld wordt: *iemand, niemand, iedereen, men, menigeen, het, (zo)iets, niets, alles, elk(e), ieder(e), menig(e), wat, ene, (een) zekere, een of ander(e)*.
Drie lastige gevallen:
- Het woord *je* is onbepaald voornaamwoord als het *men* betekent:
  – *Als cabaretier of politicus kun je tegenwoordig niet meer alles zeggen.*
- Het woordje *wat* is onbepaald voornaamwoord als het *iets* betekent:
  – *Heeft u misschien wat over voor Jantje Beton?*
- Het woordje *het* is een onbepaald voornaamwoord als het niet naar iets verwijst, maar tijd, weersomstandigheden of sfeer aangeeft:
  – *Het is vier uur en buiten is het guur, maar binnen is het knus.*

Opdracht
4

Noteer de aanwijzende, vragende en onbepaalde voornaamwoorden en zet de woordsoort erachter: aanw.vnw, vr.vnw of onbep.vnw.

1 Wie van jullie heeft wel eens wat voor het goede doel gedaan?
2 Vanaf die berg kun je langs zo'n lange staalkabel afdalen naar deze rotspunt.
3 Men kan onmogelijk alles wat op school behandeld wordt, onthouden voor later.
4 Op welke cd van America staat dat mooie nummer *Only in your heart*?
5 Vroeger droeg iedereen in dit land in de zomer dezelfde plastic schoenen.
6 Menigeen zou haar zelf niet durven vragen wat ze verdient met dit koerierswerk.

Theorie

Voorzetsel

Een **voorzetsel** (vz) is een kort woord dat vaak een plaats, een tijd of een reden aangeeft: *na* de les, *tijdens* het eerste uur, *op* de grond, *door* het raam, *wegens* vakantie. Als een voorzetsel áchter een zelfstandig naamwoord staat, geeft het vaak een richting aan: de school *in*, de berg *op*, de garage *uit*.
Let op: delen van scheidbare werkwoorden *(opschrijven, uitleggen)* noem je geen voorzetsel, maar bijwoord (bw):
– *De wiskundelerares legde de som nog eens uit (bw) en de leerlingen schreven de uitleg precies op (bw).*

Theorie

Bijwoord

Als een bijwoordelijke bepaling uit één woord bestaat, is dit woord een **bijwoord** (bw). Een bijwoord kan van alles aangeven, bijvoorbeeld:
– tijd: *gisteren, morgen, straks, vroeger, tegenwoordig, wanneer;*
– plaats/richting: plaats: *er, daar, hier, nergens, overal;* richting: *waar, waarheen;*
– zekerheid: *absoluut, ongetwijfeld, vast, echt;*
– ontkenning: *niet, nooit, geenszins*.

Een bijwoord kan iets vertellen over:
– een werkwoord *(De auto / rijdt / hard.)*
– een bijvoeglijk naamwoord *(Deze ijscoman / heeft / bijzonder lekker softijs.)*
– een ander bijwoord *(Margje / schreef / de zinnen / heel netjes / in haar schrift.)*

Let op: Een bijwoord lijkt soms op een bijvoeglijk naamwoord, maar een bijvoeglijk naamwoord zegt iets over een zelfstandig naamwoord en een bijwoord niet:
– Kruistocht in spijkerbroek *is een prachtig (bn) boek (zn).*
– *Junilde kan prachtig (bw) zingen (zww).*

Opdracht
5

Noteer de voorzetsels en de bijwoorden. Zet de woordsoort erachter: vz of bw.

1 Vanwege die buitengewoon onfatsoenlijke opmerking stuur ik je het lokaal uit.
2 Michael stak op zijn fiets razendsnel het gevaarlijke kruispunt over.
3 *De Volkskrant* publiceert waarschijnlijk een lovend artikel over mijn nieuwste film.
4 Volgens onze leraar Nederlands zijn gedurende de Tweede Wereldoorlog onder het Duitse regime weinig boeken uitgebracht.
5 Tegenwoordig blijken veel muzikanten en acteurs ook geïnteresseerd in schilderen.
6 Waarom gaat jouw vriendin eigenlijk zo vaak naar Maastricht?

Formuleren

Theorie

Zinnen correct begrenzen

Een tekst bestaat uit zinnen. Elke zin is een mededeling, waarna je een punt of een vraagteken zet. Je kunt twee zinnen samenvoegen met een komma en een verbindingswoord. Ook tussen twee persoonsvormen zet je een komma.

Zo zet je de leestekens in een tekst
- Zet achter elke zin een punt.
- Zet achter een vragende zin een vraagteken.
- Zet een komma tussen twee persoonsvormen.
- Zet een komma voor: *als, doordat, maar, nadat, omdat, terwijl, want, voordat, zodat, zodra.* Zet geen komma voor *en*.
  – *Max en Jasper trekken veel samen op. Ze vinden dezelfde dingen leuk.*
  – *Max en Jasper trekken veel samen op, omdat ze dezelfde dingen leuk vinden.*
  – *Omdat ze dezelfde dingen leuk* ***vinden***, ***trekken*** *Max en Jasper veel samen op.*

Opdracht 1

Vul in de tekst de juiste leestekens in. Begin een nieuwe zin met een hoofdletter.

de wolf en zijn schaduw

op een avond kwam een wolf terug naar zijn hol hij had een uitstekend humeur waarom hij dat had terwijl hij naar huis liep had de ondergaande zon de schaduw van de wolf ver over de grond geworpen zodat de wolf wel honderd keer groter leek dan hij in werkelijkheid was trots en tevreden stelde hij vast dat hij nu niet meer zou hoeven weglopen voor de leeuw omdat hij nu echt de grootste van alle dieren was en dat hij vanaf nu wel de echte koning van de dieren kon zijn toen viel er echter over de wolf en zijn schaduw een nog veel grotere schaduw het volgende ogenblik sprong de leeuw op de rug van de wolf en at hem gulzig op

Theorie

Verwijzen naar *de*- en *het*-woorden

Zelfstandige naamwoorden hebben een woordgeslacht: **mannelijk** (m), **vrouwelijk** (v) of **onzijdig** (o). Dit kun je opzoeken in een (online)woordenboek.

Zo gebruik je de informatie over het woordgeslacht
Bij mannelijke en vrouwelijke woorden gebruik je *de, deze* en *die* en voor onzijdige woorden gebruik je *het*, *dit* en *dat*:
– *de/deze/die held*
– *het/dit/dat lied*

→

Bij het lidwoord *een* kun je aan het bijvoeglijk naamwoord zien of je met een ***de*-woord** of een ***het*-woord** te maken hebt:
– *de stoere held – een stoere held* (dus een *de*-woord), maar:
– *het bekende lied – een bekend lied* (dus een *het*-woord).

De **verwijswoorden** *deze* en *die* verwijzen naar *de*-woorden; je gebruikt *dit* en *dat* om te verwijzen naar *het*-woorden; *dat* wordt ook gebruikt om te verwijzen naar een hele zin.
– *De* ***wedstrijdbal*** *van vandaag, die wordt aangeboden door Bas Autowas …*
– *Het nieuwe* ***zwembad*** *dat morgen geopend wordt …*
– ***Lycurgus heeft de finale verloren*** *en dat vinden de supporters erg jammer.*

Opdracht
2

Vul het juiste verwijswoord in. Kies uit: *deze – die – dit – dat*.
1 Eindelijk is er een nieuwe regering gevormd, … zich serieus gaat bezighouden met de klimaatproblematiek.
2 'Ik wil graag een trui passen', zei de klant. De verkoper vroeg daarop: '… hier?'
3 Het joch, … mijn kleine broertje iedere dag voor schooltijd komt afhalen, is de bijdehandste persoon van de klas.
4 De glasplaat van de ijsvitrine, … de ijsverkoper zo ijverig stond schoon te maken, brak ineens in honderd stukken.
5 De planning voor het weekendje weg viel vanwege het slechte weer compleet in het water. … vind ik erg jammer.
6 Terwijl ze het breiwerkje van de nieuwe cursist beoordeelde, sprak de strenge lerares: 'Het breiwerk van je vriendin is mooi regelmatig, maar … hier is prutswerk.'

Theorie

Verbanden tussen zinnen

Een duidelijke tekst bestaat uit zinnen die met elkaar verbonden zijn. Je kunt **verbanden** leggen door middel van verwijswoorden en door **signaalwoorden**.

Verband	signaalwoorden
opsomming	om te beginnen, ook, bovendien, en, daarnaast, vervolgens, verder, ten slotte
tegenstelling	maar, toch, echter, desondanks, aan de ene kant … aan de andere kant, daar staat tegenover,
tijd (chronologie)	eerst, daarna, dan, toen, eens, vroeger, nu, ooit, later, voordat, nadat, uiteindelijk
oorzaak-gevolg	daardoor, doordat, als gevolg van
reden	daarom, dus, omdat, want, namelijk, immers
voorbeeld	zo, bijvoorbeeld, neem nou, zoals
conclusie/samenvatting	kortom, dus, daarom, al met al, samengevat
voorwaarde	als (… dan), indien, tenzij, wanneer

Opdracht
3

Vul een passend signaalwoord in en zet het verband erachter.

1 … je vroeg genoeg opstaat, kun je voor het ontbijt nog douchen.
2 Ik ken veel makkelijke recepten, … pasta met champignons of met zalm.
3 Mijn moeder heeft besloten om een paar weken met krukken te lopen, … ze last heeft van haar knieën.
4 … sijpelde het water alleen langs de buitenmuur; … liep het ook langs de binnenwand naar beneden.
5 Ik houd enorm van hazelnootijs. Pistache-ijs vind ik … vies.
6 … het zo warm was, droogde de was heel snel.

Theorie

Verwijswoorden

Om te voorkomen dat je in een tekst een zelfstandig naamwoord steeds herhaalt, gebruik je **verwijswoorden**. Je gebruikt *deze* en *die* om te verwijzen naar (mannelijke of vrouwelijke) *de*-woorden; je gebruikt *dit* en *dat* om te verwijzen naar (onzijdige) *het*-woorden; *dat* wordt ook gebruikt om te verwijzen naar een hele zin.

Naar zelfstandige naamwoorden	verwijs je met:	en:
in het enkelvoud, mannelijk	*hij, hem, zijn*	*deze, die*
in het enkelvoud, vrouwelijk	*zij, ze, haar*	*deze, die*
in het enkelvoud, onzijdig	*het, zijn*	*dit, dat*
in het meervoud	*zij, ze, hen, hun*	*deze, die*

– *De bibliotheek (v) heeft al haar (→ bibliotheek) leden een brief gestuurd.*
– *Omdat dit gebouw (o) oud is, wordt het (→ gebouw) gerestaureerd.*

Opdracht
4

Vul het juiste verwijswoord in.

1 Het optreden van de politicus liep volkomen uit de hand en … had eigenlijk niemand verwacht.
2 De acteurs vroegen het publiek of … niet wilde hoesten of fotograferen tijdens de voorstelling.
3 Omdat de politie ordeverstoring wilde voorkomen, verrichtte … preventief enkele arrestaties.
4 De bergtop was op de foto zo indrukwekkend, dat de avontuurlijke bergbeklimmer … direct wilde beklimmen.
5 De muzikanten speelden de sterren van de hemel, zodat … na afloop een staande ovatie kregen.
6 Eigenlijk moest de vrouw een nachtdienst draaien, maar omdat ze een etentje had, wilde ze … graag ruilen voor een weekenddienst.

Theorie

Trappen van vergelijking

Er zijn drie **trappen van vergelijking**: de stellende trap, de vergrotende trap en de overtreffende trap.
– *Jochem is sterk* (stellende trap), *maar zijn broer Mart is sterker* (vergrotende trap) *en zijn vader is het sterkst* (overtreffende trap).

→

Let op:
- Een woord dat op een -*r* eindigt, krijgt in de vergrotende trap -*der*: *zwaar – zwaarder*.
- Een woord dat op een -*s* eindigt, krijgt in de overtreffende trap alleen een -*t*: *boos – boost*.
- Een woord dat op -*st* eindigt, krijgt in de overtreffende trap geen -*st*, maar *meest* ervoor: *woest – meest woest*.
- De volgende woorden hebben een afwijkende vergrotende en overtreffende trap: *goed – beter – best; graag – liever – liefst; veel – meer – meest; weinig – minder – minst.*

'… als mij' of '… dan ik'?
- Je gebruikt *als* na de stellende trap en *dan* na de vergrotende trap.
- Of je na *als/dan ik* gebruikt of *mij, jij* of *jou, hij* of *hem, zij* of *haar, wij* of *ons, zij* of *hen* of *hun*, bepaal je door de zin langer te maken: vul de zin (in je hoofd) aan met de persoonsvorm.
  – *Niels is net zo aardig als **zij** (is), maar aardiger dan **ik** (ben).*

Opdracht
5

Noteer bij 1 de vergrotende en de overtreffende trap. Vul bij 2 en 3 op de puntjes *als* of *dan* in. Onderstreep bij 4, 5 en 6 de juiste vorm.

1 veel; naar; broos
2 Wil je niet liever op de bus wachten … door de regen lopen?
3 Om een goed cijfer te halen, moet je meer zinnen ontleden … je in je planning hebt opgenomen.
4 Heb jij evenveel honger **als ik / als mij / dan ik / dan mij**?
5 Mijn ene oma is net zo oud **als haar / als zij / dan haar / dan zij**.
6 In het restaurant gaven de kelners hun meer aandacht **dan ons / als ons**.

Theorie

Lastige verwijswoorden: *hen/hun, dat/wat, waarmee/met wie*

Je gebruikt het verwijswoord *hen* als lijdend voorwerp (lv) en na een voorzetsel (vz). Het verwijswoord *hun* gebruik je als meewerkend voorwerp (mv) zonder voorzetsel. – *Ik heb **hun** extra uitleg gegeven, waarna ik ook nog mijn samenvatting van de stof **aan hen** heb laten lezen, maar nu is het de laatste keer geweest dat ik **hen** help!*
Je gebruikt het verwijswoord *wat* om te verwijzen naar
- *dat, datgene*:
  – ***Dat** wat je nu eet, lijkt mij niet erg gezond.*
- de onbepaalde voornaamwoorden *alles, iets, niets, het enige*:
  – ***Alles** wat de kok hem voorzette, schrokte Obelix naar binnen.*
- een overtreffende trap:
  – *Deze superfoods zijn **het gezondste** wat ik ooit gegeten heb.*
- een hele zin:
  – ***Jari sport vrijwel nooit**, wat slecht is voor zijn conditie.*

Naar dieren en dingen verwijs je met *daar/waar+voorzetsel* (*waarmee, waarvan*), naar mensen met *voorzetsel + wie* (*met wie, van wie*).
– ***Het boek** waarover je laatst vertelde, heb ik inmiddels ook gelezen.*
– ***De klasgenote** met wie ik het liefst samenwerk, heet Anouk.*

Opdracht
6

Vul het juiste verwijswoord in. Kies uit: *dat – wat – hen – hun – waar+voorzetsel – voorzetsel + wie.*

1 Ruim nou eindelijk eens je kamer op! Dat is alles … ik je vraag.
2 Hoewel ik wist dat mijn vriendinnen geen dorst hadden, bood mijn moeder … twee keer iets te drinken aan.
3 Het leukste cadeau … ik ooit gekregen heb, is de oude bakfiets van mijn gekke tante.
4 Omdat de toeristen hopeloos verdwaald leken, heb ik … naar het hotel gebracht.
5 De leraar … ik de klas uit gestuurd ben, heeft volgend schooljaar gelukkig een andere baan.
6 Mijn klasgenoten konden tijdens mijn feestje niets anders dan appen, … ik erg ongezellig vond.
7 Het schaakbord … ik de kakkerlakken uit het vakantiehuisje heb verjaagd, is helaas kapotgegaan.
8 Op kamp heb ik vorige zomer twee vrienden gemaakt. Met ... heb ik nog steeds contact.

Spelling

Theorie

Hoofdletters en leestekens

Je gebruikt hoofdletters en leestekens om een tekst beter leesbaar te maken.

Je schrijft een **hoofdletter**:
- aan het begin van een zin: *Op de snelweg staat een lange file*.
- bij namen: *Klaas van Boven*, *Greenpeace*, *Hoofdstraat*, *Urk*, *België, Noordzee*. Let op: tussenvoegsels, zoals *de*, *van* of *van de* schrijf je zonder hoofdletter als de voornaam of voorletter ervoor staat. Als de voornaam of voorletter ontbreekt, krijgt het eerste tussenvoegsel een hoofdletter: *Jet van der Valk, mevrouw J.B. van der Valk-de Lange, mevrouw Van der Valk-de Lange*.
- bij woorden die van aardrijkskundige namen zijn afgeleid: *Duits*, *West-Friese*.

Géén hoofdletter krijgen de namen van dagen, maanden, seizoenen en windstreken: *vrijdag, oktober, herfst, westen.*

Zo gebruik je **leestekens**:
Je eindigt een zin met een **punt**, een **vraagteken** of een **uitroepteken**:
- Een punt komt aan het einde van een gewone zin: *Jesse houdt van games*.
- Een vraagteken komt na een vraag: *Hoe laat vertrekken we?*
- Met een uitroepteken geef je een zin extra nadruk: *Kijk uit voor die auto!*
- Je zet een komma:
  - tussen twee persoonsvormen: *Als jij de jassen haalt, ga ik betalen*.
  - tussen de delen van een opsomming (maar niet voor *en*): *Lea spreekt Nederlands, Frans, Engels en Duits*.
  - tussen een naam of een uitroep en de rest van de zin: *Heb jij je huiswerk al af, Ewoud? Stop eens, ik heb een lekke band!*
  - voor verbindingswoorden als *doordat, maar, nadat, omdat, terwijl, want, voordat, zodat, zodra*.

  Zet in het algemeen geen komma voor *en* en *of*.
- Je schrijft een **dubbele punt** als je iets aankondigt, bijvoorbeeld:
  - een opsomming: *Lea spreekt vier talen: Nederlands, Frans, Engels en Duits*.
  - een toelichting: *Ik sport drie keer per week: dat is goed voor de conditie*.
  - een citaat: *Merel vroeg: 'Ga je vanavond mee naar de film?'*

Je gebruikt **aanhalingstekens** als je de **directe rede** gebruikt. Je geeft dan iemands woorden letterlijk weer. Dat heet ook wel 'citeren'. Om het **citaat** zelf zet je aanhalingstekens. Je kondigt het citaat aan met een dubbele punt.
– *Vlad zei: 'Ik word later profvoetballer.'*
Als het citaat voorop staat, gebruik je geen dubbele punt:
– *'Ik word later profvoetballer', zei Vlad.*
Je kunt iemands woorden ook weergeven in de **indirecte rede**. Dan gebruik je geen aanhalingstekens.
– *Vlad zei dat hij later profvoetballer wordt.*

Opdracht
1

Neem de zinnen over. Plaats hoofdletters en leestekens waar dat nodig is.

1 onderzoekers van de vrije universiteit in amsterdam hebben de grootste romeinse muntschat bij elkaar gezocht die ooit in nederland is aangetroffen
2 het gaat om gouden munten die rond 460 na christus zijn begraven in lienden in de betuwe
3 in 2012 en 2016 zijn in totaal ruim veertig munten teruggevonden maar de wetenschappers denken dat de goudschat veel groter is geweest
4 een onderzoeker zei dat in het gebied tussen de rijn en de waal wel vaker archeologische resten zijn opgedoken
5 maar een van de liendense munten dateert uit de jaren tussen 457 en 461 kort voor de ondergang van het west-romeinse rijk in 476
6 dat maakt de schat uniek en zeer bijzonder zei archeoloog stijn heeren vrijdag bij de presentatie in museum het valkhof in nijmegen
7 waarschijnlijk waren de munten van een frankische leider
8 die had ze gekregen als betaling omdat hij was ingehuurd om voor de romeinse keizer te vechten
9 waar lag de schat precies vroeg een journalist van het dagblad trouw
10 heeren antwoordt de schat was begraven in een oude grafheuvel zodat de eigenaar de plek later makkelijk kon terugvinden

Theorie

Verkleinwoorden

Van een zelfstandig naamwoord kun je een **verkleinwoord** maken door er *-je*, *-kje*, *-pje*, *-tje* of *-etje* achter te zetten: *boot – bootje; koning – koninkje; worm – wormpje; tafel – tafeltje; ding – dingetje*. Let op bij afkortingen (*cd – cd'tje*) en bij woorden die op een klinker eindigen: *piano – pianootje; lama – lamaatje; paraplu – parapluutje; baby – baby'tje; bikini – bikinietje*.
Korte klanken worden soms lang: *wandelpad – wandelpaadje*.

Opdracht
2

Maak van de volgende woorden het verkleinwoord.

1 behang
2 blad
3 chocolade
4 coupé
5 diner
6 dvd
7 jongen
8 kiwi
9 lama
10 pony
11 raam
12 woning

Theorie

Meervoud

Het **meervoud** van zelfstandige naamwoorden maak je meestal met *-en* of *-s*.

Zo maak je een meervoud op *-en*:
- Zet *-en* achter het woord: *tocht – tochten*; *woord – woorden*.
- Als je het woord anders verkeerd uitspreekt, verdubbel je een medeklinker of haal je een klinker weg: *klok – klokken*; *naam – namen; tros – trossen*.
- Een *-s* wordt soms *–z-*: *kies – kiezen*, een *-f* wordt soms *–v-*: *duif – duiven*.
- Het meervoud van een woord dat eindigt op *-ee* maak je met *-ën*: *idee – ideeën*.
- Bij het meervoud van een woord dat eindigt op *-ie* kijk je naar de klemtoon:
  – klemtoon op *-ie*, voeg *-ën* toe: *epidemie – epidemieën*
  – klemtoon niet op *-ie*, zet een trema op de laatste *e* en voeg *-n* toe: *olie – oliën*.

→

Zo maak je een meervoud op *-s:*
- Zet *-s* achter het woord: *bezem – bezems; koekje – koekjes; film – films.*
- Zet een apostrof (') voor de *-s* als je het woord anders verkeerd uitspreekt: *taxi's*, *menu's*, *hobby's* en bij afkortingen: *tv's*, *pc's*.

Opdracht 3

Noteer het meervoud.

1 bacterie
2 bewindsman
3 bureau
4 cowboy
5 dreumes
6 garage
7 hobo
8 hyena
9 kaars
10 laars
11 lam
12 melodie
13 pony
14 raadslid
15 relatie
16 slechterik
17 straf
18 weerwolf

Theorie

Bijvoeglijk naamwoord

De meeste **bijvoeglijke naamwoorden** hebben een korte en een lange vorm.

Zo maak je de lange vorm van een bijvoeglijk naamwoord:
- Zet een *-e* achter het woord: *mooi – mooie*; *steil – steile*.
- Als je het woord anders verkeerd uitspreekt:
  – verdubbel je een medeklinker: *glad – gladde; los – losse*.
  – haal je een klinker weg: *groot – grote*.
  – zet je een trema op de klinker: *officieel – officiële*.
- Een *-s* wordt soms een *-z-: vies – vieze*; een *-f* wordt soms een *-v-*: *lief – lieve*.

Een **stoffelijk bijvoeglijk naamwoord** zegt van welk materiaal iets gemaakt is. Het eindigt meestal op *-en* (*een <u>zilveren</u> armband*, *de <u>houten</u> stoel*), maar niet altijd (*een <u>plastic</u> tas*).

Opdracht 4

Maak van de woorden de juiste vorm van het bijvoeglijk naamwoord.

1 De … (beroemd) actrice verscheen in een … (gratie), … (fluweel) jurk op de … (rood) loper.
2 Tijdens de … (industrie) revolutie verrichtten veel … (braaf) arbeiders onder … (erbarmelijk) omstandigheden … (zwaar) werk in … (somber) fabrieken.
3 In een van zijn boeken beschrijft Godfried Bomans de … (wonder) en … (mysterie) avonturen van Simon en een kabouter.
4 Met zijn … (impuls) gedrag en zijn … (grof) beledigingen veroorzaakt mijn … (klein) broertje vaak … (boos) reacties bij mensen in zijn omgeving.
5 In de vakantie reden we met een … (hout) boerenkar over … (hobbel) zandpaden naar een schaapskooi, waar we … (schapenwol) truien kochten.
6 Haar … (vriend) woorden tijdens dit … (serieus) sollicitatiegesprek bewijzen dat de kandidaat beschikt over prima … (contact) eigenschappen.

Spelling > werkwoorden

Theorie

Werkwoordspelling: persoonsvorm

Een van de werkwoorden in de zin is de **persoonsvorm**. De persoonsvorm staat in de tegenwoordige tijd of in de verleden tijd. Voor de spelling ervan gelden de volgende regels (zie ook het schema op blz. *278*).

Tegenwoordige tijd (pvtt)
- *Ik* erbij of *jij/je* erachter: alleen de ik-vorm:
  - *ik klim, klim ik, klim jij/je; ik raad, raad ik, raad jij/je*
- In alle andere gevallen in het enkelvoud: ik-vorm + *t*:
  - *jij klimt, hij klimt, zij klimt; jij raadt, hij raadt, zij raadt*
- In het meervoud: het hele werkwoord:
  - *wij klimmen*, *jullie klimmen*, *zij klimmen*; *wij raden*, *jullie raden*, *zij raden*

Verleden tijd (pvvt): **zwakke werkwoorden**
Er zijn sterke en zwakke werkwoorden. De meeste werkwoorden zijn zwak. In de verleden tijd veranderen **zwakke werkwoorden** niet van klank: *stap – stapte; betaal – betaalde*.

De verleden tijd van zwakke werkwoorden spel je als *ik-vorm tt + de(n)* of als *ik-vorm tt + te(n)*. Om te bepalen of je *-te(n)* of *-de(n)* schrijft, kijk je naar de laatste letter voor de uitgang *-en* van een werkwoord. Als dat een medeklinker uit **'t** (e) **x - f** (o) **k s ch** (aa) **p** is, dan schrijf je *-te(n)*. Anders schrijf je *-de(n)*:
lusten → ik lustte; *keffen → het hondje kefte*; *morsen → de kleuters morsten*;
– *branden → de kaars brandde*; *plagen → zij plaagden*; *huren → wij huurden*.

Verleden tijd (pvvt): **sterke werkwoorden**
Sterke werkwoorden veranderen in de verleden tijd wel van klank: *drijf – dreef; vind – vond*.
- Bepaal met de verlengproef of een woord op een *-d* of een *-t* eindigt:
  - *bijten → (ik) beet (*want: *wij beten)*
  - *vinden → (hij) vond (*want: *zij vonden)*

Let op: een persoonsvorm verleden tijd eindigt nooit op *-dt*.
- Schrijf het woord zo kort en eenvoudig mogelijk. Gebruik nooit twee dezelfde klinkers of medeklinkers achter elkaar (dus ook geen *-dd-* of *-tt-*), behalve als dat voor de uitspraak nodig is: *schrokken, begonnen*.

Opdracht
1

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.
1. Adrie … (springen) van de hoge duikplank en … (plonzen) in het diepe water.
2. … (verbeelden) je broer zich werkelijk dat hij onze aanvoerder … (worden)?
3. Elke avond … (jongleren) Ferdinand met de soepborden, maar hij … (gooien) er nooit een kapot.
4. Als het witte paard langs het strand … (draven), … (stuiven) het zand op onder zijn hoeven.
5. De regen … (kletteren) op het dak van de kerk, dat … (steunen) op zware houten balken.
6. … (worden) je er ook zo moe van dat Mary altijd op de trainer … (mopperen)?

Opdracht
2

Noteer de persoonsvorm van de werkwoorden in de verleden tijd.

1 Op dit vliegveld ... (landen) in de oorlog de bommenwerpers die naar Duitsland ... (vliegen).
2 De boer ... (rooien) de aardappels en ... (zaaien) daarna tarwe.
3 In dit winkeltje ... (vinden) ik een mooi kettinkje, dat ik ... (kopen) voor een tientje.
4 De Nederlanders ... (strijden) met leeuwenmoed, maar ... (grijpen) toch naast de medailles.
5 Rozanne ... (vertrekken) weer naar Kenia, waar ze ... (werken) in een noodhospitaal.
6 In het weiland ... (draven) enkele paarden en ... (grazen) een paar schapen.

Opdracht
3

Noteer eerst de werkwoordsvorm (pvtt of pvvt) en spel daarna het woord correct.

1 Door die knal die de explosie zojuist ... (veroorzaken), ... (schrikken) ik me rot.
2 Wat Julia nu weer ... (beweren), ... (geloven) waarschijnlijk niemand in de klas.
3 De orkaan ... (verwoesten) gisternacht tientallen huizen, waardoor velen dakloos ... (worden).
4 Waarom ... (lachen) Bas vroeger nooit om de moppen die Johan ... (vertellen)?
5 China ... (maken) nog altijd zonnepanelen en ... (exporteren) ze naar West-Europa.
6 De verzetsgroep die vorige week de journalist ... (ontvoeren), ... (eisen) vanmorgen van de Engelse regering een losgeld van tien miljoen pond.

Theorie

Voltooid deelwoord en onvoltooid deelwoord

Een vorm van het werkwoord is het **voltooid deelwoord** (vd). Bij een voltooid deelwoord staat altijd een vorm van de werkwoorden *hebben*, *zijn* of *worden*. Het voltooid deelwoord van sterke werkwoorden eindigt meestal op -*en*: *kijken – gekeken*; *stelen – gestolen*.

- Het voltooid deelwoord van zwakke werkwoorden eindigt op -*d* of -*t*. De juiste letter bepaal je net als in de verleden tijd met **'t** (e) **x - f** (o) **k s ch** (aa) **p**. Kijk naar de letter die in de infinitief voor de uitgang -*en* staat:
  - *kussen → pvvt: kuste → Max heeft vrijdagavond Joëlle gekust.*
  - *lozen → pvvt: loosde → De fabriek heeft het afval illegaal geloosd.*
- Het **onvoltooid deelwoord** (od) spel je als *infinitief + d*:
  - *zingen + d → zingend.*

Van voltooide en onvoltooide deelwoorden kun je een **bijvoeglijk naamwoord** (bn) maken: *een gelopen race; een lopend vuurtje.*

- Soms moet je een -*e* achter het woord zetten. Spel het bijvoeglijk naamwoord zo kort en eenvoudig mogelijk:
  - *de verbrande (bn) hand (niet: verbrandde)*
  - *vergroot (vd) – de vergrote (bn) kamer (niet: vergrootte)*
- Soms moet je voor de uitspraak -*tt*- of -*dd*- schrijven:
  - *het bekladde (bn) behang (niet: beklade)*
- Voltooide deelwoorden die op -*en* eindigen veranderen niet als je ze als bijvoeglijk naamwoord gebruikt. De -*n* blijft dus staan:
  - *verliezen – verloren (vd) – de verloren (bn) zoon*

Opdracht 4

Spel het voltooid deelwoord, het onvoltooid deelwoord of het bijvoeglijk naamwoord correct. Noteer ook de werkwoordsvorm: vd, od of bn.

1. Het … (pesten) meisje meldde zich … (huilen) bij haar mentor.
2. Met een tang werd de … (verroesten) spijker uit het … (verweren) kozijn … (halen).
3. Is de … (verwijderen) leerling … (lachen) het lokaal uit … (wandelen)?
4. In de gisteren … (rondbrengen) folder werden ook als nieuw … (poetsen) soldatenlaarzen … (afbeelden).
5. De … (betrappen) winkeldief is … (rennen) naar zijn voor de zaak … (parkeren) scooter … (vluchten).
6. Op dit pas … (aanleggen) bospad zijn vandaag al tientallen … (fietsen) toeristen … (passeren).

Theorie

Werkwoordstijden

Je hebt ook gezien dat er verschillende **werkwoordstijden** zijn. De volledige namen van die werkwoordstijden zijn:

- onvoltooid tegenwoordige tijd (ott): *Guus maakt een tekening.* *Rosa komt op bezoek.*
- onvoltooid verleden tijd (ovt): *Guus maakte een tekening.* *Rosa kwam op bezoek.*
- voltooid tegenwoordige tijd (vtt): *Guus heeft een tekening gemaakt.* *Rosa is op bezoek gekomen.*
- voltooid verleden tijd (vvt): *Guus had een tekening gemaakt.* *Rosa was op bezoek gekomen.*

Met dit stappenplan stel je de werkwoordstijd vast

1. Staat er een vorm van het *hulp*werkwoord *hebben* of *zijn* in de zin?
   - Ja Dan is de zin voltooid: schrijf een v op plaats 1 van de afkorting.
   - Nee Dan is de zin onvoltooid: schrijf een o op plaats 1.
2. Staat de persoonsvorm in de *tegenwoordige tijd (tt)* of in de *verleden tijd (vt)*?
   - tt Schrijf de t van tegenwoordige tijd op plaats 2 van de afkorting.
   - vt Schrijf de v van verleden tijd op plaats 2.
3. Schrijf op plaats 3 de t van tijd.

Opdracht 5

Noteer van alle zinnen de werkwoordstijd.

1. Roos heeft in de supermarkt een nieuw boek gekocht.
2. Volgens de krant raakt de olievoorraad op aarde langzaam op.
3. Ik had het sommetje al drie keer op mijn calculator uitgerekend.
4. De schaal met de borrelhapjes is al twee keer langsgekomen.
5. Waarom vond je zus Michael Jackson vroeger zo goed?
6. Michael van Gerwen wint bijna elke dartwedstrijd.

Schema werkwoordspelling

Is het werkwoord de persoonsvorm (pv)?

Gebruik een van de volgende manieren:
1 Maak van de zin een vraag. Het werkwoord dat vooraan komt te staan, is de pv.
2 Zet de zin in een andere tijd. Het werkwoord dat verandert, is de pv.
3 Verander het getal (enkelvoud/meervoud) van de zin. Het werkwoord dat verandert, is de pv.

ja

Tegenwoordige tijd (tt)

1 Enkelvoud
- *ik* erbij of *jij/je* erachter: alleen de ik-vorm
- anders → ik-vorm + *t*

2 Meervoud:
- hele werkwoord

Verleden tijd (vt)

1 Zwak werkwoord:
- enkelvoud: ik-vorm tt + *de* of *te*
- meervoud: ik-vorm tt + *den* of *ten*

Twijfel? Gebruik
't (e) **x** - **f** (o) **k s ch** (aa) **p**.
Kijk naar de laatste letter voor *de* *-en* van *de* infinitief:
- laatste letter in 't (e)x-f(o)ksch(aa)p → ik-vorm tt + *te*
- anders → ik-vorm tt + *de*

2 Zwak werkwoord:
- klankverandering
- zo kort en eenvoudig mogelijk
- laatste letter *-d* of *-t*? Gebruik de verlengproef.

nee

Geen persoonsvorm

1 Voltooid deelwoord (vd):
- zwak werkwoord: laatste letter *-d* of *-t*? Gebruik de verleden tijd (vt):
  - vt op *-de* → vd met een *-d*
  - vt op *-te* → vd met een *-t*
- sterk werkwoord: laatste letters *-en*

2 Onvoltooid deelwoord (od):
- infinitief + *d*

3 Deelwoord bijvoeglijk gebruikt:
- zwak werkwoord:
  - deelwoord + *e*
  - zo kort en eenvoudig mogelijk, tenzij dat niet kan in verband met de uitspraak
- sterk werkwoord
  - deelwoord (onveranderd)

4 Infinitief

Register

Bronvermelding

Beeldresearch: Lineair, Arnhem

Foto's:
Beeld&Geluid, Hilversum: p. 8-9
Pim Ras / HH, Den Haag: p. 10-11
Koen Suyk / ANP, Rijswijk: p.11r
Jolinde de Haan / Lorentz Lyceum, Arnhem: p. 12
Shutterstock, New York: p. 14, 26, 48, 65, 74-75, 106-107, 204-205, 212-213, 216-222, 232-234
Reuters / ANP, Rijswijk: p. 15
Isings schoolplaat 1929: p. 17
Raymond van Olphen / Bullet-ray Photography: p. 38
Berlinda van Dam / HH, Den Haag: p. 42-43
Stichting RiLaX, Harderwijk: p. 43r
Jean-Philippe Delobelle / Lineair, Arnhem: p. 43
Foto Eveline van Elk, Bergharen: p. 46
AFP / ANP, Rijswijk: p. 47
Nationale Beeldbank, Rotterdam: p. 57
Evening Standard / HH, Den Haag: p. 72
Rudmer Zwerver / Nationale Beeldbank, Rotterdam: p. 76
Marcel van den Bergh / HH, Den Haag: p. 77
Artsen voor kinderen: p. 80
Mallorca-Sothebysrealty.com: p. 82
iStock, Calgary: p. 83, 110, 164, 191, 236-243
Richard Brocken / HH, Den Haag: p. 89
pasttimebooks.nl: p. 95
Markus Hohenwarter, Michael Borcherds / GEOGebra: p. 98
7Days / Uitgeverij Young & Connected B.V: p. 102
Collectie Lineair: p. 107r
TAC, Melbourne: p. 108
Yle / Kati Siponmaa: p. 13l
Sloth shirts, New York: p. 113r
Koen van Weel / ANP, Rijswijk: p. 114
letteredavienna.tgcom24.it: p. 121
Paul van Riel / HH, Den Haag: p. 134
PictureAlliance / Lineair, Arnhem: p .138-139
Ray van Hoorn / www.Fotograafie.nl: p. 139r
Metro Nieuws: p. 140l
NOS Nieuws: p. 140r
Universal Pictures: p. 143
Alice Wielinga, Amsterdam: p. 144
NVandersom, Hasselt (BE): p. 153
Yvonne Jagtenberg / Rubinstein Publishing bv, Amsterdam: p. 160
Jaco Klamer / HH, Den Haag: p. 170-171
Heyninck Filip / V.U. Fevlado-Diversus vzw, Gent (BE): p. 171r
Zeilen voor Dummies, J.J. Isler en P. Isler, BBNC Uitgevers: p. 172
Ouderen Ombudsman: p. 173
thequackdoctor.com: p. 176
Romy Ernest: p. 178
Nicole Orriëns / 123RF: p. 179

NRC: p. 181
lievebertha.nl: p. 185
Joost van den Broek / HH, Den Haag: p. 198
Roen Kiewik / Revolver, Amsterdam: p. 190-191
Jurjen Drenth / HH, Den Haag: p. 224-231
Frans Lemmens / HH, Den Haag: p. 246-247
C. Barton van Flymen / HH, Den Haag: p. 251
Flightradar24: p. 252
Dutch Sustainable Fashion Week: p. 255

Literaire teksten:
p. 204-206: Anna Woltz, *Honderd uur nacht*. Querido, Amsterdam 2014, pag. 7-11
p. 206-207: Anna Woltz, *Honderd uur nacht*. Querido, Amsterdam 2014, pag. 16-18
p. 208-209: Lydia Rood, *Survival*. Leopold, Amsterdam 2015, pag. 9-11
p. 210-211: Lydia Rood, *Survival*. Leopold, Amsterdam 2015, pag. 97-99
p. 212: Ted van Lieshout, *Mama, waar heb jij*... In : Hou van mij. Leopold, Amsterdam 2009, pag. 165
p. 213: Herman de Coninck, *Zomer*. In: De gedichten. Arbeiderspers,
Amsterdam 2001
p. 214: Edward van de Vendel, *Dat is sport*. In: Ik juich voor jou. Querido, Amsterdam 2013, pag. 5
p. 216-217: Mirjam Mous, *Test*. Van Holkema & Warendorf, Houten 2013, pag. 6-8
p. 218-219: Mirjam Mous, *Test*. Van Holkema & Warendorf, Houten 2013, pag. 34-36
p. 219-220: Helen Vreeswijk, *Bloedbroeders*. Van Goor, Houten 2015, pag. 223-225
p. 221-222: Helen Vreeswijk, *Bloedbroeders*. Van Goor, Houten 2015, pag. 292-294
p. 224-226: Joyce Pool, *De castraat*. Lemniscaat, Rotterdam 2013, pag. 9-13
p. 227-228: Simone van der Vlugt, *De bastaard van Brussel*. Lemniscaat, Rotterdam 2005, pag. 5-8
p. 229-231: Simone van der Vlugt, *De bastaard van Brussel*. Lemniscaat, Rotterdam 2005, pag. 50-54
p. 223: Leendert Witvliet, *Het kan*. In: Ted van Lieshout (red.), Er zit een feest in mij. Querido,
Amsterdam 2012
p. 233: Willem Dythiel, *Donkere zee*. In: Dingen die je niet kunt zeggen, Mechelen, Bakermat 2008
p. 234: Herman de Coninck, *Liefje*. In: Poëzie en beeldende kunst 2. Plint, Eindhoven 2009, pag. 25
p. 235: An Candaele, *Bij mij thuis*. In: Joke van Leeuwen (red.), Tikken tegen de maan. Ons Erfdeel,
Rekkem 2010
p. 235: Erik van Os, *Oorlog aan tafel*. In: Ted van Lieshout (red.), Ik wil een naam van chocola. Querido,
Amsterdam 2009, pag. 75
p. 236-237: Kevin Brooks, *iBoy*. De Harmonie, Amsterdam 2012, pag. 98-100
p. 237-239: Kevin Brooks, *iBoy*. De Harmonie, Amsterdam 2012, pag. 104-108
p. 240-241: Neal Shusterman, *Gesplitst*. Lemniscaat, Rotterdam 2012, pag. 12-13
p. 241-243: Neal Shusterman, *Gesplitst*. Lemniscaat, Rotterdam 2012, pag. 24-29

Met betrekking tot sommige teksten en/of illustratiemateriaal is het de uitgever, ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n) te achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op teksten en/of illustratiemateriaal in deze uitgave dan verzoeken wij u contact op te nemen met de uitgever.

We have done our utmost to find the addresses of copyright holders from whose work we have borrowed extracts. Despite our efforts we do not always succeed. We kindly invite all those concerned to contact us.

NEDERLANDS | 6E EDITIE | 2 VWO +

Dit boek is en blijft van jou. In dit boek mag je schrijven en aantekeningen maken. Aan het eind van het schooljaar mag je het houden.
Je kunt ook online werken. Als je de opdrachten online maakt, krijg je direct feedback. Als dat nodig is, kun je het nog een keer proberen.
Ook vind je onlineopdrachten op jouw eigen niveau, oefentoetsen, uitlegvideo's en nog veel meer!

Noordhoff Uitgevers

www.nieuwnederlands.noordhoff.nl

ISBN 978-90-01-88983-8